

ELLENŐR.

POLITICAI ZSEBKÖNYV,

PESTI ELLENZÉKI KÖR MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTÉ

BAJZA

NÉMETORSZÁGBAN,

1847.

E zsebkönyv eszméje a Pesti Körben keletkezett, s miután a Pesti és Nemzeti Körök Ellenzéki cím alatt egyesültek, az Ellenzéki Kör is magáévá fogadta annak ügyét, mind azon határozatokkal együtt, melyek iránta már előbb a Pesti Körben hozattak. E határozatok egyikének következtében a szerkesztéssel én bízatom meg, teljes hatalommal, azon egyedüli kikötés mellett, hogy az ellenzéki szellemben legyen szerkesztve. E teljes felhatalmazásból, önkényt következik, hogy ha ki e zsebkönyvben olyasmit találna — mit azonban nem reményiek — mit a magyar ellenzék nézeteivel megegyeztetni nem tudna, azt ne az Ellenzéki Körnek, hanem egyedül nekem rója fel, ki, meglehet gyarló valék egy vagy más itt elmondott állításnak e tekintetbeni kellő megítélésében. Akarat nem hiányzott bennem megbízásom pontos teljesítése iránt, de hiányozhatott a tehetség, mi csak azt fogja tanúsítani, hogy megbízóim nem voltak szerencsések a választásban, midőn annyi ügyesebbek közül bizalmukkal engem tiszteltek meg, ki érezve erőm csekélységét, nem örömet foglaltam el a helyet,

mellyet sok más nagyobb ügyességgel fogott vala betölteni mint én.

A nyomatást külföldön kelle eszközlenem, mi mentségül szolgáland, hogy ha e könyvben sajtóhibák lesznek. Itt, a szabad magyar hazában, jelen politicalai viszonyainkról felette nehéz vagy épen nem is lehet őszinte és igaz szót írni. Csak mondatik a censoroknak adott utasításban, hogy higgadt politicalai vitatkozások, ha mindjárt a kormány nézeteivel ellenkeznek is, nyomathatnak, de valósággal nem gyakoroltatik. Ha a kormányban legjobb akarat volna is a maga törvénytelenül ránk erőszakolt praesentiva censuráját szabadabb korlátok közt gyakorolni, tesznek róla a végréhajtók, a censor urak, hogy akarata semmivé legyen. A magyar censorok zsarnoksága olly kiállhatlanul nyomasztó, hogy lázadást fogna gerjeszteni/ ha az írósereg valami nagy néptömegeből állana. Alig van egy két egyén a kormány censorai közt, ki belátással bírna felfogni a körülményeket, megítélni a kezébe jutott munkát, s ki saját hivatalát és utasítását is érti, s ezen egy kettő is, csak állását kockáztatja, ha máskép viseli magát mint tisztársainak többsége, mellynek felügyelésére nem egy nemzet irodalmát, de egy elemi iskolát is alig lehetne bízni.

De más különben is politicalai tartalmú irataink sorsáról eldöntőleg az újonnan felállított „collegium censorum“, sem határozhat, azok a helytartó tanácshoz, innen pedig, mivel a részben a névleg dirigens dicasteriumnak sincs hatalma, Bécsbe, a minden ügye-

két elnyelő, s e miatt nem sokára semmit kellőleg végezni nem bíró, cancellariához küldetik s mondják, van eset, hogy az alkotmányos magyar nemzet írójának elméművét a bécsi absolut kormány politiája censurálta és vetette el. S mi balgák magyar függetlenségről álmodozunk! De hiszen vannak közöttünk olyanok, kik azt fogják mondani, hogy ez természetesen történik, mert a közbirodalmi viszonyok így kívánják! Mit nekik Magyarország függetlensége, csak a közbirodalmi viszonyok — istenért! — meg ne sértessenek. E közbirodalmi viszonyokat századok óta őrzi ugyan az osztrák hatalom árgus-szeme, de ez nem elég, a magyarok között is kellett támadni embereknek, kik nem tudnak aludni féltőkben, hogy a magyar függetlenség valamikép ártani talál ezen drága közbirodalmi viszonyoknak.

Illy szomorú körülmények tették szükségessé e könyv külföldön! nyomatását. Tiltott — azaz alkotmány és törvény elleni — dolgokat, úgy hiszem, senki sem fog benne fölfedezhetni, hanem igen, őszinte, bátor és férfiasán nyílt beszédet, nyíltabbat mint a millyenhez censoraink nyűgei közt sokan szokva vannak, mi bizonyítványul szolgálhatand a kormánynak, hogy hálunk a szabadabb sajtótól, nincs mit rettegnie, s hogy mi, Bécsben olly fekete színekkel festett ellenzéki emberek, nem vagyunk olly rettenetesek, mint némelly political apostatáink hirdetgetni szeretik. Mi baráti vagyunk az őszinte bátor, szabad szónak, minő alkotmányos emberekhez illik, de semmi lázító és forradalmi eszmék nem lobognak agyainkban.

IV

Semmi igazságos dolog felforgatására nem törekszünk, hanem csak a magyar függetlenséget és alkotmányosságot akarjuk fentartani és megőrzeni, s a XIX. század emberibb szellemével öszhangzásba hozni. S ez valamint egy részről kötelességünk, úgy más részről jogunk is van hozzá, olly jogunk, mellyet nem kegyelem adott, hanem nagy természettől öröklénk, mint emberek, vagy igazságos úton szerzettünk magunknak s így elvétetni sem könnyen engedjük hatalom erőszakja által, melly azt nem adta.

Pest, júniusban 1847.

A szerkesztő.

Az ellenzék, különösen a magyar.

Az ellenzékiség lényege, azon fogalmainknak egyike, miket tisztán bírni vélünk, minthogy naponként találkozunk azokkal és nevezetük minden szájban forog; de miknél még is óránként tévedünk, alkalmazásban és rokon-vagy ellenszenvi érzelemben, épen azért, mert soha sem tartottuk szükségesnek nyomsabbban elmélkedni olly tárgyak felett, mik gyakoriságuk miatt olly ismereteseznek tetszenek nekünk; minél fogva a nélkül, hogy lényegükbe hatottunk volna, csak külső általános vonalaikat ismérjük azoknak.

És pedig alig létezhetik egy egy fogalom, mellyel olly annyira szükséges volna tisztában lennünk, mint épen az ellenzék fogalma. Mert ha igaz az, és látni fogjuk hogy igaz, miként az ellenzéki párt az alkotmányos életnek ütere, az alkotmány testének egyik fő-élet ereje, úgy annak fogalmánál fontosabbat, taglalatra méltóbbat alig tarthatunk, és ha igaz az, pedig hogy igaz szinte látandjuk, hogy az ellenzék iránti ellenszenvek, az ellenei vádak, sőt magának az ellen-

zéknek kinövésai is, közvetve vagy közvetlenül az ellenzék körüli ferde vagy zavaros fogalmakból erednek: senki sem fogja fölösleges munkának tekintni oly tárgynak tisztára kifejtését, mellytől oly sok függ, s mellynek félreértései, vagy tévesztései, az alkotmányos életre oly károsan hathatnak.

Korlátlan monarchiákban önkény a törvényhozó és önkény a végrehajtó. Ilyésekben az ellenzéknek sem megállhatása, sem mezeje. Ellenben alkotmány által korlátolt monarchiákban nincs önkénynek helye; közös a fejdelemmel és nemzettel a törvényhozás, a végrehajtás pedig a kormány tiszte és joga, mellyet azonban egyedül törvények és alkotmány szellemében gyakorolhat. De miután mióta csak világ fenáll, minden hatalom terjeszkedni szeret s így a kormányi hatalom is; miután a kormányi testület is, nem akarván rász akaratról szólani, tévedhető emberekből áll; miután mindezeknél fogva a végrehajtó hatalomnál tévesztett lépések sőt visszaélések is történhetnek: természetes, hogy minden alkotmányos nemzetnek gondoskodnia kelle törvényeiben arról, hogy a végrehajtó hatalom köre min túllépnie ne lehessen, szorosan körülírassék, és ezen törvények megtartása lehetőleg biztosíttassák.

És im itt van helyén az ellenzék, itt merül fel első tiszte és joga: az ellenörködés, melynél fogva az műiden alkotmányos életnek múlhatlan feltételivé válik, hűn követve ezt minden mozdulatában, miként árnyak a testet. Ezen ellenörködésnél fogva, nem kormány iránti ellenszenvből, mert az alkotmányos kormánynak leghívebb támasza ő, hanem alkotmány épsége iránti féltésből, figyelemmel kíséri ő a kormánynak minden lépteit, a végre, hogy az alkotmányosokat pártolván, az alkotmány-ellenesek, iránt figyelmeztessen, tiltakozék, és azoknak orvoslását sürgesse.

Ezen eljárásban e következő alapelvek vezérlik az ellenzéket:

Alkotmányos országban a törvények valódiilag vagy kelletileg a nemzet öszves akarátának kifolyásai; mert képviselet által, közvetve vagy közvetlenül részt vészén annak hozásában a nemzet; tehát egyedül a törvények szoros megtartása és végrehajtása nyújthat a nemzetnek garantiát arról, hogy rólanélküle mi sem történik, vagy is egyedül azok biztosíthatják alkotmányos szabadságát.

2or Ugyanazért az ellenzék határozottan ellenez nem csak kormány közvetlen rendeletéiben, hanem alárendelt testületek, hivatalok, hivatalnokok, sőt minden magánosak eljárásaiban is, minden önkényt és törvényelleniséget, mi vagy törvényt, vagy alkotmányt sért, vagy mások alkotmányos szabadságával ellenkezik.

3or e részben némileg conservativ az ellenzék párt, vagy is azt kívánja, hogy még azon törvény is, mellynek tán már a jövő országgyűlésen eltöröltetését vagy legalább módosítását óhajtná, országgyűlésen kívül mindenki által szoroson megtartassák, nehogy önkényes megrontás által, a törvények szentsége gyengüljön, vagy az egyszer megengedett önkény más törvényekre nézve is analógiákat következtessen. Mert

alkotmányos országban a legrosszabb törvény is jobb a legjobb önkénynél. —

4er Azonban azokban, mik törvényeken kívül fekszenek, vagy mik azokkal nem ellenkeznek, fen kívánja az ellenzék tartatni a nemzet és egyesek emberi és természeti elidegeníthetlen szabadságát és tiltakozik e részben a kormánynak beavatkozó gyámkodásai ellen, mik nem törvényből és alkotmányos élet lényegeiből folynak ki és a nemzetet kiskorú-ságban tartják.

5ör, De ellenben erősnek, szilárdnak óhajtja a kormányt, sőt szigorúnak a törvények végrehajtásában és hazai institúciók fentartásában; mert szintolly szükségesnek tartja az anarchia és rendbontás ellenében! biztosítását a nemzetnek, mint az absolutismus ellenébenit. Ezen törvényes és alkotmányos erély gyakorlatában tehát mindenképen kezére jár a kormánynak.

Második főtiszte az ellenzéknek: az alkotmányos haladás elősegítése, vagy eszközlése.

Tökély felé haladás az öszves emberiség alaptörvénye, tiszte, joga. Ezt egyes nemzeteknél, örök időkre szabott institúciókkal és törvényekkel megkötni nem szabad, nem lehet. Az időnkénti institúciókat, törvényeket, a nemzet időnkénti szükségei, körülményei, műveltségi fokai és felette átvonuló korok szellemei szülik, mik mind megváltoznak, míg az emberiség amaz alaptörvénye, a tökély felé haladás, rendületlenül megáll. Örökös joga és tiszte tehát a nemzetnek a haladás, s ezt alkotmányos országban nagyrészen az ellenzéki párt sürgeti. Tiszte, joga ugyan ez a józanabb conservative pártnak, sőt magának a jó akaratú kormánynak is. Azonban az elvek, mikből e czélra mind hárman kiindulnak és működnek, valamint a haladás irányai és fokozatai is lényegesen különböznek. Az ellenzék előhaladási elvei e következők: —

1. Fő alapul és irányul veszi haladási működésében az emberiség ös elidegeníthetlen jogait; mi szerint erősen meg van győződve a felől, hogy az ember, társas életbe léptekor, csak azon természeti jogairól mondott le, csak azon jogait vetette az öszves akarat alá, miknek feláldozása múlhatlanul szükséges volt a polgári társaság céljaira; többi természeti jogát és szabadságát pedig fentartotta magának. Arra működik tehát a maga irányában az ellenzék, hogy az alkotmányos polgári társaságot, lépcsőnként! kifejlés által oda jutni segítse, mi szerint a polgári élet céljainak elérése mellett, minden tag minél több ősi jogát az emberiségnek tarthassa meg maga szabadsága számára; a feláldozott jogok iránt pedig minél inkább biztosíttassék a felől, hogy azok egyenesen a polgári társaság céljaira fordíttatnak. És ez a* polgári szabadságnak és tökélynek maximuma. Innen az ellenzék általánosan az emberiség jogai mellett harczol s cosmopolitismusa csak annyiban szerepel kitünőleg hazafiságában, mennyiben leginkább hazája az ő hatáskörének pálya-mezeje, de egyszersmind mennyiben hazájához őt hála s legközelebbi édes kötelékek kötik, és végre mennyiben a polgári tár-

saságok külviszonyai, világszerte elkülönözve, sőt olykor súrlódásban állnak egymással, mik miatt kivitelekben az emberiség ügyének nemzetenként meg kell szakadoznia és egyes hazákra szorítkoznia.

Mind a mellett, hogy általánosan az emberiségnek elidegeníthetlen természeti jogai mellett küzd az ellenzék, korán sem veti ez meg, sőt tiszteli a történelmi jogot és fenálló intézményeket és mindaddig megtartatni kívánja ezeket, míg helyökbe, ama nagy cél felé alkotmányos úton jobbakat nem bír eszközölni; mert önkénynek, vagy biztosság nélküli kitenni hazáját nem óhajtja. Azonban alapú és fő kiindulási pontú nem veszi a történelmi jogot és fenálló intézményeket, sem azokkal a lehető tökély felé haladást megkötteni nem kívánja.

3. A fentebbi két elvből következik, hogy a valódi ellenzék nem akarhat egyedül tatarozásokat, itt ottani módosításokat; hanem miként az emberiség polgári társaságokra alkalmazott szent ügyének kitűzött nagy célja, a tökély felé haladás, kívánja, igyekszik gyökeres kijavításokon, hol hiányzanak új alkotmányos elemek fölvetelésén, újabb és biztosabb alkotmányos garanciákon is; vagy is az ellenzék, hol kell, gyökeres reformer is, de mindenkor békés úton és sértetlen fentartásával azon alapviszonynak, mi a nemzetet az uralkodás formájához és uralkodó házhoz köti.

Ezen három alap elvből, a valódi ellenzék mit sem engedhet, a nélkül, hogy ön magát feloszlassa.

4. Az emberiség elidegeníthetlen jogait, a nyomozásban és alkalmazásban, a józan ellenzéki nem hajtja túl a valón ideológiával, platói ábrándokkal és szélsőségek felállításával, sem nem hajló nemzetével kétes kísérleteket tétetni, mert ehhez joga nincs; hanem história nyomán lelkiösméretes elmélkedés, más nemzetek előhaladási példáinak józan felfogása, ezeknek nemzete viszonyaival, műveltségi fokaival és eszközeivel való egybevetése és kiszámítása, és végre hazai életnek, különösen hazai osztályok életének, saját fészkeikben tapasztalt és nem pusztá teoriákból kivont nyomozása és ismerése által nemzetének előhaladhatási módjairól és eszközeiről, gyakorlati rendszeres fogalmakat szerez magának.

5. A haladási előlépésekben fáradhatlan tüz-góságot fejt ugyan ki az ellenzék, de mitsem erőszakokat; mert meg van győződve a felől, hogy a nemzet életére nézve idő előtti, vagy közvéleménye ellenében hozott törvények, nehezen vagy soha sem mennek a nemzet életébe, vérebe által, és legtöbbször mit hozásnál időben nyertünk, elvesztegetjük azt a végrehajtások vesződéseinél és kijátszásainál. Ennélfogva mindenek előtt a meggyőződést igyekeznek megnyerni elveinek, hogy közvéleményt érleljen nemzeténél. A kiviteli fokozatokra nézve pedig a már megérlelt közvéleményt és a mutatkozó- mindenkori körülményeket használja fel annyi haladásnak kivívására, mennyit csak azok teljes biztosítással megengednek.

A közvélemény pedig az ellenzéknek korán sem

ábránd vagy árnykép, hanem egy nemzet minden osztályú tagjainak, kik a hon java-és nem mellékes érdekek mellett buzognak, azon egyező gondolata, óhaj tata, kívánata, javallata, vagy ellenszenve valamely köz tárgy vagy reform iránt, mit kebleikben ápolnak, s melly nálok, ha szabad tere van, tettekben és szavakban nyilvánítja magát, ha pedig hatalom szava ideiglen elnémítja a nyilvánítást, keblek mélyeibe zárkózik. Illy zárkózó közvéleményt biztosan megérteni, egyedül gyakorlatos politicai tapintatnak dolga. Mert ott hol hatalom áll őrt a közvélemény nyilvánításai felett, könnyen megeshetik, hogy több parancsolt vagy hűségeskedő szózatok fognak nyilatkozni közhelyeken a legáltalánosabb közvéleménynek is ellenében, mint mellette. Még ámulatosabb a dolog akkor, ha a nemzet némelly osztályai, kisebb nagyobb részben öntudatra még nem ébredtek s így a közóhajtat és kívánság nem lehet nálok egyéb mint dolgokkali homályos elégületlenség, melly legfőbb is komoly csüggetegségben és kijátszásokban mutatkozik. Az ellenzék, ha biztos gyakorlati tapintattal bír, nem téved meg illy eseteknél a hatalomszülte nyilvános jelenségekben, hanem házi köreikbe, családi életökbe követi az osztályokat s egybevetvén míveltségi és ébredési fokaikkal azt, mit körültek tapaszta, elég biztosan érere tapint a közvéleménynek. — Magyar honunkban leggyakorlatosb neme az álközvélemény árulgatásának az, midőn municipiumokon, miken csak kiváltságosak szavaznak, olly többségeknek tulajdonítatik a közvélemény képvisel-

lése, mik kiváltságos érdekeiknél fogva közvetlenül szemközt állnak a kiváltságatlanok érdekeivel, vagy más felől csak lekötött nyelvvel nyilatkozhatnak. Minthogy e felett még szabad sajtó is hiányzik nálunk s a petíciói jog is csak zsenge még, és e szerint a közvélemény jelenségei, ha ritkán kétesek is, de mindenkor megvitathatók, ne annyira kopogtasson a magyar ellenzék a közvéleményekre, — mint megérteni törjön azokat. Elég az ő malmára, ha ő elveinél fogva híven buzgón küzd az emberiség alap elidegeníthetlen jogai mellett; mert míg ember él a földön, ezen küzdés, ha az józansággal párosúl, fogja örökké bírni a nyilvános, vagy zárkózó közvéleményt. Ezt ideiglen nyomasztni lehet, elnyomni nem.

6. A fentebbieknél fogva a magyar ellenzék haladási eljárása, két fő stádiumban állapíthatatik meg, úgymint: országgyűlések között, a meggyőződés és közvélemény előkészítésében és országgyűlésen a kész közvélemény és körülmények felhasználásában. Az elsőnek alapelvei szolgálnak neki zsinórmértékül, az utóbbinál pedig ezen általános modort szabályok: hogy a jót mindenkor elfogadja, jőjön az bár kitől, továbbá, hogy a jobb és legjobb mellett küzd ugyan, de a kevesebb jót is elfogadja ideiglen és így nem tűzi ki a „mindent vagy semmit“, mert tudja hogy századok tévesztéseit megorvosolni, mulasztásait kipótolni, nem egy pár évnek műve. Ezért nem csügged, hogy annyit nem vihatott ki, mennyit óhajtott, mihelyt a kivitt haladási lépés jövőre többhöz nyújt reményt, vagy

legalább ennek útját nem állja. Végre, hogy olly reformoknál, mik ellen a nemzet nagy részének borzadánya még a közvéleményben le nem győzetett, óvatosan jár el; ellenben ott, hol a reformokkal nyereendő, osztályoknál az, óhajtott csaknem követeléssé érett már, az áldozatot hozandóknál pedig egy részben erre készség mutatkozik, más részben az újnak borzadánya már legyőzetett, többet mer az ellenzék.

7. Országgyűlési eljárásának fentebbi engedékenységse, mindenkor józan és előre számító s korán sem terjed odáig ki, hogy alkotmányos garantiákkal ellátott haladási lépések helyett jelenben mutatkozó gyarmati előnyök nyeréséért, csupán octroyált(octroyrt) engedményeket vagy ollyasmit fogadjon el, mi a jövőrei tovább haladóknak útját állja.

8. Az ellenzék, mint alkotmányos élet orgánja egyedül alkotmányos eszközöket használhat fel céljai elérésére. Ezen céljai tiszták, személyes és mellékes érdekektől mentek, általános emberiségre számítvák lévén, nyilvánosság — mert rejtőznie nincs oka — és egyenes becsületesség az ellenzék jelszava; mi azonban nem azt teszi, hogy szírt-éleken törjön átevezni hajójával — mert az okos hajó-kormányzás soha sem szűnik meg tiszta lenni — hanem, hogy kalózi fogásokat ne használjon.

9. Az ellenzék minden politicalai pártot s így a magát is, csak eszközöknek tekinti a haza boldogítására. A haza boldogítását pedig nem abban helyezi, hogy egy két osztálynak, vagy a kisebb résznek jól legyen dolga; hanem helyezi azt a lehető legnagyobb

rész jólétében. Vagy is arra tör, hogy a hazának minden rendu és állapotú polgára, szabadon fejleszthesse ki és használhassa fel, minden anyagi és szellemi tehetségeit, e részben mi sem korlátozhatván őt egyéb, mint az alkotmányos élet egyenes céljai. Ugy hogy ha egyes honpolgár szerencsáját nem teheti tehetségeivel, ne alkotmány foltjaira, hiányaira vagy épen nyomasztásaira, hanem magára az önkényű szerencsére legyen kénytelen vetni. Ennélfogva az ellenzéki koránsem tekinti pártja zászlóját végzászlónak, hanem tekinti annak a hazáét, mely alatt végre egyesülniük szükség a politicalai pártok külön színezetienek. Távól van tehát az ellenzék attól, hogy kormányt és más politicalai pártokat ellenséges indulattal tekintsen, sőt inkább azokat és magát, a törvényhozás terén, alkudozó feleknek nézi, országgyűlések között pedig a hozott törvények által némelly pontokban már megalkudott feleknek, kiknek alkotmányos tisztök, de becsülete is, szentül megtartani az alku kötéseit. A pártok egyesülését a törvényhozásnál szívből óhajtja az ellenzék, mert ő is sikert akar, de nem úgy, hogy bár mi áru sikerért maga elveit feláldozza, hanem hogy országgyűlési alkalmazásnál meg ne vessen olly alkudozásokat, mik által a hon kisebb nagyobb, ha bár tán nem teljes, mértékben! olly nyereseményeket tehessen alkotmányos előhaladásaira nézve, mik alkotmányos biztosításokkal ellátvák és jövődöre többhöz nyújtnak reményt. Tehát a valódi józan ellenzéki, noha nem ingadozik elveiben és irányában soha, távól van a párti küzdés pusztá

gyönyörétől s még inkább a párti megkövesüléstől, mert egy részről tudja, hogy a hon öszves java, nem egyesek discretiójától függő birtok, más részről tudja, hogy agg előítéletek és érdekek tusái és legyőzései, időt és türelmet követelnek. Ezeknél békés úton csak fokenkénti diadalok vezethetnek célra. Sok van nyerve ha .az áldozat első borzadálya legyőzetett, több ha már készség is mutatkozik és minden, ha már a közelben állott egyes vagy osztályi érdekek, a hon öszves, bár néha távolabbi érdekében feloszlottak. Ezért olykori sikerverztéseknél nincs oka az ellenzéknek csüggedésre. Fox, az ellenzék férfianak legnagyobbika, majd egy századnegyedig vitt az emberiség legszentebb jogai mellett és majd mindig kisebbségben maradt; sőt az általa megkezdett emancipátiói és parlamentreformi bilit is csak halála és az ellenzék többszöri megbukása után vihette ki Grey. A lelkes Wilberforce indítványa a rabszolgaság eltörlése iránt, hányszor nem bukott meg, míg végre keresztül mehetett! Egy nemzetnek élete, nem egyesnek rövid élete, és nem ritka, sőt rendes az eset, hogy az ellenzék törekvései, még sikerverztéseknél is, bő kárpótást nyernek azon közszellem terjedésében és szilárdításában, mit eszközöltek.

Mindezek után, ki hazánk jelen politicalai stádiumát, minden oldalrólí viszonyait, és körülményeit kelölleg ismeri, meglesz győződve a felől, hogy a magyar ellenzék, noha hatásköre csak miniature az ángol ellenzékéhez képest, sem mivel sem mozog könnyebb pályán mint amaz, de jóval hálátlanabbon. Az ángol

világrészeket, nemzet-viszonyokat fog be működésibe, mikkel a magyar ellenzék nem bajlakodik. A pálya nagyszerű az igaz; de saját hazája viszonyaiban és hazája határai között az angol ellenzék már kész szabad garantiákkal ellátott alkotmányt, határozott törvényeket, egyenlő jogokkal bíró nemzet osztályokat, erélyes szabad parlamentet, szabad sajtót, képzett közvéleményt, éber közszellemet, petíciói jog-gyakorlatot bírván, küzdelmi tere aránytalanul könnyebb, hálásabb, sikerben, méltatásban biztosabb mint a magyaré. Az angol, miután a catholicusok emancipációján, parlamenti reformon, évenkénti parlamenti választás és a keletindiai társaság korlátozása főtárgyain átesett, Illand reformján kívül alig bír többé új elemzésű fontosabb alkotmányos tárgygyál, hazája haladási reformjai között, hazája határain belül. — Ügyszólván csupán tatarozás már az ő dolga. Ellenben a magyar ellenzék előtt, melly az elősorolt előnyökkel mind nem bír, mennyi új elemzés áll készülőben! milly súlyos, milly kétes, milly hálátlan az ő küzdelme, a kiváltságos kasztok érdekei, idő-avatott institúciók, sőt előítéletek elfogultságai ellenében! Valóban neki illy küzdelmekben maga részére kedvező közvéleményt, rokonszenvet, javallást, és pártolást kivívnia, több fogna leírni mint herculesi munka, ha maga az ügy ereje nem segítné őt. Maga a reformok fő eszköze, tere, az országgyűlési képviselőlet és szerkezet, rendezetlen és kormány részére túlnyomó; ellenpártja a conservatív, csaknem kiváló seminariuma a hivataloknak; a magyar ellenzék habozva kényte-

len latolgatni a bonyolódott viszonyok között minden haladási lépésnél; nem vesz-e kormány irányában akkor, mikor kasztok ellenében nyer és vizont? nem zárja-e el a jövődönök útját akkor, mikor jelenre nyer? miként készítsen meggyőződést, közvéleményt elő némelly osztályoknál, a nélkül hogy idő előtt és veszélylyel izgasson? stb. És mindezen küzdelmeiben mi keveset számolhat ő, még ki nem fejlett gyöngerejű s míveltségnek is csak küszöbén álló nemzete szellemi és anyagi erélyére! Angliában a hatalmak egyensúlyban állanak egymással s maga a kormány tartja a mérleg nyelvét; nálunk es másként áll, egyedül az ellenzék rakosgat apró adagocskákat a fellebbent serpenyőbe, hogy még is minden ellensúly nélkül ne nyomja le a másik; Angliában közvetítő testület a felső tábla, mert egyéredkű az alsóval; nálunk kasztos és külön érdekel. — Ki mindezeket gondolóra veszi s melléjük azt, hogy a valódi magyar ellenzéki, kebléből minden személyes és mellékes érdeket s ellenszenvet kizár, lehetlen, hogy ne méltassa nemes küzdelmeit. —

Az ellenzék kettős, úgymint ellenörködési és reformi tisztének előadott elveiből és eljárási szabályai-ból önkényt következik;

Iör hogy az ellenzék, nem rekesztve ki más külön pártú jóakarokat is, már kiindulási elvénel fogva is, egyenesen a nemzet és alkotmány érdekeit képviseli, és ez az oka, hogy világszerte népszerűséggel bir, mit egyedül csak kinövési veszélyeztethetnek.

2or hogy az ellenzék tekintélyének, népszerűségének és befolyásának, inkább ártnak mint használnak azon ideológus túlhajtók, kik felnem fogva általánosan a társas, különösebben pedig az alkotmányos élet céljait, félreismerik ezeket és azon jogait az emberiségnek, mikről a társas és alkotmányos élet lemondani késztet, túlhajtják az alkotmányos garantiákat s párti megkövesülésre hajlók. Ezen utóbbi túlzás azonban a reformokra nézve ne rémítsen el senkit az ellenzék követeléseitől az országgyűlések közei között. Ezen követelési szélsőségek gyakran csak kitűzött maximumai és határai az iránynak s az ellenzék természetében fekszenek. Idő előtt és országgyűlések közt alkudozni az ellenzéknek a jövő országgyűlés, eredményei felett, kényes dolog s legtöbbször lehetetlen. Az országgyűlés körülményeiben van ennek helye. Ezért azon férfiaknak, kik az ellenzék közül országgyűlésekre követekül megválasztatnak, józan szilárdaságától és biztos tapintatától, sok, igen sok, mondhatnám legtöbb függ. Ők ottan igazi barometrumai a political légnyomatnak, miknél elvek ugyan a kéneső, de miknél körülmények emelik vagy súlyosztatják azt, azonban soha nem az elv-megtagadási pontig. Ugyan ezért részletességekre és fokozatokra vitt utasításokkal előre megkötni kezüket, czéltalan és káros eljárás; elég az utasításokban a fő irányokat tűzni ki eleikbe.

3or Nem csak szükségtelen, de egyszersmind kárteknony dolog is, az ellenzéknek alpartokra szakadoznia. Elveken, irányban, főképen a fő kiindulásiban, nincs alkunak vagy mérséklésnek helye. Ki azokban

nem ért egyet az ellenzékkel, az tőle külön áll. Mi pedig a nyilatkozási nagyobb kisebb mérsékletet, vagy eredmény feletti alku nagyobb kisebb hajlamát illeti, az körülmények és kiszámítás egyéni felfogásától függ, és az ellenzéki zászlót, részletességbeli vagy fokozatban! olykori vélemény-eltérések nem szaggathatják meg. — Szükségtelenül megoszlatni az ellenzékot, vagy köre szűkebbre vonásai által kizárásokat eszközölni, mindenkor tábor-gyöngítés.

4er Az ellenzék állása a milyen fontos, szintolly tisztos és komoly, de csak akkor, ha tiszta meggyőződés és jóakarot, közjó heve és nem hiúság lelkesíti annak tagjait. Ezeknek nem itt-ott felkapkodott s meg nem emésztett, vérré nem szűrt eszmékkel illő hadazniok derűre borúra magok körűi, hanem áthatva szükség lenniök egész lényökben, az ellenzék elveinek és irányának szabadelmű szellemétől; ez legyen levegőjük mellyet beszívnek, úgy annyira, — hogy az vezérelje egész gondolkodás-módjukat, érzelmeiket, mind köz mind magán-életben. Anomália, ha nem nevétség az olly ellenzéki, kit aristocratiai vagy bár mi más gög, címivagy, haszonlesés vagy szerep-játszásnak hiúsága faggat; vagy kinek szabadelműsége általános és egyetemes nagykorúságra nem bírván felküzdeni magát kormány irányában ellenzéki, kiváltságtalanok irányában veszteglő conservatív, vallásban túlbuzgó és türelmetlen. Ellenzéki szabadelműség non verbis fit Marce fili! Azon álkodó ellenzékiről, ki silány cosmopolitismusí árban tör elfulasztni hazafiúi kötelességeit, ki sokat akar, hogy mit se nyerhessen, sőt épen azért

szeret magasan repkedni, hogy valamikép a siker föl ne érhesse — szólani sem kívánok.

Sör Az ellenzéki legyen független felülről, alulról, és magán - életében; különben pártja küzdelmeiben osztozni, vagy azokban erélyt kifejtteni nem képes. Azonban valljuk meg, hogy ezen ellenzéki függetlenség⁵ fogalmával nem vagyunk egészen tisztában. Sok conservatív azt követeli, hogy az ellenzéki végkép tagadja meg magát s még honfitársai tisztelő javallásairól is mondjon le, melly javallás és rokonszenvi nyilvánítások, csaknem egyedüli jutalmazásai sem könnyít sem virágos fáradalmainak. Ez túlfeszített követelés, s csak addig lehet az igazságos, míg kegyhajhászás ellenében nyilatkozik; mert illy hajhászás mellett független az ellenzéki nemmaradhat. Más részről azon ellenzéki van hibás ámulatban, ki minden kormányi kinevezéstől függő hivatal - viselésétől fázik, mert ezt elvei megtagadásával ugyanazonosítja. Nem tévesztett felfogás-e a végrehajtás eljárásait kirekesztőleg olly kezeknek engedni által, mik közt, fájdalom, olly számosán hajlók elkülönítetni a kormány és nemzet érdekeit egymástól? Nem dicső pálya-e egy tiszta keblű ellenzékire nézve: a végrehajtás hivatalain arra munkálni, hogy ezen érdekek mmélin-kább közeledjenek egymáshoz, sőt végre ugyanazonuljanak, miként a két valódi érdek, józanul fogva fel valóban ugyanazon is. Azonban, ha az ellenzékinek elvonulását tévesztett kormányi hivatal-osztási rendszer igazolja, nem kárhoztatom azt. Erről alább szólandok. De nem hallgathatom itt el, egyik fő la-

k alját az ellenzéki szabadelműség működésének, mit magán családi körében olykor maga kovácsol magának az ellenzéki s nemsokára kiadja kulcsát kezéből., miután számára vettetett az önmunkálta lakat. Ez az eladósulás! Ki fényt űz, pazarol, egyszerűen, ki többet ad ki mint bevesz, s nem bír szegény lenni, az előbb - később kénytelen lesz eladni. függetlenségét és vagy elnémíttatik, vagy mások adandnak szájába szavakat. Nálunk még most az aristocratia, melly derekát viszi a közéletnek, ősi birtokán kívül, csaknem egyedül hivatalok fizetéseiben talál némi anyagi forrást. A szükség hatalmas kényúr, ki előtt meghajol minden, sőt maga a szabadelműség is csak négy szem közt suttog!

6or Vannak ellenzékiek, kik igen önelégültek azzal, hogy elvben és érzelemben rokonok az ellenzékiekkel s magokat pártjához számíthatják; azonban elveik és érzelmeik csak benmaradók, közhelyeken sem nyilatkozásban, sem szavazásban nem lépnek azokkal napfényre elő. Ezen jó urak tört mutatójú zseb-órák, miknek belszerkezetök jó lévén, járnak ugyan, de az órát sem nem ütik sem nem mutatják és így haszonvehetlenek. Igaz hogy a szónoki tehetség egyrészen természet ajándéka, más részben tudományos műveltség és pályái kiképzettség eredménye s e szerint nem mindenkinek lehet sajátja. De rendes megjelenés a közgyűléseken, tárgyak, személyek nyúlványban tartása, néhány szóban szavazás vitákban és választásokban, még is mind olly minden lelkesebb honfi által teljesíthető dolgok és kötelezettesek, mik alól a hazai

közjó tekintete, csak a beteget, s legfontosabban gá-
 toltat óldozhatja fel. Hazánk politikai jelen stádium-
 ában. küszöbén annyi teendőnek, annyi gátok ellen-
 ében, szükség van minden legkisebb erőcskéjére is az
 értelmiségnek és jóakaratnak. Ki hívattnak érzi magát,
 szónokoljon, másik szolgáljon tollával vagy szavaza-
 tával; de most a veszteglés ott hol rejlik, politi-
 cal bűn. Különösen miután láttuk milly sok függ az
 alkotmányos elemre nézve olly férfiak követkeül-
 választásától az ellenzékéből, kik elv - szilárdságot hig-
 gadsággal, közvélemény és országgyűlési körülmé-
 nyek biztos felfogási tapintatával párosítanak, követ-
 választásoknál a lelkes ellenzéki nem vesztegelhet.
 Meg fogja ő különböztetni tudni a szájhóst, a hiút, a
 magának pompázó szavakban és kikelésekben tetszőt,
 a szilárd és józan tapintatú férfiútól és ez utóbbira
 szavaz. Azok, kik egy nemzeti köntöst tartani, vagy
 lovaikat befárasztani, gazdai foglalatosságaiktól egy
 pár napra megválni átallnak, s így a magáncsaládrapró
 érdeket a közjónak elébe teszik, nem érdemesek
 alkotmányos élet jótéteményeire. Szintigy a political
 túllátókat, kik képzetükben cosmopolitai nagy mérsze-
 reket árulgatva. honunkban minden párti működést
 kicsinlenek s mintegy magasról néznek azokra alá,
 nem különben a közönöseket, kik annak ürügye alatt
 vonják ki a működésekből magokat, hogy egyesnek
 gyöngye ereje úgy sem fogja fel a Duna álját, nem árt
 azt magában lefolyni hagyni, és azokat, kik a publi-
 cumokat kerülük, minthogy tisztválasztáskor pártjok
 megbukott vagy folytonos kisebbségben áll, egyaránt

kárhozzátandók. Mert csekély erecske is, lépre gyűjtve cseppjeit, malmot hajthat s a jelen mindenkor jövőnek magzatával viselő.

Az előadattakból kitetszik: milly felületesek, milly méltatlanok azok, kik az ellenzéki parttól mint rémtől riadoznak, s annak működését vagy fölöslegesnek, vagy egy két kinövést tekintve, épen veszélyesnek tartják. Hol létezik tárgy, mellyben túlhajtás kinövéseket ne szülhetne? A rajoskodót, maga az ellenzék sem tekinti másnak. De ha tekintetbe vesszük miként több százados alkotmányi! és most öntudatra ébredt nemzet, alkotmányos élet nélkül elégtől és boldog nem lehet, miként ezen alkotmányos élet ép vérkeringését egyedül ellenzék tarthatja fenn; miként különösen honunkban, hol a szabad sajtó és petíciói jog, még csak kívánatban állanak vagy bölcsőben ringanak, az ellenzék ébersége pótolgatja némileg mindkettőt; miként honunkban, mellynek független állásával különös viszonyok folytonosan vlnak, az ellenzék éber örködése kikerülhetlen; miként végre honunkban, mellyben bureaucratiai és gyámkodás! elemek és beavatkozások könnyen terjeszkedhetnek, hol a parlamentarizmus és felelős ministerium még hiányzanak, csupán az ellenzék tesz figyelmeztetést, tiltakozást és sürget orvoslásokat, kiki meggyőződhetik a felől, hogy az, ki az ellenzék megszüntetni kívánja, az alkotmányos élet szabadságának és boldogításának sem barátja.

Különösen idves egy párt az ellenzéké magára a kormányra nézve is, ha azt kellőleg használni kívánja és érti. Midőn az ellenzék örködik, kettős részrehaj-

lattan hűséggel jár el tisztében. Csak az lehet igazi hivem és barátom, ki nem hízeleg ott, hol az igazmondás javamra szolgál. Midőn az ellenzék korunknak szellemét, igényeit és kívánatit fejtegeti, miszerint ma már a köz életben mindenki jogokat és kötelességeket nyomozgat, miszerint az öntudatra ébredt nemzet, ezek és nem önkények szerint vágy kormányoztatni; midőn azt vitatja, hogy az öntudatos és nagykorúsághoz közeledő nemzettől a józan haladást megtagadni veszélyesebb. mint józan reformokkal újítani; mert az öntudatos nemzet, elvekből és meggyőződésből önkényt engedelmeskedik a törvényes és alkotmányos kormánynak, míg a hozzá nem illő gyám — szalagot átallja; nyílt egyenes ugyan, de mindenkor tisztelő és jóakaratos viseletét bizonyít. És a korszellem megértése mindenkor fontos a kormányra nézve. — Az ellenzék, mint nemzeti alkotmányos elem pártja, ritkán nem tolmacsa a hazai közvéleménynek s ezt tudnia, megértnie, nem legbiztosabb iránytűje-e a jóakaró kormánynak? Miként minden jó törvénynek, nemzet életéből, szükségéből s közakaratóból és így közvéleményéből szükség kifolynia, úgy a végrehajtó hatalom csak úgy működhetik minden lépteiben sikerrel, ha azok iránt a nemzet sympathiáját, közvéleményét bírja. És mit veszthet a kormány, ha teszem, az ellenzék téved vagy túlhajt? Nines - e meg alkotmányunk törvényhozási szerkezetében a mérséklő elem, melly inkább feléje hajlik? Angliában Pitt a leghatalmasabb ellenzék ellenében is húsz évig bírta fentartani ministeriumában magát. S náhúik afféle személy-vagy párt-behelyezési

törekvések mint Angliában nincsenek, mi az ellenzék eljárásait annál részrehajlatlanabb színben tünteti fel. Mi pedig fogalmainak és következtetésekének józan logicitását és következetességét illeti, tagadhatlanul megkönyíti azt nála, ügyének melly mellett küzd, állandó és örök igazságé alapja, tudniillik az emberiség ügyének alapja, melly mellett sophismákkal víni fölösleges, sőt méltatlan eszköz fogna lenni.

Ha igaz az, hogy pusztán írott és nem életet lehelő alkotmány, csak váz, melly népet boldogítani nem képes; ha ennek boldogítása különösen elégtelenségben és a felöli meggyőződésben fekszik, hogy alkotmányos szabadsággal, étellel bir és öt törvények nem pedig önkények kormányozzák: úgy a kormány legbiztosabban teheti népét az által elégteltté, boldoggá, ha érdekeinek éber őré, az ellenzéket nyugtatja meg a felől, hogy végrehajtó és igazság — kiszolgáltató hatalmának minden lépése törvényes és alkotmányos. Azon kormány, melly az ellenzéket alkotmányos eszközeitől megfosztani törekednék, azon gyanúra fogna szolgáltatni okot, hogy absolutismusra törekszik. És nem dicsőbb, nyugalmasabb-e, szabad, elégtelt, boldog nemzetet kormányozni, mint nem nemzet életéből, szükségéből kifolyó reátolt törvényekkel, vagy törvényen kívül önkényekkel kormányozni elégtetlen szolgálai népet?

Innen valóban nem fogná érteni saját érdekét a kormány, ha megyei, kerületi vagy városi követválasztásoknál arra használná hatalmas befolyását, hogy az ellenzéknek azon edzett férfiai, kiknek tiszta jó akaratjok, fejök és szívük iránt közbizalommal visel-

tetik a nemzet, kik szilárdságaikról, higgadt és józan tapintataikról ismeretesek, a követségőik kimaradjanak. Veszteni fogna így közvéleményben a kormány, veszteni tekintetében a törvényhozó testület, s már előre veszteni tiszteletességeikben a hozatandó törvények. Hiszen a kormány és alkotmányos nemzet érdekei, bár olykor közelben súrlódásban látszanak is állni egymással, távolabban ugyanazonosiúlnak, s csak értetlenség vagy roszakarat különítheti el azokat egymástól. Valamint a kormány, nem akarhat egyebet, mint törvények és alkotmány szerinti kormányzást, úgy a nemzet és ellenzéke azt óhajtja sőt arra működik \$ hogy kormánya legyen dicső, legyen erős és szilárd a törvények végrehajtásában, az igazság és jogok védelmében, a vétkesek megbüntetésében, és hatalmas a honnak külellentőli megvédésében.

Szintígy szerencsétlen rendszert fogna követni a kormány, ha a hon és kormány hivatalait, egyedül conservatív-pártiakkal kívánná betöltetni, az ellenzéknek teljes kizárásával. Mi bírhatná inkább súlyesztni a hivatalok tekintélyeit, mint efféle eljárás? Minél több a kormányzásban a bureaucratiai elem, miszerint az egyes hivatalnokok személyes felelősége, kiválthatlanul felolvad a testületi eljárásban, annál szükségesebb a közbizalmú férfiak megválasztása, kik a hivatalos testületek tekintélyeit a nemzet közvéleményénél fentartsák. Mert kínosan döcög ott a közélet kereke, hol a hivatalnokok csak akkor részesülnek bókban és tiszteletben, mikor hivatalos eljárásaikra és kegyeikre szorulunk! Hűtlen vagy ellen-

séges politicalai párt-e az ellenzék? vagy alkalmatlan? vagy tán ellentétben állnak kormány és alkotmányos élet? Ha talán akadna égy két áellenzéki, ki hivatalvágyból szájhösködnék, nem akadhatna-e a más részről aránytalanul több, ki ugyanezen vágyból álhűségeskednék? És nincs-e elég módja a kormánynak megválasztani, sőt felkeresni az ellenzékéből azokat, kik a mellett hogy a nemzet bizalmát bírják, az ő bizalmát is teljes mértékben megérdemlik? Nem vidorabban forognának - e így a kormányzás gépének minden kerekei? Valóban a kormánynak nem legcsekélyebb érdeke: minél több biztosítást és megnyugtatást nyújtani az alkotmányos nemzetnek. Ezért addig is, míg minden hivatalok, személyes és nem testületi felelősséggel köteleztethetnének, óhajtnám hazámban is azt, mit Norvégiában (mellyel inkább szeretem párvonalazni hazámat, mint ángol, — vagy Franciaországgal) irigylendő alkotmánya tart, hogy a hivatalnokok szintűgy megesküdjenek alkotmány mint Király hűségére. Ez nem több mint igazság, s a két hűség a becsületes honpolgár szívében nincs ellentétben egymással.

Az ellenzéki mint honpolgár mindenpártbelit tisztel, inig ennek becsületes jó akarat és meggyőződés, nem pedig mellékes czélok vezérlik működését, s viszont hasonlót követel ő is. Reményű, hogy előbb-utóbb a hon közös zászlója egyesíteni fogja a politicalai pártokat, s e reményében ernyedetlen buzgósággal tartja csatarendét; mert tudja, hogy még olykori csata-vesztései is nyereségei kendnek egykor a szeretett hazának. —

Jáy András.

Kelet népéhcz.

Mi vagyunk- e még a hét vezérnek
Sarjadéki, tiszta szittyavér?
Mi vagyunk-e vére még a vérnek,
Mellyett ontott a szent hét vezér,
A midőn nagy Arpad nemzetének
Hont szerezni esküt esküvének?

Ok az esküt, a szentet, kimondák,
- S vérben itták rá az áldomást;
Mi, kikért a hősi vért kionták,
Elfeledjük a nagy tartozást?
Vagy tán nem köt, mert nem esküvésünk?
És a vér, mit ittak, nem mi vérünk?

Itt van a föld, Kárpátok tövében,
Völgye, halma e vértől kövér;
A kaszás derékig áll fűvében,
Dús kalászin áldás a kenyér;
S van kizalmas nyája, van borága,
Drága érczet rejt a bánya ága.

Itt van a víz! négy folyó medrében,
 Dráva, Száva, nagy Dunánk s Tiszánk;
 Annyi életér a hon szívében,
 Mennyi cseppje áldást hozna ránk, —
 Itt a tenger, ör gyanánt a szélen,
 Mint egy isteneszme terjedékben!

S itt a nép is! melly nyolcz századon túl
 A nemessel együtt vérezék,
 Melly ekéhez, kardhoz egyaránt nyúl,
 A hogy a harcz kéri vagy a bék;
 Itt van a nép, vére még a vérnek,
 Sarjadéka a szent hét vezérnek.

ím de a föld, olly gazdag magában,
 Mért virágzók csak felére fel?
 Mert a föld lenyűgző bérigában,
 Mert a nép rajt bérigát visel;
 Mert a földön ég malasztja mellett,
 Emberátok vad burjána termett!

ím de a víz, négy folyód zúgása,
 Többször átok, mint áldás, mit ad;
 Négy szilaj mén ádáz nyargalása,
 Melly kocsit kocsissal elragad;
 S tengerünket ész és kor daczára
 Tétlenségünk vas lakatja zárja!

És a népet megtöré igája,
 Nyolcz száz évet könnyyel áztatott;

És ha van, tövisből van virága,
 És ha vet, magának vet magot?
 Láthatára sűrű, vastag éjjel
 S fáklya nincsen, mely oszlassa széjjel.

Mi vagyunk-e, mi vagyunk-e, kérdem:
 A nagy Árpád sarjadékai?
 Mi vagyunk-e, megváltatva véren,
 Ős elődink méltó fiai?
 Kik, midőn véren hazát szerzőnek:
 Nagy, dicső nemzetté esküvének?

Az elődök a törvényt kimondák,
 s megtarták az eskü szent szavát:
 Hogy, kik mint ők, véröket kiontják
 Légyen egy a nagy nemzetcsalád, —
 És, ki híven küzd a köz hazáéit,
 Köz javából egyaránt vegyen bért.

Mi a törvényt, esküt és a népet
 Megvetettük sok száz éven át;
 Jog fölé a kény hatolnia lépett,
 S szörnyen megcsonkult az őscsalád!
 És a földön, vízen és a népen
 Isten átka fekszik szörnyüképen!

Föl tehát, ha még egy szikra benned,
 Föl, keletnek népe, tette fel!
 Őseidnek lelke még-e lelked,
 Megmutatni új, nagy esküvel.

És az eskü szent zsolosmaképen
Kárpátoktól Adriáig érjen.

Oldassák meg a földnek bilincse,
A tulajdon szent legyen s örök;
S léssen a föld népeidnek kincse,
Színarany az istenadta rög; —
A mi szárnya a madárseregnek, #
A szabad föld az a nemzeteknek!

Fékre vedel a víznek tombolóit,
A világnak nyisd meg kapuját —
Öt világrész lássa lobogóid,
Lássa gályáidnak árboczát, —
Tenger a föld vére — lüktetése
Népek-és hazáknak érütése.

És a nép, melly vér a régi vérből,
Nyerje vissza régi részjogát:
Osztalékát vízből és kenyérből,
És a törvény védő paizsát;
S mert tehert visz, oszt a köz hazáért:
Köz-javából egyaránt vegyen bért!

És te isten, a véghetlen égben,
Magyaroknak védő istene!
Szentessétsd meg összes összeségben
A mi esküt a nemzet teve, —
Add hozzá az ember legfőbb kincsét:
Szabadítsd fel — a szellem bilincseit!

S fény, dics árad Árpád nemzetére,
Melly megérté vére érdekét;
Vagy halál lesz hosszú bűne bére,
Mint ki elvetette istenét —
És betelve ezredévi átkunk:
Hogy magunktól jöjjön pusztulásunk!

Garay János.

Az esküdszékekről.

Országgyűlési beszéd.

Szepes követe, ki előttem közvetlen szólott, érti a tárgyat, hiszen másfél évig fáradozott körülte; tudjuk. miképen e II. rész szerkesztésében neki nevezetes része van. Ezért természetes, hogy eltalálta a helyes tért, azt állítván, mikép itt nem az kérdés, valljon hasznos-e az esküdszék political intézetnek, hanem az* valljon jogintézetnek jó-e, mert bölcs törvényhozónak nem szabad a statusintézetek hivatásait összezavarni, azért mivel egy intézet bírói célnak megfelel, belőle nem következik hogy political intézetnek is alkalmaztassák, és viszont azért mivel az intézet political tekintetben üdvös, nem következés, hogy mint jogintézet is az legyen.

És én e téren fogadom el a kihívást, s reményiem bizonyíthatni, hogy az esküdszék bir a jogintézet minden .kellékeivel. Dn valamennyi fejtegetéseiben az érdemes követet nem fogom követni. Tárgy fölötti ítéleteink sok részben függenek azon szemponttól, mellyből azt tekintjük, s én álláspontra vezet-

tetni magamat nem engedem, hanem ezt választom magamnak, mert Szepes követének megszokott tacticája, sőt már természetes, a tárgyakat nagyszerűségtől mezfosztani, oly pontról mutatni feljök, honét leghiányosabban tűnnek fel. — A gyönyörű képes előbb összetépi apró darabokra, és aztán felkiált: íme e kép az, mellyet ti csodáltok? ez az melly titeket lelkesedésre ragadott? És aztán mind kevés pillanatok előtt tévé, mámorral vádol bennünket, mert mi a pyramis tövéhez álltunk, s bámuljuk a roppant műves, ő pedig messze távolságból tekintvén felé, azt egy kis pontnak látja.

ED a rendes bírák három nemét ismerem: örökös bírák választhatók időszakonként, és az esküdtek. S miután vannak státusok, mellyekben az örökös bírák, s vannak mások, mellyekben a választhatók nem épen roszúl feleltek meg. hivatásaiknak, én azon, hogy némelleyek az esküdtszékétől kétkedve vonakodnak, oly igen nem csodálkozom, annál kevésbbé pedig, mert theoria utján mind az örökös, mind a választható bírák eszméjére eljutni könnyű. Kiben túlnyomó azon roszak félelme, mellyek a választással együtt járnak, miilyen a pártfüggés, az örökös és elmozdíthatlan bírót kíván; kiben azon roszak félelme túlnyomó, mellyek az örökösséggel járnak együtt, miilyen az önkény, az választható bírót kíván. Ellenben az esküdtszék intézetére az emberek nem theoria utján jutottak s jutnak el, ez nem bölcsék találmánya, hanem az élet szülötte és a közönséges józan észé, mellyen alapszik, azért ez nem

annyira elméletek, mint élet és tapasztalás által igazoltatik, s hogy valaki által megkedveltessék, szükség bíznia a józan észben, szükség ismernie az életet. Mert épen az élet bizonyítja, hogy büntetteknel legjobb bíróság az esküdszék. A történet nem mutat példát, hogy tökéletes szabadság volt volna esküdszék nélkül, nem mutat példát, hogy hol nincs szabadság, ott esküdszék volna, vagy ha van, csak név szerint, lényege nélkül van, avagy a szabadság nyomban követi.

És e történeti igazságból kettő következik; tudniillik hogy a büntető eljárás a népszabadsággal kapcsolatban van és hogy esküdszék nélkül a szabadság mindenütt veszélyeztetve volt. Igen, rosztul szerkesztett, gyors elmarasztalásra számított titkos eljárás, fegyvere a zsarnoknak; melly eljárás az ártatlanul vádlott lehető legnagyobb biztosítására van irányozva, csak az a polgárok szabadságának leghatározó ótalma, mert csak ott él szabadság, hol hamis vádló nem diadalmaskodhatik. hol nem párt ül s ítélt a bírói székben, hol áldozatul az ártatlan nem eskezik, ha vesztere bár a fejedelmek s hatalmasok áhítoznak is. S e garantiákat csak az esküdszék nyújtja, e tizenkét láthatatlan bíró, mellyet a megvesztegető szeme nem talál föl, s a hatalom keze nem ér el, mert ők bár a nép közt vannak, de ki nem ismerhetők egész azon pillanatig, midőn az igazság mérlege kezükbe adatván, hallanak, fontolnak, határoznak, és ítéletet mondanak, s ezután eltűnnek rögtön, és újra elvegyülnek polgártársaik sokaságában.

T. KK, RR.! az országos választmány jegyző könyvében és a külön véleményben e kérdés annyira föl van világítva, hogy fejtegetésében itt mi sokkal rövidebbek lehetünk, miután azok itt fölolvastatván, úgy lehet vennünk, mintha itt mondattak volna el. De egyébiránt is ez azon kérdések közé tartozik, mellyek nagyobb terjedelműek, semhogy egy beszéddel kimeríthetnének. Tehát én is csak néhány okot hozok föl, mellyek által az esküdtszék támogattathatik, mindig összehasonlító tekintettel lévén egy részről az örökös, más részről a választható bírakra.

A Szepez követe által kijelelt téren maradva, nézzük tehát, valljon az esküdtszék mint jogintézet megállhatt-e?

Jó bíróban megkívántatik, hogy legyen független, részrehajlatlan s ítélni képes. S kérdem én, az örökös, bár elmozdíthatlan bíró nincs-e markában a végrehajtó hatalomnak, mellytől függ a kinevezés, a fölebbléptetés, jutalmazás és megtorlás ezer neme, s nem fölötte kevés-e azon emberek száma, kikre sem a csábítás, sem a rettentés nem hat? s a választható bírák viszont, ha egy részről függetlenek is a hatalomtól, más részről nem válnak-e könnyen pártok játékvá? s nem mutatja-e a tapasztalás, hogy gyakran párt s politikai érdek foglalja el a bírói széket, honnét csak az igazságnak kellene s ^álni? Az esküdtszék ment mindkét tökéletlenségtől, mert a hatalomnak nincs elég ideje sem rettenteni, sem ígérgetni, miután a visszavethetés jogánál fogva csak az utolsó időben tudhatni meg, kik lesznek az ítéző esküdttagok,

s nem hihető, hogy a mindig változó esküdtek függetlenségét úgy megronthassa, mint az állandó s kevés számú bírákét; — mert más oldalról [a néptől sem érezhetik magukat függésben; mert esküdtté őket nem választás, hanem törvény tette, s tudják, hogy a mint az ítéletet kimondták, bírák lenni megszűntének. Nem tagadom, hogy magas jellemekre találunk az örökös s a választott bírák közt is, kik tisztábbak voltak a hatalmasoknál, erősbek a népnél, de ez nem szabály, hanem csak kivétel; azt sem tagadom, hogy az esküdteknél is akadhatni botlásra függetlenség tekintetében, de ez itt épen úgy kivétel j mint amazoknál kivétel ennek ellenkezője volt. Az esküdtszékben benne van az örökös bíró s a választott bíró eszméje, mindkettőből az a mi jó, tudja minden, hogy a nép Ítél felette, de senki nem tudja, ki ítél a nép közöl.

Ezekután magában értetődik, hogy melly bíró nem független, az nem lehet részrehajlatlan sem. De ezek csak a részrehajlásnak külső okai, vannak belső okok is, mellyek a bírának nem helyzetéből, hanem egyedi természetéből származnak, például; midőn a bíró megvesztegetés miatt, vagy bármi szenvedélyből lesz részrehajló. Valljon a megvesztegetésnek nincsenek -e kitéve, s mivel kevesen vannak, nincsenek-e igen kitéve mind sA örökös, mind a választásbeli bírák, amazok ugyan kevésbbé, mivel állásokban biztosítvák örökre, ezek inkább, mivel hivataluk ingatag? Valljon a vádlott nem válhatik-e sokkal könnyebben az ítélők boszujának, s másféle indulatainak martalékává mind

az örökös, mind a választás alá eső bíráknál, ezeknél ugyan kevésbé, mivel féltik jövődjüket, a megmaradásra pedig a becsületesség s igazságszeretet legjobb politica, amazoknál inkább, mivel elmozdíthatatlanok? Igaz, a nyilvány sokszor csak fedezheti, de nem gátolhatja meg az áldozatot; teljes biztosítékot a bírák részrehaj latlansága ellen csak az esküdtszék nyújt; a megvesztegetés ellen a lehető esküdtek nagy száma s bizonytalansága által, mert egy egész és tehetős néposztályt ki bírna megvesztegetni? Másféle indulatok és érdekek ellen pedig a visszavethetés joga által, mert a vádlott mindazokat visszavethetvén, kikben nincs bizodalma, úgy szólván, saját választottal által ítéltetik el. S ez olly jog, mi a kevés számú törvénytudó bíráknál nem gyakorolthatatok, pedig az igazságos ítéletre szükséges, hogy a vádlott mindazokat eltávolíthassa a bírói székéből, kiket bänni okból ellenének, vagy ellene elfogultnak hisz, még pedig okadás nélkül eltávolíthassa, mert az efféle okók többnyire olly természetűek, hogy nehéz taglalni s bebizonyítani.

Mi az esküdtek képességét illeti; jegyezzük meg, hogy ők csak a tény s annak bűnössége felett ítélnék még pedig meggyőződésük és nem megtanulandó pozitív szabályok szerint. Tehát, hogy a bírának több tudományuk van, az esküdtek ellen ez semmit sem bizonyít, mert nekik nem tudományra van szükségük, hanem tiszta lelkiösmeretre, józan észre és élettapasztalásra, és hogy az ezek szerint Ítéelő polgárok helyesebben ítélnhetnek a bíráknál, annál inkább elhihetjük,

mennél bizonyosabb az, miképen a nép legnagyobb része tetteiről — ezeknek elkövetésekor — azon nézettel volt, miből azokat polgártársai megítélik, és nem azgal, miből azokat a tudományos bírák tekintik. Itt a léleknek csak azon tehetsége kívántatik meg, melly meggyőződés szerzésre a mindennapi életben megkívántatik, és a józan ész párosulva függetlenséggel, részrehajlatlansággal, bizonyosan jobban eltalálja a valót, mint a függés s részrehajlás befolyása alatt ítélő törvénytudor, kivált ha azt is meggondoljuk, hogy gyakran a tudomány az emberben a mint nő, a szerint fogy a józan élettapintat, hogy az állandó bírák apródonként megszoknak minden vádlottban bűnöst találni.

Egyébíránt íme most jutunk azon alapra, min az esküdszék észszerű és szükséges volta épül.

Tudniillik: bűnösnek valaki vagy azért ítéltetik, mivel a törvény által eleve kiszabott próbák s jelek megvannak, vagy azért, mivel a bíró a látottak s hallottak után meggyőződött fölöle. De kérdem: sikerült-e már embernek csak messziről is tökéletes bizonyítási teoriát föllállítani? Lehetséges-e minden próbának, jelenségnek, valóság-mérőt készíteni? A bűnök száma s neme oly sok, az azokat kísérő körülmények oly végtelenek, hogy millió különbözőséggel fordulván elő az esetek, lehetetlen általános mértéket találni, mert nem lévén két eset tökéletesen hasonló egymáshoz, minden esetre külön szabály kellene, és a mint egy francia író elmésen kiszámítá, pusztán csak azon viszonyok előadása, mellyekben az lopás elkövethetik, 20 millió kötetet töltené be. Már

most, valljon a vádlott abban talál-e nagyobb biztosítékot, ha a törvényhozó által föllállított mérték betelik, vagy abban, ha a szabad lelkiösmeretes polgárok meggyőződése telik be? Kétségen kívüli, hogyha az állandó bíró kötve van írott szabályhoz, sokat halálra ítélt, kit bűnösnek nem hisz, sok fog szenvedni csak azért, hogy a szabályoknak elég tétessék, vagy hol ezek ellenkeznek, meggyőződésével, ezt tartozzék követni? Igen, mi azt mondjuk, de midőn az ellenvélemény űk is ezt mondják, akaratlanul is a meggyőződést ismerik el legbiztosabb ítélnének. Mi azonban csak az esküdtek meggyőződésében bízunk, mert csak ezek igazán függetlenek, részrehajlatlanok, és csak ezeknél gyakorolható a visszavethetés joga, mi által ellentől s pártérdektől megtisztítván bíraimat, leginkább hihető, hogy kiket bíraimul választék, azok igazságosan fognak fölöttem ítélni.

Tehát míg nincs helyes bizonyítási rendszer az állandó bírák kezében, s ez nem lesz soha, addig legbiztosabb menedék pártatlan polgártársaink meggyőződése; amazok ítélnék egyformán ugyan, de némileg vakolj mint autokratok, ezek különféle képen ugyan, de szabadon, és az esetek különféleségének természete szerint, mint eszes lényhez illik. Minden esetre vigasztaló azt mondhatnunk, miképen ellenfeleink sem állítják, hogy az esküdtszék ítéletei nem volnának oly méltányosak s igazságosak, mint az állandó bírákéi, de mi állíthatjuk azt is, mit az állandó bírák védei nem állíthatnak, tudniillik, hogy esküdtszék ítéletének folytában ártatlannak vére még soha nem ontatott, és azt hiszem, ez roppant fontosságú tekintet, meggondolván, hogy más bíróságok mellett az ártatlanság sem biztosít gyalázat és hóhérpad ellen. Mint minden nagy és szabad intézet, az esküdtszék is számos ellenvetésekkel ostromlatotok. Ismerem azoknak számát s némelyeknek erejét is megismerem, s czáfolataikba nem azért nem ereszkedem, mintha megczáfolhatlanok volnának, hanem mivel igen számosak azon időhez képest, melly engem a tanácskozásokból illet.

Ismerem azt, hogy mivel törvény által kiszabott próbákhoz az esküdtek nem kötvék, ítéleteikben, nincs egy de ds ég, de erre azt jegyzem meg, hogy ítéletekben jó az egyedség, de fő az, hogy bennök igazság legyen.

Ismerem azt, hogy az esküdtek gyakran feloldják a vádlottat; de erre azt jegyzem meg egy részről, hogy például: Parisban 1801 — 1805-ig az esküdtszék a vádlottak egy negyedét, a speciális bíróság egy harmadát oldá fel, 1819-ben a francia kamarákban az igazság-minister is alaptalannak nyilvánító ez ellenvetést hivatalos adatai nyomán; más részről, miután a feloldás magában nem hiba, hogy ez hibának mondathatnék, azt kellene előbb bebizonyítani, hogy olyanokat oldoznak fel az esküdtek, kiket belsőképen bűnösnek vallanak, és ha a bírák igazságszeretetének mértéke a számos elmarasztalás, úgy az az 1793-ki forradalmi tribunal nagy magasztalást érdemel, minek magasztalását én már political sznezetöknél fogva sem Szepes, sem Sopron követeitől nem várom.

Ismerem azon ellenvetést, hogy az esküdtszékétől

nincs fölebbvitel, de erre kettőt jegyzek még, egyilq hogy rendkívüli esetekre, midőn véleménye szerint ártatlant vélné marasztaltunk, az állandó bíróság felhatalmaztathatnék az ügyet más esküdszék elébe utasítani; másik, hogy ha ez nem volna is a bíró függetlensége, részre haj latlansága, a visszavethetési jog, az egész eljárásnak közvetlen színről színre való szemlélete, a nyilván, a szóbeliség sokkal lényegeseb biztosítékai a vádlottnak a fölebbvitelnél, hol a felsőbb bíróság holt betűkből s könnyen meghamisítható iratokból s egy harmadiknak előadása után kénytelen ítélni.

Ismerem azon ellenvetést is, hogy az esküdtek eltérhetnek a törvénytől, talán önkényből, talán mivel a törvény ellenkezik meggyőződésükkel, de erre szabad legyen megjegyeznem, hogy az esküdteknek a közrend fenállása szinte érdekükben áll, hiszen Ők épen azon osztályból valók, melly a nép magvát teszi; szabad legyen megjegyeznem, hogy ez csak ott történhetik, hol a büntető törvény nincs összehangzásban a néperkölcscsel, s ez esetben a törvényhozóra nézve nem lehet alkalmasabb figyelmeztető az esküdszéknel, melly egyszersmind az élet, emberiség és a törvények hiányai közt mint közvetítő, s néha mint szabadító lép fel. De hiszen az esküdtek arra tesznek hitet, hogy lelkiösméretök s meggyőződésük szerint ítélnek, lehet-e tehát kívánni tőlök, hogy az ellen ítéljenek? Kérdek én bárkit, valljon mellyik cselekszik emberileg igazságosan, az angol törvényhozó-e, ki két forint eltolvajlásáért halált rendel, vagy

az angol jury? mely a bűn és büntetés közötti irtózat-
 os aránytalansága miatt nem mondja ki a bűnöst?
 Én igen a törvényszerűség embere vagyok, és fáj-
 dalommal »szemlélem kormányunknak és példája után
 nemzetünknek azon jellemvonását, miszerint mindeddig
 nem tanulta meg a törvényeket tiszteletben tartani, és
 azoknak hódolni, de véleményem szerint az efféle igazí-
 tok az emberi intézetek tökéletlen gépezetében elke-
 rülhetlenek, mert törvény és igazság a statusokban nem
 mindig egy.

Sokan és a többek közt Szepes és Sopron követe
 is abban helyeznek nagy erőt, hogy az esküdtszék nem
 lesz nálunk judicium parium, ha t. i. pusztán csak a
 nemességből fog alkottatni, ha pedig az esküdti pádon
 ur és jobbágy, tanult és tudatlan együtt fognak ülni,
 ezek holt eszközökké válnak amazok kezében. De
 figyelmeztetem az említett követ urakat > miszerint az
 esküdtszék eszméjével ellenkeznek ugyan, ha annak
 tagjai egyetlen néposztályból választathatnának, mely
 ekképen bírói kiváltsággal ajándékozhatnák meg a
 többiek felett; azonban tévednek azok is, kik a pari-
 tást az esküdtszék tagjai és a vádlott közt igen
 lényeges kelléknek tartják; mert e szerint majd azt
 kívánná a* következetesség, hogy nemes felett csak
 nemes, mesterember felett csak mesterember, pap
 felett csak pap, zsidó felett csak zsidó, sőt leány
 felett csak leány Ítéljen, pedig a paritásnak igaz
 értelme nem egyéb, mint az, hogy a vádlott a nép
 nevében szabad és független polgárok által ítéltés-
 sék el.

S kérдем különösebben Szepes követét, valljon midőn azt mondjuk ki, hogy az esküdszék nem csak nemességből fog alkottatni, valljon azt mondtuk-e ki, hogy urával legszegényebb jobbágya a képes emberrel a leghülyébb fog ítélni? valljon az igazságszolgáltatásnak érdeke, s társas viszonyaink tekintete nem szab-e élőkbe határt, s ha a tisztességek körében csak annyira terjeszkedünk ki, mennyire a megyei kihágásokról szóló munkálatban ki terjeszkednénk, ha esküdszéki képességgel azokat ékesitenők fel, kik az illető törvényhatóságokban választó képességgel bírnak, nem lenne ezzel is megdöntve azon ellenvetés, hogy egy néposztály ítél a többi felett, s egyszersmind mentünk-e odább és alantabb, semmint az igazság kellékeivel megférni? Úgy látszik, Szepes követe a nép józan eszében nem bizik semmit, úgy látszik, belátást ő csak azoknál tesz fel, kik drágább öltözetben járhatnak, pedig ha a magyar nép keletiesen lomha és lassú is, de e hibával együtt jár a megfontolás, a meggondolás erénye, s ha az érdemes követ viselt vala járásbeli hivatalt, fogta volna tapasztalhatni, a nagyobb községek elöljárói néha milly egyszerű s jó ítéletet hoznak, mellyekben, ha a törvényszerű igazság olykor hiányzik is, de majdnem soha az aequitas mi az igazságnak legmagasb eszméje s mit az érdemes követ annyi hévvel védett a kegyelem - jog feletti vitában, mellynek ezen kívül nincs más megállható alapja, s íme most azon eszmét egészen feledni látszik.

Én tehát teljességgel nem érthetek egyet Szepes-

követével, ki néposztályink egymásközi viszonyai miatt nem véli az esküdtszéket behozhatónak, annyi-
val kevésbbé lehetek pedig vele egy értelemben,
mivel ő néf iránti engedményeiben előttünk csalóka
körben forog, mert midőn népbíróságot sürgetünk,
nép-képviseletet ajánl, midőn azt sürgetjük például
a városokban szűk képesség! rámát kíván, úgy hogy
beszédeiben a“ nép mindenütt ott van, de javaslatiból
mindenütt kiesik. Nem érihetek vele egyet abban
sem, hogy mi még nem vagyunk érettek s .eléggé mi-
veltek az intézet elfogadására, mert a melly osztály-
ból fognak az esküdtek választatni, az a külföld
esküdteinél saját tapasztalásom után állíthatom, ala-
csonabb fokon nem áll, s ne feledjük el azt sem,
miképen a közelet gyakorlati tapintata s ismerete
nálunk sokkal számosabb polgároknál van elterjedve,
mint például a német föld valamennyi statusaiban.
És bármit állítanak Szepes és Soprony követei, én
azt vallom, hogy ha van alkotmány, mellybe könnyű
beszöni az esküdtszék intézetét, ilyen a miénk.
Hiszen eltérve attól, hogy bíraitik a megyékben eddig
csak nemesek lehettek, valljon melly országnak bírái
közt van annyi hasonlatosság, mint táblabíráink testü-
leté, az esküdtszékek, az az a perbefogást megren-
delő közgyűlés, s a vád jury törvényszéki táblabi-
ráink, s az ítélő jury közt? s nincs-e minden megyé-
ben 100 — 500 független táblabíró, kik mind nemesek
ugyan, de nem mondhatni rólok, hogy ming törvény-
tudók is volnának? S e független bírák száma
országszerte nem megye föl 8—40,000-re. Ne füg-

geden táblabíró, kik mind nemesek ugyan, de nem mondhatni rólok, hogy mind törvénytudók is volnának? S e független bírák száma országszerte nem megy-e föl 8 —10,000-re. Ne függjön kinevezések a főispántól, s ne legyenek kötve nemesiséghez s törvénytudáshoz, ítéljenek sorban sors szerint, és meggyőződésükhez képest, hozassák be a visszavethetési jog, és íme e módosításokkal az esküdszék közöttünk fel van állítva, mert az alap elem t. i. szabad és független emberek Ítélete jelen van alkotmányunkban.

Még Sopron követéhez intézek néhány szót, ki Jordán pörére szerencsétlen árában hivatkozott. Én is figyelemmel kísérem ezen férfiú sorsát, ki az 1830-diki franciaforradalomnak egyik szülőtte német földön, kinek tollából folyt a khurhesseni alkotmány kinek ünneplésére midőn haza utazott az első diaetáról, meghozattak a harangok. S a kormány nem feledte el bűnét, mi abból állt, hogy a szabadságnak ő vala egyik átültetője, üldöztetett azóta mindig, s hoszas pör zaklatása után most végre öt évi rabságra Ítéltetett állandó s titokban ítéelő bírák által, ő, az alkotmány-író. Azt mondja Sopron követe, hogy az örökös bírák sem rettegik a nyilványt, mert íme Jordan pörét maga a kormány adá ki nyomtatásban? Igaz, kiadta, de csak annyit adott ki belőle, mennyit kiadni saját igazolására jónak vélt. S nyilvány ez? Őszintesség ez? Én pedig azt állítom, hogy a kormány bünt vétekkal, rosztat roszzal tetézett, mert igazságtalanul előbb a titok leple alatt elma-

raszaltatta, s még felül rá most elámítja a közön-
séget.

Poroszország rajnamelléki tartományait is emle-
gette Sopron követe, s fejtegeté, miképen minden
népekben lévén a szabadságnak ösztöne, annak rés
(ventil) kell, ilyen nálunk a megyei szerkezet, ilyen
ama tartományokban az esküdszék intézete. Miután
a ventil valami sükségtelennek kibocsátására szokott
használtatni, úgy látszik, hogy Sopron követe az
esküdszékét oly résnek tekinti, melyen a nép keb-
léből a szabadság vágya kipárologhat; de ha e
hasznot tulajdonítja az esküdszéknek az érdemes
követ ür, igen csalatkozik, mert a szabadságérzetet
ez nem vezeti ki a népből, sőt inkább annak véérébe
önti. Egyébíránt miután csatornának is nevezte az
érdemes követur, meglehet, mikép ez intézetének két-
féle, tudniillik szabadságkibocsátó és bevezető hasznot
tulajdonit, a mi a ventilen kiömlik, az a csatornába
visszafoly.

Minden esetre köszönöm az érdemes követumak,
hogy nekem alkalmat adott közelebb megvilágítani az
esküdszék s polgári szabadság közötti belső kap-
csolatot.

Ha az esküdszék mint jogintézet ostromoltatik
is, úgy mint politcái intézet még ellenei által is
magasztaltatok, mert hasznai valóban nagyok és lélek-
emelők, tekintessék akár mint, melly a népet neveli,
akár mint melly a szabadságot hatalmasan oltal-
mazza. Az esküdszék által a törvénysszéknek mind
tisztelete, mind ismerete s általában a jognak s rend-

nek eszméje sikeresen terjesztetik a polgárok közt, ébren tartja s táplálja a közszelleinet, mi szülője a szabadságnak s jólétnek, ezenfelül a kötelesség“ gyakorlata a polgároknak bizonyos méltóság és Önbecsérzetet költ fel, melly nem csak jelleméhez tartozik a szabad embernek, de életboldogságát is öregbíti. S valljon hogy ne becsülné magát az ilyen polgár, midőn látja, hogy párt, ármány, önkény minden hivatalnokot megdönthet, de őt attól, hogy az igazságszolgáltatásban részt vegyen, megfoszthatja? hogy ne adna neki szabad emberhez illő bátorságot annak tudása, hogy bár helyzete alacson, mégis őre polgártársai“ becsületének, véde ártatlannak a“ hatalom, a kajánság ellen, “ s félelme a bűnösöknek? Ha az esküdtszék nem terjesztené a jogismeretet, s ha nem ébresztené a közszellemet “ s függetlenség“ érzetét, ha nem szülne bátorságot, erőt, önértetet, honnét van az a“ nagy különbség, politicalai érettség “ s törekvés“ tekintetében Poroszország rajnamelléki és egyéb tartományai közt? ha az esküdtszék nem felülmulhatlan gát az ellen, hogy a“ hatalom tetszése szerint válogathassa a“ nép közöl áldozatait; honnét van az, hogy egy részről, hol e nép ez intézetet megszerezhető, azt kezeiből kicsikarni nem engedte, “ s az okos despoták is elvenni nem merték, bár javítgatás színe alatt megrohották, és hogy más részről az autocraták annak behozatalát még soha és sehol nem engedték meg?

E történeti tény kiáltja lehangosabban, hogy az esküdtszék az ész szülötte s a szabadság társa.

Igen az abszolutizmus ez intézettel nem fér össze, szabad alkotmány pedig nem állhat fen nélküle, midőn Romában a népbírótság a császárok alatt elenyészett, utána a polgári szabadság is nem sokára sírba szállt; mert a kettő együtt él és hal; ezt csak a szabadság ellenei rettegik és gyűlölik, de tisztelik, sőt imádják annak baráti, mert a szabadság ebben menedéket talál még akkor is, midőn romlottság s felekezeteség által minden más védintézete fölforgatott, mert ebben maradható fen legtovább a nép életerejének utolsó szikrája, mellyből lassú fejlődéssel s terjedéssel a szabadság még újra születhetik.

T. KK. és RR. a sokszor mondott, az unalomig ismételt igazság végre nem látszik olly fontos igazságnak, de bár vált légyen mindennapivá, mégis igaz az, hogy szabadságunk fentartója az elmúlt századokon keresztül megyei szerkezetünk volt; ha még bele oltjuk az esküdtszék intézetét is, azaz ha a bírói hatalom, úgy a kormány, mint a pártok befolyása alól kivéttik, ha az igazság mérlege ollyan szabad és független polgárok kezébe adatik, kik, mind a vádlottól, mind a vádlótól egyenlő távolságban állanak, akkor lehet hazánk e nemzet temetője, de szolgák hazája soha nem lehet.

Az esküdtszék elfogadásának esetében, a teendőkre nézve véleményem oda megy ki, hogy miután nem egy-két elv az, a mi az esküdtszék lényegét teszi, hogy miután ha teljes utasítást akarnánk adni, s öntudatosan azoknak részletes megvitatásába kellene bocsátkoznunk, mi napokat kívánna, a választ-

many részletesb utasítás nélkül küldetnék ki, hiszen, midőn az a legtükéletesbnek szerkesztésén fog igyekezni, bizonyosan a kivihetőséget sem veszi szem elől s a KK. Rknek is könnyebb lesz a kész munka fölött vitatkozniok. A választmány tagjaira nézve pedig úgy vélekedem, hogy ezúttal ne folyamodnánk titkos szavazathoz, hanem miután az orsz. választmányban Tolna, Posony, Szepes, Borsod, Csongráil Torontál megyék, a veszprémi káptalan, Nagyszombat^ Korpona városok követei részt vettek, s így ezek által a megyékből minden kerület, s az egyházi rend s a város is képviselve van, az esküdtszék kidolgozásával ezek bízatnának meg, mert miután a követurak más fél évig foglalkodtak a tárggyal, nem csak remélhetjük, hogy jó munkát készítenek, hanem, hogy jó munkát hamar is készítenek; — s e körülmény most már az országgyűlés 8 - dik hónapjában nagy figyelmet érdemel.

Szemere Bertalan.

Mi baj?

Mi ok, hogy tégedet
Kell féltennem,
Mi kéne még neked,
Én nemzetem?

Földed bort és búzát
S aranyat ád,
Még is szegény fejed
Szükséget lát.

Az arany kirepül
Fejed Felett,
Vad éhség néz veled
Farkasszemet.

Kit egykor gyűlöltéi,
Most kedvesed,
Még a pityóka is
Rajtad veszett.

És pénzed soha sincs,
Csodálatos!
Pedig még vized is
Aranyat hoz.

Gondolkozni - e már
Mi adna pénzt?
Tégy mint más nemzetek:
Végy kölesön — ész.

Szabadságod dicső,
De magtalan;
Üdv nem terem sötét
^inyékiban.

Törvényid száma nagy,
Ki tartja meg?
Betegség ez a sok
Törvény neked.

És volna szép Dunád,
De berekedt,
Végén egy jó barát
Hurkot vetett.

Széles diatárod is
Görcsöt kapott,
Mind inkább befelé
Vonogatod.

Mi lelt, beteg vagy-e,
Mi kéne még,
Mit adjon, hogy üdülj,
A kegyes ég?

. Rósz gazda vagy, szegény
Jó nemzetem,
Gazdálkodásodat
Nem szeretem.

Kívánod a mi nincs,
S nem kapható,
S mid van, kezed között
Olvad mint hó.

Hol a hű szorgalom
S szent indulat,
Emelni s védeni
Országodat?

Helyt adni másnak is
A jog terén,
S nem túrni a jogot
Bitor kezén?

De mind ez még se baj,
Ha lelked van,
Ha lelked csábokért
Nincs áruban;

Ha lelked ébren áll,
Jó s rossz napon,
Világol és hevít
Munkáidon. —

Ha ezt is eladod
Jó éjszakát,
Nincs isten, a ki le
Tekintsen rád.

Vörösmarty.

Az 1802^{ki} országgyűlés történeti vázolata.

A nagy korzfi geniusa és szerencséje ismét tönkre tette Ausztriának nagy erőfeszítéssel összegyűjtött seregeit. Lombardia másodszor is cisalpini köztársasággá Ion. Az ellenség 300 ezernyi győztes seregei minden felől közeledtek Bécs felé; s előhadai attól már csak húsz mérfoldnyire portyáztak. Csak gyors békekötés menthette meg a fővárost, és a békét Ferencz 1804 Febr. 9-án Lun évi 11-ében, bár nagy áldozattal, meg is kötötte. —

A világharczok zaja mindaddig távol viharzott el honunk határaitól; súlyok mindazáltal Magyarországot is többfélekép terhelte. A segedelmek, melyeket az ország veszélyben forgott fejedelmének, országgyűléseken s azokon kívül, a rendes hadi adón felül, nyújtott, 1800 végéig mintegy 30 millió ftra s 200 ezer katonára mentek. Ehhez járultak a két nemesi fegyverreklés tetemes költségei, mellyeket kivált 1797-ben egészen az ország viselt. Súlyosbító e terheket az, hogy a háború folytában az ország

rész termés miatt maga is több ízben szükséggel küzdött; s ennél fogva amaz egyetlen, csekély jövedelmi forrás is kiapadt, melyet különben némely nyers természetmennyek kivitele képezett, mert a kereskedelem más ágai a gyarmati vámrendszer s többféle egyedárusságok által lenyűgözve pangottak. De mind ezeknél nyomasztóbban hatottak a házára ama finanszmunkálatok s nyereszkekédek, mellyek szerint a háborúk által kimerült kincstár az arany s ezüst pénzt az országból különféle fogások által kivonta, s azt a több ízben kibocsátott bankjegyekkel annyira elárasztotta, hogy ezek végre minden kelendőségüket elvesztették. Országszerte hangzott a panasz, hogy szükségüket a lakosok bankjegyeikkel vagy épen nem elégíthetik ki, lehetetlen lévén azokat felváltani, vagy pénzők tetemes részét kénytelenek elveszteni a felváltásnál. A szegény nép sok helyt éhséggel küzdött, mivel a napszámban nyert papírpénzt felváltania nem lehetett. A belközlekedés az ipar és kereskedelem miatt majdnem végkép elakadt; a szükség és nyomor, kivált a köznépben, sokfélekép eláradt, a hazában. A számos panaszteljes feliratokra végre különféle értékű rézpénz bocsátatott ki a bankjegyek felváltásának könnyítése végett. De ezek is roszak lévén, kelendőségüket sokáig fenn nem tarthatták, s utóbb maga a kincstár is jobbára eredeti beesők két harmadában volt csak hajlandó azokat felváltani és beszedni. Végre — mellőzván rövidség okáért mind azon egyéb zsarlásokat s veszteségeket, mellyeket a nép a pénzügyben szenvedett, — milyen

volt, például, hogy az újabb bankjegyek becserélésére olly rövid idő s olly kevés hely tűzetett ki az országban, miszerint a régiek egy része a nép kezében, veszett; hogy a néptől, adója fejében, csak ércpénz vétetett el stb. — nagy aggodalmat keltett az orajtág rendében az is, hogy mind ezen pénzügyi rendeleteik, világos törvények ellenére nem is a magy. udvarig hanem az egyesült osztrák-cseh cancellaria nyílt levelei (pátensei) által parancsoltattak az országra.

Az eszmék és elvek, mellyek a francia forradalomban kifejlődvén, utóbb Európa újabb, megifjult életre támadásának okai lőnek, ekkor még nem találtak ugyan közönséges elfogadásra; az iszonyú elfajulás, mellyre a forradalom eleinte vetemedett, sokkal ijesztőbb, az általa felszított harczok tüzeiben eláradt ínség nyomasztóbb, a sebek sajnóbbak voltak még mintsem hogy a szellemi haszon már is egyensúlyba jöhetett volna az anyagi károkkal. De egynémi világ-sugár még is keresztül hatott már a harczok viharain, egynémelly új eszme behatott már a népek szellemébe, s el kezdé riasztani a hűbéri előítéletek sötét seregét, földeríteni s tisztogatni a nemzeti szabadság, a nép s fejedelem közt lévő viszonyok stb. körüli fogalmakat.

Ezen eszméknek, bár kevesebb mint másutt, némi hatásuk azonban még is volt sokakra a magyar nemzetben, melly a II. József reformjai által különben is felizgatva lévén, mind világosabban kezdé látni a hiányokat és akadályokat, mellyek a közboldogság

gyarapodását gátolják. E szellemi fordulat eredményei voltak már azon rendszeres munkálatok is, amelyeket az 1790k országgyűlésen alkotott országos bizottságok készítettek az alkotmány és igazgatásban teendő javítások alapjául. A reform szükségének érzete azóta annál inkább áthatotta a nemzet egy részét, minthogy a fent érintett anyagi bajok évről évre súlyosbakká váltak, azoknak tárgyalását pedig a hosszú, szerencsétlen háborútól nyomott kormány, mellynek érdeke most csak hadi segedelmet kívánt, gyűlésről gyűlésre halasztotta. A nemzet, méltányolva fejedelme szorult állapotát, boldogabb időtől várta sérelmei és bajai orvoslatát: s így egész évtized múlt el a nélkül, hogy a nemzet csak egy lépéssel is haladott volna előre. Mihelyt azonban a béke 1801 elején, lielyreállot, a megyék sem késték sürgetni az országgyűlés megtartását, mellyen a nemzet bajos ügyei tanácskozás alá vétetnének.

A nemzet kívánsága 1802 elején nyert kielégítést. Január 22-kén hirdette ki Ferencz király Pozsonyba Május 2-kára az országgyűlést. A kir. meghívólevél oly értelemben fejezte ki a gyűlés célját, miszerint az ország rendei bizton remélhették, hogy az ország bajai valahára kimerítő tárgyalás alá fognak vétetni. „Országgyűlést határozunk hirdetni — u. m. leiratában a király — hogy az ország közüdvé s boldogsága leggyorsabb és sikeresebb eszközeiről, tehát mind azokról, mik kedves országunk biztos femnaradását, hasznát és fényét közelebbről illetik, mind a mik az adózó nép fentartását segítik, mind

vége a mik az igazság gyorsabb kiszolgáltatását érdeklik, hü rendeinkkel tanácskozhassunk, s azt mi legalkalmasb lesz, elhatározassuk.“

Az országgyűlés kihirdetése után a megyékben mindenütt nagy készüllet volt észrevehető. A következőknek adandó utasítások végett számos gyülekezetek, élénk tanácskozások tartattak. Az anyagi érdekek körül napról napra súlyosbakká fejlett bajok, mellyek leginkább a nyomasztó gyarmati vámrendszerből, az értékök vesztett bankjegyek eláradtából s a jó érzé - pénznek a forgalomból majdnem egészen eltűntéből származtak, mindenek felett szívéen feküdtek az ország rendéinek, s azok orvoslatát a megyék többsége föltételül szabta az utasításban, melly nélkül követeik a kormánynak semmiféle segedelmet ne ajánlhassanak. E határozatra annál inkább feljogosítva érzék magokat a megyék, minthogy kívánataik teljesítését nemcsak az e részben régtől fogva megsértett nemzeti jogoknak kiszolgáltatandó igazság, nem csak magának Magyarországnak gyarapodása, hanem az egész Monarchia java is sürgetőleg látszék követelni. Az amiensi békekötés egész Európának visszaadta a rég jóhajtott békét. A lefolyt háborúk Ausztriát financiájában olly zavarba bonyolították, hogy a kormány kényszerítve érzé magát, minden eszközt megragadni, miszerint a békének, miként előre látható volt, igen sokáig nem tartható idején, pénzügyeit csak némileg is tisztába hozza, s a mindinkább fenyegető bukást elkerülje.

Így gondolkodott legalább az ország rendéinek

értelmesebb, hazafiúbb része. Nem láttak pedig más módot kivergődhetni e bonyodalmakból mint, ha a kormány a kereskedelmet békóiból felszabadítván, az országból majdnem végkép eltűnt nemesebb ércpénznek az élénkebbé válандó forgalom által bővebb befolyást szerzend, a bankjegyeket pedig, melyek becsvesztésök által minden közlekedést meglankasztanak. ércpénzzel váltja be, s az oUy igen ingadozó pénzügyet állandó, biztos alapra fekteti. — Ez időtájban jelent meg Bredeczkynek a kereskedelemről irt s hamar igen olvasottá vált munkája, melly aztán sok olyanban is, kinek eddig ez ügyben ismeret hiánya miatt véleménye nem volt, azon meggyőződést szülte, hogy a magyar kereskedelem felszabadításából sokkal több hasznot várhat a kincstár, mint a forgalmat lankasztó sorompók és tilalmakból.

Illy szellemben készült utasítással, illy eszmékkal jelent meg Pozsonyban a kitűzött napra a nemzet képviselőinek nagyobb része. Az első kerületi ülésekben tartott értekezések a gyűlésre hozott véleményeket még inkább megerősítették. Híre támadván, mit már a meghívó levél is távalról érintett, hogy a kormány nagyobb segedelmet szándékozik kérni a nemzettől, a rendek előleg is úgy vélekedének, hogy annak kívánatait kitelhetőleg teljesítendik ugyan, de csak olly feltételek alatt, hogy az elvállalt új terhekért a kormány is megadja s biztosítsa az ipar s kereskedelem szabadságát s az ország érdekei szerint rendezze a pénzügyet. E feltétel igazságos méltányos volta felől olly erős volt a követek nagy több-

ségének meggyőződése, a szabad kereskedésből áradó hasznát olly roppantnak festé képzeletük, miszerint sokan bizonyosnak tartották, hogy szonilt körülményeiben a kormány sem késendik megadni a nemzetnek kívánságát: miért ama föltételnek a királyi kívánatok ellenében való föllállítása olly valami elvégzett dolognak tekintetett, mi magától is értődik, s mi iránt felesleg is volna alkotni egyenes, világos határozatot. — E tárgyon kivül az iránt is egyező volt a rendek többségének utasítása s véleménye, hogy a sokáig elhalasztott országos bizottsági rendszeres — munkálatok yalahára kimerítő tárgyalás alá vétesse nek. —

A király a rendektől szokott módon megliivatván. Május 12kén jelent meg Pozsonyban, s a királyi előadásokat más nap ünnepélyesen általadta. Szokott dolog volt már, s azért fel nem tűnt a rendek előtt, hogy a kormány azokban egyedül a maga érdekeire szorítkozik. Két pontból álltak az előadások: az elsőben political és statistical okokból, melyek az eddig viselt háborúk folytában fejlettek ki, hosszasan fejtegettetik annak szüksége, hogy a magyar ezredek békében is mindig teljes számban tartassanak; a másodikban pedig kívántatik, hogy a hadi adó két millió fttal szaporíttassék, mi nehogy egyedül az adózó népet terhelje, indítványoztatik, hogy a mennyiben ez öszveget egyenes adóul kivetni nem lehetne, azon részben a sónak fölemelendő árából pótolassák.

Ellenzésre a kir. kívánatok nem igen találtak: a rendek azokat megadhatónak vélték, ha viszont a kormány is a nemzet kívánsága szerint rendezi a pénz ügyet s felszabadítja az ipart és kereskedelmet. Az első pontot illetőleg csak azon észrevétel tetetett, hogy mielőtt arra nézve részletesen határoznának, a magyar jr ezredek állapotja közöltessék az országgal. Az adó tárgyában pedig olly értelemben hangzottak a nyilatkozatok, miszerint készek az állóadalom7 szükségeit s r kívánt két millióval fedezni; hogy azonban az ország

a megszorított terheket viselni képes legyen, a felségtől viszont kívánják, hogy a bécsi bankjegyek és váltó rézpénzből az országra hármló károkat megszüntesse, folyamatba törvényes arany s ezüstpénzt tegyen, a kereskedelemnek adja meg s törvényes szabadságot, s mozdítsa el s nemzeti ipart lankasztó akadályokat. Hogy pedig mind s tárgyakban, mind egyekben is az ország⁷ boldogságára szolgálendő törvényeket alkothassanak, kívánják, hogy ő felsége az 17 Okt országgyűlésből kirendelt országos bizottmányok⁷munkálatait tanácskozás alá vétetni engedje.

Az illy értelemben készítettetni kívánt válaszfelirat Aczél István ítélő mester szerkesztése szerint Május 22en olvastatott fel s rendek tábláján. A szerkesztő, felsőbb befolyás által indítva, nagy ügyességgel zsákmányolta ki s szokott formákhoz ragaszkodó magyar gyöngeséget. Áradozó szavakban irta le s magyarok készségét teljesíteni ő felsége kívánatait. Említettetek s nemzet követeléseit is, de csak olly módon, hogy miután .az ország rendei annyi készségzet tanúsítanak megfelelni ő felsége várákozásának, viszont reményük, bízva annak mind s kir. előadá-

sokban, mind a trónbeszédben a nemzet s annak boldogsága iránt kifejezett atyai indulatában, hogy o is teljesítendő az ország kívánságait. És így minnek a - rendek értelme szerint föltételül kellett volna kitűzteni, csak a fejedelem kegyelmére bízott, s a lényeg elenyészett az üres forma alatt. Szólották ugyan többen a fogalmazni helytelensége ellen, s határozottan és világosan kifejeztetni kívánták, hogy a királyi kívánatok egyedül a kereskedelem felszabadításának föltétele alatt hajlandó megadni a nemzet. De a nagyobb rész vagy meglepetve volt, vagy nem méltányolta eléggé a szerkezet cseles fordulatait, és Semsey András királyi személynök s néhány mások ösztönzéseire, kik a bevett szokásnál s formáknál maradást emlegették, s illetlenek, bizalmatlanságot tanúsítónak s gerjesztőnek állították, a királyi kívánatok megadását egyenes feltételhez kötniök, a fogalmazat végre elfogadtatott, s a válasz - felirat még az napon fel .is küldetett.

Az ország rendéinek ezen engedékeny elhatározására kétségkívül nem csekély befolyása volt Maria Terézia császárné s királynénak, ki e gyűlésen anyjával, a nápolyi királynéval, együtt jelen volt, valamint hogy a többi gyűléseket is gyakran meglátogatta, közönségesen egy cs. kir. kamarás és egy országgyűlési követ kíséretében, kiktől aztán a szóló követeket magának megneveztetni s előadásait megfejtem kívánta. De a gyűléseken kívül is minden módon ügyekezett a királyné hatni az ország rendekre: az udvari ünnepek s multságok alatt, valamint sétáin

is hol a követekkel találkozott, leereszkedő nyájas-
sággal közeledett hozzájuk, vagy inté őket magához,
s bocsátkozott velők beszélgetésbe; s mind ez nem
is maradt eleinte hatás nélkül.

A kormány hatod napra, május 28kán kelt leira-
tában, olly értelemben válaszolt az ország rendelnek,
miszerint a királyi kívánatokat tőlök általában elfoga-
dottaknak tekinti, ini iránt legfelsőbb megalégedését
is kijelentette; az ország⁷ kívánataira azonban épen
nem adott kielégítő választ. A bankjegyek, váltó-
pénz és szabad kereskedelem ügyét illetőleg csak
némi általános, semmi reményt nem nyújtó Igéretnek
tétettek, s az országos bizottmányok munkálatai közöl
is csak a hadpótlást, a népösszeírást, a törvény-
székek rendezését, a váltótörvényt s némi más szük-
ségesebb polgári ügyeket tárgyazókat kívánta vétetni
tanácskozás alá. Az ezredek jelen állapotát végre
a nádor által ígérte tudtára adni az ország ren-
déinek.

A királyi leirat nagy elégtelenséggel, sőt kitörő
bosszúsággal fogadtatott a rendek többségétől. So-
kakban fölébredt már az elmulasztás bánata, de
hasztalan; mert mit a nemzet annyira óhajtott, s mi
azt nem sokára ki is ragadhatta voln\$ gyarmati álla-
potából, a kereskedelem szabadságát, miután a jó
alkalom elszalasztatott, kivívni többé nem lehetett.
A felingerült rendek e miatt egy heves ellenzéki
pártot alkottak a kormány ellenében, és azontúl, mi
akkor már a szószegés bélyegét viselte, minden
módon megnehezíteni, s ha lehet, megghiúsítani töre-

kedtek a már megajánlott kir. kívánatok iránt alkotandó törvényeket. A királyné gyakori jelenléte egy ideig számos szónokot visszatartóztatott ugyan a hevesebb kitöréstől; de utóbb, miután az ellenzék határozottabban megalakult, annak jelenlétében is egyenlő szabadelműséggel és hévvel szóltak a követek, minnek következtében aztán a királyné el is maradt a gyűlésekről.

Mihelyt a királyi előadások első pontja tárgyalás alá fogatott, az ellenzék azonnal több arra vonatkozó kérdést állított fel, mellyek felett aztán hosszú, heves vita keletkezett. Mindenek előtt é. két kérdés hozott szőnyegre: inihdigre-e, vagy csak a következő országgyűlésig vállalja magára az ország a magyar ezredek pótlását? És, capitulációra, az az meghatározott ideig tartó hadi szolgálatra adjon-e ezután katonát az ország, vagy, mint eddig, örökös maradjon a szolgálat? A hadpótlást, a kormánypárt minden erőlködése ellenére, heves vita után csak a következő országgyűlésig ajánlotta meg az ellenzék; a capitulatiót azonban végre még is elfogadta oly módon, hogy a gyalogok ezentúl 10, a lovasok pedig 12évig szolgáljanak. A kormány e kérdéseknél saját érdeke mellett az adózó nép terheinek könnyítését látszék célul tűzni; miért is a kormánypárt, melly leginkább a főrendekből állott, az emberiséget, méltányosságot hozván fel védőkül, a kor szelleméhez mért liberális irányból indult ki. Az ellenzék viszont, mellyet az alsó tábla nagy többsége képezett, e viták alatt a veszedelmet emlegette, melly a hadsereg túlságos megszorodta által a nemesi előjogokat fenyegeti; de a nép javáról emlékezni e párt sem mulasztotta el, s a hazafiuságot hívta fel ezen újítás ellenében. Valósággal azonban egyik párt sem a nép javát tartotta szem előtt az e tárgy feletti viták alatt; mert míg nyilván elárulta nyilatkozatai által, hogy csak, a jól fegyelmezett s a capitulatio által annak idejében rendesen kiegészített hadsereg mellett könnyen nélkülözhető, vagy legalább háttérbe nyomható nemesség előjogait félti; a másik párt az alatt, miként a tanácskozások további folyama eléggé bebizonyította, csak azért sürgette annyira a capitulatiót, mivel

Még nagyobb nehézségek fejlettek azután a hadpótjék mennyisége felett folyt vitatkozásokban. A rendek a kir-előadásokra kelt válaszfeliratukban mindenek előtt közölni kérték magokkal a magyar ezredek állapotát; mit aztán a kormány a nádor által ígért tudtokra adni. A rendek azonban a jegyzéket, melly ez iránt velők közöltetett, mivel nem a fölség, hanem a hadügykormányzó Károly főherczeg aláírása alatt kelt, hiteles alakúnak nem tartották. De még nagyobb kifogás tétetett az ellen a miatt, hogy a seregnak jelen állapotát foglalta magában, az lévén ebben célja a kormánynak, hogy a jelen

nagyobb hadlábba alapíttassék az alkotandó törvény által a pótlás kötelessége. — Mivel azonban az 1791-ki 66dik t. cz. melly a királyt feljogosítja hadpótlást kívánnia, ugyanazon 1791-dik évi kisebb hadlábba állította fel az ország pótlási kötelességének alapjául: a rendek táblája tehát azt kívánta, hogy a seregnek mind az 1791 ki, mind a jelen évi áHapotja közöltessék, s pedig hiteles alakban, az országgal.

A főrendek táblája az ellenzék e kívánatának sokáig makacsul ellenszegült, állítván, hogy ama kívánat sértő bizalmatlanságot tanúsít a felség iránt, miután a már közlött jegyzéket ő maga nyújtotta át a nádornak, s hogy az 1791 óta olly igen megváltozott körülmények szükségessé teszik, hogy nem azon, hanem a jelen évi hadszám vétessék a pótlás alapjául; de különben is, miként a főherczeg nádor bizonyítja, igen Csekély a két külön évi hadláb között a különbség. A rendek ellenben akként válaszoltak, hogy ők nem bizalmatlanságból követelik a hiteles alakú jegyzéket, hanem csak azért, mert azt utódaik szükséges használatára az ország levéltárába kívánják letenni; különben pedig, hogy a hadpótlás tárgyában igazságos törvényt alkothassanak, minden arra vonatkozó adatokat szükség ismerniük. A főrendek ezután több üzenetben határozottan kijelentették, hogy előadott okaiknál fogva nem járulhatnak a rendek kívánatához; de miután ezeknek tábláján a káptalani s horvátországi követeken kivül csak Bars, Hont, Szatmár és Arad megye. s Buda, Temesvár és Lőcse város képviselői pártolták a főrendek véleményét.

az ellenzék nagy többsége pedig eme kérdést állította fel a kerületi ülésekben: mely szavazatok volnának az országgyűlésen eldöntőbbek? — a főrendek nem látták tanácsosnak élére fektetni a dolgot, s a főherczeg nádor közbejárásához folyamodtak, ki aztán, nem ugyan az 1791 - ki, hanem a következő évi hadlábát közlőtte is a rendekkel. Látván ebből az ellenzék, hogy a sereg 1793-ben 57-ezret, 1802-ben pedig kerek számmal 64-ezret tőn, bár ez utóbbi jegyzék sem kelt a kívánt hiteles alakban, hogy az unalomig nyúlt vitáknak véget vessen, abban végre megnyugodott.

A kormánypárt ekként sem ebben, sem, mint említők, a hadpótlás állandó elfogadásában nem érhetvén célját, más úton törekedett nyerni némi kárpótlást. A kir. kívánatok első pontjának kidolgozásával megbízott választmány, mely nagyobb részben kormánypártiakból állott, az évenkénti pótlást 6043 újonczban határozta meg; s mivel e rendszert az ellenzék csak a jövő három év alatt tartandó országgyűlésig fogadta el; olly indítvánnyal lépett elő, hogy háború esetére, mit a kormány a nádorral annak idejében tudatni fog, a capitulatio felfüggesztessék, s azon felül még pótláséi egyszerre 12 ezer újoncz ajánltassék. Ez utóbbi pontot azonban a rendek nagyobb része sokáig ellenzetté; minek következtében a kormánypárt azt kívánta elhatároztatni, hogy, miután a rendek az időközben kiüthető háború esetére eleve gondoskodni vonakodnak, ha ez eset a következő országgyűlés előtt valóban beállana, a

szükséges hadi segély megajánlása végett a nádor elnöklete alatt úgynevezett concursus tartassák. Tetszett is az eszme az ellenzék egy részének, melly azt hitte, a concursusból idővel majd egy neme fejlődhetik ki a parlamentnek, melly aztán egynémit könnyen végrehajthat az ország javára. A többség azonban ölly veszélyesnek tartotta az ország jelen viszonyaiban a concursust, hogy készebbnek nyilatkozott, megadni az indítványozott 12 ezer újoncot.

Az egyesség e szerint a kin kívánatok első pontjára nézve a két tábla közt valahára megtörténvén, a határozat, miszerint az ország capitulatio mellett hadpótlásul a jövő országgyűlésig évenként 6043, az időközben támadható háború esetére pedig egyszer mindenkorra 12000 újoncot ajánl, a kormánynak jún. 26kán felküldetett. Feljelentetett egyszersmind az is, hogy gróf Festetics György és Rhédey Lajos egy magyar hadi academia alapítására, addig pedig, míg az létre jőne, néhány magyar ifjúnak a bécsi academiában kiképeztetésére, az első 40, a második 40 ezer fíot ajánlott.

Pár nap múlva ezután elkészült az időközben szőnyegre vitt kir. kívánatok második pontját illető felirat is. A hadi adónak két millió fíttal szaporítása már az első válaszfeliratban el lévén általában fogadva, most csak az vala meghatározandó, mennyi vettessék a só árára? Az udvari kamrától e tárgyban közölt adatokból kitűnt, hogy a sófogyasztás évről évre nagyobbodik; miért is a rendek a velők közölt évek közöl a legnagyobb fogyasztást mutató — 1800dik

évet vették alapul, mellyben 1,473,234 mázsa só fogyott el az országban. A rendek ennél fogva a só árát, mázsájától egy fttal emelték fel. s minthogy ez által a felvett alap szerint 1,473,231 ftnyi adószaporodás eszközöltetett, egyenes adóul a két millió fejében 526,766 ft volt volna kivetendő. A többség azonban az eddigi 4,395,24 ftnyi egyenes adót, öt millió ft kerekszámában kívánta meghatározni; mivel pedig ekként az új ajánlat a felség által kívánt két milliót 77,98 fttal meghaladta, a feliratban kéretett ő felsége, hogy e feles öszveget részint a sófuvar részint a kormányzéki tisztviselők díjainak nagyobbítására fordíttassa.

A kormány azonban ezen ajánlattal épen nem volt megelégedve. Jul. 4-kén kelt leiratában akként nyilatkozott, hogy az 1800dik évet nem lehet a sófogyasztásra nézte mértékül venni; miért ő felsége az udvari kamra által több évek eredményéből készítette közép, számot, és minthogy ez a sónak felemelendő árára nézve 1 ft 6 krt vetett ki, a só árát ennyivel emelte fölebb; mi már, nehogy a kincstár ejővásárlatok által megkárosáttassék, az illető sóhivataloknak azonnal tudtál is adatott.

A sóár meghatározásának joga már rég Eris almája volt a kormány s az ország rendei közt, ezek befolyást, amaz korlátlan szabadságot követelven magának. Az 1791-ki 20-dik t. cz. melly e tárgyban intézkedik, olly homályos határozatlan értelmű, hogy a kérdés általa koránsem döntetett el. Most tehát, látván a rendek, hogy a kormány egyedül e köve-

telt jog gyakorlata végett változtatta meg az ország gyűléstől meghatározott sóárt, az ellenzék még inkább felingerült, s a következő tanácskozásokban még több akadályt vetett a kormánypárt elébe. A császárné ezután egészen elmaradt a gyűlésekről; sőt jul. közepén az egész udvar váratlanul eltávozott Pozsonyból.

A kir. leirat, mivel megérkeztek az ország rendei más tárgyakkal, nevezetesen, a kapuk megigazításával, az új adóptléknak Horvátországra kivetésével, s a kereskedelem ügyével voltak elfoglalva, csak augusztus 4-kén került tanácskozás alá. Számos ellenzéki követ eddig példátlan szabadság s bátorsággal nyilatkozott, és kelt ki a király rász akarató tanácsadói ellen. Többen kételkedtek a kamrától kidolgozott s a kormánytól a sóár alapjául vett sófogyasztás közepszámának igazságán; kiknek indítványára aztán a rendek a kamra elnökét feleletre vonták. De ő olly válaszszal utasítá el a rendeket, hogy nekik felelni nincs felhatalmazva*). Hosszú vita s heves kikelések után végre, mivel a kormány a só új árát már ki is hirdette, s azt megváltoztatni többé nem lehetett, hogy a nemzet ebbeli joggyakorlatát hozzájárulásuk által némileg támogassák, a kormánytól kiszabott sóárt magok is megerősítet-

*) Egyszer mindenkorra megjegyzendő, hogy az országgy. naplónak mind ezen, mind több más részei is olly igen hiányosak és hűtlenek, hogy a számos elferdítések, és még több elhallgatások, mellőzések magokkal az Actákkal is ellenkeznek, s a gyűlés történetének kútfejeül épen nem szolgálhatnak.

ték; az aug. 5-én kelt feliratokban pedig mély fájdalomkat jelentették, hogy „ez ügy. mely a kir. előadások által is, a törvényekkel egyezőleg, az országos tanácskozás tárgyául tűzetett ki. még is, mielőtt országgyűlésileg befejeztetett volna, az 1791 -ki 20-dik t. cz. ellenére az országgyűléstől elvonatvárt, egyedül a kormány által hajtatott végre. Bízna azonban ő Felségének Ígéretében, miszerint az alkotmányt teljes épségben fentdrteni szándékozik, s erősen remélik, hogy gondja leszen reá, miszerint a törvényalkotó kar jogai ezután sértetlenül megtartassanak, s nem engedendi, hogy ezen tényből, mely a nyereszkedők haszonvágyából származott, a törvényalkotási jogokra a jövőben valamely sérelmes következtetések vonaszanak/6

Milly tartós ingerültséget okozott a soár az ellenzékben, leginkább aug. 19kén s a következő napokon tűnt ki, midőn a kormánynak jul. 12kén kelt hadpótlást illető leirata került szőnyegre. Említettük már, hogy a rendek a hadpótlást csak a következő három év alatt tartandó országgyűlésig ajánlották meg. A kormánynak azonban az volt czélja, hogy a hadpótlás béke s háború idejére egyaránt s állandólag megállapíttassék az alkotandó törvény által. Kijelenté tehát a leiratban, hogy ezen honvédelmi intézkedéssel nincs megalégedve; s felszólitja a rendeket, hogy az 1791-diki 66-ik t. ez, értelmé szerint az eddigi hadfogadást megszüntetvén, olly törvényt alkossanak, mely szerint a magyar sereg jelen számában mind béke mind háború idején a már meg-

határozott móddal állandólag fentartassék a nélkül, hogy erre a jövő országgyűlések végzése megkívántatnék; s csak rendkívüli szükségben, midőn a katonaság meghatározott száma elégtelen, tárgyaltság országgyűlésen a sereg ideiglenes szaporítása. Ezen elveket annyira alkotmányosoknak látja ő fellege, hogy azokat fentartani, királyi tiszte által érzi magát lekötelezve.

A rendek e leirat fölötti tanácskozásaik elején egy iratot vittek az országos ülésbe, mely a kerületi értekezésekben közmegegyezéssel kimondott végzést foglalta magában. Hosszan, de süker nélkül küzdött annak némi része ellen a királyi személynök a tábla néhány tagjaival, inig végre is olly értelmű üzenet küldetett amaz, irat szerint a főrendekhez, miszerint az ország rendei a hadpótlást csak békeidőre s a jövő országgyűlésig vállalják fel; s ha a kormány e határozattal meg nem elégednék, béke idején ezután is az eddig "szokásban levő hadfogadás maradjon fent, háború esetére pedig a szükséges segedelem egy akkor tartandó országgyűlésen határozottassék meg. A főrendek látván, milly szilárdul s közmegegyezéssel ragaszkodnak a rendek végzésükhöz, annak egyenesen nem mondtak ugyan ellene; hanem égy homályos értelmű s olly módon is magyarázható záradékkal akarták meggyöngíténi a végzés erejét, miszerint ez alkalommal csak három évre vállaltatott el ugyan a hadpótlás, annak elve mindazáltal állandólag meg van alapítva úgy, hogy az jövőben többé tanácskozás alá se kerüljön, hanem

csak az újonczok száma s a pótlás egyéb körülményei felett kelljen utóbbb határozniok.

A főrendek értelmének elfogadásáért ismét megfeszített erővel vívott ugyan a kir. személynök, s a rendek közöl is néhányon. kik attól féltek, hogy a végzés által bizalmatlanság árultatik el a felség iránt. A nagy többség mindazáltal ez aggodalmat alaptalannak nyilvánítván. újabb üzenetben tudtára adta a főrendeknek, ha a javasloít czikkelyt egyáltaljában be akarnák iktatni a feliratba, nehogy abból a rendek értelmével ellenkező következtetések vonassanak, ők is világosan kifejeztetni kívánják a következő, közakarattal elfogadott elveket: 1) hogy az 1741 -ki 63-dik t. cz.ui maga erejében megmaradjon; 2) hogy a három év alatt tartandó országgyűlésen a rendek, ha jónak látják, az új hadpótlást mellőzvé, az eddig szokásban volt hadfogadásra visszatérhessenek: 3) ha három év alatt országgyűlés nem tartatnék, a hadpótlás ez évek múltával magás tói megszűnik. A főrendek azonban azt válaszolták, hogy miután a hadpótlás megajánlásának ideje különben is elég világosan ki van fejezve, az utolsó ponthoz nem járulhatnak, mert az ő felségét a felől látszik gyanúsítani, mintha országgyűlést a törvényes három év alatt tartani nem akarna, hogy a hadpótlást azután is folytathassa. A nádor pedig kijelenté, hogy ha a rendek értelmüknél továbbra is megmaradnak, még a közbejárást sem vállalhatja magára, eleve is látván annak sikeretlenségét. A rendek ennél fogva végre elálltak a harmadik ponthól, de

csak ily feltétel alatt, hogy a maga helyén világosan megmondassék, miszerint a hadpótlás csak három évre ajánlatott.

Az egység ennek következtében megtörténvén, a felirat e szerint készítettet, mit aztán a kormány is elfogadott. A júl. 12-kei leirat, melly annyi ingerült vitákat okozott, próbaköve volt a rendek erélyének; a kormány iránti bizodalját azonban neín kevésbé meggyöngítette, kivált miután a hadpótlásról alkotott törvény mind a mellett is, hogy a rendek olly sokáig küzdöttek értelmök s végzésük világos kifejezéséért, olly homályosan szerkeztetek, miszerint azt a rendek határozatával meg nem egyező értelemre is lehetett csavarni.

A királyi előadások felett folyt viták közben egyéb tárgyak is vétettek tanácskozás alá, mellyek közöl azonban, hogy rövidek legyünk, csak a nevezeteseket fogjuk megemlíteni. —Miután az ipar s kereskedelem szabadsága a kir. kívánatok teljesítésének föltételül^ mint nagy rész kívánta, ki nem tűzött, hanem az e tárgyban adandó engedmények csak a király kegyelmére s atyai gondoskodására t hagyattak, a nagy fontosságú tárgy kidolgozásával országos választmány bízott meg. Ez, meghallgatván a nevezetes városok különösen Pest, Buda, Pozsony és Győr kereskedő testületéinek véleményét, júl. 14-én adta be munkálatát alrendeknek. E dolgozatban, mellyet aztán a rendek egész terjedelmében feliratukhoz kapcsolak. Magyarország s a többi örökös tartományok közt fenforgó viszonyok, s ezek-

bőii eredő kölcsönös hasznok s károk, sőt az összes monarchia országgazdasági szükségei s igényei tüzetek ki vezérelvül. Az előadott nézetek, javaslatok, kívánatok abban központosainak, hogy a fenálló vámrendszerből folyó gyarmati kényszerítés, korlátozás beköi, mellyek az országot régtől fogva terhelik, legalább is inegtagíttassanak; s a magyar kereskedelem, mellyet az ország s többi örökös tartományok közt lévő viszonyok, ha bár a vám méltányosan rendeztetnék is, eléggé korlátoznak, legalább is annyiban szabadíttassék fel, mennyiben nem csak az ország kiáltó szüksége, sőt fentnaradhatása, hanem magoknak a többi tartományoknak s az összes monarchiának java követeli. Kívánják ennél fogva, hogy a magyar természetményeknek a külföldre szabad kivi-, tel engedtesék, így történhetvén csak meg, hogy az országba több pénz folyjon, s ez által a többi örökös tartományok gyártmányainak is, mellyekkel versenyezni Magyarország különben is sem nem képes, sem nem akar, nagyobb kelendőség eszközöltessék.

De ezen olly igen méltányos kívánatokat sem látták a rendek teljesítve a felíratra érkezett királyi válaszbán, mellynek tartalma lényegére nézve követbező: a gabona szabad kivitele valamint eddig gyakran, úgy ezután is megengedtetik, míg az összes monarchia java és szüksége ellenkezőt nem követel; a szarvas marha kivitelét azonban a múlt háborúban történt nagy emésztés miatt megengedni nem lehet. A borkereskedés gyarapítására gondja leszen a kormánynak a külhatalmakkal kötendő kereske-

delmi szerződések alkalmával. A többi akadályok, vám stb. felől tanácskozni fog ő felsége illető kormányzóságaival. Végül arra figyelmeztette a leirat az ország rendeit, hogy a kereskedelem virágzatának mindenek felett a könnyű s olcsó szárazföldi s vízi közlekedés, és a gyors igazság-szolgáltatás legszükségesebb föltételei; az első, létesíthetése pedig országos pénztárt, a másik váltótörvényszékek alapítását teszi multhatlanul szükségessé. Ezek nélkül kereskedelemről tanácskozni, pusztá meddő munka s idővesztegetés. Mind a kettőre ugyan már alig lesz e gyűlés folytán elég idejük; óhajtja azonban ő felsége, hogy most még legalább egyikről, a közpénztárról tanácskozzanak az ország rendei.

Eléggé megérthették a rendek a leiratból, hogy az ipar s kereskedelem szabadságát tárgyazó kívánataik ez úttal nem teljesítettek. Világosan látták ugyan midhatlan szükségét annak is, mit a kormány javasol, de úgy vélekedtek, hogy e roppant terjedelmű két tárgy, mellyek körüi számtalan nehézségek fognak kifejtteni a tanácskozás alatt, csak azért pendített meg most, midőn a gyűlés már vége felé közég, hogy az egész, életfontosságú ügy mellőztetésék. Újabb feliratokkal mindazáltal nem akarták sürgetni a kívánt engedményeket, mert magoknak sem volt szándékuk létesíteni a kormánytól javasolt eszközöket. Nehogy azonban nekik e miatt szemrehányást tehessen a kormány, mind a köz pénz tárt mind a váltótörvényt tanácskozás alá fogták.

Az elsőre nézve, közmeggyőződés lévén, hogy

az adózókra újabb terheket rakniok lehetetlen, olly indítvány tétetett, hogy az országos pénztár egyedül a nemesség adakozásából alkottassák. A főrendek nagy része — őszintén-e. vagy csak mivel úgy is bizonyos volt, hogy az ügyből semmi sem lesz? — hajlott is az önzetlen, méltányos indítványra. A rendeknél azonban nem sokára olly kérdés hozott tanácskozás folytán szőnyegre, melly az indítványt végkép eltemette; a kérdés ez volt: mi történt azon közpénztárral, melly 1792 -ben a sóár fölemelése által alkottatott, s mellynek tíz év alatt több millió ftra kelle szaporodnia; hol vannak számadásai; miért nem adatnak elő a törvényhozó karnak? Alig pendült meg e kérdés, a rendek nagyobb része azonnal elhatározta, hogy a számadás tüstént követeltessék a kormánytól; midőn pedig ezt a főrendek ellenzették, a többség akként nyilatkozott, hogy minnek alkottatnék tehát újabb illyféle pénztár, míg kezelését illetőleg olly szabályok nem hozatnak, hogy azt az ország anyagi érdekein kívül semmi egyébre ne lehessen fordítani! Valóban nyomorúlt egy ok még ürügynek is; mert kimagyarázhatlan indolentiát árul el mind azon törvények iránt, mellyek nem a nemesi kiváltságot illetik. De ennél még épületesb szózatok is emelkedtek azután, mellyek nyilván elárulták, miért hozott légyen szőnyegre ama kérdés. Mintha olly dolgokban, mellyek a nemzet léteieét, legalább annak boldogságát föltételezik, elég volna magunk mentségére az, hogy más is bűnös, hogy a sírt nemcsak mi magunk, hanem más is ássa! — Voltak, kik nem

pirultak mondani, hogy Magyarzágnak, cak a nemesi jogok s kiváltságok épségben maradjanak, semmi egyébre sincs szüksége! Még néhány előkelőbb követ is alkotmányárulásnak bélyegezte az adózást, történjék az bár mi czélra: mert a nemadozás teszi leg-sarkalatosb részét, főalapját az alkotmánynak, az leg-főbbike, legnemesbike minden jogoknak! De nehogy hűtlenségről vádoltassék elbeszélésünk. midőn illy hihe-tetlen dolgokat ad elő mint történeteket, álljon itt a nap-lónak egy kis töredéke. Zerdahelyi György, nyitra megyei követ: „G utasítása szerint a nemességre semmi terhet sem vállalhat; sőt még arra sem szavazhat, hogy a közpénztár ügyében bizottmány neveztessek. E pénz-tár csak a kereskedelem gyarapítására szolgálna; de nálunk még olly csekély a kereskedés, hogy nincs rajta mit gyarapítani; őseink sem igen kívánták annak gyara-pítását, mert nem is lehet állítani, hogy az akár a király-nak akár az országnak nagy hasznára volna. Ha ké-szítetténének is csatornák, mi hasznát venné annak a fel-vidék? Ő még a kereskedelem felszabadítását sem kí-vánja; mert ha a vámok leszállítatnak, megcsökken a király jövedelme stb. Mások ismét így okoskodtak: „A magyar alkotmány lényege abban áll, hogy a nemes-ség az insurrection és subsidiumon felül semmi terhet se hordjon; az országos pénztár pedig új adózás lenne, melly által a nemesség szolgaságának vettetnék meg alapja. Már az 1723-ki 115-dik t. cz. is szól illy köz-pénztárról; de valamint az eddig elmaradhatott, úgy elmaradhat Aezután is. Eleget fizetett már eddig is a nemes; ime most is főlemeltetett a sóára stb. stb. —

És hasztalan mondták ezeknek a józanabbak, hogy ba fizetnek, csak magoknak saját jobblétökért kölcsönöznek, hogy ez nem olly adózás, mint a hadiadó, melly egyszer megadatván örökre fenmarad; hogy csak a közterhek viselése által emelkedhetik a minden tekintetben pangó ország más virágzó országok sorába stb. Mind ez a pusztában kiáltónak szavaként hangzott el. Elvégre, hogy a feszültség és unalomnak Vége szakadjon, határozatott, hogy országos bizottság neveztessek, melly a jövő országgyűlésig forrást keressen, mellyből a közpénztárt alkotni lehessen;

Mellözve lévén ekként az életfontosságú kérdés, még több más tárgy okozott heves vitákat. Az adó igazságos felosztása s az e végre intézendő népösszeírás és kapurendezés felett folyt tanácskozások alkalmával felirat intéztetett a felséghez, hogy a birtoktalan nemeseket al házi adóhoz való járulástól is felmentse; egyúttal pedig végzéssé Ion, hogy a nemesség semminemű célra? s ürügy, alatt ne adózzék; sőt még cselédei is szabadok legyenek a közadótól. Továbbá, hogy a városokban is ment legyen a nemesség minden tehertől. Ez ellen azonban hevesen kikeltek néhány város követei, előterjesztvén, hogy e határozat olly városokban, hol sok nemes lakik, a polgárokat igazságtalanul túlterheli; minek az lehet majd következése, hogy a polgárok onnan kiköltöznek.. Kívánták tehát, hogy a városi közköltésben a nemes is aránylag részesüljön. De bár a városiak igazságos követelését a főrendek is gyá-

molították, a rendek táblája mindazáltal azt félre vetette.

Ingerült vitákat szült ezután az erdőügy rendezése is mire a rettentő mértékben növekedő fahiány sürgette az ország rendéit. Voltak azonban sokan, kik ezt is a nemesi arany szabadság megszorításának tartván, nem tudták megegyeztetni ama sarkalatos joggal, miszerint a nemes ember korlátlan ura javainak; s akként nyilatkoztak, hogy őt nem lehet megakadályozni, habár egyszerre kivágatja is valamennyi erdejét. A főrendek nagyobb része azonban pártolta az erdőrendet; s végre küldetett is e tárgyban felirat a kormányhoz; de mivel annak válaszában egyebek közt oly állítás is fordult elő, miszerint a végrehajtó hatalom kötelessége, s ennél fogva a királyi jogokhoz tartozik, az erdők pusztítását, legyenek azok bár ki birtokában, meggátolni az ellenzék újra felingerült, és végre az egész ügy mellőz te tett.

Szerencsésebb volt e tárgynál a vadászat rendezése, bár tárgyalásakor egy egész hétig tartó heves viták fejlettek ki, melyeknek végre az lett eredménye, hogy a vadászat korlátlan szabadsága a nemességnek sérthetlen jogává tétetett. Azon nagy hév, mellyel e tárgy megvitattatok, ellenében ama hideg közönösségnek, inelly a szegény adózó nép állapotának javításáról folyt tárgyalás közben a táblát jellemző, egy szelidebb érzelmű követnek alkalmat nyújtott gúnyverseket köröztetni a táblánál, mellyek szerint a nyulak nemzetsége Nyulak szigetéről ünnepé-

lyes követséget küldött a rendekhez megköszönni a rájuk fordított figyelmet és időt, mennyit még jobbágyaik állapotának sem szenteltek.

A sérelmek és kiváltatok közül nevezetesebb vitákat okozott a papiros pénz s a 12 krajczáros rézpénz. A bankjegyek miatt keserű panaszok emeltek a kormány ellen, hogy azokkal annyira elárasztotta az országot, e mellett pedig a jó pénzt annyira kivonta az országlakosok kezéből, hogy nem csak minden árucikk mód felett megdrágult, de a jegyeknek már felváltása is majdnem lehetetlenné lett, minék következtében minden beesőket elvesztették. Még hevesebb vita támadt a 12 kros rézpénz felett. E pénz, mellynek belértéke alig tette ötöd részét névszerinti becsének, ámbár nyilvános biztosítás alatt tétetett forgásba; még is, úgy kívánván a kincstár szüksége, épen az országgyűlés előtt 10 krra szállítattott. A helytartótanács e rendelet ellen előterjesztést küldött a kormányhoz, nii által azonban az ügy még nagyobb kárára lett az országnak; mert miután a helytartótanács a leszállítást azonnal ki nem hirdette, miként az a többi örökös tartományokban megtörtént, míg az ügy a kormányzések-től tárgyalatok, az alatt a bécsi tőzsérek és kal-márok a roszpénzből nagy ösZveget hoztak az országba, hol becsének változása tudva nem leven, kellő forgásban volt. A rendek nagy hévvel fogták fel a tárgyat, melly által épen a szegényebb néposztály olfy nagy kárt szenvedett; hivatkoztak a kir. szó szentségére, a közhitel fentartásának szük-

ségére; előadták, mennyi kárt vall e miatt a szégyenség, mellynek kész pénze némelly vidéken egészen illy pénzből áll, s miután azt felváltani a kir. pénztárak sem akarják, a nép még az élelemszerek beszerzésében is meggátotatik, a kiskereskedés egészen megakadályoztatik stb. A főrendek azonban ellentették, hogy a nemzet nyílt bizodalommal szóljon s folyamodjék a kormányhoz, s a rendek üzenetére azt válaszolták, hogy miután az újabb rendeletek szerint e pénz az adóban és a sóházaknál egész névszerinti becsében, egyéb kamrai s helyhatósági pénztáraknál pedig 40 krban elvétetni megparancsoltatott, a két kmyi veszteség nem olly nagy⁷, hogy a miatt felírni méltó volna; különben is ez iránti rendeleteit már meg nem változtathatja ő felsége,

Előfordult a sérelmek és kívánatok között Halics és Dalmátország visszakapcsolatásának kérdése is. Néhány főispán még az országgyűlés előtt megírta megyéjének, miszerint a főherczeg nádornak kívánata az, hogy Dalmátország visszakapcsoltságát követeik által ne sűrgessék*). A rendek többsége inindázta a két tartomány visszakapcsoltatása s a közbenső vámoknak megszüntetése végett felimi kívánt a kormányhoz. A felső tábla azt vetette ugyan a rendek követelésének ellenébe, hogy Dalmátországot a felség kárpótlásul nyerte másutt elvesztett tartományaiért. De a rendek, úgy⁷ vélekedvén, hogy e körülmény a királyt

*) Hasonló utasítást küldöttek azok a nemzeti színházat illetőleg is, mit több megye kívánt alkotni.

fel nem oldozhatja esküjétől, mellyel magát koronáztatásakor a visszanyerendő magyar jogú tartományok visszakapcsolására kötelezte. A felirat tehát megiratott. A kormány azonban válaszában azon kérdést intézte a rendekhez: mutatnák meg, valljon kormány oztatott - e valaha Gácsország a magyar alkotmány szerint? A rendek utóbbi feliratukban szűkségtelennek állították e kérdés vizsgálatába eresz-
kedni, miután tagadni nem lehet, hogy Halics magyar jognál fogva nyeretett vissza, a minthogy ezt a magyar király címe, Gácsországnak a koronázási ünnepélyen a többi magyar jogú országokéi közt szemléltethető zászlaja s címere, és végre Mária Teréziának ünnepélyes megismerése is eléggé bizonyítja. A tárgy mind azáltal mellőztetett.

Szóba jött továbbá a jezsuiták, paulinusok, premonstreiek, cisterciek és benczék s más egyházi alapítványoknak, mellyeket a kincstár még II. József alatt elfoglalt, visszaadása. Az e tárgyban küldött feliratoknak volt is némi sikere. A három utóbb nevezett szerzet valóban vissza állítottott, s jószágaik a kincstár jelen szorult körülményei közt is visszaadattak. Ez alkalommal egyszersmind végzésbe ment az is, hogy a cathol. ifjúság nevelése egyedül a papságra bizassék; a nevelőintézetek helyreállítassanak, az egyházi hiteles helyek fentartassanak; hiteles helyekül pedig ezután ne csak a káptalanok és monostorok, hanem a vármegyék is szolgáljanak.

A kormány e közhen határidőt szabott az or-

szággyűlés bevégezésére; minek következtében a rendek, minthogy még számos kívánat és sérelem volt volna tárgyalandó, a gyűlés meghosszabbításáért folyamodtak a királyhoz. Miután azonban e felíratra ama váratlan válasz érkezett, miszerint ő felsége nem ellenzi ugyan a gyűlés folytatását, de csak azon feltétel alatt, hogy ez a napdíjakat fizető szegény adózók további terhelése nélkül történjék, a rendek azonnal elálltak kívánatuktól; s a még tárgyalatlan sérelmeket kivonatban felterjesztvén, reményüket fejezték ki, hogy ő felsége azokat minden halasztás nélkül felvételni engedi a jövő országgyűlésen.

Az utolsó ülésekben, melyek alatt a törvény-cikkek szerkesztése végetett munkába, igen heves viták támadtak azon változtatások miatt, melyeket az udv. Cancellaria a kir. leiratok nyomán készített cikkelyekben tenni jónak látott. Az ellenzék, észrevévén, hogy ez által csak homály s kétértelműség vitetik több cikkelybe, nagy zajt ütött s keserű szemrehányásokat tett a király tanácsosai ellen. E meghasonlásnak aztán az lett következménye, hogy némely törvénycikkek, például: a kereskedelem szabadságáról, az erdők szabályozásáról, a kir. táblának két tanács — testületéről, a magánosak birtokjogait illető oklevelek kiadásáról a királyi ügyigazgató által stb. egészen kihagyattak; némelyek pedig tetemesen megváltoztattak.

Az utolsó kerületi ülések egyikében szóba került az is, hogy miután a fent ítélmesterek, kikre az ország-

gyűlési napló készítése bízott, azt igen hiányosan s hűtelenül szerkeztették, az országos ülésben feleltre vonassanak. A változtatások azonban, mélyé - két a cancellaria a törvénycikkelyekben tett, annyira elfoglalták a rendek figyelmét, hogy a napló ügye több más, kisebb érdekű tárgyakkal együtt elmaradt. A törvénycikkelyek végre nagy bajjal elkészülvén, s királyi megerősítést nyervén, az országgyűlés October 31-kén befejeztetett.

Trónbeszédében a király megemlítvén, hogy a jelen országgyűlés által egyedül az ország boldogságát kívánta előmozdítani, s a nádornak, e cél elérésére fordított buzgalmaért köszönetét mondván, reményét fejezte ki, hogy ami teendő még hátramaradt, azt az ország rendei a jövő országgyűlésen nagyobb szabadelműséggel, minden pártoskodástól s előítélet-től ment lélekkel végrehajtatják.

És így végződött ismét egy országgyűlés, mellyhez megnyitása előtt annyi remény csatlakozott, minden haszon nélkül a nemzetre. Átala sem az alkotmányos elvek bővebben ki nem fejtettek, sem a személyállapotban jogokra s terhekre nézve nagyobb arányosság nem alapított meg, sem a közigazgatás nem nyert nagyobb rend tekintetében, sem végre az anyagi és szellemi érdekek nem örvendhettek bővebb fejleménynek. Az eredmény rútol meghazudtolta a reményeket, mellyeket a gyűlés előtt szemlélhető mozgalmak és készülétek keltettek. Egy részről a korlátlanságra törekvő végrehajtóhatalom kisszerű fél-

tékenysége s jogfogalási törekedése, az idő szellemével homlok egyenest ellenkező s az ország fejlődését épen nem czélzó dynastiai politica; más részről egy, felében kegyvadászó, felében önző középkori aristocratia, megcsontosult előítéleivel sötét tudatlanságával és szűkkeblűségével, tűnik a szemlélő elébe; és mind ez azon korban, midőn a szomszéd országokban egy új szellem ti hűbériség minden maradványait romba dönti, a néposztályi viszonyokat, szellemi s anyagi érdekeket egy új élet magvát magában rejtő alapokra fekteti. Azonban, tagadni nem lehet, a jövő szebb nemzeti élet reménységára még is átvonult már a jobbára igen heves, fonák, tudatlanság és önzés jelelte tanácskozáskorra; néhány nemesebb egyediség már az új kor nyelvén kezde szólni; csakhogy ezek kevesebben voltak még, mintsem hogy az általak kifejtett eszmék keresztül hathattak volna az előítélek megkövesült tömegén. — Más részről, úgy látszik, a nemzetben nagyobb erőre fejlett jogainak érzete a hatalom ellenében. Az ellenzék olly kitartó vala, minő már rég nem tűnt elő az országgyűlésen. A király tanácsosainak nem ritkán keserű szemrehányásokat kelle hallaniok.< Az előbbi országgyűlésről néhány megyei követnek sokkal kevésbbé szabadelmű. nyilatkozatok miatt kellett eltávoznia; most a kormány nem nyúlt illy eszközhöz; minek hihetőleg az volt oka, hogy az ellenzék tekintélye növekedett, száma és tömött állasa nem biztatott reménnyel azon

eszköz sikere felől: nem egy két egyed meggyőződése hanem a kor szelleme látszék nyilatkozni a szabadabb beszédekben. — Az ifjúság, melly nagy számmal volt jelen, csöndes, figyelmes, komoly viselkedű vala; de a régi kegyelet, mellyel előbb a kornak hódolt, mindinkább tűnedezni látszék viseletéből. —

Tinódy.

Vallásügy.

Országgyűlési beszédek.

I.

Az 4843 junius 40-én tartott kerületi ülésben, midőn a vallásügyről, nevezetesen a catholicusok és protestánsok közötti vegyes házasságok ellen gördített akadályokról folyna a tanácskozás, Wurda a győri káptalan követe, ez ügy végképeni elintézésére indítványt tett: „Nyilatkoztassák ki, hogy mindenik vallás szabadon (azaz: a világi hatalomtól függetlenül) mozoghasson a maga körében, még pedig nemcsak egyes tagjaira hanem egyházi öszvőségére nézve is“. Történt pedig, hogy a vallási sérelmek orvoslásáért leginkább buzgolkodók közül többen örömmel üdvözölték ez indítványt, inellynek legelső következése az lett volna: hogy az országgyűlésnek semmi köze a vallási és egyházi ügyek tárgyalásához; — s történt, a mi még különösebb, hogy más nap a káptalanok követei Wurdának indítványa ellen, mint melly a clerus jogállását veszedelmeztethetné, óvást

tettek. A RR. többsége megbotráncozott ez óvástelen, és Szalay László sz. k. Korpona városának követe ekkép nyilatkozott.

A káptalanok követei által közben tett óvásra nézve egyet érték Bihar megyével Vége volna minden tanácskozásnak, ha az okokra itt óvásokkal s nem ellenokokkal válaszolnánk. A mi a győri káptalan követének előadását illeti — tökéletesen egyet-érték vele, ha azt volt szándéka kinyilatkoztatni: :hogya az egyházi hatalomnak nem szabad vegyes házasságban élni a világgal ez olly neme a vegyes házasságnak, mellytől meg én vagyok kénytelen megtagadni az áldást. De mielőtt Zólyom megye követével az egyházi hatalomnak a világitól való tökéletes elkülönítését elvül fogadhatnám, mielőtt ezen, a győri káptalan követe által kimondott elv mellet nyilatkozhatnám, szükség tudnom: valljon a status quonak fentartásával akarja-e ezen elvet életbe léptetni? — mert ha ez áll szándékában, akkor nem ismerek elvet, melly a vallások egyensúlyát inkább veszélyeztethetné. Concret példákra fogok hivatkozni állításom kimutatására. Éjszakain erikában ki van mondva a két hatalomnak egymástól! elkülönítése; de Éjszakamerikában nincsen, s ez elvnél fogva nem is létezhetik olly clerus, mellynek terjedelmes fekvő birtoka lenne, melly külön státust képezne, mellynek a szövetség congressusában vagy az egyes állodalmak tanácsában befolyása volna. Franciaországban szintén ki van mondva az elkülönítés; s a catholicus pap itt p. o. a vegyes házasságot meg nem áldja

még pedig annál fogva nem, mert Franciaországban az egyházi hatalom független a világitól; de Franciaországban al házasság egyszersmind polgári szerződés, sőt a világi hatalom csak mint illyest ismeri a házasságot, s legyen ez vegyes vagy nem vegyes, tagadja bár meg áldását az egyház vagy sem: az illető municipalitas harminczkét millió ember nevében, a status nevében, — s a status eszméjében is van valami szent — kimondja: hogy a házasság törvényes. Ha Franciaországban valaki absolutio nélkül hal meg, szabadságában áll a papnak őt el nem temetni; de illetén esetben, — s hogy illetén esetek előfordulnak, annál fogva állíthatom, mert Franciaországbani mulatozásom idejében is történt, hogy a statustanácsnak illető osztálya felszólalt ellenök mint „abususok^ ellen, s történt hogy a radicalsajtó ez ügyben a statustanács ellen fordult, — illetén esetben, mondom, a holt test nem hever temetetlenul, mint nálunk, hanem a status fekteti sírjába a polgárt. Hogy Franciaországban a forradalom az egyházi javakat securalisálta, hogy sem a pairek sem a követek kamarájában a papoknak nincsen helye, tudjuk mindnyájan; ott tehát veszedelem nélkül szólhatni a hatalmaknak ezen elkülönítéséről. De nálunk, hol a főrendi táblánál első helytt ülnek a püspökök, hol a káptalanok követei ezen táblánál az egyházi statusnak egy részét képviselik, hol a catholicus clerus egész megyeket kormányoz, követeket küld, instructiokat készít, a királyi curiánál Ítéletet hoz, sőt ide bírakat is nevez, — nálunk a status quot megtartani

s még is az egyháznak függetlenségét a statustél kimondanunk, mindazon vallásokra nézve, mellyeknek papjai e szabadítékokban nem részeltetnek, a leges-legveszedelmesebb elv fogna lenni, mellyet csak fel-találhatnánk, melly a gyengét megkötözve adná át a hatalmasnak. Ez oknál fogva — ismétlem — egyál-talában nem szavazhatnék a győri káptalan követe által felállított elv mellett.

II.

1843 július 16-án még folyvást a vegyes házasságok ügyében tanácskozott a kerületi ülés. A káptalanok követei most sem láttak törvényszegést az áldás megtagadásában, s egyikök a romai brevét kísérő kir. placetumnak ezen szavait: „in quantum legibus patriae non derogaret,“ így értelmezte: „siquidem legibus patriae non derogaret.“ Utána sz. k. Korpona városának követe ekkép nyilatkozott.

Röviden akarok szólni tek. KK és RR! — mert a hosszú előadás után jól illik a rövid, s mert hiszem a mi írva vagyon nem ugyan szent Ágostonban, de másutt: hogy a hazának pillanatai drágák. A catholicus clerus a vegyes házasságok mezején dogmáinak és gyengéd lelkiösmeretének pajsza alá vonul. Nem szándékom theologiai controversiába ereszkedni, nem állítom, hogy a clerus tévedésben van, midőn ollyvalamit dogmának tart, a mi épen nem dogma, — mert legyen bár dogma, az ügy állása nem változik ezáltal. A status magában véve sem nem catholicus sem nem protestáns; a status laicus

és dogmákkal csak annyiban foglalatoskodik, dogmákat csak annyiban véssen védelme alá, mennyiben ezeket céljainak elérésére vagy szükségeseznek vagy legalább hasznosaknak találja, s én ugyan részemről ezen félig térítvényből félig áldás-megtagadásból szőtt dogmát sem szükségesnek sem hasznosnak nem tartom. — Mi már azon gyengéd lelkiösmeretet illeti, mely a vegyes házasságtól mint gyászos szövetségtől megtagadja az áldást, egyáltalában nem akarom annak gyöngédségét kétségbe vonni, ha mindjárt ezen áldás - megtagadók közül egynémellyiknek hajlandó lettem volna kérdést tenni: valljon csakugyan olly gyöngéd az ő lelkiösmerete, mint állítja? — De ne feledkezzünk meg arról, hogy másoknak is van lelkiösmeretök, van hitveseinknek, van leányainknak, kik azt hallották volt anyáiktól, hogy az nap melly öszves jövendőjök felett fog határozni, az oltár előtt nem egy szóbal szugában fognak állani, hogy áldást fognak nyerni, s hogy ezen áldás nem leszen befolyás nélkül jövendőjükre. A vallás sehol sem ver mélyebb gyököretet mint az asszonyt kedélyben, s úgy hiszem nincsen sértő valami szavaimban, ha kinyilatkoztatom, hogy általában az asszonyt szív vál-lásosabb a papokénál. S így lelkiösmeret lelkiösmeret ellen, tíz tíz ellen: — én az asszonyi lelkiösmeretnek adom az elsőbbséget.

Mi már azon módokat illeti, mellyek által segíthetni a bajon, hármát látok; az első abban állana, hogy a törvényhozás a megerősített 1790: 26. törvényzikkelylyel kezében kényszerítené a l derüst.

Mert tek. KK. és RR! — ha van értelme ezen czimnek: „apostoli király“ ha van valami jelentősége a kettős és hármás keresztnek, és mindannak mit Kollár „de potestate legislatoria regum Hungariae circa saera“ című munkájában elősorol, — s valóban nem lehet nem csodálkoznom, hogy a clerus épen ezen munkára hivatkozik, melly Maria Terézia rendeletére az tdrmontamis követelések ellen íratott, — ha mind címek, mondom, van értelme, úgy nem jelenthet egyebet mint afct: hogy a magyar király, mint apostoli király, egyházi ügyekben is olly hatalommal bir, minővel aligha más valamelly hatalmasság van felruházva.

S ezen mód talán legfelsőbb helytt is plausibilisnek találtathatnék; mert miután Ausztriának érdekében fekszik, hogy Németországban mint „eminenter catholicas léphessen fel Poroszországgal szemközt, s miután attót kell tartanom, hogy a pápai breve ezentúl is teffevé fog maradni az örökös tartományokban, — a kormány azt mondhatná, ha Magyarországra véget érendett a vegyes házasságok körüli visszaélés, hogy a e király mint apostoli király intézkedett Magyarországra nézve. De még sem szavazhatok ezen mód mellett, és szavazatomat nem azért vonom meg tőle, mert kényszerítést foglal magában, — hiszen ha a clerus része akar lenni a törvényhozó testnek, ha első status akar lenni, akkor bizony egyre másra kényszeríteni is fogja öt a világi hatalom, — hanem szavazatomat megvonom e módtól annál fogva: mert tisztán históriai alapon nyugszik, s mert napjainkban az, minek nincsen más alapja, összeroskad. A máso-

dik mód az, mellyel már a mult országgyűlés is indítványozott, s mellyhez a jelen körülmények között én is járulok, mert a harmadikat melly csak mint polgári szerződést tekinti a házasságot, még időelőtinek tartom. — A büntetésekre nézve tökéletesen osztozkodom Csongrád vármegye érdemes követének nézetében, hogy a derűst nem kell a mártyság dicsőségében részesítenünk, mert a mártyság könnyeit ragályossá válik, s mert erélyes akarat - nyilatkozatás a kormány részéről jóval többet eredményeztetne.

S most még néhány szót akarok tenni a káptalanok tisztelt követeihez. Én örömet hiszem, mire egyikök imént hivatkozott: „hogy nekik is van szívök/ De ha látnom kell, mint vonakodnak még mindig az egyetlen egy eszközt megragadni, melly már több súlyyedező hatalmat megmentett, s mdly az iniciatívának megragadásában egyik vagy másik elutasíthatlan életkérdés körül, áll; ha látom hogy ők még mindig ugyanazok, kik a reformatio korszakában voltak, kiket reformálni kellett, mert nem akarták önmagokat reformálni, ha látom, hogy még mindig a régi jesuitai fogásokhoz nyúlnak, mint az iménti, melly „in quantum ból „siquidem — et olvas ki, — akkor, fájdalom, nem mondhatok rólok egyebet, mint a mit Napóleon a Bourbonokról mondott; „Semmit sem tanultak, és semmit sem felejtettek.

Szalay László.

Sajtótörvényről.

Kétszer kettő: négy.

Alapelve ez ugybeni nézeteinknek, és szükség, hogy a nemzet ezen alapelvet annyira teljesen magába szívja, mikép, Cato mondataként, ezen ügynek szóba jövetelével, örökké ezt ismételje: Valódi alkotmányos élettel Öszeférbetlen az előző könyvvizsgálat.

Magyarországban most még a közvélemény nem olly erős, mint annak, alkotmányos életben, lennie kellene, swmint az egykoron, semmi kétség benne, leimi fog; de mostani, ereje mellett is közvéleményünknek, ha a közönség eléggé értesülve volna, minő iszonyú zsarnokságot gyakorol az előző vizsgálat az irodalmon, bizonyosan, lehullana ezen alkot-Hiánytalan bilincs, ha bár most még eléggé meg nem szilárdult közvéleményünknek is hatalom-szavára.

Azonban valamint igen sokat szilárdult már az utóbbi időben közvéleményünk, mellynek szavára 4840en lehullottak törvénytelenül bebörtönzött polgár-

társaink rablánczai, kik, pár évvel korábban, a közvéleményt kisebb hatalma mellett, elfogattak: úgy ezentúl is még inkább, és mindig nagyobb arányban szilárdulni fog az; és, semmi sem lehet enilél bizonyosabb, egykor az előző vizsgálat nem fog többé mellette megállhatni. Az alkotmányos szellem daczára tartogatott írásszabadsági rablánczok is le fognák hullani, mikép lehullottak már a szólásszabadság rablánczai is.

Ezen időnek eljövételét siettetni; az eszmét tehetősége szerint érlelni, különösen minden írónak kötelessége.

Az előző vizsgálat valóságos szellem - hóhérlás; egyaránt alacsony és gyáva mód; mindenek felett pedig határozottan összeférhetlen az alkotmányos étellel.

Maga az, hogy nálunk a szabadság eszméi naponként mindinkább fejlődnek, s , a kórnánynak is érdemével, szólásszabadságunk van, más részről pedig még mindig előző vizsgálat alatt nyögünk, komoly figyelmét hívja fel a kórnánynak w megfontolni, mi veszélyes játékot üz, mi araszós politicát követ egy messzebbre látó helyett, midőn ezen aránytalanságot, az előző vizsgálat tartogatásával, túri, elnézi, táplálja.

Az átmenetei a sajtó - szabadságra, vagy is annak megszokása, hihetően bizonyos növekedett pezsgést fog szülni a közéletben, ez igaz. De épen ennek megfontolása, ha csak kislelkűen azon közmondásnak nem akarunk hódolni: A ki/hátul marad, tegye

be az ajtót; ha csak bűnös gondatlansággal az utánunk jövők nyakára nem akarjuk hagyni a mindinkább növekedendő bajt, arra kényszerít, hogy minél inkább siessünk az idővel, a sajtószabadság behozatalával, mert ekkép annál hamarabb hozzá fogunk szokni ahhoz. Ha félszázaddal ez előtt hozzá jutotunk volna, már minden rendén volna. Ha ma jutunk ahhoz, hamarabb fogunk az átmenetei bajaiból kibontakozni, mintha még sokáig ingereltetünk, és fojtogattatunk az előző vizsgálat által; de már is több baj fogna lenni, mint félszázaddal korábbi behozatala mellett lett volna; s minél később fog a sajtószabadság eljöni, annál nagyobb rázkódást fog szülni. Most még, úgy látszik, kormányunk gondolni sem akar a sajtószabadságról; pedig, előbb utóbb, el fog az jöni minden esetre, török szakad. Így volt a magyar nyelvvel is. Fél századig jó formán nem is hallgatott a sürgetésre; előkelő mosolylyal tekintett a nemzet kívánságára, s végre még is nyakára nőtt az idő, s megadá, mikor már senki sem mondott érte köszönetét. Nem sokkal jobb lett volna-e, nem azt hozta volna-e magával a valódi bölcs politica, hogy mindjárt kezdetben a mozgalom élére álljon a kormány a magyarsággal? Ezen politicát követve mindenben, jelenleg bizalom volna a nemzetben kormánya iránt, holott most annyira el van játszva, a folytonos őszinteség nélküli kormányi politica által, ezen országban e szó iránt „kormány“ a bizalom, hogy ha az ország legnépszerűbb emberei lépnének is kormányra, a nemzetben bizonyos

tartózkodás támadna irántok. Jelenleg, önök legjobban tudhatják, csak erőltetett jóakarát, avagy képmutatás beszélhet nálunk kormány iránti, valóságos bizalomról, s leginkább olly emberek beszélnek, kiknek, ön személyeikre nézve valamit nyerni; van bizalmuk a“ kormányban.

Magára a sajtószabadságra nézve nincs nagybaj. *A!* kormány nem akar sajtószabadságot? *A.* magyar nyelvet sem akarta; s valamint kivívtuk a közvélemény által ezt, . ki fogjuk vívni kétségtelenül nem sokára azt is. *A* történetírás pedig azt fogja feljegyezni:“ Magyarország mindenben araszos politica által kormányoztatott.

Mit akar tulajdonképen a kormány tenni a sajtóval, s ha valljon van-e már megállapodott véleménye annak jövője iránt, valóban érdekes volna tudni. Leghihetőbb, hogy, mikép sok dologgal szoktak Bécsben lenni, tulajdonképen tökéletesen semmi megállapodott véleménynyel sincsenek ez ügyben is, hanem csak folyini hagyják a dolgot napról napra. A kormánynak pedig sokkal bölcsebb volna előljárni a javításokban, mint örökké azoknak kicsikartatására várni. Törvényeink nem adják a kormánynak a jogot előző vizsgálatot gyakorolni. Alkotmányos országban azt sem mondhatni, hogy fejedelmi jog volna az, mit a nemzet nyíltan ki nem kötött magánok. Fejedelmi jog a nemzet⁹, az országgyűlés ellenében! Ezt ném is lehet érteni. Az országgyűlésnek már épen az által, hogy akarja, minden iránt teljes törvényhozási joga van. Nem vagyunk mi octroy-alt (fejedelemtől nyert)

alkotmánya nemzet, s ha az volnánk, s ha ekkép csak részben helyezett volna is vissza nemzeti jogainkba a fejedelmi kegyelem, isten és ember előtt mindig jogunk volna egész nemzeti jogunkat magunkhoz venni. Előbb utóbb komolyan, s azon kitartó buzgalommal, mellyel a magyar nyelvet, kivívtuk, fel fog szólalni a nemzet a sajtószabadság mellett. Mit fog ekkor a kormány tenni? A múltra nézve még csak védheti valahogy az előző vizsgálatot, mint ideiglenes rendszabályt; de, ha tökéletesen abszolút szellemű volna is, pedig, meg kell vallani, az utóbbi időben lassanként közeledni látszik az alkotmányos szellemhez, nem lenne képes a jövőre nézve is védeni azt. Az előző rendszer félszabály, ideiglenes állapot, mellynél, alkotmányos országban, nem lehet megállapodás. Nem a leg helyesebb, s a maga szempontjából véve is, a legjobb, legokosabb volna-e tehát, nem várni be, hogy ellenállhatlan erejével föllépjen a közvélemény, s lépéseket tenni a kormánynak a sajtószabadsághoz önmagától, mikor még őt érné ezért a kezdeményezés dicsősége?

Midőn ekkép a sajtószabadság mellett szólok, szükségesnek tartom megjegyezni, hogy nem egyedül ellenzéki szerepet vélek vinni. Őszintén kifejezett mély meggyőződése, miszerint valósággal ideje van már hazánkban a sajtószabadságnak. Hivatkozom a szólásszabadság példájára, melly, úgy hiszem, igen jó hasonlattal van felhozva. Ez előtt néhány évvel, erről is azt hitték némellyek, hogy nem lehet azzal kormányozni; és íme, mióta a kormány, igen bölcsen, meg-

nyugodni látszik a szólásszabadságban, egyáltalában nem látjuk, hogy minden kormányzás meg volna az által akadályozva.

S igaz ugyan, mikép említem, hogy a sajtó szabadság behozatala bizonyos növekedett pezsgést szülne közéletünkben, de ez egyáltalában nem volna valami igen veszélyes. Mert veszélyesnek véve fel mind a sajtó-mind a szólásszabadságot, ezen utóbbi mindenestre veszélyesebb az elsőnél. Beszédben minden ember hamarabb kiszalaszt valamit, mint Írásban; továbbá a legéretlenebb dolgokat beszélni Jtépes ember, nem is tud írni; s végre al szólásszabadsággal a nép legalsóbb osztályába is levitetik a „forradalmi“ elem, még pedig a nálunk mindennapi gyűlések által, nagy tömegekben egyesült néphcz. A sajtószabadság hasznát azonban a nép legalsóbb osztálya, úgy szólván, épen nem élvezi; s nem is nagy tömegekben egyesült néphez, hanem a magánosan gondolkodó fejekhez szóló eszköz ez. Már pedig, látjuk, a szólásszabadsággal sem lön minden kormányzás lehetlenné téve; következöleg még kevésbbé volna az a sajtószabadsággal. Most pedig, sajtószabadság nem létével, aránytalanul több működő erő menekedik a szólásszabadság mezejére, mint különben lenne; s ha talán nagyon veszélyes is valahol a sajtószabadság, a szóolás olly széles mezeje mellett, minő nálunk van, nem minden működő erő a sajtó mezejére lévén szorulva, nálunk sokkal kevésbbé volna az veszélyes. Nekünk nincsen is igazi nagy fővárosunk; s a mi van is, nem egy «nyelvű, nem egygyé

forradt nemzetiségű. Ha valamely nemzetnél veszélyes lehet a sajtószabadság, eleven természeténél, s nagy fővárosánál fogva, s mivel a szólásnak, a parlamenten kívüli politicalai gyűlésezések eltiltásával, nincs mezeje, a francia az, s iine még is lehet ott, sajtószabadság mellett is, kormányozni.

Teljesen törvényen kívüliséget a sajtóra nézve nem kívánunk. Meg lehet, lesz idő, midőn egy általában semmi törvényre sem lesz szükség a világon; de valameddig törvényre van szükség más ügyekre nézve, törvényre van szükség a sajtó ügyében is. Sajtószabadság tehát előttünk nem tesz többet, mint sajtótörvény; vagy is torló rendszer előző rendszer helyett.

És, meg lehet, sok, némileg tetszhető, dolgot lehet elmondani az előző rendszer mellett. Nem vonom kétségbe, ennek is lehetnek jó oldalai; de annyi bizonyos, hogy mindez az absolutismus szempontjából van mondva; s mindaz, mit az előző rendszer mellett elmondani lehet, határozottan nyílt ellentétben áll az alkotmányos szellemmel.

Mondják ugyan is^ és ez a legfőbb védelem: Igaz, a sajtótörvények szigorúak lehetnek; de mit ér az, akkor büntetni valakit, midőn már kiadott valamit; meg kell előzni, hogy árhasson; vagy is legyen előző vizsgálat.

Ez némileg tetszhető állítás, az igaz; de ez nem elég. Az alkotmányos élet azt kívánja: Cselekvési kört kell engedni az embernek, s ha hibát követ el, büntetni; nem pedig azon okból, hogy hiba ne legyen,

megszüntetni a cselekvési kört. S meg lehet ezen utóbbi mód jobbnak, belesebbnek tetszik némelyek előtt; de, ismételnünk kell, ennek elfogadása az alkotmányosság elvetése, megtagadása lesz, s e mellett, meg lehet, igen ügyesen, jelesül lehet kormányozni; de alkotmányos szellemben soha sem.

s ez itt a fő tekintet; ezt nem árt, sőt szükség ismételni számtalanszor, mert az egész ezen alapú. Tisztába kell jönnünk, mit akarunk, vagy is inkább, mit akarnak velünk? Ha az előző vizsgálatot tartogatni akarja a kormány, ez araszos politica, mellyel talán pillanatnyi időre könnyebben kormányozhatni; de e mellett mindinkább terhesülő fellegek tornyosulnak a jövő fölé; s ez továbbá semmi különös lelkiösmerteskedésre sem mutat, hogy valóban alkotmányos szellemben akarnak kormányozni, mit pedig, a megyei többségek megszerzése végett, örömet emlegetnek.

Sőt ez nem csak araszos politica, hanem kétszínű, és annál fogva lovagiatlan, gyáva is. Alkotmányos kormányhoz úgy illik a censura, mint lovagias emberhez orgyilkosság. Nem lehet össze-fémiök.

Mostani kezelése helyett az előző vizsgálatnak még ennek mezején is sokkal jobban állhatnánk, mert vannak vizsgálók, kikre valóságos gúny elmemüvek bírálását bízni, kiket legfőlebb csak juhok vezetésére lehetne alkalmazni. Nem csak azonban mint ellenzék, hanem általában mint alkotmányos nemzet is az előző vizsgálatnak semmiféle szabadabb kezelésével sem lehetünk megelégedve. Sajtószabadságra, s nem kevesebbre van szükségünk. Olly bizonyos, mint

kétszer kettő; négy, minden alkudozás e részben összeférhetlen az alkotmányosság eszméjével.

Akarunk rendezett jogállapotot? Akarjuk, hogy a legszegényebb napszámos is védelmet találjon a törvényben, hogyan lehetne tehát akarnunk, hogy a legszebb, legnemesebb munka, az irodalom, a szellemvilág rablánczokra fűzve, elnyomva sorvadjon?

Az előző rendszer nem csak összeférhetlen az alkotmányos étellel, hanem az önkénynek is legiszonyúbb magzata. Az önkény mezején sincs semmi más olly megrögzött romlottsággal teljes, mint ezen, a magyar alkotmányos (!) kormány által is tartogatott, előző vizsgálat. Már maga az eszme, hogy a kormány mindenüvé beüsse fejét, és töröltethessen, hű kifejezése az önkénynek. S vegyük 4nég ehhez, hogy ezen önkényi mezőn, az egyes vizsgálók személyében, ismét meg annyi önálló kényur létezik, s át fogjuk látni, hogy ez a létehető legteljesebb önkény; valóságos complicált gépe az önkénynek. S ezen önkény nem csak közvetlenül sújt, és ront, hanem, mivel az író előre tudja, hogy műve vizsgálat alá jő, s ennél fogva igyekszik magát ahhoz alkalmazni, megtontja, elerkölesteleníti az írot saját íróasztalánál, A teremtő ész censorává aljasul saját művének! Az egyenes lélek fedezetéssel, palástolással kénytelen élni! Az apa kitekeri saját gyermekeinek nyakát! S ennél fogva aztán bizonyos lanakadság, életteleniség terüi el, és terjed szét az irodalomban. Sokan hallgatnak, kik különben írnának; s ezért aztán nem is képviseli az irodalom eléggé a

nemzeti értelmiséget; nem foglalja annak tényezőit eléggé magában, mi a nemzet közéletének tökéletlensége. Kik pedig elnémíthatlan lélekkel bírnak, nem szólhatnak úgy, mikép különben tudnának, mert elő áll a szellem-hóhér, a vizsgáló, fejezni az eszméket, s önmaga az író is, a körülmények kénytelen számbavételével, előre meg csonkítja, bénítja gondolatait. A szellem eltörpül, alkalmazni igyekeztén magát a nagy részben érteden és rövidlátó vizsgálók tetszéséhez és felfogásához; a kedélyt ingerültség, keserűség avagy elkedvetlenedés szállja meg, látva, minő könnyelműen törölgetnek bizonyos lények olly írók műveiben, kiknek azok nem méltók csak saruszíjjaikat is megoldani.

Hogy ez örökké így maradjon, az lehetlen. Ha csak a legbutább anyagiságba nem akarunk sülyedni, kell hinnünk az eszmékben, és lehetlen is nem hinnünk azokban. S miután az alkotmányos étellel összeférhetlen az előző vizsgálat, vagy nem fogunk alkotmányossági igényekkel bíró nemzet lenni, vagy pedig nincs jövője az előző rendszernek. Következőleg a kormányra nézve nincs egyéb hátra: Vagy nem őszinte barátja az alkotmányosságnak, s ennek magvaszakadtát várja, vagy pedig, ha az, komolyan sajtó törvény behozataláról kell gondoskodnia.

Az alkotmányosság: a többség elve. s a sajtószabadság szintűgy eleme az alkotmányosságnak, mint á többség elve. Egyik is másik is nem csak elve, hanem eleme is az alkotmányosságnak. Nem az a kérdés, hogy mindig jól, helyesen nyilatkoz-

nak-e azok, hanem, hogy, az alkotmányosság mezején, ezeken kívül te^es lehetlen nemükben valami jobbat találni.

A sajtószabadság természetes és elmaradhatlan kifolyása az alkotmányosságnak; szükségkép nyílt akarata minden valósággal alkotmányos kormányoknak. Ezek olly következetesen állanak, hogy nem lehet ész, meUy át ne lássa. Hogy alkotmányos országban sajtószabadság legyen, hogy minden kormánynak, melly magát alkotmányosnak meri mondani, annak kívánja tartatni, szükségkép akarnia kell azt, ezt a legnagyobb ok kívánja, követeli: a következetesség, Ha alkotmányos akarna is lenni valamely kormány, nem engedvén sajtószabadságot, nem Js említvén, hogy ez által már rögtön világos hazudossággá válik ajkain a szó, mi szerint alkotmányos volna, nem 'lehetne a« legjobb akaratall sem sajtószabadság nélkül. A nemzet vágyai, szükségéi, véleménye, gondolkodásmódja csak sajtószabadság mellett lehetnek igazán, híven kifejezve; csak a mellett lehetnek valósággal ismerve; már pedig csak így lehet alkotmányos módon és szellemben kormányozni. Sajtószabadság nélkül nem iá lehet olly közvélemény, minőre alkotmányos országban, alkotmányos kormány mellett szükség van, s ha lehetne is, nem lehetne annak őszintén, híven nyilvánulnia.

Az előző vizsgálat valóságos kórságot okoz a közszellemben.- Az önkényi elem igen csalatkozik, ha azt hiszi, hogy ez kiválóan az ellenzéknek árt. Fénykört kölcsönöz annak, martyr - koronát szerez

neki; azonban igaz, még sem használ valósággal. Az önkényi pártnak azonban különösen árt, mert sötét gyanúba keveri azt. Az egészre nézve pedig akadályul szolgálván, hogy, a vélemények célszerűen kifejlődhessenek, az eszmék tisztába hozassanak, ez valóságos utonállása a világosodásnak. Szóval mindenkinek árt, és senkinek sem használ igazán, valóságos kórságot okoz.

Ha állana is, mit az előző vizsgálat védelmére fel szoktak hozni, hogy a jó gondolatokon nem célja csorbát ütni, és csupán a kihágásokat akarja megelőzni, nem volna ez által kimentve, mert az alkotmányosság kelléke., szellemé, alapelve, hogy nem lehet, jó célból sem, minden eszközt használni, tehát a polgárok szabad cselekvési körét előző rendszer által megszorítani^ Azonban ezen védelem nem is áll. Nem csak a jó gondolatokon. is gyakran csorbát üt az előző vizsgálat, hanem még a kihágásokat sem előzi meg; mikép a tapasztalás mindenütt megmutatta, hol még létezik. . Szóval, még saját céljának sem felel meg. S ha csak egyet lehetne is az imént említett két vádból az előző vizsgálat ellen felhozni, teljesen elegendő volna az, hogy ellene nemcsak valami ellenzéki viszketegből, hanem valóságos magasabb szempontból is felszólaljunk. Így azonban, miután mind két tekintetben csalódás tűnik fel, valóban nem tudhatni, mi egyéb tartja fel az előző vizsgálatot, mint gonosz akarat,, avagy oktalan félelemből minden schlendriánhoz való ragaszkodás.

Sajtótörvény kell tehát, sajtószabadság.

A sajtószabadság igen jótékony befolyással volna a tudomány és értelmiség gyarapodására. Azon állítás, hogy a tiszta tudomány és értelmiség gyarapodásának nincs akadály téve az előző vizsgálat, üres beszéd, melyet azok sem hisznek, kik magok állítják. Mert az sem áll ugyan, hogy közvetlenül nem akadályozza az előző vizsgálat a tudományt, mivel míg nem akadályozza például a mathesist, akadályozza, köztudomás szerint, például a históriát. Minden esetre azonban közvetve minden tudományt akadályoz, mivel előző vizsgálat mellett jaz író lelke, szelleme, bizonyos örök szorongásban van, melly befolyással bír a működésre; eltörpíti a szellemet; megrontja a lelket, s önkénytelenül megszűnik az ember úgy gondolkozni, mikép szabad és független lélekhez illenék.

Sajtószabadság nélkül megszámlálhatatlan tisztviselői visszaélésnek vagyunk kitéve. Az újabb időben méltóztattak kegyesen megengedni, hogy a megyei tisztviselők visszaélései ellen szót lehessen emelni a lapokban, s jó formán csak ekkor láttuk, mi tömérdék visszaélés történhetett az előtt. Kormányi hivatalnokok ellen azonban mai napig nem szabad valamit írni. A királyról talán hamarabb lehetne valami rágalmat, mint valamelly helytartó tanácsosról, ki például Csongrádba stb. lejár, korteskedik, s ez úton vérontásnak válik okává, igazat közölni, mert ezek Budán szorgalmasan örködnek, s ha kell árulkodnak is, hogy semmi legkisebb se jöhessen ki ellenök.

S milyen sokat nyerne, az istenért, a kormány anyagilag is a szabad sajtó mellett! A titkos kémeknek fizetett összeget egészen meggazdálkodhatná! Ha szabad sajtó volna, nem lenne többé szükség kémekre; kibeszélnők mi minden vágyainkat, kívánságunkat, gondolatunkat, reményünket min magunk. S ekkor legalább híven ki volna fejezve véleményünk; nem ferdítenék azt el ügyetlen és gonosz kémek; s nem toldanák azt meg költeményeikkel. Gondolom, ezen ok igen fontosnak fog találtatni, mert valóban a teljes béke idejében annyira felettébb gyakori kölcsönök azt mutatják, hogy Bécsben igen nagy szükség van gazdálkodásra.

Azon kérdés: bírunk-e elegendő műveltséggel a sajtószabadsághoz, miután Görögországban lehet az, ' hol a népnek a négy százados török járom alatt szükségkép alá kellett süllyedve lenni, s miután a brit gyarmatokban lehet az, valóban nem alkalmazható nálunk ellenvetésképen. A németeket sem tudom, hogy valaki nem tartja megérve a sajtószabadságra; nekünk pedig kétségtelenül nagyobb politicalai műveltségünk van.

A sajtószabadsághoz, sajtótörvényhez azonban mulhatlanul eskütszék kell, mert a sajtó-vétségek eseteit tökéletesen lehetlen egyenként előszámlálni a törvényben; ennél fogva, mielőtt a bíróság a büntetést elhatározná, szükségkép kell valakinek lenni, ki, nem törvény, hanem lelkiösmérete szerint, épen azon kérdésről nyilatkozzék előbb: van-e törvénysértés, következőleg az ezért járó büntetés alkalmazásának

van-e helye avagy nincs? Eskütszék nélkül, a kormány által kinevezett, elmozdítható, főlebbvihető bírák kezeiben, ez törvényszéki eljárás köntösébe való öltöztetése volna az önkénynek. Az mondani, hogy átlátjuk, mikép az előző vizsgálat alkotmányos szellem elleni; átlátjuk, mikép az alkotmányos élethez, haladáshoz sajtótörvény, sajtószabadság kell, s még is mellőzni az eskütszékét, s a kormány által kinevezett bírákra bízni az egészet, ismét következtelenség, valóságos csalási szándék volna, és pedig olly szembeszökő, hogy illy ügyetlenségre való tévedést nem tehetünk fel kormányunkról. A kormány legfőlebb csak így szólhat: Igaz, az előző vizsgálat öszszeférhetlen az alkotmányos étellel; sajtótörvényhez, sajtószabadsághoz azonban eskütszéki eljárás kell; ez pedig még nem létezik Magyarországon; általában még az egész bünvádi eljárás igen rendezetlen állapotban van; várjuk meg tehát először ezen rendezést, s majd csak akkor szólhatunk sajtótörvényről, sajtószabadságról.

Ezen hátulsó ajtócska valóban méltatlan volna ezen nagyszerű tárgyhoz, s hogy alkotmányos haladásra magát teljesen elszánt kormányt feltartóztasson. Ha e részben csakugyan valóságos, elhatározott, tiszta szándék van, semmi sem lehet könnyebb, mint a sajtó ügyekre nézve, s előzetesen csak e tárgyra (ad hoc) eskütszéki eljárást alapítani meg, és rendezni el. E részben minden esetre eskütszéki eljárásra van szükség, és még csak ideiglenesen sem lehet más eszközt elvállalni. Ha a bünvádi eljárás

egyéb részében, legalább ideiglenesen, míg itt is kivívhatjuk az eskütszéki eljárást, jobb volna is legalább nyilvánosságot és szóbeli eljárást fogadni el, a sajtó ügyében semmi esetre sem lehet eskütszéknél kevessebbel kezdeni. Ezen eskütszék tagjaitól, más kellékeken kívül, bizonyos értelmiségi kelléket is lehetne kívánni. Ezt szabadelvű szempontból is kívánhatni,

s minthogy ez bizonyos szűkebb korlátok közé szorítaná az egészet, ebben, gondolom, a conservatívak is meg egyezhetnek. A törvényt alkalmazó bíróság is meg egyezhetnek. A törvényt alkalmazó bíróság egy Személyből állana az eskütszék mellett. S mint-hogy megynként nincs szükség, az egész országra nézve pedig csupán Pesten alkalmasint nagyon is kevés volna, lehetne talán kerületenként egy eskütszék, melly bizonyos időben, törvényt alkalmazó bíróságán, egy a végre kiküldött kir. táblai ülnök jelenlétében, gyűlne össze. S hogy minél kevesebb akadály legyen a sajtótörvény, keresztülvitelében, ám legyen tehát a sajtó által elkövetett hűtelenség eseteiben ne eskütszéki eljárás, ha ebben némelyek nem bíznak teljes mértékben, hanem a múlt országgyűlési alsóház által indítványozott országgyűlési bíróság, felében az országgyűlés felében a korona által választva. Illy articulare iudiciumoknak hazánkban úgy is sok nyoma van. Végrehajtással az illető megye vagy királyi város volna megbízandó, hol a bűnösnek lakása van.

Sajtószabadságról szólván természetesen semmi különbséget sem vehetek fel, hogy valljon minő nagyságú művekre nézve legyen teljes szabadság. Én azt

hiszem, ezen szabadság baj nélkül lehet bárhány íves műre is kiterjesztve, és csak is úgy lehet a sajtószabadság valóban az, ha ezen németes különböztetést fel nem veszi; sőt csak akkor lehet annak valóban jótékony következése, ha e részben semmi kicsin hitőség hém jellemzi, vagy is inkább nem jellemele-níti, nem sorvasztja el a nemes növényt. Tekintve azonban, hogy a politicalai lapok a napi politicával foglalkoznak, s e téren legtöbb alkalom, csáb, inger mutatkozik szenvedélyeskedni; a szenvedély pedig legalkalmasabb bötennő földé a kihágásnak, mivel a büntetés rendesen pénzbírságból állana, az előfizetés mellett járó politicalai lapoktól, következetesnek talá-lom bizonyos biztosítéki összeget kívánni, mellyből, kihágás esetében, a megítélt pénzbírság kiteljék, s e végre megcsonkítottván, az mindig újra kiegészít-tessék.

Sőt, mivel némellyek -talán különös veszélyt lát-nak abban, hogy lehetnek bizonyos írók, kik jelle-mezhetlen dühösséggel bírnak örökké szenvedélyes lázítást, alaptalan és gonosz szándékú rágalmat ter-jeszteni, kikre a szabadságnak, a sajtószabadságnak semmi jótékony befolyása nem lehet, s ha ennél fogva vannak némellyek, kiket nincs mód meggyőzni, hogy legjobb volna az előző vizsgálatot eltörölni, ki lehet a dolgot egyenlíteni. Ám legyen tehát az ilyenekre nézve előző vizsgálat; de csak mint büntetés, ha sajtó - vétségi perben valósággal ilyeneknek ismertet-nek ítélet ájtal; s ekkor, az eskütszék ezt bizonyító nyilatkozata alapján, lehessen őket bizonyos időre

előző vizsgálat alá Vétói. Az előző vizsgálatall ellátott állapotból bajos az átmenet mondják némelyek, fogadtassák el tehát ezen buntetésnem is, melly az előző vizsgálat minden előnyével bír; ez elegendő biztosíték. Ha ezen buntetésnem, mikép én is hiszem, összeférhetlen a sajtószabadságl rendes állapotával, későbbben el lehet azt törölni.

Közvetlen a sajtótörvényre nézve, az eszmék könnyebben fejlődése, tisztába jövedele, egyesülése, megállapodására szolgálatot vélek tenni, különben is az indítványok szerkezetbe tevésének lévén barátja, e következő javaslat előterjesztésével. Azon követeléstől, hegy ezen semmi változást sem lehetne, avagy kellene tenni, tökéletesen ment vagyok.

Sajtótörvényjavaslat:

1. cikk. A nyomtatványokra nézve fenálló előző vizsgálat eltöröltetik.

2. cz. Gondolatait mindenki szabadon kinyomathatja, és nyomtatva terjesztheti.

3. cz. A status által bevett bármelley vallásnak megvetés avagy nevetség tárgyává tétele; a status által bűn és kihágásnak tekintett tényekre izgatás, s azoknak helyeslése; szemérem-sértés; a status feje iránti köteles hűség, valamint az ő és családja becsületének megsértése; az országban levő különböző nyelvű lakosoknak és vallási felekezeteknek egymás elleni ingerlése; a magyar nemzetiség felsőségének megtámadása, rágalmazása; úgy szinte minden egyes

személy becsületének méltatlan megtámadása nyomtatásban avagy képekben tiltva van.

4. cz. Bárha a status alkotmánya, s ez iránt tervezett javítások ügyében mindenkinek szabadságában áll véleményt nyomatni, ha azonban ez a felsőség elleni ellenállási, lázadási felhívásra, s általában az alkotmánynak erőszakosan leendő megváltoztatására cziéloz, büntetésnek van helye.

5. cz. A király, kormány, s minden hivatalnok működésének az igazsággal ellenkező előadása büntetést von maga után.

6. cz. Ha a hivatalnokok hivatalos eljárásban szerzett tudomásait közzé teszik, az illy hivatalbeli titkok elárulásáért büntetést kapnak.

7. cz. A hivatalos kiadásokban levő egyes emberek vallomásaiban, előadásában találtatható rágalmakért az illető egyénektől a törvény útján elégtelt kívánhatni.

8. cz. A sajtó-vétségek, eskiitszéki eljárás mellett, pénz-bírság vagy fogsággal, vagy mind kettővel is, az első (például 4,000 pengő) forintig, a második (például öt) évi fogságig terjedhetvén, büntettetnek.

9. cz. Ha valaki rendkívüli szenvedélyű lázítónak nyilvánittatik az eskütszék által, a bíróság előző vizsgálat alá is veti őt, melly azonban, ismétlés esetében is, legfőlebb három évre határozható el egyszerre.

40. cz. A király iránti köteles hűség, valamint az ő és családja tagjai becsületének megsértése ügyében az e végre kinevezett országgyűlési bíróság kél.

11. cz. Minden nyomtatványért írója felelős.

12. cz. Ha az író magát meg nem nevezi, a kiadó köteles nevét, vagy kereskedési czimét, lakása helyét, s a nyomtatás évét, negyven pengő forint büntetés terhe alatt, feljegyezni. Ha külön kiadó nincs vagy ez külföldi, a nyomda-tulajdonosnak van ezen kötelessége.

13. cz. Minden nyomdatulajdonos tartozik az intézetében eszközölt nyomtatványokból, a munka kiadása előtt egy ingyen példányt adni a hatóságnak (bizonyos meghatározandó hivatalnoknak).

14. cz. A megnevezett kiadó, vagy nyomdatulajdonos, az igazság-kiszolgáltatási hatóság fölszólítására, köteles az író megnevezni, s ennél fogva az írárt, a nyomtatandó kézirat átvételekor, magának tudomást kell szereznie. Ha az író megnevezni nem tudja, vagy nem akarja, a nyomtatvány okozója gyanánt tekintetik.

15. cz. A 14. ezikk rendelkezésén kívül a nyomd a tulajdónos felelőséggel nem tartozik, ha csak maga az író azon váddal nem lép elő, hogy kézírata a nyomdában, tudtán kívül, szenvedett változást.

16. cz. Sajtó-vétség esetében, ha bár az író meg van is nevezve, a kiadó is részesül büntetésben azonban az írónál mindig csekélyebb mértékben.

17. cz. Idegen cikkek kiadói, nevezetesen lap-és folyóirat-szerkesztők, mint a szerző vétkében résztvevők, s annak előmozdítói, együtt bűnhődnek a sajtó-vétségekért, mindig a szerzőnél csekélyebb mértékben.

48. cz. Sajtóperekben felperes mindig a kir. ügyvéd, ki panasz nélkül is köteles a törvény sértéséért vádlókép megjelenni. A sajtóvétségét bűnhődik, a 8. cikkben meghatározott büntetéseken kívül, ha annak helye van, az illető fél külön keresete mellett, kárpótlásban is elmaraszthatók.

49. cz. A könyvárusok a kereskedőkre nézve fenálló közönséges szabály alatt vannak, és semmi külön, felső helyről nyerendő eiigedelemre nincs szükségük.

20. cz. A könyvárusok a kereskedés rendes útján átvett könyveket szabadon árulhatják, s azoknak tartalma iránt nem felelősök.

21. cz. Ítélet hoztván valamely könyv avagy kép ellen, ha annak árulása eltiltatik, az országban létező minden könyvárus értesítettik, az illető bíróság jelentése nyomán, a helytartó tanács nevében tudósított illető hatósága által.

22. cz. Az ítélet által eltiltott könyvnek és képnek árulása első ízben 400 pengő forinttal büntetettik. Ismétlés esetében ezen bírság kétszerezhető.

23. cz. A házalók minden könyv avagy hírlap árulására külön engedelemmel kötelesek bírní illető hatóságuktól.

24. cz. A külföldi kiadás, eltiltatása esetében, kiadójának visszaküldetik; a belföldi kiadás elkoboztatok, és megsemmisítettik.

25. cz. Ha csak egyes részt kárhóztatnak valamely műben, az illető ívek újra nyomtatása által, kiegyenlítést lehet eszközölni.

És most, végül, ismétlem az egész cikk értelmét:

A sajtószabadság nem csak elve, hanem valóságos eleme is az alkotmányosságnak; a nélkül nincs ez kiegészítve; nem is létezik valósággal. Melly kormány nem akarja a sajtószabadságot, nem akarja az alkotmányosságot, s ha mondja, hogy akarja, világos hazudsággá válik e szó ajkain. Ez kétszer kettő: négy.

Irínyi József.

Dalaim.

Elmerengek gondolkodva gyakran,
S nem tudom, hogy mi gondolatom van;
Átröpülök hosszában hazámon,
Át a földön, az egész világon.
Dalaim, mik, illyehkor teremnek,
Hóldsugári ábrándos lelkemnek.

A helyett, hogy ábrándoknak élek,
Tán jobb volna élnem a jövőnek,
S gondoskodnom... eh, mért
gondoskodnám?
Jó az isten, majd gondot visel rám.
Dalaim, mik illyenkor teremnek\
Pillangói köimyelmű lelkemnek.

Ha szép lánynyal van találkozásom,
Gondomat még mélyebb sírba ásom,
s mélyen nézek a szép lány szemébe,
Mint a csillag csendes tó vizébe.
Dalaim, mik illyenkor teremnek,
Vadrózsái szerelmes lelkemnek.

Szeret a lány? Iszom örömben,
Nem szeret? Kell inni keservemben,
S hol pohár és a pohárban bor van,
Tarka jókedv születik meg ottan.
Dalaim, mik illy énkor teremnek,
Szívárványi mámoros lelkemnek.

Oh de míg a pohár van kezemben,
Nemzeteknek keze van bilincsen,
S a millyen víg a pohár csengése,
Olyan bús a rabbilincs csörgése.
Dalaim, mik illyenkor teremnek,
Fellegei bánatos lelkemnek.

De mit tűr a szolgaságnak népe?
Mért nem kél föl, hogy lánczát letépje?
Arra vár, hogy isten kegyelméből
Azt a rozsdá rágja le kezéről?
Dalaim, mik illyenkor teremnek,
Villámlási haragos lelkemnek.

Petőfi Sándor.

Néhány eszme az egyesületi jog körül.

Tisztelt Szerkesztő Úr! A francia nyelv igen gazdag elmés, életbölcsest tanúsító kifejezések s mondatokban, melyeket csak némely helyzetekben tanul az ember .kellőkép megérteni s méltányolni; így soha sem tapasztaltam s éreztem inkább mint ez alkalommal árnyoldalait és kellemetlen következeit az „embarras de richesse - nek“ vagy is ama közön-ségesen irígylett helyzetnek, mely bár miben is sokáig válogatnunk enged. Midőn kegyed által azon hízelgő felszólítással tiszteltetem meg, hogy az ellen-zéki köralmanach tartalmához valami dolgozatommá! én is járuljak, még választanom lehetett korszerű és érdekes tárgyak halmazában s még előttem — nyúlt el hosszú sora e munkára szánható napoknak, hetek-nek, sőt, szégyenemre, e tekintetben hónapokról is kellene szótanom. De a tárgy és idő bősége elal-tatott s miután e napokban kegyed emlékeztetése által felébresztetem, azt vettem észre, hogy ebből is, amabból is kifogytam. Még egy pár nap s a kitűzött

határidőnek vége szakad, a tárgyak érdekesbjeit pedig mások elkapták előlem, min azonban nem búsulok, mert ügyesebb tollak alá kerültek s é szerint még dicséretre is számot tarthatok hanyagságomért, mert ez a közönséget aligha jelesebb dolgozattal nem aján-dékozá meg, mint a minőt munkásságomtól várhatott volna. Sőt, öndicsekvés nélkül szólva, van is ebben egy kis valódi érdemem, mert hogy a tárgyalandó kérdések közt előbb nem választottam, egyik főbb oka az volt, hogy egyet mást ügyesebb kezektől el ne vonjak.

Volna ugyan még egy fontosságra nem utolsó tárgy, melly tudtommal a körلمانach dolgozó társai által máig elfoglalva nincsen, ez pedig a szabad egyesülhetési jog s ennek conservatív ellenfeleink által szándékolt korlátozása. De itt ismét megakaszt azon, különben örvendetes körülmény, miszerint e kérdést nem rég a Pesti Hírlapban tisztelt barátom Szalay László szintolly alapos tárgyismerettel mint könnyű és fulánkos elmésséggel fejtegette; megakaszt a visszaemlékezés ama fényes szónoklatokra, mely-lyek ezelőtt egy pár évvel megyei gyűléseken ezen, akkoron egy kormányrendelet által csorbítással fenye-getett jog védelmére elhangzottak. Mit lehetne e helyen ismétlések nélkül mondani az ekképen szóval és írásban kimerített kérdésről? Ha mind a mellett e tárgy körüli néhány eszmét e levelemben megpen-dítek, ne tekintse ezt tisztelt szerkesztő úr érteke-zésnek, melly igényt tartarra, hogy a körالمانach egyéb dolgozatai közt méltó helyet foglalhasson,

hanem csakmint kísérletet adott szavam beváltására, — vagy ha úgy tetszik — mint bizonyítványát annak, hogy nem akarat hiánya akadályoztat Ígéretemnek kívánságom szerinti teljesítésében, hanem egyéb gátló körülmények mellett — miért piruljak ezt megvallani? bizonyos szellemi meddőség érzete is, melly néha talán más írókat is, de engem többször mint másokat szokott bénító súlyával megszállani.

Az egyesületek fontosságát és üdvös hatásait az emberi nem és polgári társaság úgy szellemi mint anyagi érdekeinek előmozdítására minden civilisált nemzet érzi és tapasztalja. A társas viszonyok jelen állapotában azok nélkülözhetem tényezőivé lettek a haladásnak. A status-hatalom, akár a törvényhozást, akár a kormányt értsük e név alatt, legjobb akarattal is csak a nagy egészet s ennek egyetemes érdekeit képes szemmel tartani és sikeresen pártolni; sokkal magasabban áll, hogy sem annak figyelmét ama sokféle, hely és osztálybeli viszonyokból keletkező apróbb, de azért saját körükben — még is fontos érdekek magokra vonhassák, sőt figyelmének, munkásságának és erejének annyifelé fordítása, eldarabolása kettős irányban szülne káros hatást, a mennyiben egy részről a közügy elhanyagolását okozhatná, más részről pedig ama kisebb körű érdekek is szenvednének, mert ezek czélszeru kezelése részletes tárgyismeretet kíván, melly csak a közelebbről érdeklettekben található, s mellyet egy mindenre terjeszkedő kormánytól követelni annyit tenne, mint benne isteni mindentudással határos sokoldalúságot keresni

Kormánytól o tekintetben egyebet józanúl várni és kívánni nem kell, nem szabad az egyesületi mozgalom általános pártolásánál, neki pedig e körül a felügyelésen túl terjedő s mélyebben ható befolyást engedni nem tanácsos, sőt veszedelmes.

Ha valahol e világon, Mazyarországban fontos és nélkülözhetlen az egyesülhetési jog, féltékeny megőrzése tehát a magyar ellenzék egyik főbb feladása. Ha körültekintünk jelen állapotainkon, látunk-e haladást a közélet bármely ágában mellynek kiindulási pontját nem az egyesületi térén fedeznek fel? Az osztálybeli előítéletek és ellenszenvek enyészését, a tudományos munkásság növekedését, a művészeti Ízlés ébredését, a nevelés szent ügyének melegebb pártolását, észszerűbb mezeti gazdaság terjedését, a gyáripár kezdő virágzását, a kereskedelem élénkebb mozgalmait nem köszönjük-e közvetlenül vagy közvetve az egyesületek munkásságának? Nálunk tehát nem csak a felebb említettem szűkebb körű, helybeli s osztálybeli érdekek, de a haza és nemzet közérdekei is az egyesületi működés segedelmére szóróinak, s ha ebben — nem találnak emeltyút örök mozdulatlanságra vannak kárhóztatva. Hogy e részben a status - hatalom részéről tetemes költségekkel járó intézkedések nálunk még eddig nem történtek, ezt rosszaim nem szándékom, mert valljon addig, míg a nemesség szűz vállait — minden teher alól elvonja, lehet-e, szabad-e a szegény adózó nép kisajtott veritékét bármi üdvös közcélokra igénybe venni? Igaz, vannak még az adón kívül egyéb jövedelmi fonások

is, mellyek a magyar kormány kincstárába /olynak, s mellyekből egyszer másszor lehetett volna hazánk közhasznú intézeteit Öntözgetni, de ez iránt sem akarok most panaszra fakadni, miután újabb, időkbén fejedelmünk kegyelméből több közczéhi egyesületünknek pénzereje tetemes gyarapodást nyert. De x nem tapasztaltuk - e több ízben keserű fájdalommal, hogy hazánk érdekeinek nem csak pártolás hiánya miatt kellett szenvedniök, de haladásunk útjába nem ritkáljlegyőzhétién, akadályok is gördítettek? Miután tehát egy részről méltányossággal nem kívánhatjuk, hogy a status társadalmi érdekeinket tetemesb pénzáldozatokkal segítse, míg a vagyonosb osztály a közterhekben nem osztakozik, annál állhatatosban kell működnünk és hatnunk az egyesületi téren, hol legalább egy parányi részét róhatjuk le hazánk iránti, nagyon is sokáig mulasztott kötelességeinknek; s miután más részről hosszú évek során tett keserű tapasztalásaink azt mutatták, hogy a kormánytól szellemi és anyagi haladásunk pártolását nem, sőt némelly esetekben annak akadályoztatását várhatjuk, kötelességünk ekkép elhanyagolt érdekeinket saját, szövetkezés által gyarapuló erőnkkel előmozdítani s ez útunkban álló akadályok elhárítására ernyededen kitűréssel minden békés és törvényes eszközt felhasználni.

De bármilly fontosnak tartasuk az egyesületi jogot, bármi hatalmas rúgóját lássuk benne a polgári társaság életművezetének, még is annak törvény általi biztosítását szükségtelennek, törvény általi szabályozását pedig károsnak véljük, kivált olly körülmények

között, miilyenek. hazánkéi. Vigyázzunk, hogy azon kelepcebe ne essünk, melyet az ellenfél számunkra készít, midőn az egyesületi jog iránt törvényes intézkedést ajánl. Ne higyjük, de irányát ismerve nem is hihetjük, — hogy a conservatív párt ez indítványával egyebet akarjon, mint e becses jognak zöld gallyakkal és virágokkal ügyesen betakart sírját ásni.

Akár melly oldalról tekintsem e kérdést, az egyesületi jogot illető törvény szükségét vagy hasznát nem láthatom át. Az egyesületi jog törvény védelmére nem szorul, mert az hogy többen valamelly, akár a polgári társaságra, akár egyesekre nézve hasznos, vagy legalább ártatlan és veszélytelen célra egyesült erővel törekedjenek, engedő törvény tárgya nem lehet, miként az egyes ember sem vár vagy kér a törvénytől engedelmet arra, hogy mnkját, idejét, pénzét egy vagy más, polgárilag nem tiltott célnak szentelhesse. A társadalmi állapot némelly tettekre

s viszonyokra nézve tiltó vagy megszorító törvényeket kíván, de engedő törvények hozatala képtelenség, és mondhatadan zavar kútfejévé lehet. Hogy a törvényhozó a társas élet ezer meg ezerféle viszonyait és bonyodalmaikat mind előre lássa § azok iránt engedő törvényekről gondoskodjék, teljes lehetetlenség, pedig ha azon elv, miszerint tenni csak azt szabad, mit a törvény határozottan megenged, egy esetre alkalmaztatik, mint például többeknek egy közös céljai egyesülésére, nincs ok miért ne lehessen, miért ne kelljen ugyanezen elvet a társas élet minden ágai-ban alkalmaztatni. Milly zavar, önkény, habozás,

aggodalom következnek ez elvnek életbeléptetéséből mind azon viszonyokra nézve, melyekről a törvény nem gondoskodott, melyekre engedelmének bélyegét nem nyomta volna, pedig nem lehet hogy ez magát minden lehető viszonyokba befúrja és ha lehetne, ez a legnagyobb átok lenne, mely az emberi nemet valaha érhetné, mert az értelmiséggel és szabad akarral megáldott embert lelketlen géppé, egy roppant törvényhalmaz nyomorú rabszolgájává alacsonítaná; pedig hol volna azon határ-vonal mely a közülethez közelebb eső viszonyokat a tisztán magányosoktól elválaszsa s a törvény tolakodó engedelmének egészen a privattissimáig terjedését gátolja. De minek tovább fűzni ama képtelenségek láncolatát, mely a fentemlített elvnek következetes alkalmazásából szükségképen folya. Engedő törvénynek csak kivételképen van helye és szüksége olly esetekben, midőn valamely ártalmasnak vagy igazságtalannak bizonyult törvényes tilalom eltöröltetik, vagy a hatalom által netalán törvényen kívül emelt gátak elhárítátnak, szóval, midőn valamely elvesztett jog és szabadság visszaszerzettetik. Különbön azon elvnek kell mindenkor állani, mely szerint polgárilag minden szabad mit a törvény nem tilt.

Valamint elméleti szempontból tekintve szükségtelen az egyesületi jognak törvény általi biztosítása, s jóváhagyása, úgy gyakorlatban is feleslegesnek mutatkozik és mutatkozott az mindig. Miként az egyes polgár nem vár a törvénytől ösztönt és engedelmet arra, hogy eszének és szívének hajlamait kövesse,

legyen azoknak tárgya a közjó vagy magánérdek, úgy abban is, hogy illy célokra rokonérzésű ekkel egyesüljön, a törvény biztosítása s jóváhagyása vagy nem szükséges, vagy elégtelen. Az egyesületi szellemet nem a törvény serkentő és javaló szavai, hanem a szükség és hátra maradás érzete, jobblét és haladás utáni törekvés, lelkes hazafiak izgatása és a siker buzdító példái ébresztik; ezt hazánkban is bőven tapasztaltuk. De talán a hatalom irányában lehetne szükség biztosító törvényre? A törvény és jog korlátait tisztelő kormány ellenében elég biztosítékot nyújt a fentidézett jogelv, miszerint szabad mit a törvény nem tilt, ama korlátokat széttörő önkényes hatalom ellen pedig pozitív törvény is csak pókhálópaizs és nádfegyver.

Látjuk tehát, hogy az egyesületi jog törvény hozatalától hasznot, erősbödést nem nyerhet; de talán a polgári társaságnak, a kormánynak van szüksége biztosításra az egyesületeknek napról napra növekedő hatalma ellen? Kétséget nem szenved, hogy valamint egyes polgárok, úgy egyesületek is, pedig talán még több sikerrel forralhatnak bűnös merényeket törvényes intéstitúciók vagy az álladalom consistentiája ellen, s

> illy bűnös tervek kivételét is megkísérthetik. Ha ezt csak külön egyesületi törvény által lehetne meggátolni, vagy orvosolni, szót sem emelnék ellene. Ki akarna rendbontó, törvénytörtő, tiltott eszközökkel tiltott célokra törekvő czimboraságok ügyvéde lenni, azokat a büntető igazság keze alól elvonni? Én nem! Mind a mellett e tekintetben sem látom szükségét és

hasznát egy speciális törvénynek. Miként az egyes polgárt, ha bűnt követ el, úgy a bűnös célra szövegezetieket is sújthatja és sújtsa is a bírói hatalom Ítélete, s a mennyiben büntető törvényeink e tekintetben hiányosak volnának, ám egészítsük, javítsuk ki azokat. De én úgy látom s újabkori történeteink is azt mutatják, hogy büntető törvényeink mostani hiányai mellett is habár elégtelenek az egyes polgárt, s kivált a nem nemes osztályok tagjait a hatalom önkényétől megóvni, a statusnak, a kormánynak biztosítására a polgárok lehető merényei ellen úntig elegendők. Hogy pedig veszélyes egyesületi mozgalmak a kormányhatalom figyelmét el ne kerüljék, elég garantiát nyújt a titkos társulatok eltiltása s azon főfelügyelési jog, mellyet fejedelmünk a közélet minden ágai felett gyakorol, s mellynél fogva egyesületi téren történekről is mindenkor tudomást vehet és követelhet. De olly törvényes intézkedés, melly végre, hogy száz egyesület közül egy valamiképp veszélyes vagy bűnös irányra ne tévedhessen, megszorítaná a többinek közhasznú munkáságát, s e mellett talán még sem gátolhatná ama rettegett iránynak titkon követését, illy intézkedés mondom szomorú társa volna a censurának, melly egy veszedelmes, vagy annak hitt eszme elfojtása végett, száz üdvös és nemes gondolatot öl meg esztájtában, s bénítólághat a közértelem fejlődésére, s mind a mellett nem gátolhatja a tiltott eszméknek titkos útközi becsempészését. Ugyanez okból és szint annyi joggal meg lehetne tiltani minden barát

ságos összejövetelt és társalgást, mert ennek színe alatt veszélyes összeesküvés lappanghat, el kellene szedni a polgároktól minden fegyverszerí eszközt, kést, ollót, tűt, mert azzal gyilkosságot lehet elkövetni. E boldogtalan praeventiv rendszer következetes alkalmaztatása mellett az ország egy nagyszerű fegyintézeté válnék, mellynek szánandó lakói kénytelenek lévén minden lépéseiket egy felsőbb akarathoz mérni, közönséges fegyenczektől csak annyiban különböznének, hogy nekik a szabadulás órája csak a sír szélén ütne.

A polgári társaság biztossága tehát nem kíván megszorító törvényt, de ez más részről igen káros is lehetne, mert zsidbasztólag hatna az egyesületi szellemre minden olly intézkedés, melly az egyesületek alakulását és működésük sikerét előleges felsőbb jóváhagyástól fúgesztené fel, melly a kormánynak a felügyelés határára túl menő befolyást, közvetlen avatkozást engedne az egyesületi ügyek vezetésébe. — Tudjuk és tapasztaltuk milly gyanús szemmel nézi kormányunk hazai érdekeink melletti élénkebb mozgalmainkat, milly hajlandó volt mindig a legártatlanabb dolgokban forradalmi, elszakadási tudja isten mi egyéb bűnös tervek rémképeit látni. Alig van egy nagyobb szerű egyesületünk, a nemzeti Casinótól a védegyeletig, melly létezése valamelyik stádiumában, kivált alakulásakor Hlyen kuruczféle törekvés gyanújától tisztán állott volna a kormány előtt, habár ezek legtöbbjei idő jártával igen ártatlanok és jámboroknak bizonyultak is be. Valljon

hiszük-e, hogy ez egyesületek mai nap léteznének s működésük eredményeit élveznek, ha keletkezésük kor a kormány törvényadta joggal birt volna a jóváhagyás megtagadása által létesüléseket lehetlenné tenni? Ha visszaemlékezünk mind azon akadályokra, mellyel küzdeniük kellett, valahányszor munkásságokban olly eszközökre szorultak, mellyek a kormány kezei alatt állanak, — mint p. o. a sajtó útjani hirdetések s más effélék, a fentebbi kérdésre kész a felelet. Pedig ez akadályokat olly társaságok is tapasztalták, mellyek tisztán anyagi érdekek körül forogtak, mellyeknek pártolását máshol bármily political hitvallású kormány feladásának tekintené. Ezen abnormis jelenség csak ama szerencsétlen tévtariból magyarázható, miszerint Magyarország s az örökös tartományok érdekei egybeférhetetlenek, miszerint hazánknak felvirágzása a — közbirodalom többi részeinek jólétét csökkentené. E tévedés nekünk keserű gyümölcsöket termett. Valahányszor hazánk érdekei akár valósággal, akár csak látszatra is összeütköztek az örökös tartományok érdekeivel, a helyett hogy kölcsönös engedmények útján azoknak fnéltányos kiegyenlítése kísértetett volna meg, többnyire úgy segítettek e bajon, hogy a mi érdekeinknek kellett háttérbe szorulni. Ebből az tetszik ki, hogy a magyar kormány eddig nem érezte hivatásának illy összeütközés alkalmával a magyar érdekeket képviselni, — mellettük erélyes szót emelni, vagy hogy ebbeli törekvése sikert nem nyerhetett. Bármi legyen oka e mostoha helyzetünknek, míg ez tart, s az eddigi tapasztalást

kedvezőbb jelenségek meg nem czáfolják, nem tagadhatni, hogy egyesületeink vezetését a kormány kezeibe adni annyit tenne, mint a már létezőknek munkásságát zsidbasztani, s az ezentúl keletkezendőket csirákban elfojtani. Legjobb esetben is, ha egyesületi mozgalmaink a felsőbb körökben ellenszenvet nem találának, a kormányi avatkozás késleltető, s halogató fonnái, a büreahcratia csigaszerű eljárásai, már magokban is elegendők volnának a magyar buzgóság és áldozatkészség szalmatüzét első fellobbanásaiban eloltani.

A mondottak szerint tehát az egyesületi jog körüli akár biztosító, akár korlátozó törvénynek sem szükségét, sem hasznát nem látom, de igep is káros következéseit és veszélyeit; a conservativek ide vágó indítványait pedig nem tarthatom egyébnek ügyes fogásnál, mellyel örömet oda vinnék a dolgot, hogy színlelt barátság, ápolgatás és czirogatás. közben megölhessék ez életfontosságú jogot melly már jelenleg is az emberi nem haladásának és jólétének egyik . hatalmas emeltyűje, de mellynek a jövő kor még nagyobbyszerű hatását tapasztalandja, mellynek a polgári társaság egykor talán fentartását, s egy chaos-Szerű felbomlás veszélyeitől! · megmentését fogja köszönhetni.

Igen is, erősen hiszem, hogy az egyesületi eszmének a jövő korban nagyszerű feladása leend. Ennek fejtegetése nem tartozik szorosán tárgyamba, mert a kérdésnek ezen oldala nem napi érdekű, és gyakorlati fontosságot, legalább hazánkra nézve, talán csak egy még távol jövőendőben fog nyerni, minél fogva

azzal foglalkodni nem lehet még most a magyar ellenzék feladata. De miután írás közben neki melegedtem, engedjen még nekem tisztelt szerkesztő úr e körül egy kis elmefuttatást. A polgári társaság jelen szerkezetét veszély fenyegeti, nagyobb mint azt valaha érte, mely ha eleje nem vétetik egy közelebb vagy távolabb jövődöben minden fennálló, nem csak political, de socialis institutiót is, alapjaiból felfogatandó. A baj itt ott már rágni kezdi a társadalmi élet gyökereit s rémítő progressióban halad előre; kútfeje a vagyonnak, az élet javainak aránytalan felosztása. Ez aránytalanság létezett ugyan minden korban, de nem olly mértékben éreztetett, nem olly veszélyes és fenyegető alakban mutatkozott ez előtt mint most. A középkorban divatozott hűbéri rendszer alatt az úr és jobbágy közötti viszony erőszakosb, durvább, zsar-nokibb szint viselt ugyan, egyes esetek borzasztóbb tapodását mutatták az emberi méltóságnak, de a nép élelme legalább biztosítva volt s az nem nézett napról napra rettegéssel a reá, mint bizonyos áldozatára vi-gyorgó éhhalál szemébe. Most a dolgok állása megváltozott. A hűbéri járom csak kevés országban nyomja még a nép nyakát, ezekben is súlya köny nyebbedett és — nincs emberi hatalom, melyly annak széttörését meggátolhatná. De a régi baj ezért még orvosolva nincsen csak új alakot öltött. Nézzük föld-részünk legcivilisáltabb, legvirágzóbb országait, a nép ott nem nyög ugyan többé a hűbéri kényúr vas-pálczája alatt, de azért még is reggeltől késő estig dolgozik nem magának, hanem másnak, mert véres

verítékének gyümölcse a gazdag tőkepénzesnek kincseit szaporítja s abból számára alig jut annyi, hogy örömtelen életét nyomonían tengesse. S ne merészeljen a boldogtalan sorsa ellen panaszkodni, a munkája után nyereségből magának arányosb osztályrészt követelni, illy panaszok, illy követelések megfosztanák őt munkájától, melly családját nyomorúan bár, de még is táplálja, letaszítanák őt azok sorába, kik munkát keresve, de nem találva a világ kincseinek közepette, dőzsölő dúsgazdagok szomszédságában éhen vesznek el, vagy bűnös utakon keresve élelmüket a törvény büntető hatalma alá kerülnek. A várurak és földbirtokosok önkényét ekképen a gyárurak és tőkepénzesek korlátlan uralkodása váltotta fel; a nép szenvedései nem enyhültek, a rabszolgaságnak csak formája változott, most nem ember embernek, de osztály osztálynak ura, zsarnoka, s e viszonyt még kínosabbá, veszélyesbbé teszi az emberi méltóság és egyenlőség érzete, melly már ébredni kezd a szenvedésre és nélkülözésre kárhozott néposztályban is. S e baj, mint mondám rémítő progressióban halad, a pénz s ezzel együtt a hatalom mindig kevesebb kezekben gyűl össze, a máról holnapra élő proletariusok serge pedig napról napra növekszik, nem csak saját körébeni szaporodás által, hanem mivel a pénzariszokraták hatalmával a kisebb tőkepénzesek ki nem állhatván a versenyt, ezek közül is évről évre többen sodortatnak a végelszegényedés örvényébe. Ki ne szomorodnék el, midőn a jelenbe s közelebb jövőbe tekintve annyi nyomort és

szenvedést, oíly kiáltó ellentéteket lát, s ki ne borzadna el, midőn rá gondol, hogy illy kebellázító viszonyokból idővel, habár csak egy távol jövendőben is, melly irtózatoss caiastróphák következhetnek, catastrophák, niellyek a polgári társaság szerkezetének alapjait, a tulajdon szentségét, a családi élet oltárát, a civilisatio, tudomány, művészet legnemesebb gyümölcseit pusztítással s végromlással fenyegetik. Hazánk valamint még el nem érte a társadalmi állapotoknak itt csak futólag vázolt stádiumát (noha annak előjelei itt ott már nálunk is mutatkoznak) úgy a most érintett veszélyektől is még távolabb áll. De azért ne ringassuk magunkat kényelmes biztosságban, e stádiumokon előbb utóbb nekünk is keresztül kell mennünk; de különben is ez ügy az emberiség ügye s kit az emberi nem sorsa, annak jelene és jövője érdekel, az köteles módokról gondoskodni, mellyek a jelen nyomor enyhítése mellett a fenyegető veszélyt is elháríthassák.

A socialisták és communisták ábrándos rendszerei és tervei egész terjedelmekben véleményem szerint mindig kivihetetlenek fognak maradni, s ezt szerencsének tartom mert azoknak életbeléptetése az emberi nemet monoton, prózai, feszes kaszányaéleltre kárhóztatná, s én részemről az áltálok szerkesztett társaságban élni nem kívánnék. De rendszereiken keresztül húzódik egy alapeszme, melly az érintettem bajt, ha gyökeresen nem orvosolhatná is, nagy mértékben enyhítheti s ez az associatio elvének nagyobb-szerű s általánosb alkalmaztatása, annak mintegy

beillesztése a munkás osztályok kereset-és életrend-szerébe. Már a mondottakból is kitetszik, hogy nem jótékony egyesületeket értek, mellyek a szűkölködőknek bármi alakban alamizsnát nyújtsanak, alamizsnát, melly csak pillanatnyi segílyt hoz s abban ki azt veszi, minden önálló törekvést elfojt, a lélek magánosságát megtöri, olly associatiókról szólok, melyek által a munkás osztály önerejére támaszkodva, saját munkája és szorgalma jutalmát vehesse és élvezhesse. Lássuk a dolgot közelebről! Az ipar készítményei után jární szokott nyereség három tényezőnek is, úgy mint a tőkének, a leleményes és tárgyhoz értő észnek és a munkának közös productuma; a méltányosság tehát azt kívánná, hogy a nyereségből e tényezők mind egyikének arányos rész jusson. De ez nem történik; a dolog jelen állásában a tőke elnyeli a nyereségnek csaknem egészét, az észnek aránylag csekély részt, a munkának úgy szólván semmit sem hagyván abból, mert a munkabér alig lévén elegendő a munkás élelmére, az nem egyéb a gyárak élő gépeinek fentartására megkívántató költségnél, s azt nyereség-osztaléknak tekinteni szintolly kevéssé lehet, mint a mezei gazda által ígás marhájának adott takarmányt. S a jelen viszonyok közt a munkás előtt el van zárva minden út ez igazságtalan osztály rectificatióját sürgetni. Mig a tőkepénzesek és gyárurak egyetértése a munkabérnek lehető legalacsonyabb fokra lenyomása iránt törvényes akadályt nem ismer, a munkás osztálynak bére javítását tárgyzó követelése, ha egyesektől jó, elbocsáttatást s végromlást

von maga után, ha pedig tömegektől ered, lázadásnak kereszteltek s a törvény büntető keze által sújtatik. Más részről a kézműves túlfeszített szorgalommal sem képes versenyezni aK gyárurak gépeivel és tőkével, saját munkája után tehát el nem élhet, s hogy megélhessen a munkáját használni kívánó gyárnok önkénye alá kell hajolnia. Ekkép, mint már említettem, a nem épen vagyontalan középrend is a proletariátus felé vonatik. A nagy tőkepenzeseknek ezen minden kisebb existenciát felfaló hatalma ellensúlyt másban nem találhat, mint a kisebb tőkepenzesek és munkások egyesülésében, nem pártos merényekre, hanem nagyobb, gyárszerű iparvállalatokra. A parányi erők, illy szövetkezés által gyarapulva, képesekké lennének a nagy tőkékkel versenyezhetni, ezeknek hatalmát korlátozni, a munkás osztály szolgai függését megszüntetni, az ipar gyümölcseinek, az élet javainak arányosb felosztását eszközölni, s ekképen a nyomort enyhítve s a gazdagok mindenhatóságának határt szabva a jelen viszonyokban gyökerező legkiáltóbb ellentéteket kiegyenlíteni, s az ezekből eredhető veszélyeknek elejét venni.

De nem csak a munka organizációjára és értékesítésére alkalmazható haszonnal az egyesülés elve, attól az élet szükségéinek és kényelmeinek könnyebb beszerezhetését, olcsóbb kiállítását is várhatja a munkás osztály. Ki nem tudja azt, hogy a nagy mennyiségbeni vásárlás, sokaknak közös háztartása felényi költséggel szokott járni; e tekintetben sikeres kísérletek már sok helyen tétettek, s hogy egyebet

mellőzzek a múlt télen városunkban is, példátlan olcsósággal eszközölt ételosztást akarom csak említeni. Nem akarok további részletekbe bocsátkozni, elég sőt talán sok is volt ez eszméket itt csak megpendíteni, életbeléptetésök úgy is csak egy később jövődönnek lehet feladása. Ki is volna képes elősorolni ama proteusi átalakulásokat, melyekben az associatio elve képes leend az emberi nem³ jólétét nevelni, szenvedéseit enyhíteni. Hitem az, hog⁷ az egyesületi jogban termékeny magvá rejlik egy új s a³ mostaninál jobb társadalmi rendszernek, mely közvetlenül az ügyefogyottak érdekeit a hatalmasok önkényétől, s közvetve ezeket az inségzaklatta népnek vakdühétől fogja megóvni. Igen is én az egyesületi elvben többet látok a haladás és reform hatalmas eszköznél, én attól a társadalmi rendnek egykori megmentését várom, s e magasabb szempontból tekintve az, mosolyogjanak bár ellenfeleink ez állításomon, lényegre conservativ elem. Mi, a haladás és reform emberi, de egyszersmind a szó valódi értelmében conservfctivek, kik olly végre, hogy a polgári társaság alapjait conserválhassuk, a rajta körülötte buján tenyésző gyomot kiirtani igyekszünk, ne engedjük, hogy az álconservativek, kik egyebet nem conserválnak a visszaélések fattyúnövényeinél, nem ügyelve arra, hogy ezek gyökerei elébb utóbb az épület³ falait szétrepesztendik, ne engedjük mondom, hogy ezek e beceses jogot csirájában elfojtsák vagy annak természetszerű kifejlődését fonák intézkedések által megakaszszák! Ne hagyjuk azt ollyak³ kezei által

megnyírbáltatiii, kik rövidlátó bölcseségökben nem is gyanítják, hogy azon fából, melyet olyl örömet eltröpitենének, utódaik számára egykoron mentő bárka válhatik, vagy kik a hatolom-élvezet mámorában, nem törődve az utókorral, az önzők ezen gondolatával vigasztalják magokat: „après nous le déluge“! De mi kik nem önérdékeinket, nem a pillanat élveit, kik a haza és emberi nem sorsát, annak jelenét és jövőjét tartjuk szemünk előtt s hordjuk szíveinken, mi conserváljuk e becses jogot eredeti épségében és tisztaságában kortársaiqk és utódaink számára!

Úgy veszem észre, hogy a távol jövőbe vetett jós pillantatok magas pathosba ragadtak, mit igen restellek mert: „du sublime au ridicule il n y a qu un pas.CÍ De hagyján, hiszen ez úgy sem akar egyéb lenni bizodalmas levélnél, niellynek rendeltetése hihe-tőleg az, hogy kegyed írószobájának valamely zugában csendesen nyugodjék, míg majd henye nyugalmából kiragadva pipagyújtásra vagy kalácssütésre fog használtatni, s illy úton hiányainak daczára igen reális élvezetek eszközlője leend. Ha ellenben tisztelt szerkesztő úr e levelemmel, minden fogyatkozásai mellett, a köralmanach néhány lapjait be akarná tölteni, nincs jogom ezt ellenzeni, mert hiszen szavamat adtam s nevem az előfizetési íveken a dolgozótársak sorában áll; de ez esetben kérésem az, méltóztatnék e levelet úgy a mint van egész mivoltában lenyomatni. E kérés indító oka dolgozatom hiányainak érzete s ezen alapuló óhajtasom hogy az általam említett „enyhítő körülmények^ az olvasók tudomására jussanak. Hon-

fitársaim és elvrokonim nagy része alig ismer, vagy rég elfelejtett, mit azonban nemszégyenlek, mert a lefolyt éveket nem henyéléssel töltém, hanem hazám és pártom becsülete mellett a külföld előtt küzködve egy sereg agyarkodó béres író ellenében, jobb szándékkal és több kitöréssel mint tehetséggel, de talán még sem minden siker nélkül. Midőn tehát harczedzett és már szinte kifáradt tollvitéz létemre most a hazai közönség előtt mintegy újonczképen lépek fel, s ez alkalommal a magyar ellenzék írói által fűzött koszorúba illy igen is szerény levélkét tűzök, legalább azt kívánám, hogy ahhoz, írói hiúságom kímélése végett, néhány mentegető szót ragaszthassak, mellyek az olvasót kellő szerénységgel arra emlékeztessék, miszerént Horáczként: „interdum et bonus dormitat Homerus.“

Lukács Móricz.

A honosításról

Országgyűlési beszéd.

Én nem akarom azt fejtegetni, bár gondolkodásra s fejtegetésre tág mezőt nyújtana, valljon czélszerű-e a honosításnak azon módja, melyet Magyarország rendei az indigenaság osztogatása által gyakorolnak? ez alkalommal az idő szűk volta miatt ebbe nem ereszkedem. Csak két jegyzést teszek.

Egyik az, miszerint egyes személyek kiváltságokkal! felruházása helyett inkább óhajtottam volna, ha honosítási kész törvényjavaslatunk vizsgálása, vagy újnak alkotása tüzeték vala ki tanácskozás tárgyáéi, mert egyes nemesek teremtésénél fontosabb is, a köz gasszággal is megegyezőbb, s a polgáriság eszméjépek is megfelelőbb a polgárosításról gondoskodni, már csak azért is, mivel indigenák, csak kevesen ehetnek, de a polgárosítási törvénynek érdeke százakra s ezerekre teljed ki.

Másik jegyzésem az, miképen nem javulhatom hogy a KK. és RIL egyes kiváltságok osztogatásával

bajlódnak ez országgyűlés végén, midőn szomorú foglalatosságunk abból áll, hogy másfél évig ápoltságunkat temetgetjük egymás után, midőn azon épületeknek, melyek körüli másfél évig fáradozánk, most csak romladékait szemléljük magunk körül. És miért kell reményeinket éltetgetnünk? Miért váltak a legbecsesb törvényjavaslatok körülünk omladékokká? mert a kiváltságosak egy felekezete vívott ellene! és íme most azoknak számát akarjuk szaporítani. —

Mit vagyunk mi mostan teendők? Öregbítjük a nemesség számát, mellyről a főrendi táblának egyik tekintélyes tagja mondá, ki a főrendi elemet csak holttetemén keresztül engedné a törvényhozásból kitöröltetni, hogy a nemesség a polgároknak azon „speciessége” melly parancsolni tudván, csak engedelmeskedni nem, kívánatos, hogy már ne szaporíttassék. És teljes igazsága van, mert mennél inkább fogynak védei azon várnak, mellyet a nemesség elfoglalva tart, s ellenei a kiváltságnak kívül mennél inkább szaporodnak s nőnek mind számban mind erőben, mind tekintélyben, annál hamarább elkövetkezik annak bevétele, s elenyészvén a válaszfalak és bástyák az osztályok között, előáll a nemzeti egység.

E folyamatokat ma reggel én is végig olvasom, s lévén a nemzetnek képviselője, s így ezek meggyémhez s általa hozzám is intéztetvén, ki kell jelentenem, hogy én megbotrántam a dicséretnek s magasztalásnak azon szemtelen módján, mellyel némelyikben a, nemzethez szólnak.

Nemzetünket a külföldön rendesen tudatlannak mondják; neve barbár, míveletlen, „ismeretlen föld“ nem méltatik figyelemre, s a nélkül, hogy Európa nagyobb, boldogabb, szerencsésebb népei széksorába tolakodnánk, midőn a múlt évben a nemzetiség ügyében küzdöttünk, s e tusának zaja a külföldre s a németek közé is áthangzott, midőn mi neih igényeltük nagy nemzetnek elismertetni, hanem csak azon értéknek érvényességét bizonyítottuk, mely nemzeti saját egyediségünkben természeténél fogva, a .mi érdemünk nélkül megvan: nem utasított-e vissza a külföld a nemzetek sorából, nem olvastuk-e a német hírlapokban, hogy miként merünk mi saját nemzetiséget követelni, midőn más nemzeteknél száz meg száz egyes ember van, ki többet tett az emberiségért mint nemzetünk összesen?

És íme most számtalan külföldiek hozzánk folyamodnak, s mindenik nagylelkű népnek nevez, dicső múltat és még dicsőbb jövődőt emlegetnek, a vitézségtől fényiünk és tündöklünk s van közöttük, ki azért vágy magyar indigena lenni, mert ő a tudományokat miveli, s a magyar a tudományokban jeles.

S bár túlzó előadás · nem lehet váratlan könyörgő levelekben, én még is csodálkoztam ezeknek nyelvén, csodálkoztam, hogy e nemzet egyszerre olly varázs erejű, olly elbájló lett, hogy egyik bár messze tenger partjain született mindig legnagyobb boldogságnak tartotta magyár polgárnak lehetni; másikat midőn a hadisereg élelmezésével foglalkodott, már akkor meg-lepte a szörnyű nagy tisztelet a magyar iránt; har-

madik az élet legfőbb vágyának mondja a, dicsteli nemzet tagjává lehetni; van a ki még a Theresianumban tanult, midőn felébredt benne a titkos vágy, és van kiben ez óhajtás zsenge korában megfogamzván, az éveivel együtt nőtt s nőtt olthatatlan, sőt szinte veszedelmes lánggal. Valóban úgy látszik az a magyarrá lehet és oly valami bűbajos, ellenállhatatlan vágy, hogy indigena-ellenző feltételemben szinte megindagoztatott azon félelem, hogy ezen uraknak ha vágyok nem teljesedik, még bajok lesz csupa vágy miatt.

Hol van tehát kulcsa e rejtélynek. KK. és RR? Ott van, hogy ők magyar polgárságot emlegetnek ugyan, de mágyar nemesek akarnak lenni, ők is bírni itt akarnak jószágot, hol nem kell adót fizetni, ide akar vonulni a máshol megrongált aristocratia, hol a czimnek még hódolnak, hol birtok — s hivatalképesség eddig annak kizáró tulajdona volt, hol még sokáig oly szabad martalék lesz a nép, mellyen az elkényeződött aristocratia dühösködhetik lakolás nélkül. És ne higyük, hogy természetéből az aristocratia, — jöjön bár melly földről — kivetközzék. Nincsenek-e új nemesek nálunk, p. o. nincs-e Vas megyében, kinek nemeslevelén a pecsét csaknem meleg s a porzó, még zörög, és keseredett hőse volt az adómentességnek, és ő is őseinek ontott vérét emlegette. Nincsenek-e a FRR. közt is, kik családaiakon nem régente, még úgy szólván tegnap, a libera migratio colonorum törvénynek súlyos hiányát érezték, és most szinte botránkozva hallják a népjognak emlegetését,

és már elfeledék a néposztályt mellyből eredtek, és a népet tapossák mint földet, mellyből magok is származtak?

Most egy éve, hogy a nyelv s nemzetiség körüli küzdelmek folytak a két tábla közt, s én bementem a FRR-hez hallani, ki hogy nyilatkozik ez ügyben; mert én azon nem bámulok mint szabadelmű s így szükségkép türelmes ember, ha egyebekben különböző véleménynyel találkozom, hiszen száz szempontból tekinthetni a tárgyakat, és elvbarátokat látánk egymástól sokképen különbözni; de a nemzetiség ügyében ki annak elleneképen szólal fel, az nem vélemény különbségre mutat, az bünt követ el. És ellene nyilatkoztak olyanok és ép azok döntötték el, kiknek nevei mutatják hogy indigenák, mert becsületes eredeti magyar száj azokat alig képes kimondani, és a kormány igazságtalanságainak kimondásakor nem éreztem olly idegen-gyűlölséget, mint ellenök ama pillanatban. És e jeleneteket idézzük elő új indigenák teremtése által? S nem szüle-gyilkosok voltak-e ők? De nekem nem Brutus jutott eszembe, ki Caesart megöli, mert Brutusnak kettő közt kelle választania, vagy atyját megölni vagy honát, és ő a jobb részt választá; hanem azon fagyott kígyó jutott eszembe, mellyett a becsületes földműves — s ez Magyarországnak képe — keblébe tett s ott felmelengette, s hálából a felmelengetett kígyótól halálosan csípett meg.

S nézzük, e folyamatokban mi érdek hozatnak fel?

Azt mondják, magyar leányt vettek nőül; jól van, ha szerencsések, *Sz.* hazásságban meg vannak jutalmazva, ha boldogtalanok, rajtok a törvényhozás nem segíthet. Azt mondják: régi nemes családból származnak s atyafiságban állanak több magyar nemes nemzetségekkel; — ez nem érdem, a nemességnek mi úgy is olly bővében vagyunk, hogy amaz említett főrendi tag mondása szerint a nemes elem ajkunkig ér s ha a status - hajót meg akarjuk menteni, felét ki kell belőle vetnünk. S érdemül hozzák fel azt is, hogy 20—40 évig szolgáltak az ausztriai örökös német tartományokban, mi előttem épen nem érdem, sőt talán kevésbbé az, mint ha Francia- vagy Angolországban szolgáltak volna. Igen, mert midőn az egyik azt emlegeti, hogy a bécsi kincstárnál hivatalkodott, az jut eszembe, hogy talán egy eszköze volt a kormánynak, hazánkat kereskedési s ipar tekintetben gyarmati elnyomásban tartani, s ez jutalmat érdemel? Midőn másik azt emlegeti, hogy ő ott valahol Ausztriában kormányzó, ama szegény bereghi vándorlegény jut eszembe, kit csak azért, mivel magyar utazólevele volt, száz és néhány mérföldről kényszerítőnek visszatérni; avagy talán ez érdemi a jutalmat? Midőn a harmadik arra emlékeztet, hogy 480 — 1823ik év körüli szolgált a hadseregben, az 1822-ki kormányerőszakoskodások villannak föl elmémben, midőn a katonaság a megyék házait ostromolta, mikor a tisztikait fogolyként őrizte, mikor alkotmányunk szentségén, mint a megváltón, fegyverrel sebet ejtettek, s kik így dúltak törvényeinken azokat vegyük

be bástyái közé?! Az ilyeneket azért tegyük nemessé hogy a haza régi polgárrende fölött gőgösködjenek, azért költözzenek ide magnási címekkel, hogy a benszülött nemeseket megvessék?

Nem nemesek kellene e hazának, névszerinti nemesekkel mi bővölködünk, de az igazi polgároknak érezzük szűkét. Én sokkal inkább óhajtóm a szorgalmas földmivelőt munkától megdurviült kezével, s azt hiszem a takarékos sváb telepek többet használtak nekünk ama főrendi tagoknál, kiket pusztai címekért a nemzet irtózatosan gondatlanul az idegenek közül egyszerre oda a másik táblához ültetett; én sokkal inkább óhajtóm a gyárost, ki embereket hoz magával be, s ezek ügyességet hoznak tagjaikban, kik csak polgárok akarnak lenni, hogy jóban s roszban osztozzanak a sokasággal, és nem nemesek, hogy a közterhektől megmenekedjenek.

s ha egyik a jelen folyamodók közül azt hozza föl, hogy neki a bécsi egyetemen 800 magyar tanítványa volt, nincsenek-e tanárai e hazának, kik tanítványainak száma ezerekre megy fői? — s ha érdem az, hogy egyik 30 évig szolgálta az ausztriai kormányt, másik meg tovább élt az ausztriai táborban: valljon nem nagyobb érdem-e az s nem az-e egyedül érdem a magyar törvényhozás előtt, hogy annyi ideig valaki a magyar kormányt szolgálta, a magyar hadsereg tagja volt? s közöttök még az a nagy különbség is van, hogy hazánkfiainak érdeméhez hozzá kell adnunk őseikét, kik, bár ismeretlenül, de századok óta mívelék a földet, viselék a közterheket s a

midőn kellett, meg is haltak a hazaért, míg az efféle idegenek, a századokon keresztül lankadozott, szenvedett, üldöztetett nemzetnek egyszerre virágaiként akarnak a hon földén megnyílni.

S miért legyen olly olcsó idegeneknek a nemeség, midőn a hazafiak arra olly nehezen juthatnak? Beszédes, e derék mérnökünk nem szabadított-e ki a víz alól e hon határaiból, talán egy vagy több millió holdat, s ha érdem nemessé tétetni, lett-e s lehet-e azzá? Bzabó, az ország volt szemorvosa, ki Borsodban 83 embernek, az egész honban pedig egy két ezernek -adta vissza a szemnek drága világát, kit megnemesítés végett 13 törvényhatóság ajánlott, nem utasított-e bővebb érdemek szerzésére? Vá-lóban e szerint idegének lenni érdem, s ki nemes-séggel akar diszesíttetni, könnyebben elérheti, ha magát előbb expatriálja, mint ha folyton híve s lakosa marad honának.

s értik-e e folyamodók a nyelvet? Ezt említésre sem tartják méltónak, s úgy látszik beköltöz-ködni sem szándékoznak, külföldön akarják élvezni a legnagyobb jogokat, mikkel e haza polgárait megajándékozhatja. Én t. KK. és RR. nem szenvedem részemről, hogy a nemesség méginkább cízmé váljék, s nem ismerhetem el polgárnak, ki lakást az ország határain belül nem választ.

Jelenleg tehát én indigenákat nem veszek be. A folyamodók közt nem látok érdemet, mit mellőznünk nem lehetne. s nincs is szükségünk az adómentes osztálynak számát szaporítani. Mi leglényegesb kivált-

sággal bírt eddig a nemesség, miből a kizárás a nem nemesnek fájhatott? Birtok-és hivatalképességgel. Úgyde a birtokképesség a tegnap kihirdetett k. válasznál fogva már kiterjesztetett a haza minden polgáira, s nem szenved kétséget, hogy a hivatalképesség is hasonlóan ki fog terjesztetni. E szerint political roppant hibát követünk el, ha illy körülmények közt még most is az adómentesek osztályát szaporítjuk és nem azon polgárokét, kik maholnap minden joggal bírnak, mi embert megillet, és egygyel sem, mi ellenkezik a köznek érdekével. Itt most legfőbb teendő meghatározni a honosítás föltételeit mellyek nálunk még határozatlanok, s miután a törvényjavaslat általam be van nyújtva, s kinyomtatva, én az indigena-osztás helyett ezt kérem tanácskozás alá vétetni, — mert néhány nemesnek választásánál fontosabb megszabni azon föltételeket, mik mellett polgárokká válni ezeren fognak.

Ha pedig ennek előleges tanácskozás alá vétele el nem fogadtatnék, azon esetben kijelentem: hogy miután külföldieknek nemesi és így törvényhozói jogokkal felruházása méltatlanságot, igazságtalanságot, a legkeserűbb satyrát s ingerlést foglalja magában, a városok 600,000 lakosaira nézve, kiknek illyen jogot kivívni ez országgyűlésen sem bírtunk; miután ez országgyűlés végét én egy nagyszerű temetésnek látom, irtellyen a nemzet nagyszerű reményeit szállítgatjuk sírban miután műveinknek, mellyeket másfél évig állítgatánk fel, mostan, s épen a kiváltságosok ellenzése miatt csak romai hevernek körülünk: illyen

szomorú körülményben, midőn egész osztályok érdeke van eltiporva, már csak ennek köz gyászlása miatt is, egyeseknek s külföldieknek kiváltságokat nem akarván osztogatni, mielőtt az indigónak folyamódásai felolvastatnának, szavazattal kérem eldöntetni: ez országgyűlésen indigenákat veszünk-e be avagy sem?

Szemere Bertalan.

Derűben és borúban.

Bízva hajnalod fenncsillagában,
El ne szédülj szíved mámorában,
El ne szédülj, buzgó nemzetem!
Messze fénylik még a szép jövőndő
Melly felé int vonz az égi nemtő.
Messze túl egy ember - életen.

Túl folyóján nagy sok könyözönnek
Túl virányin a korán - örömmek,
Túl a gátló bérezek ormain
Mindig gondos, mindig éber szellem
Légyen pajzsod, véred láza ellen
Légyén öröd pályád harcain.

Szidd be fényét a távol derűnek
S ha egedre vész felhői gyűlnek.
Hordjad a dicső fényt telkeden,
Féltsd e kincset, légy e kincs hű bércze,
Sok az éjnek áruló lidércze,
Féltsd e kincset, buzgó nemzetem.

A közel jövődő birodalma
Bármint kedvez, mind kevés jutalma
Annyi század szenvedésinek,
Messze a kor, hogy hálás lehessünk,
Vagy, ha kell, hogy szörnyűén fizessünk.
A tiport hon ellenséginek!

Vachott Sándor.

Országgazdászati tájékozás.

Az élet alapjai, a lélek és kültermészet törvényei, inghatlanok, s megismervén azokat mint biztos talpra építhet rajok az értelem. De az élet maga fejlődés, melly mind untalan érkező új tényezők közbejöttével a lélek és kültermészet alaptörvényein halad, miért is örökké újat mutat az élet, melly az értelem előtt ismeretlen. Tehát az élet körüi forgólódó elmélet és gyakorlat soha nem lehet bevégzett, teljes, úgy hogy a jövendő kornak visszaemlékezésnél egyéb tenni valója ne maradna. Sőt az ember ön magát legkésőbb s leghiányosabban tanulja megismerni; azért méltán tette a régi bölcsészet az „ismerd meg magad“-at legvégsőbb czélnak. S az önismerésre idegen tapasztalás sem szolgál annyit, mint kívánni de óhajtani is lehetne. Ha az ember, mint egyed olly nehez megismerésű, mit mondjunk a társas emberről, mit annak legnagyobb teremtményeiről a társadalom és államtól? Kissé csak széttékvén a történelem tág mezein, meg kell vallania mindennek, hogy e

tájon felette kevésre ment még a belátás. Minden kornak, mivel az egyetemes élet valamelyik szakán áll, mint mondani szokták, saját feladása van, mellynek megoldásában izzad, s ha erejét derekasan nem használja, meg sem oldhatja ezt. Csodá-e már, ha mindénik komák emberei azon hittel telnek el, hogy az, mellyen dolgoznak, világfeladat, legfőbb legnagyobb? Csodá-e hogy így az egyoldalúságból nehezen bontakozunk, s a múlt korok feladatait kicsineljük?

Pedig, ámbár az élet mozgás, melly minduntalan érkező új tényezők közbejöttével fejlődik, mégis az nem perczek rakása, vagy kaviesdomb, hanem lánczolat, léteges (organicus) fejlődés. Ebben tehát nemcsak helyet változtató előmenetel, hanem tökélyesedés, vagy igaz jelentésben, haladás is van kifejezve, inelly a múltak kincseivel gazdagszik. Innen kitetszik a történelmi tanulmányok nagy volta; illy tanulmány és készülés nélkül országdolgokról beszélni annyi, mint midőn falu gyermekei a felett vitáznak, hogy a határukon emelkedő domb a világon legmagasabb hegy. Kár volna őket az ellenkezőről meggyőzni, tán csak az igazság érzelmét fojtánók el bennök, minthogy az ő világukban e domb csakugyan legmagasabb hegy. Hanem midőn az illy elfogultak határozni indulnak, veszedelem készül határozgatásaik mellett, mivel ők teremteni, nem a tényeket valódiságuk szerint tanulva rendezni akarnak.

Tényleges, tényleges (positiv) ne gondolt legyen az országász ismerete, csupa tapasztaláson

épüljön meggyőződése, ne .soha eszmén!! Sokat látszik jelenteni e kívánat, miután a társadalom és állam olly igen tényleges valami, hogy rajta minden félszegen kigondolt előbb utóbb széttöretik. Mégis ha a ténylegesen az örökkévalót, a tapasztalás előttit a lélek és kültermészet inghatlan törvényeit nem tudjuk vagy nem akarjuk észrevenni, és méltányolni, úgy tesz csúffá bennünket, mint ki jégzajlaskor darab jégre állva rajta keresztül akar menni a folyón. Így nem a ténylegest tartjuk többé magunk előtt, melly önkénymiktől független tárgyiség, mert levontuk róla azt, melly által igazán ténynyé lett, levontuk a szükséges összefüggést, az inghatlan törvényeket. s kezünkben széthullott törékek maradtak, holt test, mellyből a lélek kiköltözött. De az ellenkező eljárás nem kevésbbé hiú. Ki a társadalom és állam ügyeiben csupán a lélek és kültermészet alaptörvényeire szorítaná vizsgálódásait, s kihagyná belőlök azon tényezőket, mellyek közbejöttével fejlődik az élet mindig egyediesen, tehát egyedül tapasztalás által megismerhetőleg, az csak lehetőségeit az életnek, soha nem azt magát fogná fel, tehát okvetlenül mindig elvétené az életet.

Az országászat mint tudomány két nagy oszlopon áll szukségképen, bölcsészeién, \ s tapasztaláson; az országászat mint tudás a bölcsészet és tapasztalás hű tanulásából gyűl. De az országlat mint cselekvés nem mindig jut azok kezeire, kik arra meg vannak hivatva — erről csak úgy lehet tenni, hogy a közvéleményt lassanként felvilágosítjuk. Majd elenyészik a szer-

te uralkodó bal vélemény, hogy országlatra nem készülni hanem születni kell.

I.

M. Akár az egyedi akár az egyetemes életből kikapott részt megérteni és megbírálni nem lehet, ha azon viszonyaival együtt nem vizsgáljuk, melyek közte s az egész között vannak. Tökéletes tudás csak a teljes egésznek megértéséből származik; s az eltá-
jékozás hegyen történik legjobban, honnan az egész vidéket beláthatni.

Az ember nem születik kész embernek, hanem munkája által a társadalomban rtiég államban lesz azzá. Ez által a milly közönséges olly fontos mert egyedül igaz felírása a kapunak, mellyen az országászat épületébe juthatni. Nagy ez épület, roppant nagy, sok bejárása is van, de mind nem vezet igazán a főhelyre, hol az épület részei találkoznak.

Mély kutatás nem kell annak belátására, hogy a született gyermek csakugyan még nem ember a fogalom igaz értelme szerint, hanem csak lehetőség, melly a miilyen nagy ollyan színeden is. Lehet a gyeemből ember, de minő, miben jeleskedő? az benne kifejezve nincs, mert az még nem egyed, még nincsen sajátása,

Ha tehát még ezen túl lesz emberré a gyermek, fejlődnie kell, még pedig fejlődését magánok nagy részint kell eszközlenie. Neveljük ugyan a gyermeket: de minden nevelés mást nem tehet okszerűen, mint

gyamolítani, elősegíteni a fejlődés eszközlését, ha ennél többet akar, nem nevelhanem csinál embert, a csinált ember pedig fpgalombeli ellenmondás. Nem akarnék homályos az az tudományi elvonásokban [abstractio] burkolt lenni: ámbár az igazságot midőn összetességekben (concretségek) s nem számtani alakokban él, csakugyan lehetetlen másként belátni mint az összetességek elvonásaiban. Van-e pedig nagyobb összetesség mint társadalomban meg államban élő ember? lehet-e több szálakból szőtt valami a társadalom és államnál? Az úgy nevezett népszerűség tehát országászati dolgokban könnyen felületesség veszedelmes lehet, ha egyszersmind egyoldalú. — Nem ember a ki nem öncselekvő, az az cselekvésinek szándékát, törvényeit, célját tudatában felfogó; egyedül az ilyen mágaé nem másé, önön (subject) nem dolog; szóval, egyed az ilyen ember. A nevelés józanon nem mást akarhat, mint segíteni, hogy igazán egyeddé lehessen az ember; annál fogva ébreszteni akarja az öncselekvést. De a józan nevelés, a mint nem akar csinálni embert, mit a divat tesz, úgy nem is akar játszani s öncselekvést, vagy is eszességet feltenni ott, hol azt még ébreszteni kell. A melly nevelés soha gyermekben az állatot nem akajja észrevenni s arra szükséggel határozó intézkedések által hatni, az növendékében az embert elő nem szólítja: — hanem helyes szoktatás és divatbeli embercsinálás összecseréltetnek gyakran.

Az öncselekvő ember dolgozik munkálkodik egyedül, nem a hangja, méh stb. mert az ember önmun-

kája által lesz a szó igaz értelmében emberré. Munkája bizonyosan azt akarja kieszközteni, mi rendeltetése. A nélkül, hogy közelebről meghatároznék, a tökélyesedést kell az ember rendeltetésének állítani: mert ha nem tudnók is célját megmutatni!, melylyet inkább a hitben sejtünk, mint fogalomban kimondhatunk, a tökélycsedés szüksége déli napnál világosabb. Az embernek minden munkája tehát az öntökélyesedést akarhatja csak.

Hogy az ember nem csak lény, hanem lét is, az az külsőségből és belsőségből álló összetes lény, melly valahol és valamikor van, szükségtelen volna említeni is, ha okvetlen nem kellene az ember küllétét bellététől megkülönböztetni, s e két oldalát szemünk előtt tartanunk. Így azután közelebről tekinthetjük az ember munkáját. Mert ha ez a tökélyesedést céljának teszi, mit akar egyenkint?

Bizonyosan leelőbb a természetet úgy anyjának mint ellenének tanulja megszeretni és félni az ember; ő tehát fenntarttatását s biztosítatását keresni kénytelen. A természetet hatalmába ejteni s eszközül használni, vagy legalább ellene magát biztosítani akarja. Minél jobban sikerül az neki, annál kevesbbé van alá vetve az esetnek, annál inkább magáé az ember. Azon tömérdek sok munkát, mellyel azt teszi, anyagi munkának nevezzük.

De a természetet csak úgy ejtheti hatalmába, s biztosíthatja magát ellene az ember, ha mind magát, mind a természetet lehető jól ismeri. A történelemből vajmi könnyű megmutatná, hogy valamelly népnél

az emberismeret legtágasb jelentésben, s annak vi-
 rágjai a tudományok és művészetek mívelve voltak,
 ott a természetet is legjobban bírták használni. A
 Nílus iszapjai bizonyosan szintúgy pusztítottak mind
 addig mint nálunk a Tisza kiöntései, míg az emberi
 ész önmagához jutva, tehát magát megismerve, nem
 leste el a természet törvényeit. Országunkbeli nép
 és intézetek, megmaradván a minők, német alföldön
 aurea bullástul és titulus nonus primae-stül a tenger
 alá kerültek volna. Önismeretet és természetisme-
 retet bírnia kell tehát az embernek, ha sikeresen
 anyagilag dolgozni akar. Az önismeretből nem szabad
 kihagyni azt, melly a szépséget ápolja s előállítja,
 sem azt nem, melly velünk az emberi czélt megsejteni:
 mert a szépség iránt érzéketlen lelküiét s
 művészettelen elme nagyot jót népben még
 nem tett; s hol a hit a menynevel nem roko-
 nítja az embert, s vallás önmagába szálló
 tisztává nem teszi, ott a történelem lapjai üre-
 sek. — Nem kicsi munka, melly által, önmagát s a
 természetet tanulja megismerni s a szépnak szobrokat,
 istennek templomokat állít az ember: nevezzük mind
 azt szellemi munkának.

Nem csak lény, hanem lét is az ember, ő tehát
 összetesség, s körülmények között van, mellyek
 örökké, mint a lég, körülveszik. Dolgoznia kell
 anyagilag,- szellemileg: úgy de csak a meglett, az
 ép, a nem akadályozott ember dolgozhatik. Azért
 neveljük a gyermeket gyógyítjuk a beteget, s a
 gátokat elhárítjuk az akadályozott előtt. Az ember-

és természettudományt nem csak közzé akarjuk tenni, hanem megtanultatni is. Az akadályokat nehéz volna előszámlálni, de elhárításukon az éjjeli őr szintűgy dolgozik mint a törvényhozó, s ki a törvényt az előállt történetre alkalmazza. Mellynek célja ilyenféle, azon munkát szabadjon egy szóval közv etítőnek nevezni. — A lehető munkát bizonyosan mind kifejeztük az anyagi, szellemi és közvetítő munka által.

2. Fejlett az ember nem lehet, ha nem bővölkedik a háromféle munkának tetemes eredményeiben. Azonban egy maga nem képes bármi rosziil is azon munkákat elvégezni: ő tehetlenebb s önelégtelenebb minden állatnál» Hanem e gyengeségében rejlik hatalmának magva s a gyámoltalanságából ered uralkodása mindenben. Mert ön elégtelensége miatt más emberekkel megosztja a munkát, minél fogva valamely nagy egésznek részévé ugyan, de egyszersmind általa is benne óriássá lesz. Az emberi összetes létnek titkát fejeztük ki e mondottban, mert a munkaosztásban le van téve boldogsága úgy mint nyomórusága; mert ennél fogva részszé lesz ő, ki szellemi rendeltetésénél fogva tökélyességre van szánva, tehát úgy szólván természeti kénytelen - ségből önelégséges egész akar lenni. Minden országlat, minden társodalmi és állami tudomány megfejten-dő feladata innen származik.

De kell-e valóban illy munkaosztást tennie az embernek? vagy is igazán az-e a társadalom és állam gyökere, mondhatnám létezés elve? Sokan eredeztetik

az államot; nem is volna érdek és tanulság nélkül a a főbb elméleteket összeállítani, s kikeresni, hogy ki mennyiben egyezett az itt előadott állításban: de nem akarhatom azt ez úttal. — Bizonyosan sem a társulási ösztön, sem az egymástóli félelem, sem a tökélyesedés, annál kevesbbé hatalom vagy együgyűség nem indokai a Jársodalomnak és államnak; azért ismeretem és belátásom szerint a régikor bölcsészei, Plato és Aristoteles, jobban fogták fel az államot léteget (organismus) gyanánt, mint az újabbak. Igen is azoknál illy kérdés, millyet Roüsse an híres „Contrat social· — jában tesz — (L hőmmé est né libre, et partout il est dans les fers. Tel se eróit maitre des autres, qui ne laisse pás d être plus esclave, qu eux. Comment ce changement s est il fait? Je Γ ignore. Az ember szabadságra született, pedig mindenütt béklyózza van, s ki magát mások urának hiszi is, nem kevesbbé szolgál mint ők. Hogyan lett e változás? Nem tudom) — lehetetlen, mivel az emberi természetet felfogván kimondja Aristoteles, hogy a ki államban élni nem kénytelen, mivel önelégsége miatt másokkal egyesülni nem tud, az vagy isten vagy állat. Kétségen kívüli az, hogy az embernek emberré feylődnie kell, tagadhatlanul következik a második hogy emberré csak munkája által lehet, melly öncselekvés, ha dolgozra nem alacsonyítjuk le az embert; s úgy foly ki a harmadik bizonyosság is, hogy az ember, miután teljes léteiéhez annyi és olly nagy munka eredményeit szükségli, kénytelen másokkal a munkát megosztani.

Az állat nemi párosával teljes egészet teszen, azért is már nem tökélyesedik, a vad ember is, nng önelégéséges addig vad; mert a munkaelosztás az emberiség fejlődésének föltétele; ez azon vonal, melylyen innen az országultság (civilisatio) túl a természeti állapot; az az vadság van. Mert az által, hogy az emberek a munkaosztást megtették, társadalmat alkottak, mellyben minden egyes mint munkáldkó rész, az egésznek léteges tagja lesz, melly tehát nem csak együttlét, hanem léteges (órganicus) összemunkáldkódás. A társadalomban tehát minden egyesnek léte a többiek által közvetítetik; mi már a mindenestüli (absolut) függetlenséget száműzi. Sőt minél fejlettebb a társadalom, annál érezhetőbb azon közvetítés, mert annál parányibb része az egész nagy munkából jut neki, tehát teljes létehez annál sűrűbben szorul másokra. Még egyszer ismétlem: minden országlat, minden társadalmi és áltami tudomány feladata innen származik.

De a társodalom, jóllehet a munkaosztás által szólittatik életre, még sem áll egyedül oszlásból, sőt benne az egyesülés a második elv, melly azonban csak az elosztás után működik. Ugyanis kik hasonló részmunkákon dolgoznak, érdekeik biztosítására/ s előmozdítására egyesülnek, s úgy rendet vagy osztályt képeznek. A munkaelosztást és az azon létező egyesülést szemünk előtt tartva, képét rajzolhatjuk a társadalomnak.

3. A körülmények hatalmát minduntalan érzi az ember; belátó fejlettsége a körülményeket felfogni

akarja, hogy szerintökd menjen, ne meuettesék. Leghatalmasb körülmények forrása a természet és munka; azt az által le akarván győzni, ennek hatalmát is kénytelen tapasztalni; ki nehéz dárdát erősen hajít, könnyen földhöz sújtátik. Munkaosztáson keletkezik a társodalom, ez tehát két elemet foglal magában, munkát és embert. Már az elosztott munka bizonyosan részeiben összehatni akar, de néha jól, néha rosziil hat össze, a szerint a mint igazán létegezve van, vagy fejlődése a vakesetre bízott, s ím emeből szármáznak azon körülmények, mellyeket a munka eredeztet, s mellyek, mint eddig már tapasztaljuk, sújtóbbak a természet szülte körülményeknél.

A társodalmi tudomány, ha lehet belátás e dologban s vau akarat cselekedni a belátás szerint, előbb a munka létegzését kutatja, hogy törvényeit megtalálja, s ezeket bírván ne hagyja többé menetűi a szegény halandót; azután a dolgozó embert vizsgálja munkaosztás és egyesítés után kelt osztályaiban, hogy a függést, mellybe az a társodalomban szükségképen jut, felismerhesse, meglátván, valljon a függés tartás is-e egyszersmind vagy csak elejtés.

A munka háromféle lévén, anyagi, szellemi és közvetítő, háromféle reude vagy osztálya is van a dolgozóknak, kiket rövidség okáért különös, egyetemi és közvetítő rendeknek akarunk nevezni. Nemcsak a három munkanem van egymásra! hatásban, tehát létegzésben egymással, hanem minden külön munkanemnek tényezői is úgy vannak; s a mi a munkanemekről, az áll a rendekről is. Legfontosabb

mindenesetre az anyagi munkának, s a különös rendeknek létegzése. De lehet e a munka létegzését elkülönítve a rendekétől felfogni? Mindedig úgy történt, bizonyosan egyoldalúag s a társadalomra nézve ártalmas sikerrel; fog ezentúl is történni, mivel minden dolog teljes megfogására előbb elvontan és tisztán kell azt megérteni, úgy azután életbeli viszonyaiban; ki ezen fáradságot resteli vagy nem szükségelt, annak belátása nem lehet.

Az anyagi munkának s a különös rendek létegzése az országgazdászati tárgya, mit azonban a gazdasági országlattól vagy gazdasági poeticától meg kell különböztetni, mert szükségképen előbb kell tudnunk azon elveket, utakat, szereket mellyek után és szerint az összes anyagi munka fejlődik és szül eredményeket, s a különös rendek vagy osztályok képeződnek, azután lehet csak szó, hogy miután a dolog magában véve vagy tiszta elmélet szerint úgy van, mint van, tehát ez vagy az országban, s mit és hogyan tegyen az állam? — mi a gazdasági országlat feladata.

A szellemi munka más természetű s az összemunkálkodást egészen másképen kívánja és engedi meg mint az anyagi, azért létegzése alig érdemelt eddig figyelmet a társadalomban; az egyetemi rendek vagy tudósok is nem kénytelenek elélhetés miatt munkáik köreit czékek szabályaival meghatározni*). De

*) Nen kell-e meghatározni begránzen, meghatározni bestimmen értelemben használnunk? Igaz a bestimmen begranzen

a belátásra itt is szükséges a tényezőket ismernünk, mellyek szerencsés összehatása szüli a szép látványt, min, bár saját művén, a gondolkodó ember leginkább elbámul és ragadatik. Országának pedig s minden hazafinak jó tudni, hogy a halhatatlanságot a nemzet csak szellemi munkájával érdemli meg; gazdának pedig jó emlékeznie, hogy szellemi munkáinak tetemes eredménye nélkül soha és sehol vagyonnossá nem lett egy ország sem.

A? közvetítő munka és rendek a társadalomból az államba teszik az átmeneteit; ezen munka és rendek a szellemi munkának és az egyetemi rendeknek elhalálózása, mert az állam a leghatalmasabb közvetítő. Papok, tanítók, orvosok, bírók, katonák, országfiak, országlók a közvetítő rendeket, s munkájuk a közvetítő munkát teszik. — Ezek után mi hát a társadalom? Lehetetlen nem állítanunk, hogy az emberi élet alakja, mint azt összetettségében látjuk, a munka, miért is az bélyeg gyanánt lesz a társadalomban? Lehetetlen nem látnunk, hogy a munka, mint az emberi élet alakja s kifejtője, szabad választástól függ, — jóllehet az egyedek tápláló lége, a körülmények, gyakran megteszik a választást — mert a kényszerített munka nem volna többé fejlesztési eszköz, hanem cél, s így az ember a munkáért, nem pedig a munka az emberért volna, mint a várnai (kasztai) rendszerben. De azt is kell látni, hogy a is, de különbözőleg: meghatároz vánvalamit, azt másoktól tulajdonainak el szám láí ás ával, meghatárolván pedig külsőképen választom el.

Korlátolni egészen más.

kényszerített osztályozást, a várnákat, létezés pótolja szükségképen, mivel a nélkül sok dolgozó ember volna, kinek nem jut helye, kinek élete tehát közvetítés, nélkül maradna. Ennél fogva a társadalom az összes munkát megosztott s munkarészekéi! egyesülő emberek azon létezte, hogy az egyes mint rész, az egész láncolat^ban szükséges szem s ez által fejlődő élete biztosítva legyen.

De ezen láncolat, melyet társadalomnak nevezünk, határtalan-e, vagy egység? Nö-e, mint tószínén a gyűrűző habléjtések a partig terjednek, az emberiség utolsó széléig, hogy végre az összes, legalább országúit emberiség, egy nagy munkalétezetet tegyen? — Az anyagban nincs belség, s a munka mint ellőállítás, végeden közvetítés által ösztönöztetek, hogy a társadaloml elvében határoeltságot nem találunk. De az élet mint hatás csak egység lehet; neki belsége van. Ha a világegyetem csupa testekből áll, s azokat valami gondolat mint belség nem mozgatja, rakás nem világ az.

Mellyről tudhatunk, azon egység háromféle, egyedi-, egyetemi-, emberiségi egység, vagy is: ember, nemzet, emberiség. Hogy belségek van, azért egységek. De a belség a külségben, a szellem az anyagban, a lélek a testben lobogtatják az életet, s az élet ez elve szent titok. Valamint az ókor megihlett látnoka, midőn a mindenhatót fölemeltetett székben ülni látá, s körülötte serafim angyalok állanak vala, megrémült mivelhogy ő a megfer-

tóztetett ajakit a királyt a seregek urát látá:-úgy fogja el szent borzalom azt, ki az emberiség történeteiben a világ szellemének működését látja, mivel-hogy a világ szelleme az istenség lehellete, melly minden fogalmat felülmúl. De kik a világ szellemét körülálló serafim-angyalok? A nemzetek, mert azokban jelenti magát az istenség lehellete, azokban testesül a világ szelleme; azért nem is születnek mint egyes emberek, hanem teremtettek mint Adám a töt-x ténelem előtti nagy napon. A társadalmi egység igazán az egész országuít emberiség, s olly széles fogalom, hogy az egyedi élet, mint határoltság, benne elvész; mert a világ szelleme nem az egyes fejlődő élet, hanem az élétek tengere és forrása. Innen a nemzet azon egység, melly létegesít, a társadalom tehát az emberi fejlődésnek nem utolsó és egyetlen alakja.

4. A társadalmi lánczolatban az egyes ember elveszti függetlenségét, mert ő részsze lesz. Még is külségét akarván kifejteni, a belség vagy szellem által teheti csak azt: így ellenkezésben van magával. Az ember tehát nem lehet a társadalomban minde-nestüli (absolut) rész, mint köpüben a méh, hanem egyszerűánd egész is vagy egyed. Látható, hogy külsége által rész, belséje által egyed, az az egész. Innen a társadalom, mellyben határolt egység nincs, őt ki nem elégítheti. Hol találhat pedig az ember tárgyilagos egészet, melly a társadalomban eredt magávali ellenkezését megszüntesse? Az államban. A melly egészet szellemében hordoz, azt külsőleg

az államban testesíti. Az ennél fogva szinte külség ugyan, hanem a nemzeti szellem, melly az egyedeket mint forrás és tenger összeköti, neki belséget, tehát egyedséget ad. Így az állam lesz utolsó létegesített alakja az emberi fejlődésnek.

De nemcsak ezen belső szükségesség — ámbár ez a lényeges — hanem külső kívántatóságok szerint is kénytelen államot alkotni az ember. Ugyan is a társadalom teljes oszaltság s csak részinti egyesülés, melly külön érdeket hajhászván, az oszaltságot még neveli. Az egyes szintűgy mint az egész osztály vagy rend legközelebb maga hasznát nézván, netaláni előnyeit nem mindjárt kész mások kedvéért feláldozni, mit soha sem is tenne, ha belső szükségességnél fogva nem tekintené az egészet, az államot. Mindenik osztály előmozdítván érdekeit, a többi osztályoktól mind messzibbre esik; a részinti egyesülés valóban még neveli az oszaltságot. Érdekek harcza foly így a társadalom kebelében, nincs ott kiengesztelő békeszerző. De midőn a külön érdekek egyoldaliilag fejleni akarnak, tehetlenek egyszersmind, s a természet és körülményekből támadt akadályokon nem győzhetnek. Végre a munka lévén a társadalomnak elve, abban nincs megnyugvás, mert a munka eszköz nem czél. Hogy tehát az elvált érdekeket összearányozza s a fejlődést megnyugvásra vigye; hogy a támadt akadályokat legyőzhesse, s a harcot üdvös versenynyé változtassa, egyediségéből kiemelkedik az ember s államot alkot, melly élő egyetemiség.

A társadalom és állam nem térileg hanem hatá-

lyilag (dynamic) különböznek egymástól, Amaz tartalma ennek, azért ez alakítja amazt s adja neki a szükséges egyedséget. Ugyanazon emberek, kik a társadalomban munkájok által magoknak küllélt szereznek, s külön érdekeik által egymástól eltaszítatnak, teszik az államot is, mellyben a legfőbb teljességet elérik. Társadalomban egyedisége, államban egyetemisége él az embernek. De a társadalom mint tartalom örökké mozog, fejlődik, mivel az egyediség nem megállapodottság; az állam/ mint egyetemiség, forma vagy alak, mellyben állapotottnak kell lennie. Innen már foly az államnak élete s korlátja, mellynél fogva a társadalomban kifortt eszmék után indul cselekvésiben, nem parancsolva, hanem eltanulva. Példa világosítsa. Az anyagi munka - elosztás, inelly a természet különféleségei által is lett, az anyagi forgalmat, Valamint az eszmék többféle alakúiban történt fejlődése a szellemi forgalmat szülte; mindenikben forgalmi eszköz van, amott a pénz*), itt az más. Mint eszköz a pénz bizonyos természet parancsolta viszonyban van a forgatandó javakhoz, s az értékekhez, mellyeket képvisel. Épen nincs hatalmában az államnak önkényt rendelni, hogy egy márka ezüst annyi vagy annyi jószágot képviseljen,

*) A pénzdarábot (moneta) érem szóval kezdik kifejezni. Nemde az m végzetei szók elvont és inkább egyetemes jelentést bírnak? s nem volna-e jobb az érem szót Geld gyanánt használni, mi valóságos nyereség a fogalomra nézve, a pénzt pedig melly úgy is a pens a szóból (fizetési darab) lett, münze-nek megtartani? Jeles Luczenbacherünk maradna pénz-ör, míg az országgazdászok az érem-ről törnék fejüket.

hacsak Utópiá szigetébe nem állítjuk azt. A természetes viszonyt, melyben a pénz van, el kell tehát a társadalmi fejlődéstől tanulnia, s így az ott alakult tárgyalagos szükséggé, az az törvénynyé tenni, mely azonban nem maradhat változatlanul, mert a társadalmi fejlődés meg nem állapodik. Az írás és nyomtatással, közte és a pénz közötti minden különbsége mellett is, sokban szintűgy van az állam. Nem csak a jegyek alakját számát nem határozhatja meg — Sinaországban *) , mint valahol olvastam, a mennyei uralkodó azt is teszi — hanem az Írandó könyvek minőségét, sokaságát vagy épen az egyesek által szerzendő tudományt sem szabhatja meg. Így a birtok, mint az emberi munka által szerzett kuliét, szükségképen valami viszonyban tűnik elő, mely a birtok természetétől — mint ingó vagy ingatlan — s a társadalom fejlettségétől függ. Ezen viszonyt, ha egyoldalúlag, az az a társadalomban kiforrt eszmék által nem okulva rendezi az állam, nem békét szerzett az érdekek harczában sőt azt még inkább nieggyujtotta. De a társadalmi rendek történeteire vetett pillantat legtöbbet tanít.

Eddig nagyban a társadalmi osztályok vagy ren-

*) Verba valent sicuti nuini: de ha ezek helyes viszonyát a képviselt értékhez szorgalommal kell meghatározgatni, a szavakat is bírálgatni kell. A német China szót Írjuk és magyarosan Khina, holott az angolok, francziák sziszegő hanggal ejtik, mint a latinók (regnum Sinense) és arabok is. Kövessük hát azt az ejtést, s írjuk cs4n vagy Sín országnak. A me se el helyett kezdik a német Moschét írni roszul; Mecset szó egyenesen a török hang után készült, ki tehát nem akar török egyházat, akarjon, me esetet.

dek háromféle elv szerint alakultak, minek történelmi kimerítő előadása bizonyosan nem kevés tanulságot szolgáltatna a társadalmi és állami tudománynak.

Az első elv az, mellyből a várnai rendszer fejlődött. Itt a munkaosztást/ s az életválasztást nem szabadság eszközölte, hanem az emberen kívül álló szükségesség (nálunk az eset pótolja nem egyszer a választást). E rendszerben az ember rabja volt munkájának, ő nem mint ember birt méltósággal, hanem mint osztálybeli, mert egyedisége és egyetemisége kötve volt osztályában. Az első öreg állatokban, mellyek hosszú éltuek valónak, jegesedett meg azon rendszer.

A második elvből a testületi rendszer lett, ifjabb testvére a várnai rendszernek, s hogy ezt szigorban állandóságban el nem érte, tán egyedül a keresztény papok nőtlensége okozta. Mert bizony a középkori nemesség itt ott a várnára emelkedett; ha a papok családokat alkotnak, a második várna bennük és áltatok készült volna. Így pedig az ingatlan birtok nem volt képes az ingót, is bizonyos osztályokhoz kötni s . a munkát parancsolólag kiosztani: sok az ingó birtok a papi renddel együtt alkotta a testületi rendszert. Ebben többnyire szabadon választ magának életet az ember s lép testületbe, melly tehát az egyediséget be nem nyűgözi, de az egyetemiséget csakugyan kifejezi. Az ember ér már mint ember — hisz Jézus tana nem tápláltatott várnákat — de az állam ellenében csak mint nemes, pap vagy városi lakos ér.

A harmadik elvből a társulatok keletkeznek mellyekben az embernek sem egyedisége sem egyetemisége nincs foglalva, mert társulatban nem egész kuliétét, hanem csak különös érdekét akarja biztosítani, nem is jut méltósághoz becsültetéshez mint társulati tag, hanem mint ember. — Nemde mind a három rendszer a társodalmi fejlődés eredménye, s mint ilyen az államnak tartalma, mellyet késznek elfogad nem munka készít? — Hanem ezeket csak érintenem nem előadnom van hely.

5) Aristoteles mondja, hogy a megélhetés az állam keletkezési oka, a szépelet annak ez élj a. Mert testi alanyon (substratum) fejtik a szellem; szárból bimbózik ki az illatos virág. Azért a kertész a tőkének gyökereit öntözi, s annak földét javítgatja, de a virágra nézve nem kell mást tennie, mint a napsugarat tőle el nem fogni s a bimbót nem bántani. — Az anyagi munka létegzése a társodalomban is a legfontosabb, s a belőle származó rendek legszámósabbak. Azért ha jól vannak a különös rendek, mintegy magoktól készülnek az egyetemi és közvetítő osztályok. Az egyetemit ágy is a szellemi munka keletkezteti, melly magát semmi külső rendszabályok közé nem adja, azért is nagyon válogatja embereit. A közvetítő osztályra pedig az államnak legtöbb befolyása van, tehát mintegy kezében tartja. De az anyagi munkában részesülők száma minden társodalomban több milliókra terjed: ha itt a munka általában nem sikerül, vagy rász létegzése miatt sokaknak nem fizet, ar baj iszonyú, a társodalom beteg, s az állam tehetetlen.

Akár a közvetítő, akár az egyetemi osztályt vésztük, annak viszonyait mindig csak a többi két osztályhoz kell tekinteni, mert magában több alosztályokra szedni akár melyiket nem szükséges. De a különös osztály oly számos s oly különféle, hogy benne alosztályokat tenni és a közöttük levő viszonyokat felfogni, okvetlen szükséges. — A különös osztály alrendéi a természető, átalakító és közlő osztályok, vagy is földmivelők avagy mezei gazdák legszélesb jelentésben, kézmivesek és gyáriparosok s kereskedők. Méltán beszéltünk hát különös osztályokról.

Az anyagi munkának létegzése s az ebből támadó rendek vagy osztályokról! elmélet országgazdászatnak neveztetik. Ha e tudomány megfelel feladatának s a társodalmi fejlődésnek elveit igazán mint megannyi szálaít a létegzetnek az országlat kezébe adhatja, ez nem fog többé setéiben tapogatózni, — feltéve, hogy az országlat nem különségek vagy pártok után indul, hanem valóban az egyetemi ségnek létege (orgánuma). Intézkékései teszik azután a gazdasági országlatot (Wirtschaftspolitik). Országgazdászat tehát más mint gazdasági országlat, ha igaz, hogy a jogtan más mint törvénytéknek szóló utasítás.

II.

4) Országgazdászati tájékozás ügyességet és tudományt igényel, melly nincs birtokban; s ha dézsavizén nem lehetne a vizek tulajdonait megmutatni, nem volnék tájékozó valamint így sem akarok kalauz

lenni. — Ha valamiben, itt bajos a történeteket az elmélettől elválasztani; bízvást menjen hát együtt a kettő. Úgyis megszűnt, már a balvélemény, hogy a bölcsészet különválík a történetektől, s hogy a tudomány egyéb volna, mint az összetes élet. Nincs valóság, hol nincs gondolat.

Nem olvashattam soha Mózes első könyvének felséges elejét, vagy Lykurgusról, Mózesről, Egyiptusról azon sejtés nélkül, liogy mind ezek nagyon régi országultságra mutatnak. Mennyi tapasztaláson ment volt keresztül a társadalo, hogy a Lykurgus éfc Mozesféle intézetek szüksége beláttaték! Mégis a történelem, a mint bírjuk, semmit sem mond, arról, s mi azt hiszszük, miszerint a társadalmi és állami tudomány csak tegnapelőtt!, mintha előbb sem társo-dalom sem állam nem volt volna. Igaz mindenesetre, Európában új az élet, s minthogy másról keveset vagy semmitsem tudunk, enne^ jelenségei meglepik az úgy nevezett európaúntakat. Mert az európai államok a római birodalom és egyház gondolatain éjszaki néptörzsek elemeiből épültek, azokban pedig a munkát, mint fejlesztőt nem fogják fel, azért a középkor nem is érezte a társodalom létét, s annyira nem bírta becsülni a munkát, hogy az ajándékozni nem akarót elkárhoztatta; mert mi egyéb a kamat törvénytelensége, mint kényszerített ajándék. A nemesek, papok magok tőkéjétől, a földbirtokról, szívesen szedték a feudum szótáiraiban elősorolt szolgáltatokat: de az ingó tőkétől szolgáltatot kívánni istentelenség volt; nálunk is, még 1608-ban szülemlett a

22. cikkely. Az egész középkorban le egész újabb időkig az ingatlan birtok volt az állam fő tényezője, minden rendezései csak azt illették; a munka maga, mint milliók természetadta öröksége, vagy félszegen vagy nem is tekintetett. Csak midőn az állam be nem érhetvén többé a védelemmel, melyet a földbirtokosok tehetének, sem általában benne minden teendőit nem láthatván, amazt elváltoztatni s ezekre alattvalóitól adót szedni kénytelenéit, akkor kezdi a munkát becsülni, melynek gyümölcsét aratni kívánta, s a társadalmat elismerni, melyet addig nem látott. Fájdalom, hogy az inség tud csak tanítani, s hogy az állam a végről nem előlről tanúi.

Hűbéres ország, mint a melly létét ingatlan birtokra építi egyedül nem is becsülheti a munkát. Ez a személylyel jár s eredménye a személynek járuléka: ellenben hűbéres országban a személy inkább függeléke a földbirtoknak, igazán is ennek jogai vák tozhatlanok, midőn birtokosai változnak. A hűbérségi szellem azért te&pedő nyugalmat szül a birtokos lelkében, ki az államot nem tekintvén önösségének hódol mert más törvényt nem akar elismerni. A függetlenség mellett harezol, míg önössége a fejdelmi hatalom korlátozásait rettegi; majd ismét önösségből szolgálni kész, s ha árnyékát megtarthatja a személyét környékező fénynek az ország minden önállását szívesen feláldozza. Ipar és szorgalom szintannyit szenvedtek mindig a hűbérségi szellemtől, mint a valódi szabadság. Az önös függetlenség dombokra és hegyekre rakta fel fészkeit, — ragadozó madarak nem

lakhatnak együtt; az önös szolgálás városokba siet a divatnak és fénynek udvarolni. A munka nem elszigetelés, hanem összevonás által bír hatni; az ipar mindig városokban nem fényesgett, hanem porzott.

De mihelyt az állani a kezmuvektől adóra szorult, a munka azonnal védelmet kívánt. Az 1105-dik évi törvénynek 5. cikkelye nálunk is bizonyoságot tesz róla. Rendeli, hogy idegen kalmár vásár idején is csak nagyobb mennyiségben árulhasson posztót, rófszámra vagy 6 végnél kevesebbet eladni eltiltatott. Ugyan ezen törvény H. cikkelye a belforgalmat felszabadítja, midőn Buda városától a belföldiekre nézve az áru megállítása jogát elveszi, de a külföldi kereskedőkre nézve meghagyja. Világosabb ezeknél IV. Eduard angol király törvénye 4 413-ban, mellynek bevezetését List Fridrik közli munkájában. „Londonban s ezen ország és Wales más városaiban helységekben és faluiban lakó kézműves férfiak és nők szánakozást gerjesztőleg megbizonyíták és panasziák, hogy mindnyájan mennyire elszegényedtek bántatnak és sértetnek világi gyarapodásukban s élelmükben azon nagy sokaságú különféle portékák s kereskedési csikkek által, mellyek noha az ő mesterségükhöz s foglalatosságukhoz tartoznának, mégis idegen kezek által csinálva s eladásra elkészítve hozatnak be ezen országba és Walesbe.“ (lásd: „politikai gazdálkodás nemzeti rendszere, illa Dr. List Fridrik, fordította Sárváry Antal. Kőszegen 4843.“)

2) A kérdés: mint juthat legtöbb pénzhez az állam? elvégre válaszul egy más kérdést támasztott:

mint juthatnak a lakosok olyan állapotba, hogy lehető sokat adózhassanak? S az országgazdászati tudományt ezen kérdések költötték fel. Tudtomra Xenophon irata „A jövedelmekről” legrégebb megmaradt emléke azon kérdésnek, hogymint juthat legtöbb pénzhez az állam. Mai időben vezércikk vagy emlékiratka képében bocsátana közre a szerző. Át athenei országász s Colbert sokban találkoznak. Mindig azt gondolom, úgy kezdi Xenophon, hogy minők az ország-lók, olyan az országias is (milyen a minister olyan a politika). Az athenei országias a nép szegénysége miatt kénytelen a szövetségeseken igazságtalankodni, vizsgálja tehát író, hogyan lehetne a szegénységen segíteni s ez által az igazságtalankodási gyanúból kitisztítani az országlást? Keresi a végett a jövedelem forrásait. Találja ezeket az atticai föld természetes előnyeiben, minél fogva gyümölcsökben bővelkedvén nemcsak évenkénti termései hanem Öröklők is vannak, mint nagyon keresett márvány, ezüstbánya stb; fekvése is alkalmas, mert Attica nemcsak jó éghajlatban a tenger partján hanem a hellenség közepében is van. Találja ezeket olyanban is, melly az emberektől függ, s vagy előlegező költséget kivan vagy nem.

Előlegező költség nélkül szaporodhatok az állam jövedelme s a magánosok jóléte, ha a) a zsellérek iránt helyesen intézkedik Athene. Ezek magok élősködnek s mégis sokat fizetnek (Egy egy zsellér 12 drachmát mintegy 12 ezüsthuzast adózott. Volt pedig mindenféle országból és népből számos zsellér

Athénében). Vegyük le rólok, úgy mond Xenophon, mi az államnak mitsem használnak s őket mégis becstelenti. Azonkívül fel kell a katonáskodási tehertől szabadítani: evvel nemcsak nekik kedvezünk, hanem a várost is ékesítjük, mert inkább magokban mint idegenekben bíznak az athéniak. Mint árvahivatalt úgy állítsunk zsellérvivatalt is, s jutalmazzuk azon tisztviselőt, ki megyéjében legtöbb és barátságosabb zselléretet mutathat. — b) Ha a kereskedés iránt helyesen intézkedik a város. Athene a kereskedésre legalkalmasabb, kényelmes menhelyt nyújthatva a hajóknak. Ezenkívül másutt a kereskedők árúkkal kénytelenek cserébe rakodni, núvel ott nem jó pénzt használnak: de nálunk, ha tetszik, árúkkal is rakodhatnak, pénzt is fogadhatnak el, mellyet mindig nyereséggel adhatnak el. Tehát ismét hivatalt javasol, melly a kereskedésből támadt peres kérdéseket leggyorsabban elintézza. A külföldi kereskedőket pedig tisztelni kell, így nem csak a nyereség, hanem a jó bánás is ide vonandja s minél nagyobb lesz a forgalom, annál nagyobb a várni jövedelem. Ennek nagyobbítására nem költeni, hanem csak emberszerető törvényeket szabni s jó intézeteket felállítani kell.

Más jövedelmek szaporítására előleges költség szükséges. — c) Az állam felügyelése alatt bérbé adandó hajókat kellene összeállt részvényeseknek építeni, azután egyéb épületeket, mint vendégfogadókat, árudákat (Waarenlager) az idegen kereskedők számára. Hiszi Xenophon, hogy sok részvényes találkozandik,

mert a beadott tőke a városnál leven megbiztosabb helyen és leghosszabb ideig kamatozhat; sőt még ösztönözni is lehetne a részvételre az által, hogy a részvényesek, mint az állam jóltevői örök emlékezetre felíratnának, mért úgy reményű, hogy idegenek, sőt királyok is be fog-nának állani. Az pedig, mint akarja elosztani a nyereséget a részvényesek közé, igazán olyan gondolat, mellyre a körülmények nálunk is kényszerí-tenek már.

b) Most előadja, mire leginkább ezélt Xenophou, hogy mint lehetne az államnak az ezustbányákból jö-vedelmet húznia: (Athene a bányaművelőktől haszon-nyegedét vette a tiszta vagy összes jövedelemnek-e, nem tudom.) Régóta műveltetnek nálunk az ezüstbányák, úgy szól Xenophon, s az ezüstérczes hely nem fogy. Midőn benne legtöbb, munkás volt is, soha senki munka nélkül nem hevert, mert a munka mindig jobb vala a munkásoknál. Mivel, mint nekem látszik, mikor kevesen dolgoztatnak, kevés nyereség is van, ha töb-ben dolgoztatnak, a nyereség is sokszoroztatok. Csak ez egy vállalatban, mennyire én tudom, senki nem irigy á versenyzőre. A mezei gazda tudja, mennyi marha és munkás kell a földhöz képest, minnél többet ha beruház, a kárt kiszámíthatná: de az ezüst munkában soha nincs bőség a munkásokban. Ha sok rézműves dolgozik, jóllehet becsesek a rézművek, a mívésesek még is tenkre jutnak, s a vasmívésesek hasonlóp: úgy ha sok gabona vagy bor terem, jóllehet becses a termés, még sem hajt jövedelmet a mezei gazda-

ság, hogy sokan vele felhagyva kereskedéshez, szatócsághoz és pénzüzérkedéshez fordulnak. De minél több ezüst találta tik, annál többen adják magokat e munkára. Bútort mihelyt valaki ellátta vele házáat, többet nem szerez hozzá; ezüstöt még nem bírt annyit senki, hogy hozzá nem akart volna többé szerezni. Ha valaki mondaná, hogy az arany nem kevesebbé hasznos az ezüsthöz, nem ellenzem, de azt is tudom, hogy ha sok arany van, ez olcsóbb lesz, az ezüstöt pedig eldrágítja. -Bízást lehet tehát az ezüst bányákat mivehii, nem kell attól tartani, hogy a sok ezüst megokszúl. Azért a város nem is csökkentené a magánosok keresetét, ha ő is rabszolgákat összevásárolván bérbe adná az ezüsthányákba, s tőlök jövedelmet húzna. Nem tart attól, hogy a munkások szaporodtával alább szállna a bérlet, mert a vállalkozók is fognának szaporodni, mivel sok honfi és idegen van, ki testével nem akar s nem is fog dolgozni, tudományával pedig szívesen használ.

Iratkájának végén Xenophon követeli, hogy Athene a békét fentartsa, hivatalt állítván fel, melly a békét egész Görögországban őrizze. E hivatal felállításával a várost ollyanná teendi, hogy szívesebben és számosabban fognak id együlni az emberek. — Újat Xenophontól nem tanulhatunk, de azt még is lehet látnunk hogy sok már nem új mit újnak tartunk; észre venni pedig nem árt hogy a pénz kiviteléről helyesebb nézetei vannak mint sok új országásznak s ha a nemes fémnek (Metall) kelletinél többet tulajdonít, hogy abban vele sokan egyetértenek. Aristoteles e

tekintetben eltalálta az igazat, sőt legnagyobb figyelemre méltó az is, mit a mezeti gazdaság elsőségéről a kereskedés felett mond, ha különösen erkölcsi, azaz a jellemet határozó szempontból nézzük. Untatok-e ha híven visszaadom Aristoteles szavait politikáianak első könyvéből? De tapasztalásunk ez által csak gyarapszik ha kitűnő elmék észrevételeit tanuljuk. „A cserélés a természeti elégség híjait pótolja; de midőn a szükségesek behozatala s a fölősek kivitele nehezebbé vált, a pénz használata keletkezik, mert nem minden jószág könnyen szállítható. Tudniillik a cserélésben ollyasmit határoztak adni és elfogadni, mi hasznos és könnyen kezelhető mint vas ezüst stb. Azt eleinte nagyság és súly szerint adták egyszerűen: majdan pedig a mérés bajait meg akarván kímélni, reá jegyet vertek, melly a mennyiséget kifejezte. Meglevén így a pénz a szükséges cserélésből a vagyonszerzés más neme támadt, a kereskedés, melly előbb szinte csak egyszerű vala, de tapasztalás után művészebbé lévén azt kezdte már nézni, honnan s mint ered a legnagyobb nyereség. Innen úgy látszik a kereskedés leginkább a pénz körüi forog, s hogy feladata belátni, honnan jó a pénz sokasága: miért is az a vagyonság és pénz szerzője gyanánt tekintetik, mert többnyire a pénz magában hiú, csak mindnyájoknak törvénye, természet szerint pedig semmi; hisz a pénzes gyakran a szükséges élelemben, szűkölködhettek is. Más tehát a természet szerinti vagyon és vagyonszerzés, melly is a gazdaság. A pénz a cserélés eszköze és célja, s

a pénzbeli gazdagság, mélyét a kereskedés szerez, határtalan. Mert valamint a gyógyászat az egészséget végnélkül czélozza, s minden művészet határtalan céljára nézve, csak feléje törekedhetvén mindig (a nélkül hogy valaki elérné) de abban, mi a célra vezet, nem határtalan: úgy a kereskedésnek sincs határa, mert célja a pénz. Ez tehát természetes vagyon nem lehet. Nemde physiocratát gondolunk hallani? Nemde Xenophon az országász és vezér mercantilista?

3. Míg új Európában a királyi hatalom a földesurakkal az elsőség felett küzdött, addig szabad községek támadának, mellyek magokat kiváltságokkal biztosíték, jó igazgatást állítanak fel, s minthogy nem fekvő birtok által lehettek hatalmasok, szorgalom és műiparban keresték a védő paizst. Mellyeket a fekvés, úgy mint a tenger közelléte vagy egyéb körülmények segítettek, azok fejlett szorgalom után nagy tehetséghez jutának, s egész országokat felülmúltak. De ezeket is a szükség ösztönzé s belátó országlók előmozdíták az országos vagyonosságot. Kivált Sully és Colbert lettek példaadók. Sully IV. Henrik alatt 1598—1640 a francia országgazdálkodást kezelvén, a financiákat rendbehozni igyekezett, s azon meggyőződésben lévén, hogy az ország vagyoneosság fő kútfeje a földmivelés, azt sok teher alól felmenté, s a gabnakereskedés szabadságával is előmozdító. De Sully kora más irányba fordult; a portugálok a keletindiai kereskedés, a spanyolok az amerikai ezüstbányákból eddig nem látott kincseket

gyűjtőnek, s midőn a hollandiak a portugálokat ki szoríták s az anyolok Erzsébet és Cromwell alatt szinte a tengeri kereskedésben osztozni kezdőnek, a két nemzet is meggazdagodott. Mi csoda, hogy minden kormány a külkereskedésre fordítá gondjait, s hogy mindenki aranyat ezüstöt talált legkívánatosabb jószágának, mellyel legbiztosabban lehet meggazdagodni?

S Colbert, ki 1661 finanszországgló (Contrôleur général des finances) lett, intézkedéseit ez elhatalmozott meggyőződés szerint irányozta. A kereskedést és gyárászatot elősegítő; jutalmak által beédesgete ügyes művészeket, selyem-és posztó, szőnyeg-és harisnyaszövő, tükörkészítő s egyéb gyárak emelkedének; kiváltságok által kereskedelmi társaságok keletkeztek; egy hajóhad védelmezte a kalmárhajókat, s így a műipart és kereskedést előmozdítván, az állam jövedelmeit szaporította: de a földmivelést a műipar kedvéért nyomta.

Az elmélet hasonló a tőkéhez. Előző munka nélkül nincs tőke, de ha munka sikere által meggyűlt, a munkát hihetlenu előmozdítja: így előző tapasztalás nélkül nincs tudomány, elmélet, de ha egyszer van, a tapasztalás szemévé lesz, melly nélkül az mindig vakoskodnék. Hogy társadalmi és állami sőt általában emberi cselekvés által irányoztató ügyekben a megelőzött tapasztalásból nem bír olly bizonyossággal a leendő fejlődésre az elmélet, mint a mértan a kör vágányából az egész körre, következtetni, azt a tárgy minősége okozza. — Az országgazdászati elmélet és az országglók intézkedései a két példa

valamelyikét követték, s Sully és Colbert után két rendszer támadt, a földművelői és műipari rendszer, melyek majdan oda fejlődtek ki, hogy szabad szorgalmi vagy államilag irányzott rendszerekké változtak, mely változás természetesen a tapasztalás és elmélet gyarapodása nélkül nem történt. Ha, mint közönségesen felveszik, az ismereteshárom rendszert s a jelenben folyó vitát megláttuk, világossá lesz, hogy valóban az országgazdászati csak két rendszert ismer, a szabad szorgalmi, és az államilag irányzott rendszert.

4. Mintegy dogmává lett már a tudományban, hogy az országgazdászati három rendszere fejlődött ki eddig: a kereskedelmi, földművelői és a műipari rendszer. Melyek föltételei mindenkinek? Követvén a rendet legelőbb a kereskedelmi rendszert (Mercantil - System) adjuk elő.

I. Hogy a vagyonság ezüstben aranyban áll közönséges vélemény, mely onnam keletkezik, mivel a pénz a kereskedés eszköze és az értékek mérője. Kinek pénze van, az minden szükségét kielégítheti. Mondják, hogy egyéb ingó jószág bizonytalan becsű, mert ország, mely az ilyenben most bővelkedik, más évben minden kivétel nélkül pusztá romlás által nagy szükébe eshetik annak: ellenben a pénz állandó barát, mely jóllehet kézzől kézre jár, mégis benn tartathatók az országban s nem emésztetik el egy könnyen. Még mondják, elkülönített országban mindegy volna, valljon sok vagy kevés fémpénze van-e. Ha kevese van, a pénz bizonyos

mennyisége sok jószágot ér; ha sokja van, ugyanazon mennyiség nem annyi jószággal ér fel, hanem mind egyszer mind másszor az ország vagyonszáma nem változott. De mivelhogy egy ország a másikkal közlekedik, már nem mindegy sok vagy kevés pénze van-e. Tehát a kereskedelmi rendszer alapfelfogása, hogy valamint az egyes ember pénz által gazdagszik meg, úgy egész ország is a pénz szaporításával neveli jólétét. Melly ország nem szaporíthatja fém pénzét bányákból, az egyedül külkereskedés által szívárogthatja be külföldről, mi azonban csak úgy történik, ha belföldön előállított sok készítmény! külföldre kiviszen, onnanpedig lehetővé teszi behoz, minthogy a szerint a külföld kész pénzben fogja megfizetni azt, a mivel a kivitel a behozatalt felülmúlja. Miből a kereskedelmi mérleg készül, a kivitel és behozatal feljegyzése nagy szorgalommal történik, mert általa az ország évenkénti gyarapodását kitüntetik, kedvezőnek mondván a mérleget ha sokkal felülmúlta a kivitel a behozatalt. A mérlegnek egy példáját az ágosta Alig. Zeitung 1844 évi 4 44 számából írom ki, melly az Austriai Birodalomból vétezt. Ez az austriai birodalom kereskedésének állapotát 1844 b. Így mutatja be:

„A behozatal összege volt . . . 400,732,000 f. e. p.

A kivitel összege..... 44)6,646.473 _____

Tehát a kivitel felülmúlta a behozatalt 5,94 4,4 68 forinttal.

Ehhez járúl még93,570 font ezüstnek
4,379,067 forintért

és 844 font aranynak . . . 600,004 „ bevitele w

melly összesen 4,980,004 forintot teszen.

Ezt is nyereségnek tartván (mintha bizony ajándékba kaptuk volna a külföldtől ezen ezüst és arany mennyiségét!) felkiált a tudósító: Demnach 10,894; 172 ft. Ueberschuss, oder etwas mehr als 10 Procent des ganzen Umsatzes, die höchste Ziffer zu Gunsten der Monarchie, welche in der letzten 10 jährigen Periode vorkommt/·

Hogy kedvező lehessen a kereskedelmi mérleg a hazára nézve, a rendszer, mellyről szólunk, a gyárászat minden [ágát életbe hozni s előmozdítani következő utakon törekszik.

1. Tiltalom vagy legalább terhes vámlat által idegen gyártmányok behozatalát s honi nyers termények kivitelét akadályozza, ez utóbbit különösen azért, hogy a külföld a nyers terményekből készült czikkeket legyen kénytelen vásárlani s hogy a belföldi műiparosok a nyers terményeket és az éllemléte olcsón kaphassák.

2. Ellenben a gyártmányok kivitelét s a nyers termények behozatalát szabadon engedi, sőt jutalmazással ösztönözi.

3. Ezüstnek aranyak kivitelét szorosan tiltja.

4. Új iparágakat segedelmezés vagy jutalmak által honnosít.

5. A kivitel előmozdítására idegen országokkal kedvező kereskedelmi szerződéseket köt; valamint a külkereskedés bajosabb ágaiban áttörésre kiváltságos kereskedelmi társaságokat, alkot.

6. Más földrészen gyarmatokat telepít, hogy a honi műiparnak vásárt nyisson s az úgy nevezett gyarmati árúkkali ekreskedést hasznossá teszi.

Hogy a pénzre azon nagy súlyt tennék e rendszer követői azt sokan kétségbe vonják: de annyi bizonyos hogy a gyáraszatot a földművelést s a külkereskedést a belkereskedés rovására mozdítják elő.

II. A munkaelosztás következtében az emberek lakhelyei is a foglalatosság szerint különböznek. Falun lakik a mezei gazda, városban a műiparos; a kereskedés összeköti a kétféle lakhelyt, de városban száll meg. Szoktunk tehát falusi iparról, az az földművelésről, és városi iparról az az kézművesség, és gyáriparról, vagy egyszóval, műiparról beszélni.

Colbert és a kereskedelmi rendszer a városi ipáit pártolták: ellentétül a földművelőiek (physiocraták) és a földművelői rendszer a falusi ipart magasztalták. Ezen rendszer úgymond Smith, 1776 körüli, csak néhány elmés íranczia férfiak fejében van, s nem tett soha, nem is fog alkalmasint a világon sehol legkisebb bajt sem tenni. De az országgazdászati rendszerek sorában helyt foglal, s nem hibázhatik e tájékozásban.

Quesnay Ferencz XIV. Lajos orvosa és követői, Franciaország kétségbe ejtő állapotján, melly XV. Lajos uralkodásának vége felé s orleansi herczeg kormányzósága idején elhatalmazott, megindulván, ennek okát leginkább a földművelés elhanyaglásában lelték. Alap gondolatjuk ez volt: minden anyag a természet által hozatik elő, azért a földművelés az egyetlen foglalatosság, melly a javak tömegét sza-

pontja. (Innen a földművelői rendszer neve). A földművelőiek azonban itt meg nem állapodának, hanem tőkélyes állam felől gondolkodának, mellyben jog igazság és erény uralkodik, önkény meg szegénység nincsen. Okoskodásuk eredménye oda megyen ki.

Az ország csak azzal lesz évenként gazdagabbá, mi az elhasznált munka és költség megtérítése után megmarad, mert csak ez tiszta jövedelem (produit net). A földművelésből az elhasznált munkán és költségen felül a természet ajándékából származik tiszta jövedelem, holott a kézművesség, gyáripár, kereskedés stb. feldolgozás és forgatás által új javakat nem teremhetnek hanem csak az anyagok értékét annyival nevelik, mennyit a feldolgozás és forgatás közben fölemésztenek. Az ország összes lakossága ennél fogva két osztályra oszlik el: terményző és nem terményző osztályra. A terményző osztályt teszik a földbirtokosok tehát az egyház és király is, a haszonbérlok és földművesek, mivel ezek hozzák elő a tiszta jövedelmet. A nem terményző osztályhoz tartozik mind a többi lakosság, jöllehet egyik része inkább, más része kevesbbé ösztönzi a termelést.

A terményző osztálybeliek ez által hozzák a tiszta jövedelmet, hogy a földbirtokosok javítás s földbe fektetett más költség által, mit egyszóval telekköltségnek (avances foncières) neveztek, a föld termékenységét előmozdítják; hogy a haszonbérlok és földművesek a gazdaságra kellő beruházások, mint családnevelés, épület, szerszám, marha stb. mit együtt-

véve eredeti költségnek (avances primitives) — s évenként újra előforduló fizetések, napszámra, magra stb. által, mit évi költségnek (avances annuelles) neveztek, a nyers anyagokat előállítják. Egyedül e háromféle költség terményző. Az összes termésből, mint összes jövedelemből, a háromféle költséget, tehát a művelés költségeit (reprises de la culture) ki kell vonni, a mi, azon felül még marad, az tiszta jövedelem vagy nyereség, mellyel az ország vagyonossága szaporodik.

A nem terményző osztályok ezt ugyan nem szaporítják, de használnak még is annyiban, hogy a földművelés terményeit átalakítják részint emésztik is, mi által a földhasználást elősegítik s így a természetét ösztönzik.

Quesnay gazdasági rajzban (tableau économique avec son explication 1758) megmutatta, mint oszlanék el a termények összege a lakosok között ha természet elleni szabályok a természetes fejlődést nem akadályoznák. Ezen rajzot annyira magasztalták, hogy Mirabeau ezt írta róla: „A történelem elejétől fogva leginkább szerzett három találmány állandóságot a társadalomnak, az irás, pénz s a gazdasági rajz, melly a két elsőnek eredménye s kiegészítője, s a mi korunk nagy találmánya, de mellynek jótékonyosságát csak a jövő nemzedékek fogják élvezni.

Ezen rendszer gyakorlati szabályokat következtet:

4. A földművelés a kormánynak legnagyobb gondját igényli. Mind azt, mi a földművelést gátolja, el

kell háritani, s a termésnek eladását nemcsak bel-földön, hanem külföldön is megengedni.

2. A terményző költségeket semmi áron sem szabad csorbítani. Valamint tehát a haszonbér megvétele előtt az évi és eredeti költségeket, így a tized és minden adó megvétele előtt a telekköltséget kell kivonni: s adó csak a tiszta jövedelemből vétethetvén legigazságosabb azt a földbirtokosoktól telekadó képében megvenni, mert ők a tiszta jövedelmet a földbérben szedik. A többi osztályok úgy is csak ebből fizethetnének adót mit szolgálataikért a földbirtokosoktól kaptak: tehát egyszerűbb és jobb ezektől egyenesen, mint amúgy nem egyenesen venni meg az adót.

3. Nemcsak a földmivelés, hanem a műipar és kereskedés minden korláttól mentessék fel, mivelhogy minden irányozás és korlátozás csak terményzedén költség volna, s a szabad versenyt, melly hasznos, gátolná.

III. Bizony kár hogy Smith Adám híres munkája (*An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations* — Vizsgálódás az országvagyonosság természetéről és okairól) — mind eddig a magyar, olvasó közönség kezében nincsen. Ha legalább hús év óta közkézen forogna, s nem csak azok — de valljon ezek is mindnyájan olvasták-e? — kik külföldi, különösen angol irodalomban jártasak, ismernék azt, hiszem a társodalmi és állami ügyekben több hozzá tudással bírnánk, s olyan politico Don Quixote, minő 1847 előhava 12-kén az erdélyi országgyűlé-

sen az adóról nyilatkozott, miszerint benne van a jus publicumban, milly adóval tartozunk a homagialis tisztelet adójával *) melly szerint kötelességünk a kormányt megbecsülni! minél ritkább volna már nálunk. Sőt List Fridrik magyarra fordított munkája is kevesebbet hatott, minthat vala közönségnél, melly Smith tanait ismeri. Tájékozásonban nem a híres rendszer hibáiról, mellyeket több helyütt találunk, hanem tartalmáról emlékezem inkább; úgy sem lehet a tévedéseket felfogni s '(megérteni, ha nem tudjuk, min rínak ki azok.

Az első országgazdászati rendszer a gyárászatot és külkereskedést, a második a földmívelést állította az országos vagyonság kútfejének, amaz irányozva, szabályozva, ez szabadságot követelve. Szélsőségekben soha nincs az egész valóság: eme két rendszer szélsőségekben forogván, mindenike féligazságot foglal csak magában. Smith már mint közvetítő lépett fel sokaktól dicsérve magasztalva, de nem mindnyáját kielégítve, mert az igazság telje kivált a társadalmi és állami tudományokban nem néhány, hanem minden tényezőtől kerül ki. A népnek munkája, mellyet éven át teszen, látja őt el a szükségességekkel, úgymond Smith, s minél nagyobb a munka eredménye azokhoz képest, kik élvezni akarják, annál jobban elégitetnek ki a szükségek. De azon arány függ részint az

*) Mi tudatlanságból eredt hazudság is. Ha középkoriak akarunk lenni, a homagium adója mind azt foglalja magában, mire az államnak szüksége van.

ügyességtől mellyel az egyesek dolgoznak, részint attól, hogy sokan dolgoznak-e hasznosan az az terményzőleg az országban. Im Smith tanításainak lelke! könyvének első két részében áradozva terjedez az: mi azon rendben, mellyben Smith, hozzuk fel lehető röviden az egyes tanokat.

Mi sikeríti a munkát, s mint oszlik el természet szerint annak eredménye a nép különböző osztályai között? ezt fejtegeti az első rész tizenegy szakaszaiban.

a) A munka sikere függ a munkaelosztástól, mivel ügyességet, időkimélést, s munkarövidítést okoz. Ki sokfélebe kénytelen magában kapni, egyikben sem juthat kitűnő ügyességhez, sem munkarövidítést vagy gépeket nem talál fel, azonkívül, hogy a munkaváltoztatásban idejét is vesztegeti, holott pénz az idő. Híres példával világosítja meg állítását Smith. Munkaelosztás nélkül egy ember alig csinálhat napjában 40 tüt, de munkaelosztás mellett egy ember 4,800 tüt csinálhat. Következeti továbbá belőle, hogy a földmívelési és gyári munkák már annál fogva is olly különbözők eredményeikben, hogy amott a munkaelosztás nem megy annyira mint itt, honnan megérthető, hogy kevesebb fejlett ország gabonára nézve versenyezhetne fejlettebb országgal, midőn gyártmányokra nézve azt nem tehetné.

b c. A munkaelosztást a megcserélhetőség mozdítja elő. Bármilyen nagy eredményt okozhat is a munkaelosztás, ez még sem fejlődik, ha a megcserélhetőség nem biztatja, mert rosszul jár p. o. a csiz-

madia, hol minden ember maga készíti magának a bocskort. Cserélhetés csak ott van, hol nagy vásár lehet; vásár meg ott lehet csak nagy, hol jó közlekedés van. — Ki a homagialis tisztelet adójával lerója az állam iránti kötelességeit, csinálna bár kis következtetést.

Hol nincs jó közlekedés ott nincs nagy vásár; hol nincs vásár, ott nem lehet nagy a munkaelosztás; hói ez nem nagy, ott a munka nem sikeres; hol a munka nem sikeres ott szegénység van atqui Magyar-és Erdélyhonban nincs jó közlekedés stb tehát van szegénység.

d. A cserélés a pénzt tette szükségessé. Egyebet nem mond itt Smith mint Aristoteles. Hanem megjegyzi, hogy az érték kettőt jelent, vagy haszonbecset (value in use) vagy cserebecset (value in exchange). A dolgok cserebecset megtalálni, ha keressük, mi annak valódi mérője vagy valódi ára; mi részek teszik a valódi árt; s mi körülmények emelik vagy nyomják le a valódi árnak részeit a természetes vonalnál felebb vagy leebb? De hogy a haszonbecset a cserebecstől az értékben meg kell különböztetni, mutatja a víz, mellynek haszonbecse felette nagy, cserebecse pedig nincs.

e. A cserebecsének valódi mérője a munka, miszerint a mennyi fáradságomba került valamim, annyit ér nekem az, de másnak is, ki szinte annyi fáradságot volna kénytelen azon valaminek előteremtésére fordítani. De forgalomban nem munka

szerint fejezzük ki az árt, hanem pénz szerint. Innen foly, hogy munka minden értéknek valódi ára, pénz pedig annak névi ára. A pénz maga is, mint arany, cserebecsével bir, mennyi munkába kerül annak előállítására. Innen bányák mellyekből sok ezüst arany kevesebb munkával jön ki, azon remek cserebecsét lenyomnák, mi Amerikának felfedezése után az amerikai bányák által történt is, az az kevesebb munkát lehetne azontúl bizonyos darabb ezüstrrel megfizetni, s a közvélemény szerint drágaság lett, az az a dolgok névi ára felebb ment volna.

f. Miután a munkaelosztás meg van, minden érték úgy szólván több emberek munkájából származik, az értéknek úgy valódi mint névi ára tehát több részekre oszlik el. De bár hány kézen ment is keresztül az érték s oszlik el ára is; azt e három rész alá lehet hozni, t. i. munkabér, „földbér és tőkebér alá (wages, rent, profit). Minden érték árát teszi tehát a munkabér vagy napszám, a földbér vagy a földbirtok utáni jövedelem, és a kamat vagy nyereség. Lehet, hogy Pálnak van saját birtoka, ki azt maga kezével és pénzén műveli: akkor az Összes jövedelemben Pál az árnak mind három részét maga húzza. De ha Pál bérbé adja birtokát, a haszonbérő pedig napszámosokkal művelti: akkor világos, hogy az összes jövedelem mint ár, e három részre oszlik el.

Minden értékben a földbér csak egyszer van meg; de minél több kézen ment az keresztül, annál többször van meg benne a munkabér és tőkebér.

Azért vagyonosabb azon ország, mely nem csak termeszt, hanem a terményeket fel is dolgozza és eladásra viszi. Felvilágosításra: egy angol lap szerint azon vas, mely rudbn 40 cz. flot ér, lópatkókban 25 cz. for. asztali késekben 360, varrótűkben 700, tollkéslapokban 6,570, csatok és fényzett gombokban 8,670, óra rugókban 500,000 ezüst forintot ér.

g. De az ár, mellyben az, említett három tényező foglaltatik, majd természetes, milyen nagynak kell lennie, hogy a pénzes tőkét, a napszamos fáradságát, s a földbirtokos földjét od adhassák; majd pedig vásári, melly a vevők és eladók arányától függ, és felette változékony. Mind a mellett nagyon és sokáig nem különbözhetik egymástól a két ár. A természetes ár meghatároztatik, a munkabér tőkebér és földbér által, ezeknek természetes nagyságát kell tehát keresni.

h. A munkabér vagy napszám mindenestre olly nagy legyen, hogy a napszamos élhessen s családját táplálhassa, mert ha sokáig kisebb ennél, fogyni fog a munkások száma. De függ a napszám a jövedelemnek azon részétől, mellyet a munkások fizetésére szánnak; minél nagyobb az, annál többen keresnek munkásokat; s jobban fizetik azokat. Hanem azon jövedelemrész az ország állapotától határoztatik meg. Ha benne sok tőke van, mellyet nem akarnak hévertetni, s ha a tőkék évenként szaporodnak még pedig nagyobb arányban mint szaporodik a munkások száma, úgy a munkabér magasabb lesz, mint különben.

i) A tőkebér vagy nyereség még bizonytalanabb a munkabérnél jöllehet az is a tőkék számától függ, de megfordított viszonyban a munkadíjjal. A sok tőke emeli a munkabért, de alányomja a nyereséget. Innen nagy nyereség és magas napszám csak új haladó országban lehet együtt, mint Éjszak-amerikában volt, legalább az újabb időkig. A kamat némi mérője a tőkenyereségnek, úgy hogy feltehetni, hol száztól négyet fizetnek, ott a száz utáni nyereség lehet nyolcz. Hanem a kamatot a törvénykezés mivolta nagyon határozza, mivel ha nehéz és hosszú perek által juthat csak pénzéhez a hitelező, a kamatba a veszedelmet is beszámítja, mellynek pénzét kiteszi, midőn azt hitelezi.

j) A munkabér és tőkebér a különböző vállalatokban nem egyenlő, természetes okok és ország-lati rendelkezések miatt.

Természetes okok lehetnek a munkának kelleme vagy kellemetlensége, arra megkívántató kisebb vagy nagyobb készülés, a munkának folytonossága, a bizodalom, mellyet a munkásba helyezünk, végre a siker kisebb nagyobb valószínűsége. Mert ez okokból többen vagy kevesebben adják magokat vagy tőkéiket bizonyos vállalatokra, mi által a munka és tőkebér különbözővé lesz.

Ország-lati rendelkezések, mint egyedárusság, ez éhek, a foglalatosságot kisebb számra részvevőkre szorítják mint különben akarnának benne részt venni,

s azért nevelik a munka — és tőkebért: A tulajdon, úgymond Smith, mellyet munkájában minden ember

bír, valamint az más egyéb tulajdonnak eredeti alapja, úgy a legszentebb és legsértetlenebb, is. Szegény embernek öröksége karjainak ereje és ügyessége: őt azon erő és ügyesség oda fordításában, hová szomszédjának sérelme nélkül legjutányosabban fordíthatja, megakadályozni ama legszentebb tulajdonnak világos megsértése. Másrészt az országlat halmozza néhová a munkásokat s ez által kisebbíti a munka és tőkebért. Alapítványok teszik, hogy az egyházi és tanítói pályára sokan tolulnak, tehát fizetésük aránylag csekély. Másképp volt az míg a tudomány csarnokait a szegények előtt nem nyitotta meg a kereszténység szelleme. Isoerates p. o. mindenik tanítványától 10 minat vett, mi mintegy 330 cz. ft., pedig egyszer 100 tanítványai voltak.

k. A földbér függ a földnek termékenységétől és hollététől. Városhoz közel föld nagyobb bért fizet mint a távol levő. A földbirtok eredetileg előbb a munkabért, azután a tőkebért, s utoljára csak a földbért fizeti. Hogy fejlett állapotban minden változás leghamarább a munkabér rovására történik, onnan van, mivel a napszámos töke nélkül lévén többnyire, kézből szájba dolgozik, s azért a legkisebb bért is elfogadni kénytelen.

Általában minden tőkélyesedése a munkának mely a gyártmányok árát csökkenti, a földbirtokosnak jövedelmét (a földbért) nagyobbítja, mert az a maga terméseit vagy azok árát gyártmányokért cseréli ki, melyek olcsóbbak lévén több fogy asztókra is találnak

s ez által a nyers termények árát felszökte-
tik. Az országnak minden valódi haladása a
földbirtokosoknak szükségképen használ.

A gyulék (stock) természetét, összehalmozását és
hováfordítását a második részben fejtegeti.

Míg valaki többet nem bír, mint a mennyi néhány
heti élelmére kell, addig nincs gyüλέke, s ez álla-
potban rendesen ott vannak, hol a munka nincs
elosztva. Meglevén a munkaelosztás, egynek másnak
többje lehet néha, mint a mennyit éven át felhasznál-
hatna: okosan teszi tehát, ha közvetlen felhasználásra
csak részét tartja meg, más részét pedig gyümöl-
csözted, azaz tőkét csinál belőle. A tőke két Úton
gyümölcsözhetik, vagy természetnek, gyártanak, ad-
nak vesznek rajta, s ekkor forgó tőke; vagy ja-
vításokba, gépekbe stb ruházzák, a midőn befek-
tetett tőke.

Országnak összes vagyona szinte három rész-
ből áll:

1) Abból, mi közvetlen felhasználásra szolgál,
s mi azért jövedelmet vagy nyereséget nem ad, mint
élelem, lakóház, bútor stb.

2) Befektetett tőkéből, melyet tesznek gép,
szerszám, mi a munkát rövidíti; jövedelmező épü-
let, mint bolt, gyárépület stb.; földjavítás; a lakosok
szerzett ügyességei: a tanulási költség is befektetett
tőke.

3) Forgó tőkéből, melyet tesznek:

a) A vert pénz, melly a jószágokat forgatja;

b) élelem, mit mészáros, sütő, gabnakereskedő stb. tartanak;

c) anyag, mellyből gyártani, készíteni fognak;

d) gyártmány és készítmény.

A három utolsó táplálja s hozza helyre a közvetlen felhasználás által elköltött gyulákét és forgó tőkét, melly minduntalan kopik és fogy. A pénz azt nem teheti, sőt, mit a pénz előállítására fordítani kell, avval az ország tiszta jövedelme csökken. Mert a pénz, a forgalom e nagy kereke s a kereskedés nagy eszköze, mint minden kereskedelmi eszköz, jöllehet a tőkének nevezetes részét teszi is, a társadalom jövedelmének részét még sem teszi; jöllehet azon fémdarabok, mellyekből a pénz áll, minden embernek eljuttatják a jövedelmet, melly őt illeti, magok még sem teszik részét a jövedelemnek. Papírpénz és bankjegyek megkímélik a pénzrefordítandó költséget: azonban többet nem hozok elő Smith nézeteiből a bankok és papírpénz működéseiről, mert hosszú lenne tájékozásom,

De a gyűlék vagy tőke mint halmozódik fel? Itt Smith a terményző és nem terményző munkát határozza, terményzőnek azt nevezvén, melly az értékeket szaporítja, vagy mellynek eredménye valaha ismét annyi munkát eszközözend ki, mennyi azt magát előhozta. De szükséges, hogy a terményző munka eredményét a takarékosság gyűjtögesse.

Az így gyűlt tőkét bizonyosan leelőbb földmívelésbe. azután műiparba és belkereskedésbe, utoljára

pedig csak külkereskedésbe fogják a hasznot és bátorságot néző emberek fordítani.

Smith elméletét nem jól ismertetnek ha elhagynék, mit a kereskedelmi rendszerről mond. De nem fogjuk végig elkísérni azon rendszer tánainak megcáfolásában, hanem egyedül azt említeni, melyre nézve a vélemény vagy belátás változott.

A kereskedelmi rendszer a hazai vagyonosságot leginkább beviteli megszorítások által igyekszik előmozdítani, melyek is vagy magas vám, vagy teljes eltiltás. De valamely országban levő összes ipar soha nem múlhatja felül a társadalom tőkét, miért az csak olyan arányban haladhat, miilyenben a tőkék szaporodnak. Minden ember már úgy is ott szereti tőkéjét használni, hol és mint leghasznosabb neki. A melly iparág legtöbbet jövedelmez, abba fektetik pénzeiket; iparág terménye pedig abban áll, mit a feldolgozandó anyaghoz hozzá teszen. Midőn tehát az egyesek saját hasznukat nézik, az országét mozdítják elő, mert minden társadalom éves jövedelme tökéletesen egyenlő,, ipara éves terményeinek forgatható értékével, vagy inkább a társadalom éves jövedelme teljesen az mi az éves forgatható érték.

Az egyes ember legjobban tudja, mellyik iparág hajt legtöbb nyereséget. Az országlat beavatkozván, vagy haszontalant tesz, vagy még árt is. Haszontalan akkor beavatkozása, midőn a hazai ipar terménye olyan olcsó mint a külföldé; káros meg akkor, midőn

itthon csak nagyobb költséggel bírnak valamit előállítani mint a külföld. Minden okos házi atya mástól veszi mind azt, mit maja drágábban tudna csak természetesen vagy készíteni: már a mi okos egy családja nézve, az alig lehet oktalanság egész nagy országban. A társadalom ipara tehát csak ez arányban növekszik, melyben tőkék szaporodnak; de a tőkék ismét csak ez arányban szaporodnak, melyben lassanként a társadalom jövedelméből megtakarítatnak, mi tehát a jövedelmet nagyobbítja az közvetve szaporítja a tőkéket is: már pedig lehet, hogy országlati rendeletek a jövedelmet kevesbítik. Az állam ezeknél fogva üdvösebbet az. ipar előmozdítására nem tehet, mint ha fenntartja a békét s lehető kevés adót szed, mely adó leginkább fogyasztja a jövedelmet s úgy a gyűlhető tőkéket is apasztja. Legyen tehát teljes kereskedési szabadság!

Mégis két esetben a megszorítás elkerülhetlen, midőn bizonyos iparág a hazai védelemre szükséges, valamint akkor is, midőn itthon adózik. Első esetben bármibe kerüljön, a védelmi eszközöket az országban kell készíteni: másik esetben a külföldi azon árukra legalább annyi vámot kell vetni, mennyit a hazai áru adózik. Más esetekben nem olyan világos, ha kell-e a külkereskedést megszorítani, p. o. midőn a külföld korlátozza a mi kivitelünket s mi hasonlóval felelvén az onnani bevitelt szinte megszorítani akarjuk. — Végre a kereskedelmi mérlegtőli tan által. Országra nézve a nyereség nem áll arányban

ezüstben, hanem a föld és munka éves terményei becsének szaporodásában.

Smith rendszere sok követőt talált, s kik rajta gyengeségeket láttak s azon túl haladni látszattak is, még is nyomdokin maradtak, mert az anyagi munkának elméletét csakugyan ő adta legelső kielégítőleg. Leginkább azt vetik ellene, hogy az anyagi munkát tette az ország vagyonságának egyedüli forrásává s a természet adományait egyfelől és a szellemi munka eredményeit más felől nem méltányolta. De Smith a nemzetek vagyonságát (the wealth of nations) fejtegetvén, csak az anyagi javakra szorítkozott, jóllehet egyoldalúlag — s a maga feladatának megfelelt. s minthogy a javaké értékét reám s minden, másra nézve nem a szerint határozta ftieg, mennyi élvezetet nyújt a jószág, hanem mennyi fáradságba került annak előállítására — mi a forgalomban az egyedül igaz értékmérő — a természet jótéteményei, a mennyiben fáradságunk nélkül vannak, csakugyan nem nevelik a jószág értékét vagy árát.

Rendszerében tojáshegyére állításnak a munkaelosztást hirdetik. Még List is mondja, hogy bár mennyit köszönhetett is az országgazdászati Smithnek, neki a munkaosztás legragyogóbb eszméjének látszott, melly miatt a többit mind elhanyagolta, jól tudván, hogy kinek eladó drága köve van, azt nem zsák buzaszemek közé rejtve viszi vásárra, hanem legfelül mutogatja. Mert úgy látszik, ekkép elméledik List, a természet szándékában nincs az, hogy egyes gondolkodók fejéből egész tudományok teljesen

származzanak ki. — Pedig alig merem kimondani, Plato politicája II. könyvének a munkaosztás elve a társadalom alapjául tetetvén teljesebben van alkalmazva. *)

III.

4) Tulajdonképen egy gyakorlatot, a kereskedelmi rendszert, és egymást kiegészítő két elméletet, a földmivelői és iparszorgalmi rendszert, láttunk eddig az országgazdaszat terén; s a mit elfeledni nem kell, Európa két leghatalmasb nemzeténél támadtak azok. Angol-és Franciaországban nemzetiség tekintetében úgy vannak mint májával az egészséges ember, alig érzi hogy van, s legritkábban beszél róla. A gyakorlat s az elmélet a gyengét nyomta; kereskedelmi korlátozásokat államjövendelmi tekintetből alkalmaztak mindenütt, nem gondolva sokat fejlesztik-e vagy akadályozzák a gazdasági fejlődést: az elmélet a szabad kereskedést az egész föld kerekiségére ki akarta tejeszteni, nem gondolva a gyakorlattal, mellyel okos beszédbe úgy sem lehet állani.

De nem csak a szárazföldi zárlat (Continental-Spelre) mellynél fogva Napóleon az angolokat a szárazfölddeli kereskedéstől eltiltván, a francia és német népeket műiparra ösztönözte, s melly műipar Napoleon elbukta után az erőködött nemzetek nagy veszteségére ismét az angol elsőbbségnek feláldozta-

*) Smith a munkaosztást egyedül a cserélési hajlamra építi: másként Plato, ki szerint a cserélés nem oka, hanem következése a munkaosztásnak.

tolt; nemcsak az angol gabona - törvény, mellynél fogva nem engedte Anglia, hogy azon országok, melyek gyártmányokat tőle vettek, gabonával fizessék azokat: hanem a műipar újabb fejlődése is, melly idegen . országokat kizsákmányolhat, ébresztették a gondolkodást, hogy meglelje az elszegényedésnek okát.

S a szétdarabolt gyenge nemzetek szószólója List Fridrik lett, kit az előtt csak Rotteck és Weicker Staats-lexicon-jában megjelent czikkcleyeiről ismerünk, mígnem 1842 „Az országgazdaszat nemzeti rendszere“ első kötetét kiadta. A magyar közönség is bírja magyar fordításban: mind a mellett tájékozási feladatunkhoz képest használjuk.

A gyakorlat siket volt, ez körülbelül List értelme, s nem hallotta vagy legalább nem hallgatta kereskedelmi korlátozásaiban az ész és emberiség igényeit az állandó békére és szabadságra, mert a mi eszköz csak, azt czélnak nézte. Az elmélet vak volt s nem látta az emberi nem egyedségeit az az a nemzeteket, mellyek anyagi szellemi fejlődéséből folyhat csak az emberiség üdve; vak volt, hogy az okozatot, a nemzeti vagyonosságot nézte, s nem látta ennek okát vagy kútfejét, s azért nem is gondolta,-hogy országra nézve a szerzési tehetség sokkal többet ér, mint a szerzemény melly amaz nélkül elfogy. A helyes elmélet a nemzetet gazdaságilag fejleszteni, s úgy hatalmassá, önállóvá tenni akarván nem az értéket becsüli legtöbbre, hanem az értéket előállító tehetséget vagy a terményező erőt. Ezt tevén okos útmutatást is adhat a gyakorlatnak. Egyes ember, ha sze-

génységre jut, annak szolgája, kitáplálja: nemzet és ország is, ha elszegényedett, annak lesz szolgája, ki vagyonát és tehetségét bírja: nem csak szuronynyal, hanem méginkább orsóval lehet hódítani. A nemzetek gazdasági fejlődésökben ötféle fokon lehetnek, úgymint vad állapotban, pásztorkodó életben, földmivelő állapotban, földmivelő - gyári és végre földmivelő-gyári és kereskedelmi állapotban. A két első állapot nem is fok tulajdonképpen, abban semmiféle gazdasági fejlődés nem lehet: de a többi három fok külön-külön gazdasági országlatot követel.

Míg a nemzet vagy az ország földmiveléssel foglalatlan egyedül, addig a fejlettebb országokkal szabad kereskedési viszonyban álljon, hogy ezek a fölös termést megvásárolják, az pedig a szorgalmasabb természetűre az értékesítés s a műszorgalom szülte élvezetei által serkentessék. De mihelyt a földmivelő ország annyira fejlett, hogy minden emberi- és tőke-erejét arra nem fordíthatja többé haszonnal szükségből földmivelő-gyáripari állapotra vergődik, mint hogy azt nem téve vagy nem tehetve, úgy anyagilag mint szellemileg kiskorúságban marad örökké. Hanem az állapotra vergődés csak úgy sikerülhet, ha egyfelől magában a megkívántató előzményeket bírja a nemzet, másfelől pedig az előre haladt országok versenyétől magát biztosíthatja. Megkívántató előzmények társadalmi és állami fejlettség, minél fogva a személy-és vagyonbiztosság semmi karok és rendek kiváltságai által ne sértessék s a

törvény előtt jogegyenlőség legyen; a népben jobblét utáni vágy, mely a szorgalmat serkentse s a takarékoszágot élvezetté tegye. Hol ezek nincsenek meg önálló gazdasági fejlettségre a nemzet soha nem juthat. — A külföldi versenytől vámsorompók által biztosítja magát az iparkodó nemzet, de akként, hogy a vámlat csak elősegítse a bel-földi ipart, ne pedig örökre kizárja a külföldit. De vámsorompók nélkül szabad verseny által akarni az elmaradt nemzetet a műiparra emelni olly dőre gondolat, mint óriást kis fiúval szabad birkózásra ereszteni, s avval vigasztalni magát, ha életre való a fiú, nem hagyja magát.

Mihelyt a nemzet maga szükségeit saját iparával könnyen és jól kielégíti, a vámok szűnjenek közte és a külföld között, hogy a lábra kapott ipar el ne bízsa magát s méltatlanná ne váljék az eddigi kegyre. Most természetes haladás következtében a műipar mind jobban növend, míg utóljára az országból mintegy kinő. Ekkor az utolsó és legteljesebb gazdasági fok következik be, a földmivelő gyári és kereskedelmi állapot, melyben az ország feles gyártmányait a meleg országok dúsz terméseiért kicseréli, s azért ezekkel kereskedési összeköttetésbe jutni igyekszik. Akkor a földön beérkezendik talán, miről a jobb elmék álmodnak az örökös béke s lehető jólét. A mérsékelt légű országok gyáriparosok, a meleg légűek pedig inkább földmivelőtek lévén a legnagyobb munkaelosztás és egyesítés, melyre a természet úttal valósuland, s ekkor a meleg légű országok is, mely-

lyek Angliától kiszívták, az európai nemzetek versenye által szabadságra vergődnek, újra megtelnek városokkal s úgy az ipar és kereskedés nem gyarapított nagysága épüld fel a földön.

S Európának melyik országa és nemzete az említett két utolsó gazdasági állapotra vergődni nem képes, az ki van rekesztve az emberiség tanácsából, az ideiglen óráiglan tenghet ugyan mint raritas, de nála nélkül el van az európai szellem! Hanem azon díszes szerepre nem csak emberi akarat szükséges, a természet ajándéka is kell hozzá. Mert a mely nemzet nem nagy, s terjedelmes jó fekvésű és bőáldásu országban nem lakik s tengert nem, ér az ilyen önálló biztos inghatlan alapon nyugvó gazdasági fejlődésre nem képes. Az tehát, ha van egységi szellem benne, hódítások által kénytelen magának utat törni a tengerhez, a nemzetek azon nagy küzdteréhc. Velence, Genua és a Hanza- szövetség magasságokról leestek, mivel nagy nemzetek nem tartották fenn. Helvetország örökre oda fog állani, Giova a környékező országok teendik, mert nem csak kicsi, hanem száraz beföld is. 7— — (A magyar olvasó a felelettől remegve kérdezi talán: igazat mond-e List? a történelem tanúsága mellette szól-e? s az éhek jut eszébe, mely a múltat magasztalja, hogy egyszer háxom tenger árjai mosták Magyarországot partjait! Búsan emlékezik, hogy. L Lajos messze német és olasz földeken keresztül koldult út hadainak Nápolyba inkább mint sem egyik partról a másikra saját hajóin igyekezett volna átkelni! emlé-

kezik, hogy Dalmatországról nem maradt meg egyéb cízmnél a báni nevezetben, mint vajmi sokunknál a nemességről csak a kutyabőr maradt meg! Látnia kell, hogy országunk már földirati terjedelménél sokkal sokkal kisebb: mert im két ember két párt, csupán azért hogy egyet nem akar tenni, jöllehet világos napnál bizonyosabb, hogy ez is az is kell, nem fér meg többé benne, s úgy küzd életre halálra egymás ellen, hogy -----magyar történetek folynak. Politicus nemzetünknel a politica úgy jár csúfúl, mint kártyajátékból élő hősnél a becsület: legtávolabbról se illesd, szálkardra hí mindjárt; a mink nincs azt kell szemlélni).

. List bizonyosan igazságtalan Smith ellen; a magyar olvasót az ne bírja arra, hogy Smith tanulását elmellőzze. List sokban kiegészíti, de alapelveit nem forgatja fel: az ellenkezés csak a gazdasági országlatra nézve áll. List elmélete, a mennyire már ismerjük, oda megyen ki.

Valamint egyedet, nemzetet és emberiséget látnunk és egymástól megkülönböztetnünk kell, azonkép nem szabad magány országos és világi gazdaságot összezavarnunk: mert egyed elveszhet a dúz országban, s nemzet elenyészhet a népek sorából, ha egyedségeikhez alkalmazott gazdaszati rendszert nem követnek. A földmivelőiek és Smith iskolája nem nézték a külön országokat, azért míg szükséges az egyes országokat és nemzeteket ápolni és fenntartani., azok elméletét a józan országlat nem alkalmazhatja.

Smith akar ugyan az országos vagyonosságról

s annak kútfejeiről elmélkedni, mégis csak az értéket tartja szeme előtt, nem a terményező erőket is, melyek mindig új értéket állítanak elő. Országra nézve pedig sokkal fontosabb az, minél fogva lesz vagyonnossá, mint a vagyonnosság maga. Innen a helyes országgazdászati elmélet a terményező erőket tárgyazza leginkább. — A munkaosztás elve nem csak úgy hat, mint Smith megmutatta, hanem úgy is, ha a földmívelést és műipart körébe vonván elosztja a részletmunkákat és egyesíti a terményező erőket, hogy a földmívelés és a műipar összehangzásba jöjenek egymással. A melly ország a műipart elhanyagolja, félkezű emberhez, hasonló az, ki felényinél kevesebbet hathat, mint kétkezű ép ember. Az iskola nem tekintvén a nemzeteket, ezek gazdaságát olyannak nézte mint egyes emberét, s azért más részről feneketlen világfiség (Cosmopolitisrtius) holt anyagiság és szétoszlato részintesség (particularismus) hibáiba esett, mellyekből ki nem szabadúlhat.

A műipar becsesítven a terményeket és az embereknek táplálási és fejlesztési eszközöket nyújtván, nem csak a nemzet ^személybeli tulajdonai, hanem a föld természetes ereire is jótékonyan hat, amazokat kifejtvén, ezeket napvilágra hozván. Mert a földmívelői országban támadó gyári erő kő-és vasutakat épít, csatornákat ás, gőzhaj ózást indít, melly ek segítségével hághat csak a földmívelés azon tökélyre, mellyre képes. Műipar és kereskedelem az emberfajokat vegyítik — s a vegyfajok fejlesztik ki a legtöbb erényeket. Műipar nélkül az elszaporodó népesség

folyvást a földmivelésre szorulván, eldiribolt gazdaságot űz, mely az erőket és ügyességet parlagon hagyja. Innen az anyagi tőkék nem gyűlhetnek, s tehetetlenné lesz az egész ország.

Az iskola különbséget tesz a befektetett és forgó tőke között, s amahoz sokat számít, mi forgalomban van, de a különbségnek hasznát nem veszi alkalmazásban. Nem tekinti, hogy nem csak az anyagi, hanem a szellemi tőke is, nagyobb részint földmiveléshez, gyárakhoz és kereskedéshez vagy azok egyes ágaihoz van kötve, sőt épen bizonyos helyhez is. Igazán forgó tőke az volna, mit könnyű és vesztes nélkül egyik ágból a másikba áttehetni, s megfordítva. Ezt, ha látja vala, nem annyira kikötés nélkül állította volna az iskola, hogy minden ember bizonyosan ott használja tőkéjét, hol legjutalmasabb mert nem mindig kiviheti ám onnan, hol eddig be volt fektetve, s hol elveszhet ha nem ójja az országlat.

A műipar neveli a földbirtokosok jövedelmét, előmozdítja a kereskedést és hajózást; a pénzbeli viszonyokat jobb egyensúlyban s a piaczi árt nagyobb egyenlőségben tartja. Semmi körülmény sem hat visszasabban a mezei gazdára, mint a piaczi árak szerfeletti ingadozása, melly minden vállalatát elzsibasztja, mivelhogy a gazda soha biztosan ki nem számíthatja, mennyit reménylhet, ha beruházásokat teszén. A pénzbeli zavarokat és árbeli ingadozásukat csak úgy lehet elkerülni, ha a bel műipar a bel földmiveléssel s a bevétel a kivitellel jó arányban

vannak. Az idegen országok között csakugyan van bizonyos kereskedelmi mérleg. Ezek tán főbb vonásai List tanításainak?

2. List a régi kereskedelmi rendszert újra felköltötte, a nélkül, hogy hibáit is elfogadta volna. Tájékozásunkból is kitetszik, hogy megengedve az elmélet lassanként! kiegészítését a különböző rendszerek által, ezek a gazdasági országlatra nézve két sarkot tesznek, vagy t. i. szabad, az országlattól független gazdasági fejlődést, vagy attól irányozottat követelnek. Ama sarkot teszik a földmivelőiek és Smith iskolája, melly tavai óta ismét Angliában uralkodó: ezt teszik a kereskedelmiek, s mondhatni minden európai országlat, mellynek világosságot List nyújtott, ha ugyan mindenütt az országlat olyan széles látkörrel bír, mint minőben List igazságai állnak. Egyébiránt, kik Listet az angolok új nézeteivel megczáfolni akarják, azoknak ajánlom, olvassák szorgalmatosan munkáját, s azt fogják találni, hogy az angol gabnatörvények megváltozása őt csak igazolja.

Ha szabad saját elméletről szótanunk, e szerint a vita megszűnik az elméletben. Ugyanis a munkát nem csak Smithnél, hanem Listnél is tágabb jelentésben s az emberi létei alapjának kell venni, valamint a munkaelosztást a társadalom elvének elismerni. Meit tagadhatlanul igaz, hogy az ember csak munkája által fejük emberré; hogy arra neki anyagi, szellemi és közvetítő munka kell; továbbá hogy mind ezt maga egyedül jól nem teheti meg, tehát másokkal megosztja, természetes hajlamát is követve, melly szerint más

ember másra vonzódik; s úgy kiki részlet-munkájában többet és jobbat végez, minthogy nem a teendő munka várja el a cselekvőnek ráérkezését, hanem inkább a cselekvő kénytelen a teendő után lenni, ha el nem akarja a helyes alkalmat szalasztani. Ha igazán a munkaelosztás a társadalomnak elve s a munka mindhárom neme egyaránt szükséges, mert egyaránt tényezői annak, mit az emberiség saját öröké gyanánt bír: úgy haszontalan a vita, mellyik munka terményző, mellyik nem az. Csak az esztelen munka nem terményző.

Nézetünk szerint azon legnyomorabb kérdésre is, ha valljon befolyást gyakorolhatóe az, állam a munka létezésére, tehát az országgazdászatra is? bízvást felelhetünk. Ha természet szerint szükséges az állam, mint a melly a társadalomban uralkodó véletlen és önös célok iránt a rendező és belátó ész, ügybizonyára be kell az anyagi munkának fejlődésére folynia, s nem is meglábolhatlan nehéz megmutatni, miben álljon és állhat azon befolyás. Kell azt tennie már azért is, hogy szükségeinek fedezésére az egyesek szorgalmától egy részt adó és szolgálatok fejében magának követel; mi által tetemesen megváltoztatja és köri a szorgalmat. Ez olyan tekintet, mellyet fájdalom, hely és körülményhez fogva nem eléggé méltányoltak, s bízvást állíthatni, hogy minden országban több vidék nyomora ezen hanyagolásból ered. A legegyszerűbb példa világossá teszi a dolgot. Az állam

egyenlő pénzben szedi az adót, s pestmegyei portára szintannyi esik, mint Zemplén vagy Marmaros éjszaki szélén levőre: pedig akár a termés árát, akár a napszámot vesszük, a könnyebb vagy nehezebb értékesítés betudásával, mi roppant különbség van a két portához adózók között! A „laissez faire: hagyd menni a dolgot”, csak amerikai rengetegben alkalmazható, államban ez a legnagyobb félszegség, magávali ellenmondás. Ha többet tájékozásnál adhatnánk, könnyű volna bebizonyítanunk, hogy azok, kik, kivált birtokos létökre, ott akarnának venni, hol legolcsóbb, szinte tagadják az államot, melly őket tartja.

3. Az országgazdászat fejlődik, az országos vágyó-
nosság minden országrajz (statistica) tanúsága szerint mindinkább szaporodik, mind a mellett az Ínség Európában évről évre nő, már is személyesítettek, azaz magát megismeri. Honnan van az? Nézzük az ország-
gazdászati tanokat, s lehetetlen azok félszegségét nem látnunk, melly abból ered, hogy egyedül a munkának eredményét az országos vagyósságra, s nem annak rendeltetését az emberre nézve vizsgálták. List a szokott elméletnek szemére veti, hogy a nemzeteket számításaiból kihagyta: mi valamennyi ország-
gazdászati elméletnek azt vetjük szemére, hogy a vagyósságtól az egyes embereket nem látta. Verseny van, hogy minél többet és olcsóbban állítsanak elő: el is érték azt, sokat és lehető olcsón tennéyez-
nek. Egyoldalú törekvés, melly csak a vevőt, nem az eladót is, vagy inkább a dolgozást tekinti! Már ezentúl úgy áll a feladat: sokat olly áron ter-

ményezni, hogy a munka meg is fizettségük — Minthogy a munkát nem azon oldalról fogtak fel, minél fogva az embernek küllételt szereznie van rendeltetése, azért a személyt nem fejlesztő, hanem csak elnyomoztó munka saját eltagadására vezet, s a közödsiség (communismus) eltagadja a munkának és a birtoknak, melly annak eredménye, személyiségét. A birtok olly annyira nem lehet közös, a mennyire az egyedek össze nem olvadhatnak, mert a birtok az egyed küllétéhez tartozik: csak ismétlem, ki nem akarja elismerni, hogy a munkának feladata önállóságra emelni az embert, az a birtokot is elválasztja a személytől, s a közödsiség tüzére fát szolgáltat.

Félszegen fejlődött eddig az anyagi munka — tehát a társadalomban hiba van: de az állam is Európában hibás. O annyit követel a magánosok szorgalmától, s annyira teteti magát, mintha a magánosokért akarna és képes volna gondoskodni, hogy szinte minden helyet elfoglal. Hozzá járul, hogy negyed század óta tetőtől talpig fegyverben áll, ördögöt rettegve, s már azért is ördögöt teremtvé: de ágyúkkal megrakott s szuronyokkal beszégyezett béke háborúnál nem kisebb bajt okoz. Mit csinálnak majd háborúban? Ha egészséges állapot ennyi orvosságot emészt, hát betegségben, hol találnak elég patikát! Az öt nagy hatalmaság másfél millió katonát tart, s nyög azon felül 10 ezer millió ezüst forintnyi adósság alatt. Mintha megettünk volna már minden, teendő, előttünk semmi sem! Innen van, hogy nem örülni, hanem sírni kel-

lene azon gazdaságon, melyet abban mutatnak fel, hogy ez öt hatalmasság: állami jövedelme összesen ezer kétszáz millió cz. for. Bizony hibás az európai állam; ő annyira fodortatott a körülmények vas foga közé, s annyira megterhelte tett, hogy saját léte-
 iét már unni kezdi. Benne az ínség számára nincs elég rongy többé! — Van sok bölcs országember, ki a középkor elmállott intézeteiben gondolja visszalelni azon szert, mely a proletariátust kiirtandaná; csakhogy ez emberek soha nem fogják fel az egész igazságot. Én is azt hiszem, hogy a középkor több zöldelő oázt mutat, mint közönségesen gondolnák; de ám ez oázok nem lehetnek, Ba minden körülményeket vissza nem állíthatunk, ha a jogot nem addig szabjuk ki, meddig mindenik karja ér, s angol comfort helyett vas pánczélban rideg vár falai között unatkozni nem akarunk, s ha végre az államot mostani beteg állapotából a középkori semmilétbe nem tehetjük vissza. — De tájékozásunk végén csak azon meggyőződést mondjuk ki meg, hogy az országgazdászati fele útján sincs még teendőinek a gazdasági országlat pedig csak első kísérleteit teszi.

4. Mi országgazdászati elvek uralkodnak tehát hazánkban? E kérdés azelőtt méltán boszonthatta embereinket, s miért? Mert tudomány közöttünk olly kevés volt, s országgászati tudomány annyira nem kellett, miután nálunk a politico születik, s sok hivatalos ollyan emberek által választatik, kik a míveltség és tapasztalás zéróján állanak, hogy elvről kérdezősködni nálunk nyilvános gúnyolódás lehetett.

Ma már kissé másként van, legalább már czivakodnak országgazdászati elvekről. Hát mi gazdasági országlat intézkedik nálunk? Arra egy hamis német ember felelt, ezen iratában: „Gégén den ungarischen Schntzverein und seine Tendenzen v. Dr. H.“ Wir erwáhnien hier vor allém dér Armuth des grössten Theils dér lándlichen Bevölkerung, welche mit Zehnten, Robotén, grundherrlichen Abgaben úberbúrdet, die Staatslasten alléin oline Theilnahme der grossen Grundbesitzer zu tragen hat, und gégen Eingriffe auf Eigenthum, Éhre und Freiheit durch keine unabhängige von Standesinteressen freie Regierungsgewalt geschútzit wir— olly nagyon mond igazságot itt a hamis, hogy haragudni kell reá, — (csak meg is értenék!); dér Unsicherheit in dér Uebertragung des Grundeigenthums; dér Gebrech in dér Gerichtsverfassung stb.

Váltó törvény s csödület! szabályozás alkottatott, — s íme heroicus intézetnek kiáltják ki, melly nyakát szegi a magyarnak. Valljon,ki azért vesz fel kölcsönt, hogy jószágait okosan javítsa, váltó i^ellett teszi-e azt, vagy olyan igen csöd alá kerül-e? Az új hitel - törvények elleni lárma szintazon szellem harsogása, melly a múlt század elején Franciaországban híres kérelmet íratott*). (Repuéte de Mrss.

*) Lásd Schlosser Geschichte des 48. Jahrhunderts u. s . w. első kötet. 290. lapján. Többi között: Messieurs les dues sont et dqivent être si fort au dessus du peuple par leur naissance, qu á peine doivent ils se coimáitre neanmoins stb. il est bon de regler une fois pour toutes: 4) kézműves és kereskedő perbe nem foghat főurat azért,

et Mesdames les dues et duchesses a S . A. R. Monseigneur le due d Orleans regent.) De roppant baj ered a törvénykezés elégtelenségéből. A csődület! perek a váltófeltörvényszéknél 4 évnél tovább is hevernek, minek következtében nagy tőkék lekötöttek, sőt részint emésztettek, holott a tömeggondnok . vagyonosodása fel nem ér a hitelezők károsodásával. Pénzes ember, ki pár öreg csődület! perbe kevertetik, a mi igazságszolgáltatásunk mellett éhen halhat. Oh gazdasági országlat, adveniat regnum tuum.

Egy tény az országgazdászati mezőn érdeklendi majd a jövődőt, az 1844-ben keletkezett Védegyelet. Mi, kik az ország szélén nem annyira a szándékok ördögösségét, mint inkább a tettek hatását érezzük, soha nem tudtuk megfogni, hogy a Védegyeletet olly gonoszság szülte, hogy Széchényi is fegyvereket használt, minőket másutt őféle férfi használni restel, ha csak nincs Hannibal ad portás. Pedig a gonosz fattyú, a Védegyelet, itt Szepesben szemlátomást használt és használ. Idegentől akartuk az igazságot megtudni, s a felebb említett német iratot el- és megolvastuk, s ezt tanultuk belőle: „Áldozat és lemondás, vagy hazafi erény vagy nevetség, (a szerző azt szépen adja elő, elkezdve a megnyirt karthagói hölgyeken s végig példázgatva Viktória királynő bálöltő-

hogy az nem fizet; kérheti ugyan pénzét, de ritkán, mert a főurakon áll akkor elégíteni ki azon népet, a mikor jónak tartják, quand ils le trouveront á propos. Törvénycikkelynek azt akarják-e? Mért a fizetés kötelességében keresni a bajt, s nem inkább ott, hol az igazán van?

zétéig, s az epemirigy okozta, parasztzendülésig) π a minő az indok. A védegyelet nagy áldozatokat 3 követel., mért gúnyoltatik? Nézi tehát a védegyelet célirányosságát, azután jogosságát. Az elsöre a védegyelet csak árthat, mert úgymond a) Magyarország a többi austriai tartományoktól 3 i millió cz. for. vesz u gyárkészítményeket: hogy ezt maga magának elké- 5 szítve, hol vegyen annyi tőkét! s mért nem inkább a meglevő tőkét földművelésbe és utakba fektetni? 2) A külföld magyar jegyeket tevén portékáira, „nemzeti posztó név alatt eladogatja majd a brüni posztót. c) Az austriai tartományok, mellyek eddig millióért búzát, 7 millióért vágó marhát (de később megvallyja, hogy ez nem magyar marha) 1 millióért gyapjút, s 1¼ millióért gyártmányokat vesznek Magyarországtól, majd másutt veszik azt, s a magyar hol vesz pénzt? Ez okok minden embert meggyőznek, úgymond az író, csak a túlságos pártot nem, melly párt nem azért van valami intézet mellett, i mivel az országnak használ, hanem mivel a németek és tótok ellen van irányozva; a védegyeletet azért koholták ki, hogy a műipart elfojtsa, mert fél tőle, mint a melly türelmet, felvilágosodást, igaz becslést stb. támaszt. S most ejjöadja, hány német és tót műiparos van Budapesten, s milyen kevés magyar találhatik ott. Már hol s micsoda serital után álmodta meg. a derék Dr. H., hogy a védegyelet a magyarországi német és tót iparosok ellen van? Nem védi-e inkább a német műiparosokat, kik városainkban elszegényedtek, a

magyar nemesség kárával, mint megmutatta H. a külföldi, azaz nem magyarországi ipar ellen? De úgy beszélnek év óta minden borbélylegények s mindnyájan, kik nagy nevek libériáját felvevén tanács-csal szolgálnak a kormánynak. Egyébiránt okai jobbak, de nem hatottak úgy is annyira, hogy a védegyelet célirány ossága ki nem tetszhetett volna: különben mindenik okban több van, mint a dolgok természete szerint lehet s azért magokban dőlnek össze.

Azután a védegyelet jogosságát keresi fel. Jogtalan az, mert az austriai tartományok ellen van. Mégis maga mondja Dr. H.? hogy a magyar állapotok kétségbeejtő viszonyai miatt azon forgalom, melly a magyar és nem magyar tartományok között van, egy harmadát sem teszi annak, mellyet Lombardia meg Velence a többi tartományokkal úz. Olly nehéz volt-e neki még egy lépést tovább okoskodnia, hogy a védegyelet, talán még is azon irányba fordít sok elmét, hová nélküle nem fordult volna, s így a bolond játék még használhat is, mert a népben szorgalmat, takarékossgot ébreszt; utána élvezeti vágyat költ, s úgy Magyarországot oda viendi, hogy háromszoros négyszeres lesz forgalma a többi tartományokkal, mellyek az által csak nyerhetnek. Nincs harmadik rend, úgymond H.? s a mezei gazdaság rász. Hát a védegyelet, ha valamicskét használ, nem a harmadik rendnek használ-e, s nem hat-e játékonan a mezei gazdaságra? De a mi így használhat, az nem lehet jogtalan, a mint Dr. H. is megengedni kénytelen. Végre a védegyelet azt viselte-e homlokán: per me-

si va nella citá eterna? Azt-e, hogy ezentúl vagy kivfilötté semmi egyebet nem fog már tenni senki?

Sok bölcs az országon belül és kívül á Véd-egyletben ördögöt látott: ugyan annyi exorasta között nem találkozott egy sem- $\$$ ki belőle az ördögöt kiűzte volna? — Bizony, kicsin a mi országunk: kétféle törekvés meg nem akar benne férni, az egyik a másiknak lerombolásán törekszik inkább mint a jó ügy előmozdításán. Kicsin az ország, mivel az azt lakó emberek nem nagyok!

Hunfalvi Pál.

Zrínyi Ilona.

Ballada.

Munkács magas várában ül Zrínyi Ilona,
Körötte vérbiborban a tájék alkonya;
A karszék, melly nyugalmat fáradt testének ad,
Márvány pallóra ejti ruhája bársonyát.

Karszék előtt asztalka, aranyzott lábakon,
Asztal fölött kitarva nagy kapcsos könyv vagon;
A könyvet a magas hölgy csak most lapozta át,
S mintegy pihenve rajta nyugasztja hó karát.

Fürtös fejét a könyvről majdan fölemeli,
S felcsillog a könyücsepp, melly szép szemét teli;
Hlyen, midőn fenséggel, de fellegek közül.
A nap, megtört sugárral, az égen fölmerül.

S hosszan, sokáig néz még e nedves pillanat,
Míg nedve, gyöngygyé fagyva, arczán alászalad, —
Mert, mellyet olvas, a könyv, nagy dolgokat jegyez;
Dicső, de gyász családja gyász krónikája ez!

Olvassa szép apjának Szigetvár ostromát,
 Hol honja veszni látta legelső bajnokát,
 Ki húszezer törökkel raká körül a sírt,
 Mellyet dicső nevével a hír könyvébe írt.

De a ki, bár dicsőn halt, mint áldozat esék
 Mert a dicső dicsére szűkkeblű törpeség
 S vágytársi féltékenység irigy agyart fene;
 És Zrínyi Miklós vesztét megérte ellene!

Nagy apja György öröklé Miklós erényeit,
 De együtt örökölte irigyit, ellenit;
 Országos harczi híre, ajkán a nyílt szavak,
 Wallenstein táborában szálkával voltak.

S a fővezér Prágában asztalt terít neki,
 De életét a hősnek éltére tette ki;
 A németek vigadtak, folyt Rajna tűz bora;
 De Zrínyinek ntósó a szörnyű vacsora!

Olvasta nagy bátyjának, más Miklós életét,
 A nagy híró vitézét, a kedves dalnokét.
 Ki észszel a tanácsban, fegyverrel a csatán,
 Ki lantja zengzetével tündöklött két hazán.

S kit, míg pápák s királyok méltatják érdemit,
 Honn Montecuculinak ármánya elveszít,

S kinek, akár a vadkan, akár csel ölte el:
 Ártatlan ontott vére kiált az égre fel. —

Olvasta, és érében megjégedett a vér:
 Péter, tulajdon apja, kit most a gyász sor ér;
 Kit, mert a sérelemnek emelte zászlait,
 Bécsnek ítélőszéke palloshalálra vitt.

Péterrel hullni látja s elveszni egyaránt
 Anyjáról anyabátyját a hősi Frangepánt;
 S könyut ejt és átkot mond a véres nap felett,
 Melly a testvér családnak illy rémes sírja lett.

Olvasta első férje, Rákóczy napjait,
 s még egyszer átfogatja lelkinék lapjait,
 Hol régi csalt remények, nagyság s fény álma jár,
 Vágyának egykor réve — most csak sírhalma már.

Hol sorsa szövedékén, mint hosszú gyászfonál,
 Egy cselszövő napának vészjósló képe áll, —
 S csendes szelíd imát mond szegény Rákóczy ra;
 Báthori Zsófiáért könyezni nem bira!

A gyásznak nincs-e vége! s te sorsok hírnöke,
 Sötét könyv, a kapocscsal, koporsó vagy-e te?
 Nincs vége még a gyásznak, mert él még Zrínyi-vér!
 SS a könyv az érczkapocscsal, még tápot egyre kér!

s még olvasott tovább is Munkácsnak asszonya,
 Saját házában áll ott hanyatló alkonya;
 Benn második férjének döbrentő rajza van,
 Egy háborított tenger, vész csapkodásiban!

Elhagyta a szerencse, elhagyta Tökölit;
 Árulóvá lett rajta, ember, szerencse, hit;
 Török rabságban tartják őt Becsnek karjai,

S Munkács alatt — mi kell több? — Karaffa ágyúí.

De rendületlen áll még a várnak kőfala,
 Erőben és reményben áll Zrínyi Ilona;
 Az ostromló seregnek ágyúgolyója száll,
 S az úri hölgy székénél a bársonyban megáll.

„Nem szenvedett-e már meg, oh isten, e család?
 Mikor veszed le rólunk karodnak ostorát?·

Szól s felriadt helyéről az ékes úri nő, —
 Egy viharoktól sújtott, de büszke czedrus ő.

„A könyvet nyitva hagytam, kezemben a tolv.
 Mit írjak még beléje, derű-e vagy ború,
 Mit végzésed parancsol·0 — s a tollal szép kezén,
 Áll, istenétől várva, mi lesz a végzemény

S megnyílik im az ajtó! Becsből egy gyors követ
 Öcséséről, Boldizsárról, illy hírrel érkezett:
 „Öcsédről, Boldizsárról, hírt hoztam, asszonyom!0
 „Szólj — mond a hölgy — ártatlan fogságát jól
 tudom.

„Már nincsen börtönében!‘ — mond tompán a követ
 Sok év után igazság győzött a bűn felett;
 De haj! mit ér az ifjan öszíiltnek hogy szabad:
 Ágyában örült lelke örökké rab maradt!‘

„Isten ne hagyj! — r kiált fel a hölgy s széké
be hull!

Vélnéd egy szikla rendűi a föld inga si tül.

„A legutolsó Zrínyi — szól s kínja iszonyú! —
Van-e kezedben, isten, több töviskoszorú!

A gyászkövet kifordul, utána miit a fal,

Sápadtan és fehéren, beront egy ór s rivall:

„Mentsd meg magad s a mid van,kegyelmes asz
szonyom!

Elárult rőt diákok, a hűtlen Absolon!

S mit három éven által mint hős ótalmazál,

Munkács, utósó várad, császár kezére száll;

Reád pedig s fiadra Becsnek fogsága vár!

t

S szólt még — midőn Karaffa előttük álla már!

i

Karaffa e teremben! „Sokat mért rám az ég!

— Szólt megadással a hölgy s fölegyenesedék —

Legyen, vezér, meghozva a legfőbb áldozat:

Vidd Becsbe meg, mert úgy kell, meghódolásomat.

„Kötésünk áll — folytatja — én s népem hódolok,

S fiam kezesnek elmegy, többet nem adhatok:

A nő kitepi nektek kebléből gyermekét,

s ti — megnyitjátok érte férjemnek börtönét.

Szólott s gyöngéd karokkal átfonja kis fiát,

Hosszan végig csókolja szép arczát, homlokát.

„Vidd most, vezér! de tudd meg — szólott — hogy
a helye.
Honnan kitepted, véres — s ez anyja kebele!w

S a könyv az érczkapocscsal, újabb gyászszal
telék,
(Hogy a gyász rajzolója, a toll, nem vérezék!)
A toll s lap nem vérezik, de annál véresebb
A legnemesb hölgy szívén az óriási seb!

S harmadszor nyílt az ajtó — a hölgy sikolt -
va kél,
Tököli lép elébe, — most már mindent remél!
„A bécsiek szótartók; szabad vagy s újra itt!tfi
Kiált s férjére fonja, mint repkény, karjait.

„Szabad — ha úgy akarjuk — mint légben a madár,
Kit egyaránt lőhet le vadász és vadkufár!tf
Viszonz a férj sötéten s gúnygörcscsel ajakán. —
jFöldön-futókká lettünk; száműztek, Ilonám!‘

„Nincs hát egyéb számunkra csapásnál!“ szól a nő,
S áll megtompult érzéssel, dermedten mint a kő,
A nagynevű családnak utósó sírköve, —
A könyv utósó lapja nevével telve be!

S hajóra száll férjével, roncsolt hajó maga,
Mellynek nehéz viharban ketté tört árbocza;
Mellyen kötél, vitorlát széthasgatott a szél —
De érczerős keblében töretlen a szív él. —

Rég sír takarja immár férjével Ilonát,
Szép Ázsiának földje nem bántja hűlt porát;
A könyv az érczkapocscsal itthon maradt nekünk,
Illik: szent borzalommal benn szét tekintenünk.

Garay János.

A magyar politicalai pártok értelmezése.

I.

Egy barátom az ellenzéki táborból, a mint tudom, programot készít a jövő országgyűlés teendőiről, s társaságban, hol magam is jelen valék, akként nyilatkozott, hogy mivel a pártnevekkel korunkban nagy a visszaélés, hasznos dolgot cselekednék, ki a pártnevek értelmezését megkísértené.

Ezen észrevétel társalgás közben érdekes fejtegetésekre adott alkalmat, melyekből miud inkább meggyőződtem, hogy a pártnevekkel Magyarországon jelenleg valóban nagy a visszaélés, és sok fogalomzavart okoznak, s ezen fogalomzavar az úgy nevezett conservatívpart által kétszeres hadi cselül használtatik. Először: mert csak így lón lehetséges, hogy nemzetietlen, alkotvány-ellenes s absolutisticus irányzatukat becsületes hangzatú, de rájuk teljességgel nem illő pártnevekkel álarcozzák a nagy közönség előtt; másodsor, mert csak az említett fogalomzavar alapján emelkedhetett fel újabb időben az úgy nevezett conservatív fél ama képtelen hitegetése, misze-

rint állítják, hogy az ellenzék nincsen hivatva reformokat kezdeményezni, hanem az egyedül a kormány hivatása, holott, ha az ellenzéki név kellően értelmeztetik, s a „vegyes házassági kormány állása, iránya komolyan szemügyre vétetik, minden józan eszű embernek át kellend látnia, hogy a reformkezdeményezés s azoknak irányzata, ha alkotmányosságunkat megtartani, s kifejtetni akarjuk, országos önállásunkat pedig gyáván elolvasztani nem szándékunk, nem mondom egyedül, de bizony legfőképp az ellenzékétől várható, s Magyarorszában igazi reformember más alig lehet, mint a ki az ellenzékhez tartozik.

Azért tehát nem tartottam haszontalan munkának fejtegetni a pártnevek értelmezését, mely mint egy előfutárj a legyen ama programnak, mely, reményiem, kevés idő múlva meg fog jelenni. Értelmezésem egy kis adalék leszen a magyar nemzeti közjoghoz, mellyet már ideje volna, hogy valaki becsületesen megírjon. Ha mondom becsületesen, értem censura nélkül, mert magyarországi censura mellett nem lehet írni becsületesen, mert nem lehet írni igazat. És nemcsak közjogot nem, hanem sokszor még szegény neveléscskát sem. Minap Frankenburg az Eletképekben egy irány s célzás nélküli novellát akart közleni, amollyan házagpótló közleményt, minőt ifjak írnak falun vasárnapon, midőn más dolguk teljességgel nincs. Az író szeszélye úgy akará, hogy a novella hőse báró és jellemére nézve gazember legyen. A censor a gazembert meghagyta, a bárót kitörlötte. Miért?

kérdé Frankenburg. Fessen az úr gazembernek parasztot, polgárt, sőt — isten neki! — nemes embert is, a mint szemének szájának tetszik, de báró és gazember! ezt meg nem engedhetem. Degré Alajos egy vígjátékot irt, czíme: „Divatvilágé, személyzetében egy tányérnyaló, ármányszövő fordul elő, és ada neki Lázár nevet. A censor kitörölte a Lázárt, és meghagyó, hogy Lázár Lajossá kereszteltessék, Gazembert nem szabad Lázárnak nevezni. Egy mácsik „nagy hasú apátról” szólt. A „nagy hasú” maradt, az „apdt^” kitöröltetett. Apátról nem szabad nagy hast föltenni; ez tiszteletlenség a clerns iránt. Kossuth minap Fiumében volt és szövetséget eszközte a vukovár-fiumei vasútra. Diósy, ki jelen volt a kötésnél Fiumében, nem tudom mellyik lapban (úgy tetszik a Honderűben) meg akarta írni á dolgot a mint volt, tudni illik, hogy Széchenyi ajánlása s a tengerparti kormányzó közbenjárása által elősegítve, Kossuthnak sikerült a szövetséget kieszközölni. A „szövetségé megmaradt, „Kossuthé kitöröltetett. Neki nem szabad szövetséget eszköözlni. Miért? kérdé Diósy. Mert ez dicséret-formán haiígzik az ellenzék egyik emberéről, tessék őt piszkolú a mint akarja, de dicséret Kossuthról? minő gondolat! . .. Et caetera, et caetera. Ez mind tény és ezer hasonló tény mindennap, annyira, hogy illyesmik már nem is nevezetesek, hanem annál nevétségesebbek. De épen azért szemelék ki illyen példákat, mert elképzelheti az olvasó minő censura az, melly ennyire súlyedt. Ám írjon ennek körmei közt valaki becsületes magyar közjogot!

Úgy tetzik Bómének van egy czikke illy cím alatt: „Deutsche Censoren.⁴⁴ A cikk szövege vagy tizenkét sornyi Censur-Strich aztán e szó a lap közepén „Dummköpfe⁴⁴, aztán ismét tizenkét sornyi Censur-Strich és punctum. Magában csinos kis jellemzése a német censoroknak. A magyar censorokat általában nem így kell jellemezni. Nem mintha köztök is nem volna országzerte elég Dummkopf, oh van biz ez elég! Vannak censoraink, kik Vörösmartyt Martinas Vörösre fordíták, vannak, kik e szót erény kitörölték, s írtak helyette reményt, a kontárt kitörölték, / s írtak helyette kantárt, mert az erényt s kontárt Páriz- Pápaiban fel nem tatálták. Vannak censorok, kik Luczenbachert kérdőre vonák, miként jut eszébe zsidó hírlapot kiadni akarni? Mert a bécsi politicalis tudakozódásban a juridisch szót jüdischnek olvasók. Van censor, ki Vega számszor-lajstromát (logarithmusát) kinyomatni nem engedte, mert a számsorok mantissáiban titkos írásmód-tant szaglalt (Boldog isten, aztán illy emberektől függ a magyar értelmiség bírálata!) De mégis a magyar censorokat nem így kell jellemezni. Vannak biz azok közt okos emberök is! A magyar censurát jobban jellemzenék Constant Benjamin szavai: „A censura a rágalom monopóliuma, az alávalóság által, a hatalom zsoldjában gyakorolva.“

Es mivel a censura illyen, én csak két író ismerek, ki nyíltan bevallá, hogy őt p, censura nem nyomja: a házalva könyveket áruló P. T. T. és g. D. E. cum consortibus. Hanem, uraim, írósereg, kik

nem vagytok illy jó barátságban a censurával, mint g. D. E., ugyan tartsatok egy gyűlést egyszer, és szedjétek össze a censura törléseit, mellyek birtokotokban vannak, és nyomassátok ki. Soha még tanulságosabb könyvet nem látott a magyar ég. Látni fognók a rendszeresített hon-alkotmány és szabadság rombolását, az ész vértanúságát, a becsületes hazafiság kínpadát, és látni némelly censor comicus butaságát. miről hétköznapi embernek isten bizony fogalma sincs. És én ez utóbbtól, a nevelésgestől, várnék leg-többet. Egy egész nemzet megvetését, átkát kitudják állani némelly emberek, látjuk mindennap, de egy nemzet egyetemes kaezaját talán még sem bírnák kiállani. Uraim, író sereg, tegyétek meg ezt! *)

*) Lehetetlen f9ltennem a kormánytól, hogy tudomása leven a felől, mint comrómittálják némelly censorai, őket rendre ne utasítaná. Hiába adatnak a legokszerűbb utasítások, azok, ha a lehető legjobbak volnának is, semmivé lesznek értetlenek kezei közt. A censorok nagy része magának azon hatalomnak érdekeit sem érti, mellynek képviselője és őre gyanánt állítottatott fel. Ha egyéb száz ok nem volna a praesentiva censura ellen, maga ez eléggé mutatja annak képtelenségét. Az, bár mi körülményesen irassék körül szabályokkal, a végrehajtók által mindig csak egyénileg fog gyakoroltatni, és soha sem lesz fejedelem vagy kormány, hanem egyes emberek akaratának kifolyása, s lesz örökké csak egy nagy visszaélés. De a melly kormány pártolja azt, s egyszersmind óhajtja polgárai nyugalmát, annak saját érdekében is állana legalább az embereket megválogatni e felette kényes és egyszersmind fontos hivatalra, melly már annyi viszálykodásoknak volt szülő oka népek és fejedelmek közt; megválogatni az embereket, kiknek elég belátásuk legyen a szükségtelep ingerültséget távoztatni, s a kormány elleni gyűlölet okait

Reformról van szó úton útfélen. Reformnak, békés reformnak föltétele a szabad eszmecsere. Szabad

ritkítani. Mert ne higyük azt a kormány urai, hogy a censori törlésekkel minden elvégződik. Az író, kinek elméműve censor által megnyirbáltatott, elpanaszolja mindenütt a censurának e kezelését, keserű szavai szájról szájra járnak, és a polgárok közt terjesztik a bizalmatlanságot a kormány ellen, táplálják a gyűlöletet és elkeseredést, kivált akkor, midőn valamely kitűnő és kedvelt író művét buta eszű censor roncsolja össze. A mi pedig kevés kivétellel mindig így van. A legnagyobb elmék termékeit, sok évi tudományos búvárkodás fáradságát, mik talán az emberiség vagy legalább egy nemzet üdvére váltak volna, gyakran egy balga ember tollvonása egy perez alatt elkárhoztatja, ki távolról sgm volt képes, megítélni azoknak akár hasznos akár kártékony oldalait. És az illy eljárás aztán nem azon egyes censornak, hanem a kormány felszeg intézkedéseinek rovatik fel vétkül. Nálunk a helytartótanácsnál egy ízben azon elv vétetett föl, miszerint doctrinalis censura ne gyakoroltassák, mert az illy censura valóságos megölő betűje minden tudományos előmenetelnek. És mégis a censor urak nagy része doctrinalis censurát gyakorol. Erre mondok a sok közül egy szép példát. Kolbnak általam fordított „Emberi rtii velőd és történetéből” a keresztény vallás első korszakáról szóló czikk azért töröltetett ki az egyházi censor által (világi história egyházi censura vas pálezája alatt!!!) mert a benne állított dolgok históriai igazságáról a tisztelendő censor ur más meggyőződésben méltóztatott lenni, holott ennek megbírálása nem censura, hanem eritioa dolga Lett volna. A mi censoraink, kik némellyikének néha nincs annyi belátása mint egy iskolás gy ermeknek, criticusai is egyszersmind a leggenialisabb elméműveknek. Sok tekintetben még az osztrák censura alatt is szabadabban lehet írni, mint a szabad, alkotmányos Magyarországon! — És nagy figyelmet érdemel az, hogy maga a kormány ellen is többet szabad, mint a kasztok, vagy burocracia ellen. Kormány tisztviselőiről, papokról, katonákról, legkisebb gáncsoló szót nem! Censzoraink senkitől nem rettegnek annyira, mint a, catholicus papoktól.

sajtó nélkül a dolgok változása csak forradalom által történhetik. Vagy forradalom által, melyet alkotmány-

Bár mi kis gáncs írassák pap vagy papság ellen, az mindjárt vallás ellen írottak bérmáltatik. A papok magokat a válással azonosítók, és e szent paizs alá menekszének minden még olly igazságos és megérdemlett fegyver elől is. S az mindegy aztán, régi papokról beszélsz-e vagy mostaniakról, elég hogy papról beszélsz, ha csak föltétlenül nem magasztalod sáfárkodásaikat, nem csak Írásaidat üldözik, hanem magadat is, s ők, a szelídség, türelem, keresztényi szeretet apostolai, a legtürelmetlenebb és üldözöbb osztály ma is, mint volt hajdanában. Miattok magát a történetírást — melly igaz mondás nélkül megszűnik történetírás lenni — el kell hallgattatni vagy elferdíteni és meghamisítani, mert ha papi visszaélésekről vagy rosszaságoktól írsz, vallás nélküli, istentelen ember vagy. Mintha bizony a papok is nem volnának gyarló emberek, kik közt elég van jó és rész, becsületes és jellemtelen, szinte úgy nfint a mágnások, nemesek, polgárok és parasztok, catholicusok és protestánsok közt, és mintha az szégyenére válnék az egész tiszteletre méltó papi rendnek, ha közöttte egy két semmirevaló találkozik, s mintha az, hogy illyen is ne vegyüljön, belé megóvható volna! Én a papságnak, mint osztálynak és rendnek tisztelője vagyok, annak szép hivatása van, kivált ha vallási körén túl nem csapong, de egyes fanaticus, erkölcstelen tagjának nem, ki még most is azon töri fejét, hogyan lehetne egy kis papuralmat — a középkorhoz hasonlót — alapítani a többi rendek felett, hogyan lehetne még egyszer olly sötétséget előidézni, mint a hajdani volt, me Ily ben csak papszernek lássanak. Az illy fanaticust, mint ellenségét az emberi tökéletesedésnek, teljességgel nem tartom becsülésre méltónak. Vannak a papi osztálynak tagjai, kik előtt egész tisztelettel emelhetünk kalapot, de vannak aztán, kik semmi kíméletet nem érdemelnek. Illyenek voltak a censurának is feltalálói, melly egy sötét kor ivadéka. A históriai tudomány meghamisításának bűne, még zsarnok fejdelmeket sem terhel annyira, mint a fanaticus papokat, kiknek ármányain, pénzeli vesztegetésén, hajótörést szenved minden igaz és sza-

ellenes hajlamú kormány viszen végbe, és leszen eredménye: szolgaság és nemzet-halál, vagy forradalom által, melyet a nép csinálанд, és eredményét csak isten tudja. Boldogtalanok mi, hogy olyanok kilátásaink, miszerint azt, mi a forradalomtól megóhatna, a szabadabb sajtót, alig remélhetjük forradalom nélkül, mit nem is akarunk, s mitől isten is őrizzen meg. Azonban egy fegyvert, a nevetségessé tétel fegyverét még nem «kisértök meg. Békés fegyver, de hatalmas! Kisértsétek meg, uraim, irói sereg!

bad szó. Hlyének miatt nem lehet sok országokban a népeknek a história tiszta forrásaihoz jutni. Kisértsd csak meg Magyarországbán papokról történeti igazsággal írni, meglátod hogyan jársz. Mindjárt találkozik pap, ki felad, hogy érdemeket szerezzen magának a kanonokságra, mint szerzett a magyar Kolb egyházi censora, ki, mint hallom, nem csak feladta a censura által megnyirbált munkát, hanem azonfölül bírálta is a Religio és Nevelésben — melyet, mint túlságos és a protestánsokat keserítő lapot, el kellene tiltani a kormánynak, ha saját censurai elveihez hű akarna és tudna lenni, — és szórta ellenem nyilait, s ha szerencsémre általok elérhetetlen nem volnék, rég pun gatoriumba vagy még mélyebben küldött volna. Írjatok aztán papokról illy censorok mellett! Semmi sem lesz irodalmunkból, míg a sajtó illy okszerűtlen korlátok közt áll. Sajtótörvények kellenek és független bírák, hogy az elméket ne bilincselje butaság és rász akarat. Bírák büntessék a bűnöst, ne egyes censor. Korlátlanul szabad irhatási jogot semmi józanészü nem kíván: de a korlátozás törvényes formák szerint kezeltessek, és a bűnös csak istennek és saját lelkiösmertének felelős, független bírák hatalma alatt álljon. Különben jaj annak, ki sajtó-vétségért bíró elébe kerül!

A szerk.

II.

Párt nevek.

Pártjellemező szavakkal korunkban, sok visszaélés van. Az ellenzékiek ellenében állók nevezik magukat conservativoknak, fontolva haladóknak, conservativ - progressistáknak, kormányuknak, s az ég tudja még minek nem. Mind ezeknek azonban nincs határozott értelme. E párt maga sem látszik magát érteni. Innen van, hogy a hányszor kényszerítve érzi magát egyes kérdések körül nyilatkozni, vagy hitvallomást tenni, mindig akként nyilatkozik a mint nem kellene, ha ön magával tisztában s fölvelt nevéhez hű volna, vágy pártnevének határozott értelme volna.

Lássuk e neveket rendre. Azt mondják conservativ pártot is. Conservativ párt annyit teszen, mint olyan párt, melly feladatúit tűzte ki magának a status quó-t vagy is a fennálló állapotot védeni. Kérdés tehát, conservativok-e, kik magokat így nevezik? Taglaljuk kissé. Mit conserválnak? Azt a mit a kormány meg nem támad, a mi magában conserválódik. Ellenben, mit a kormány megtámad, azt teljességgel nem conserválják. A kormány Horvátországban hatalom csapással megváltoztatá a tartományi gyűlés eddig fennállót rendszerét. Conserválták talán a conservativok az eddigi állapotot? Nem: a fennállót állapotot felforgató hatalomcsapást pártolók. — A kormány rendszeresítette az új administratorságot, mit Kossuth jól nevezett „Kreishauptmannságnak“, conserválták talán

a conservatívok a vármegyét? Nem; az új sütetű administratorokat pártolók. — A kormány lélekvászáló corteskedést gyakoroltat administratorai által a megyék önkormányzási hatóságának ellenében; a conservatívok conservákák talán a megyei autonómiát, vagy a régi szabású „Sanior pars“ befolyásának elvéhez ragaszkodtak? Nem; a politicali depravatiót pártolják. — A törvény visszakapcsolatni parancsolja a részeket; a conservatívok conserválják talán az ország integritását? Nem; azt mondják, hogy királyunknak mint erdélyi fejdelemnek is megvannak a maga kötelességei, s ezek nem engedik, hogy a magyar-királyi kötelességet teljesítse, tehát a kettős lelkiösmeret teoriáját pártolják. A végvidékeken a váltótörvényszékek ítéletei végre nem hajtathatók; a bánási végezredekben a törvény biztosította szabad vallás - választás (áttérés a protestantismusra) meg nem engedtetik; a conservatívok conserválják talán a magyar törvényhozásnak a magyar birodalom határai közötti felsőséget? Nem; az ország egy részének német tartományyá átváltoztatását helyeslik*). Az orrsággyűlés a vallási áttérés szabad-

*) Miként tudva van a cs. kir. statistical hivatal (K. K. Direction der administrativen Statistik) a múlt év végével statistical táblázatot adott ki, 1842-ről. Ezen munkában a határ-örvidék egészen külön van Magyarországtól s kapcsolt részeitől választva, Egy valaki figyelmeztetett Czömig Károly udvari tanácsos és igazgató urat, hogy a határörvidék nem külön tartomány, hanem Magyarországnak és kapcsolt részeinek integráns tartozéka. Czömig bizonyítást kért. Valaki úr megmutató neki az 1840-i

ságát a görög nem egyesült vallásra is kiterjeszteni akará. Királyi válasz a törvényjavaslatra nem adott; hanem a kormány országgyűlésen kívül tett intézkedést, minőt csak a törvényhozás tehet; egy két hónap múlva azonban megijedt intézkedése következményeitől, s rendeletét visszavonta. A conservatívak conserválták talán a törvényhatalom jogkörét? Nem; tegnapelőtt az alkotmánytalan úton kelt edictumot, tegnap ennek visszavételét pártolák. — A kormány katonai karhatalmat adott nemcsak az administratorok kezeibe, hogy éljenek vele, mint Tisza Biharban, Luka Honiban, Révay Turóczban stb., de még az alispánok kezeibe is szurony-hatalmat adott, olly kikötéssel, hogy annak használatáról az alispánok nem a megyének, hanem az administratoroknak számoljanak. A conservatívak conserválták talán az alispánoknak megyéjektől függését? s az az iránti felelőséget? Nem; az alispánokat Vice-Kreishauptmannokká akarák átalakítani. — A kormány eltiltotta a köziskolákban tanítói felügyelés alatt fennállott magyar nyelvmivelő társulatokat, A conservatívak conserválták talán a nemzetiséget és egyesületi szabadságot? Nem, Zala megye felszólalását nem pár-

törvényt, melly a határőrvidékeket váltótörvényszékeinknek alárendeli. Czörnig így felelt: mutasson az úr nekem egyetlenegy esetet, midőn a magyar váltó törvényszékek ítélete vagy rendelete a határőrvidéken végrehajtatott, úgy elhiszem, hogy a határőrvidék magyar tartomány, de míg illy esetet nem mutat, addig nem hiszem. És nem tudott mutatni. Nem de szép dolog!

tolák. — A kormány egy Mária Terézia korabeli olly intimumura hivatkozva, mellyben egy betű sincs abból, mit a kormány benne lenni mond, a megyek küldöttség általi panaszjogát eltörölte. A conservatívak conserváltak talán a fejedelem és nemzet {közti patriarchalis viszonyt? Nem; a fejedelem trónusának a bizalmasan .közeli nemzet előtt elzárását pártolák. — A kormány a népnevelési rendszert, mellyre alkotmány szerint csak felügyelő s nem intéző joga van, egyoldalúlag a törvényhozás kirekesztésével szabályozza, míg ellenben . némely megyének a népnevelési sikeresítés éré a fennálló rendszer korlátái között hozott határozatait megsemmisíti. A conservatívak conserválják talán a nemzet alkotmányos befolyását? Nem; az austriai szabású kormányzásnak hívei. — A kormány tetteleg megindítja a dohány monopólium kerekeit; a conservatívak ellene szegülnek talán? Nem; hosiannát énekelnek Austraának, melly megszánta a dohányzó magyarokat, s olcsó (?) szívart dug száj okba. A magyar törvény azt mondja, hogy a boltnyitás jogára nézve a királyi városokban divatozó gyakorlat fentartassék, s ezen gyakorlat azt hozta magával, hogy kül- s belföldi gyáros csak az illető hatóság engedelmével s csak egy boltot nyithat egy városban, az ausztriai „kais-kön. Tabackverschleissu pedig szót sem szól Pest városának, hanem száz boltot nyit úton útfélen (természetesen a magyar dohány - mivelés felsegélésére, s a magyar szivar-gyárosok rettentő buzdítására!) És a conservatívak conserválják talán in hoc regno

consuetudinario a királyi városok joggyakorlatát? Nem; hosiannát énekeljek a kais. kön. Tabakverschleisznak. — A kormány ausztriai határvám - hivatalt állít fel Mosony megye határában, minek legalább is forma-hibáját négy-szem közt a conservativok is elismerik? A conservativok conserválják talán az ország határainak az ausztriai vámtisztek önkényes avatkozásaitól! mentességét? Nem; azt mondják, hadd jőjenek! — A kormány keresve keresi ki az Uray-féle embereket, s bírakká teszi, az ország polgárai felett és kegyelmével halmozza őket és ezen megvevése a közmorálnak odáig jutott, hogy már gróf Széchenyi is nyíltan kimondá, miként annyira nem megy benne a resignatio, hogy piszkos companiában húzza a status szekerét. És a conservativok conserválják talán az erkölcsi szemérem lovagiasságát? Nem; hanem nyílt karokkal fogadják soraikba Uray et Compagnie uraimékat. És így tovább száz meg száz esetig.

Ugyan kérdem, hát mit conserválnak az úgy nevezett conservativok? Mit conserválnának egyebet, mint a zsiros kormány-hivatalokat magok számára. Van-e hát e szónak conservativ értelme az ő szájokban? Értik-e ők magok is saját nevöket? — Menjünk tovább.

„Fontolva haladók.“ E szóban részünkre, kik dicsőségnek tartjuk az ellenzék soraiba tartozni, nagy elismerés, nagy diadal rejlik, de pártnevezetül használva értelmezhetlen üres hang. Elismerés és diadal rejlik részünkre ezen praedicatumban, mellyel

az úgy nevezett conservativok magokat baronisálják, mert tizenöt éves küzdelmeinknek életbe hozott sok egyes jó eredményein kívül azon általános diadala minden esetre meg van, hogy ma már nincs olly megkövesült pécső vies, a ki in thesi meg merné vallani magáról, hogy maradni akar a réginél. Nem, ma már minden ember haladónak vallja magát, és ez magában nem kis tértnyerés. De a fontolva haladó név pártnévnek nem alkalmas, mert nincsen határozott értelme és nem is lehet. Ha valaki magát fontolva haladónak mondja, még teljességgel nem tudjuk, miként kell pártneve . értelmében a közadózásról, az úrbéri viszonyokról, a nép-képviselőtről gondolkodnia, mint párt ők magok sem tudják, miként kell pártnevökhöz híven gondolkodniok, és azért van aztán, hogy egyik fontolva haladó a közadózás mellett izgat, másik letyukodizza, harmadik püspök pénzével leforintosozza, negyedik meg szűz váltakról ábrándoz. A fontolva haladó név pártnév nem lehet, mert ha általában vesszük ollyasmit mond, a mi nem pártjellem, mivel, fontolás nélkül, azaz meggondolás és meggyőződés nélkül, okos ember nem akar haladni, tartozzék bár mi párthoz. Csak az a különbség, hogy egyik podagrás, annak tehát a fontolva haladás annyi mint lajhár-mozgás a pamlagtól a karos székig; másik tyúkszemes s ennek a fontolva haladás annyi, mint gyöngén lépegetni, mintha merő tojáson járna; a harmadik pedig ép egészséges ember, s ez, bár mi sebesen menjen is, mindig fontolva halad, csak úgy haladjon, hogy el ne essék.

Világosabban, vannak haladók, kik a haladás gyorsaságát a haza szükségeihez mérik, s vannak mások, kik saját érdekükhöz mérik, qui nummulos curant non rempublicam. Mind kettő fontolva] halad, csak-hogy egyik kötelességét teljesíti; a másik vétkezik. Az aristocrata, ki a haza minden javainak tejszínét élvezi, a nélkül hogy terheiben osztoznék, azt tartja okos fontolva haladásnak, melly minél kevesebb áldozatot igényel, kiváltságaiból, mind kevesebb teherben részesíti, és ha status - polgári kötelességről van szó, hajlandóságát attól függeszti fel, valljon remélhet-e a haladásból valamely úton módon olly magánhasznot, melly a kívánt kötelességet — mit ő áldozatnak nevez — kipótolja, s ha kármentesítést lát, reá áll; ha pedig ezt nem lát, felforr és anarchicus forrongásnak nevezi a kötelesség igénybe vételét. Ezt nevezi ő fontolva haladásnak: míg ellenben a nép fia, kit századokon át halmozott arányban nyom minden teher, a nyomorú proletarius, ki az életet csak a keserves munka, a holnap léte bizonytalansága, s az éhség oldaláról ismeri, s kiről mégis az európai civilizatio nem gondoskodott ezredéven át, azt tartja a legokosabb, legfontoltabb haladásnak, melly a hazának legtöbb jót leggyorsabban- eszközöl. A fontolva haladás tehát olly szó, mellynek értelme tárgy, idő, alkalom, és egyéniség szerint különbözik, s így mint pártnév semmit sem jelent.

„Conservativ progressesták! “ Ez fából vas kártya, csengő és pengőércz czimbalom.

„Kormánypárt!“ Ez határozott értelmű szó lehetne,

a mennyiben kormánypárt oily pártot jelent, melly előre határozva mindig, mindenben és mindenütt azt akarni a“ mit a kormány akarand, melly biztosabbnak tartja beköttetni szemeit, és a kormány botja után menni, mint saját látása után, melly ásít, midőn Becsben ásítndk, kaczag, midőn Bécsben mosolyognak rücsköt, midőn. Bécsben könyeznek, körülbelül anynyi, de még sem egészen anynyi, mint az ügy nevezett conservativ. Ámde kérdem |én, vart-e a conserved - vokban anynyi férfiasság, miszerint, a mit tesznek, be is vallanak, van-e bennök anynyi férfiasság, hogy a kormánypárt illy értelmezését elfogadnak? Teljes-séggel nincs. Hiszen nem régiben nyomtatták ki programiunkat (nekik azt természetesen tenni szabad volt, a magyar censnra ótalma alatt, de nekünk nem szabad ám Gyönyörű loyaltas!) és mit mondanak ezen idéetlenül megszülemlt programúiban? Azt mondják, „mi conservativok pártolni fogjuk a kormányt mindenben a mit törvény s alkotmány szerint teend.“

Okos szó [volna, ha olly rémitően balga nem volna. Hiszen, uraim, ez nem pártjel, nem párt-programra, nem pártjellemezés; ez olly határozatlan általános mendemonda, mellyet, akármi párthoz tartozzék bár, minden becsületes ember és minden gazember is aláír. Mert én még nem hallottam olly tollatlan két lábíi állatot kukorikolni, a ki így szólott volna: „A kormánynak ezen lépése törvénytelen, tehát pártolom.“ Sőt inkább abban töri fejét egész a hideg veritékig, miként mutassa meg a kormány minden tettének törvényességét, s ha elhagyja ez igyekezetének poros

régi törvényekbeni büvárkodásiban szent Legulejus minden mulasztja, kínjában Kitonichhoz folyamodik, mint minap az udvari cancellaria Zólyom megyéhez irt dörgedelmes deeretumában, miszerint az administratorok törvényszéken! elnökösködésének törvényességét kierőszakolja. Így izzad minden conservativ, de azért beszédét coute que coute mindig ekként végzi: „Én tehát a kormány rendeletében törvényteleniséget nem látván, azt pártolom!“

Nincs olly dühös ellenzéki, a ki (ha van ilyen?) csak azért opponáljon a kormánynak, mert nem 6, hanem gr. Apponyi a cancellár, ki bevallaná, „hogya a kormány törvényes lépéseit sem akarja pártolni, és nincs olly „geheimpolizeibeli“ zsoldos, a ki beyallaná, hogya a kormány törvénytelen lépéseit pártolni fogja. Csak hogya amaz mindent törvényteleniség rámájára húzna, emez pedig mindennek törvényességére esküszik. Illyen botor beszéd a kormánypárti név, miként azt a conservativ urak saját programmukban értelmezek.

Erről a programúiról sokat lehetne mondani, és talán egyikünk vagy másikunk mond is róla valamit. Én itt csak ennyit mondok:

Egy bizonyos tanácsnok úr ő nagysága minap berukkolt a pesti gyűlésre ex offo védeni az administratorok törvényszéki elnökletét. És beszélt — és hajh miket beszélt! Főikéi utána Nyáry Pál és körülbelül ekképen szól: „Én ő nagyságáról azt hallottam, hogya derék, értelmes férfiú, és szinte örültem, hallván, hogya gyűléseinket személyes jelenlétével meg-

tisztelni szándékozik, mert gondoláin, majd csak hal-
 lünk már a kormány védelmére valami okosat, mi
 vagy kapacitál vagy legalább méltó lesz a czáfolatra,
 és eljött és szólott és semmi semmi . . . ! így van
 az ember evvel a conservativ-ptogrammaL Azt gon-
 dolta aZ ember, ha egyszer összeültek és sütnek, főz-
 nek és rántanak, majd csak látunk egy kis logicát,
 egy kis értelmet kitálalva, majd csak megértjük, hogy
 mit akarnak; és összejöttek, süttöttek és főztek és
 megjött a programm és semmi, semmi! Vagy
 eltagadták a mit akarnák, vagy nem tudják, hogy
 mit akarnák. Mert csak két dolgot mondtak ki vilá-
 gosan, azt, hogy a “mostani kormány minden lépését
 alkotmányosnak, törvényesnek, nemzetiesnek és jónak
 tartják; a mostani kormányt tehát míg az eddigi ösvé-
 nyen marad, pártolni fogják, de viszont azt is kikö-
 tik, hogy a kormány mindent csak általok tegyen, az-
 az minden koncztot nekik adjon és azt, hogy akár mi
 jó és törvényes legyen, mit az_ellenzék akarand, ők
 azt nem akarandják, csak azért, mert az ellenzék
 akarja, vagy ha akaróioik kell, ellopják az ellenzék-
 től és piacra állnak kiáltozandók: „íme, itt vagyunk,
 mi tettük! a mi érdemünk! Ugye derék!“ És való-
 sággal úgy is tesznek ők Boldog isten! Éveken át
 minő gúnyt üzték az iparegyesültftből, minő har-
 czot víttak a védegyesület ellen, mennyire nem
 zajongtak, hogy nem lesz belőle semmi, és bizony
 nem is rajtok múlt vala. És végre midőn Kossuth és
 Csanády oda állítják nékik az 4846 i iparmű - kiállít-
 tást így trombitálnak: „Szép, szép! bizony szép, hanem

tudjátok meg, édes hnzafiak, ezt nem ők teremték, hanem mi teremtettük conservativok! Nemde nagyon derék!!!“ Én az ellenzéknek azt tanácslom, adja ki és terjeszszze szét a conservativok programját vagy száz ezer példányban. Nem kell annak kommentár, legfeljebb ritkított betűkkel lesz jó főbb részeit kiszé- detni. Hagyja a többbit a józan észre. Soha párt- jának egy egy nagyobb diadalt nem szerezhet, mintha ellensége programját-dobra üti. S kérdem van-e ok azoktól megijedni, kik illy programot írnak?

Még egyet akarok e programúiról mondani. Szerte kuldözék a kegy és hivatalosztó Méltóságos Nagy- ságos és Excellentiás nevek maszlagéval a meghívó- kat. És jöve mind a kinek lába vala. És jövének vala még a vicenotariusok és a távol vidékekről, jövének a falusi káplánok éjszak s nyugotról, és összeszedék a Censorum collegiumot Budán és bepa- rancsolák a helytartó tanácsnak, be még a függet- len Kamarának concipistáit szintúgy Budáról és elnö- költetek az országnak az ő tárnokát és valának száz húszon öten!!! Annyi,,Werbung“ után csak száz húszon öten!!!

És itt van a Gyülde, a conservativ club! Ismét elővevék á hosszú czimú nagy neveket, elő magát a cancellarét is, és hívának és toborzának és adának ingyen ebédeket, és kaczérkodának még al Pilvax kávéházával is, és parancsolának és ígérének meny- nyet és országot és üzeték a részvényt a hangosabb szegényebbekért és megszámláltatának és valának négyszáz és néhányon!!! Ez is tanulságos. Azonban

mozognak, mozogjon hát az ellenzék is. Különben kis sereg, is túlszányal rajta.

Elég az hozzá, conservativ, fontolva haladó, conservativ-progressista, kormány-párti mind nem párt jellemző nevezet. Azért én ajánlom a pecsovics nevet. Teljességgel nem csúfolódásból, hanem komolyan, mert valamennyi közt ez olly név, melly a közvélemény szerint leginkább ráillik a conservativ pártra. Ennek nem kell értelmezés, minden ember tudja, mit kelljen alatta gondolni, hányat ütött az óra!

III.

Ellenzék.

Angliában, Francziaországban stb. ellenzéki párt az, mellynek célja a kormányt megbuktatni, hogy aztán maga legyen kormánynyá s a mint ezt az ellenzék elérte, a ki előbb kormány volt, az legyen ellenzék. Az ellenzék szónak azon állapotban, mellyben vagyunk, illy értelme nincs. Magyarországon olly ellenzék nincs s nem is lehet, melly azért kuzdene, hogy maga legyen kormánynyá, és azért a conservativok ne féltsék tőlünk a zsiros koncztot.

Megmondtam mi nem-ellenzék Magyarországon? már most megmondom, hogy mi tehát és mi hivatása van.

Az ellenzék Magyarországon azon párt, melly politicalai rendeltetésének ismeri -a kormánynak mind általános politicalai irányát, mind egyes tetteit és mulasztásait, éber, örökdő figyelemmel kísérni, s valahányszor

oily irányt, tettet, vagy mulasztást vészén észre, mely vagy az ország léteit, tehát önállását s nemzetiségét és alkotmányossága érdekeit, vagy az ország jogszerű létét, vagy végre az ország jólétét sérti, gátolja, awagy veszélyezteti, mind annyiszor oda törekedni, hogy, ezen sértések és veszélyeztetések elháríttassanak, s ország, nemzet és alkotmány hasonló sértések és veszélyeztetések ellen az alkotmányos életnek, a nemzetiségnek s a nemzet szellemi és anyagi erőinek minél tökéletesebb kifejtése által biztosíttassák.

Ezen értelmezésből három természetesen következik: 4) hogy Magyarországon az ellenzék mindig, minden időben és minden kormány ellen szükséges; 2) hogy az ellenzék eszméje Magyarországon nem mereven negatív eszme, hanem a pozitív reform eszméjével ugyanazonos, sőt, hogy csak új intézkedés, csak azon átalakulás lehet az országra egyedül üdvös, mely az ellenzék irányával megegyezik. Következik .tehát 3) hogy minden párt, mely az ellenzékkel elvben s irányban ellenkezik, akár minek nevezze bár magát, nem egyéb mint destructiv párt, azaz országrontó párt, azaz: conservative Megmutatom:

4. Az ellenzék mindig, minden időben, s mjjinden kormány ellenében szükséges. Mert:

Az ellenzék hivatása: a kormánynak politicáját, tetteit s mulasztásait ellenőrizni.

A ki állítaná, hogy lehet kormány, mely ezen örökösnek felette s ezen örökös szükségén kívül áll, az megtagadná a nemzet alkotmányos életét; megtagadná azt, hogy a nemzet s annak érdekei a cél,

á kormány pedig nem ezél, hanem eszköz, s a ki ezt tagadná, az országrontó, azaz: conservative.

Amde az ellenzék örökösének pusztá contemplatio ezélja nem leheti az ellenzék a végett kíséri örökös figyelemmel a kormány eljárását, miszerint ha azt akár általános politicájában, akár egyes tetteiben, akár mulasztásaiban, nemzetelleniesnek, alkotmánytalannak, törvénytellennek vagy legalább ügyetlennek találná; nemzeti alkotmányos, törvényes és czélszerű ösvényre térítse vagy pedig meggyőzze a fejedelmet, hogy válsztásában tévedett.

A ki állítaná, hogy lehet kormány, melly a véték vagy a hiba tehetségén is már a priori folulál; és a ki állítaná, hogy lehet kormány, mellyet, ha vét vagy hibázik is, hagyni kell vétkezni, hagyni hibázni; az nem alkotmányos magyar, az országrontó, azaz: conservativ.

Én, mivel alkotmányos. magyar vagyok, nem képzelhetek kormányt, mellyet ellenőrizni szükséges ne legyen; mivel ember vagyok, emberi gyarlóságomat érező, nem hiszek kormányban isteni csalhatatlanságot, vagy anygali jóakaratot; s . mivel hazámat jobban szeretem, mint akárkinek kegymosolyát, vagy akárkinek baráti kézsorítását; nem ismerhetem el olly kormány tehetségét, mellynek, ha vét vagy hibázik, vétkét vagy hibáját szolgálai önmegadással türjem. Összesítsétek a kormány minden- hatalmát testvérem kezeibe, összesítsétek legjobb barátom kezeiben, ellenzék leszek, ellenzék maradok halálomig; ellenzék, melly mindé»‘ motczanasát független lelkem éber szemével kísérendem; ellenzék, melly bűnét, tévedését, ügyetlenségét, gyáván türni soha sem fogom. — Jaj neked, oh.hazám! midőn illy ellenzéked nem leszen. A melly napon az lenni megszűnnék, szolgaságod levelét írtad alá.

Ellenzéknek kell lenni mindig, minden időben, minden kormány ellenében. Kell lenni különösen ausztriávali viszonyunk miatt is; mert ha leggyengébben akarok is szólani, annyit minden esetre el kell ismeretek, hogy ezen viszony következtében vannak az ausztriai kormányzatnak olyan intézkedései, melyek a fejedelem egységénél fogva, közelebről vagy távolabbról legalább eredményeiknél fogva hazánkra is hathatnak; s míg ez így leszen, magyar hön nélkülözhet a világon mindent inkább, mint ellenzékét. A melly perczben Magyarországon ellenzék nem lesz, Magyarhón ausztriai tartományjá lesz.

De a conservativok nem értik az ellenzék szót. Ott van programjok — mellyben, ha észet keresünk? ész helyett bérkikötést, s bérért szolgaság-ajánlást lelünk. Ott van programjok világos jelül, hogy nem értik így szólanak:

„Azon politicalai állítás, hogy alkotmányos ország . ellenzék nélkül nem lehet, egyedül azon ténynek megismerése, hogy a nézetek összeütközése, a kérdéseknek minden oldalról megfontolását hozza magával/

Ez badar beszéd, szóalkalmaz határozott értelem nélkül. Hisz a kérdéseknek minden oldalról megfontolása, királynak, kormánynak egyedül is kötelessége, a kormánynak mindenek felett önmagában is; s a ki azt állítja, hogy ellenzékre a végett van szük-

ség, miszerint a kérdések minden oldalról megfontoltassanak, az a leghatalmasabb satyrát írta a kormányra, mert azt monda, hogy a kormány ellenzék nélkül nem képes a kérdéseket minden oldalról megfontolni. És ti mégis szövetkeztetek illy kormány pártolására! Hiszen kormányt, mellyről esküdt barátai illy vallomást tesznek, magán ügyeiben is gyámság alá kellene tenni, nem pedig az ország dolgát kezére bízni.

De nem úgy van. Alkotmányos ország nem azért nem lehet ellenzék nélkül, mert a kérdéseket minden oldalról meg kell vitatni; hanem azért, mert alkotmányos országban minden kormánynak ellenőr kell; különben dictator volna; dictator és alkotmány együve nem fér. — És ez ellenőr az ellenzék. — A ki ezt tagadná, az országrontó, azaz: conservative

Mondom másodszor, hogy az ellenzékiesség Magyarországon nem negatív mereven eszme, hanem a positiv reform eszméjével ugyan azonos; sőt, hogy csak az ellenzék lehet valóságos reform-párt, és semmi sem reform, a mi nem az ő szellemében, nem az Ő iránya szerint történik.

Én, mint alkotmányos magyar, csak olly törvényt, olly közigazgatási intézkedést ismerhetek el közjogi szempontból valódi reformnak, melly hazánk jogszerű önállását biztosítja, s a nemzetiségnek, az alkotmányos életnek, s a nemzet szellemi és anyagi erőinek minél tökéletesebb kifejlődésére vezet.

Igaz-e vagy nem igaz, hogy a mi nem ide vezet, az nem reform?

Már mondtam, hogy az ellenzék hivatása arra törekedni, miszerint hazánk önállása, nemzeti létele, s alkotmányossága ne sértsék.

És ezen hivatásában előtte áll három század történeteinek nyitott könyve. Erről Szinyey (még akkor nem volt váltótörvényszéki elnök) egykor azt mondta az 1836. országgyűlésen, hogy, „a kormány nem egyéb mint háromszázados törvénytelenég”: és Marczibányi (még akkor nem volt főispán) szintúgy azon országgyűlésen azt mondta, hogy „nincs egyetlen egy törvény az egész törvénykönyvben, melyet három század óta a kormány sokszorosan meg nem sértett/

És ha csak a legközelebb korszakot, a francia háború utánit vizsgáljuk is: látjuk, hogy országgyűlés tizennégy éven át neheztelt, s midőn a nemzetet, már eléggé elszunyadottnak vélték, adót nem csak szedett a kormány törvény ellen, törvénytelenül, hanem ezt önkényleg 100 percenttel fel is emelte, sőt véradót is zsarolt önhatalmával a szegény népből; tehát az alkotmányt egészen felfüggesztette; látjuk a devalvációt, amaz irtózatot statusbanquerottot, mely nem csak minden magánviszonyokat összezavart, árvákat, özvegyeket koldusokká, az eladósodott olygarchákat adósságmentesekké, kegyes alapítványokat semmivé tett, s éppen azért Nagy Pál által „égre kiáltó országos rablásnak” neveztetett; hanem egyszersmind néhány száz milliónyi status-adósság élenyésztetésének egész súlyát tetted e nemzet egyes polgárainak nyakába róva, megegyezésünk nélkül, törvény nélkül; lássuk az abszolutizmusnak meghajtani nem akart me-

gyek gyűléseit éveken keresztül felfüggesztve; láttuk a nép érdekében igen mérsékelt szabad szót börtönnel fenytve; a követ-választást, az országgyűlési salvus conductust megtámadva; az ébredő nemzeti szellem ellenében terrorismust gyakorolva, a határörvidéket egészen német lábra állítva, és az országtól tettleg elszakítva, az indirect, adók iránti intézkedést a nemzet kezéből kicsikarva; a vallási szabadságot örökös kormányi zaklatásokkal nyugtalanítva; a királyi városokat minden törvényhatósági önállásból kivetkeztetve, magát a királyi helytartótanácsot a bécsi német cabinet parancsainak postahivatalává alacsonyítva; látjuk Horvátországban a magyar nemzet elleni forrongást a kormány által pártoltatva, s a pártos illyr hőseket kormány-kegyekkel elárasztva, a magyarok barátait pedig üldöztetve; látjuk ugyanott a tartományi gyűlés fenállott rendszerét hatalom-csapással megváltoztatva, látjuk megyei rendszerünket, a főispáni helyettesek rendszeresítésével önállóságában megtámadva; a népnevelés körüli hatalmat a nemzettől eltulajdonítva, a lélekgyilkoló censurát nemcsak rendszerbe hozva, sőt a mindennél rosszabb, titokban adott, titokban tartott szabályok szerint zsarnokoskodva; látjuk azokat, kik a haladási kérdések megbuktatására erkölcsös vesztegettek, embervért ontattak a kormány kegyeivel meghalmoztatva; látjuk a hazai műipar emelésére irányzott nemzeti törekvést megbénítva, ellenben a német kincstári dohány-monopóliumnak behozatalára lépéseket téve; Magyarország érdekeit Ausztria vélt érdekeinek mindenben alárendelve, szó-

val, látjuk az ország területiális épségét, az alkotmányt, a nemzetiséget, az ország önállását, a törvényhozó hatalmat, a törvényszerűleg constituált kormányzékot, a megyéket, a városokat, az ország egész jogszerű állását megsértve, megtámadva, anyagi jobb-létünket pedig nem csak elő nem mozdítva, sőt inkább természetes fejlődésében mesterségesen feltartóztatva,

s hogy a közel jövendőnek még csak reményé is el legyen véve, a kormányhatalomra épen azon fractiót emelve, melly, a legutóbbi országgyűlésen, magokat a közvéleménnyel találkozó királyi előterjesztéseket is megbuktató, s a leglényegesb regenerationális kérdéseket a fejedelemmel még csak tractatusba menni nem engedé: s ezen nemzettel s királyi szándékkal daczo-lás jutalmául a kormány-rúdnak kezébe adását nyeré.

Hlyen az ország állapotja. Folytonos sérv. És e folytonos sérvek históriáján sárga fekete fonálként, mindenütt a tisztán pronunciált irány; Magyarországot mind szellemileg, mind anyagilag Ausztria s az ausztriai kormány által absorbeálni; érdekeinket Ausztria érdekeinek alárendelni, s hazánk önálló egyéniségét elsorvasztva a kormány - hatalmat egy részről mind inkább az ausztriai cabinetben központosítani, más részről minél korlátlanabbá tágítani, s ezt biztosító institutióinkat, npnd inkább hatástalanokká tenni, mert ezek az absolutismushoz szokott osztrák-cseh kormánynak természetesén kényelmetlenek.

Ezen folytonos iránynak következménye: hogjr hazánk jövendője compromittálva, országunk területiális épsége megcsonkítva, nemzetiségünk belviszályok,

küzdelseivel sorogasztva, alkotmányunk elerőtlenítve, legsarkalatosb institutióink elerkölcstelenítve, anyagi jólétünk pedig olly pangásban van, hogy a természet áldásai alig bírják a sorvadást ellensúlyozni. És ha itt ott e sorvasztó procedúra pillanattig pihenni, ha egyes intézkedések némi jót eszközölni látszattak is, ezen pihenés, ezen jó akaratú velleitas nem onnan eredeti, mintha országos önállásunk s alkotmányos életünk az önmagát, „garantirozó” biztosság fokára emelkedett volna; hanem eredett egyszer kifáradásból, s mert féltek, hogy a feszített húr megszakad, másszor parancsoló körülmények következtében, mivel hogy valamire szükségünk volt, vagy pedig érdekükben vala azt mondhatni, hogy a magyar nemzet jó kedvben van, vagy ismét egyes öbb akaratú kormány férjfiak ephemer befolyás a következtében, vagy végre, mert az idő fej ökre nőtt, s egyet mást megadtak, mivel meg nem adni már nem lehetett, s mert azzal nyugasztalák magokat, hogy engedményünk már úgy is késő, tehát nem termendi meg a nemzet alkotmányos önállására várt gyümölcsöket, mivel halogatás közben olly körülmények fejlődtek ki, mellyek az engedmény sikerét, már virágjában elsorvasztották. Tudnék erre példát mondani akár mennyit, de csak egyet akarok említeni, mélly ezen politicát igen szembetünővé teszi. Értem a magyar nyelv⁹, ügyét. Ismerjük mindnyájan e századbeli országgyűléseink álhatatos küzdelmét a magyar nyelvnek diplomaticai polczra emeléséért. Ismerjük azon ellenszegülést, mellyel a nemzet ezen legter-

mészetesebb kívánságában találkozott, s azon nyomorult aprólékos lépéseket, melyeket mindig concessióknak neveztek, melyek azonban nem voltak egyéb, mint késleltető csel, addig hátráltató annak megadását, miről jól tudták, hogy elvégre is meg nem adni nem lehetend, míg a véletlen — az ausztriai politicának ezen mentő anygala — majd ily körülményeket hozand közbe, melyek a magyarok kívánságának teljesítését hatástalanná teendik.

És úgy is Ion. Am né menjünkbar vissza a távolabb múltba, maradjunk a közelebbi időknél. 1847-ben September 4 0. Horvátországban tartott tartományi gyűlésben a kapcsolt részek rendei határozataik 5-ik cikkelyében nyíltan és szabatosan kijelentették, miképen „halaszthatlanul szükségesnek és hasznosnak ismerik, hogy a kapcsolt részekben! ifjúság a magyar nyelvet megtanulja; több más okok miatt azért is, mivel az ország - gyűlésen úgy a közös dolgok, mint a9, kapcsolt részeket különösebben érdeklők hatatosan csak magyaréi tudó egyének által lehetnek előmozdíthatók; s azért elhatározzák, hogy a következő országgyűlés előtt tanácskozni fognak az ezen cél elérésére vezethető legsikeresebb eszközökről; csupán azt tartván fel, hogy ^, 1805. november 25-én hozott, s 1806. február 6-án királyilag megerősített municipalis statútumok szerint saját kebelükben a közügyek nem más, mint latin nyelven tárgyalassanak“, világos tehát, hogy akkor még a horvátoknak eszök ágában sem volt a latin nyelv használatát saját keblükön túl, tehát akár az ország kormányszékeivel,

akár a magyar hatóságokkali érintkezésre, akár végre az országgyűlésre kiterjeszteni akarni, sőt inkább jó lelkű hajlandósággal voltak a magyar nyelv ismeretét Horvátországban is közönségesse tenni *)

Elkövetkezvén az 1830-ki országgyűlés Zágráb megye rendei a tartományi gyűlésre küldött követeknek "utasításba adák, miképen az ország rendéinek azon óhajtását, hogy a magyar nyelv Horvátországban is minden módon terjesztessék, tökéletesen helyeslik, s annak előmozdítására több rendbeli köznevelési intézkedéseket hozának javaslatba).

Sőt ugyan ekkor, még azon Varasd vármegye is, melly jelenleg már a magyarok ellen olly féktelenül dühöng, 1830. júliusban a tartományi gyűlésre következő utasítást ad a:

„Quandoquidem gens hungara linguam hungari-

*) Az eredeti így szól: 1827. art 5. SS. et 00. expenderunt praesentaneam utilitatem et necessitate!» ut juvenus regnorum horum exacta linguae hungaricae cognitione imbuatur, quaestioni eo minus obnoxiam, quod in regni comitiis negotiacum regno Hungariae communia, et regnorum horum particularia non nisi per individua linguae hungaricae quara effica citer promo veri queant--- eo tamen semper intellecto quod SS. et 00. regnorum horum, in ordine ad negotiorum publicorum insuo gremio non alia quam latina lingua pertractationem municipal! statitio suo in generalí congregatione 28. 9bris 1805. condito, et per B. ddo. 6. február. 1806. rescriptum confirmato firmissime inhaereant.

) Az eredeti így szól: „desiderio illó SS. et 00. comitialiter congregatorum . . . ut apud nostrates etiam lingua hungarica quibusvis adminiculis propage tur — relato, in secundamen desiderii comitalis suo quoque sensu próba ti, sequentia ad scopum conducere existimant. stb.

cam ad eum perfectiouis gradum evehere intenderet, ut cuncta negotia publica in ea pertractentur; partes vero regno Hungariae adnexae aeqpali perfectionis zelo flagrarent, omniaque condiscendae linguae hungaricae media adhibere residerarent, ideo“ stb.

És a horvát (vagy is inkább nem liorvát hanem felső tótországi) megyék illy hangulata következtében a kapcsolt részek tartományi gyűlése az 1830-ki országgyűlésre küldött követeinek csak ugyan utasításba is adá, miként a KK. és RR. elismervén a magyar nyelv ez országban! terjesztésének szükségét, miszerint a társ Magyarországhoz még erősebb kapcsolattal csatoltathassanak, meghagyjuk követeiknek stb):

Így állott a magyar nyelv ügye Hoi vátországbán, melly azóta késleltetés által, a magyar nemzet elleni systematisált gyűlölet forradalmas fészkévé Ion, s külön déli Szlávország jövődjének ábrándjaiban ringatja magát. Most már, ha azon kormány-rendszer — melly Bécsben 300 év óta mindig ugyanaz — Magyarország iránti köteleességét szemügyre veszi, ha az alkalmat megragadja, és azt a minek ki nem kerülhetését lehetetlen volt át nem látnia, nem halogatja, szóval, ha a magyar nyelv iránt nagy későn 4843-ban hozott törvényt akkor megadja, mi lett volna a következő? — Az, hogy a magyar nyelvnek köz-

*) Az eredeti ékképen szól: SS. et 00. necessitatem propagandae in regnis his linguae hungaricae agnoscentes pro eo ut arctiori adhuc cum socio regno Hungariae jungi possint vinculo, dominis regni nunciis committunt“ stb.

igazgatási nyelvvé tétele orvosolhatatlan sarlódásokat nem idézett volna elő az országban; még magának Horvátországnak sem jutott volna eszébe, balgatag hegélylyel abban elnyomást keresni, ha követői a magyar országgyűlésen magyarul szólnának, ha a magyar főkormányiszékektől magyar rendelményeket, a magyar megyéktől magyar leveleket vészén, s hasonlóul válaszol, hanem maga kebelében ragaszkodott volna a latin nyelvhez a meddig tetszik vala, később fölébredvén a saját nyelv iránti szeretet, a horvát nyelvet nem csak magán-életében kimivelheté, hanem saját törvényhatósági életébe is beviheté, azon tanácskozhatott, jegyzőkönyveit afcon vezetheté, a nélkül, hogy sarlódás támad volna közöttünk. — De nem, ezt nem cselekedtek a bécsi urak, hanem vártak, halogattak, temporis áltak, míg körülmények fejlődtek ki, mellyek a magyar nemzetiség természetes jogainak megadását, gyűlölség, ütközés, s gyógyíthatatlan ellenségeskedés magkövévé tették, s a magyar nemzetet már máj. azon állapotba helyezék, miszerint vagy arra van készerítve, hogy nemzetiségének saját honábi természetes uralmát gyáván, mondhatnám öngyilkos kezekkel feladja; vagy pedig zsarnoknak láttassák; ide jutottunk a magyarnyelv iránti kegyelmes concessiókkalü Alig látok tehetséget, hogy az alternatívát kikerüljük. Ha csak elleneink ábrándos túlcspongásai rajtunk nem segítenek, min bölcseségünk alig segíthet. — Boldogdalan nemzet, mellynek sorsát olly kormányrendszer intézi, hogy csak ellenei hibáiba, s vetetten körülmények hatásaiba véthetné reménységét

És kérem jól megjegyeztetni: e szomorító vázlatnak, mellyet az ország képeről adék, súlyát nem akarom egyes személyekre, s nem különösen csak a mostani kormány - férfiakra hárítani. Rendszerről beszélek, mellynek izmai századokon át megkövültek, mellynek nyomása alatt egyes kormány-férfiak tetterejének el kell zsibbadni, ha mindjárt a legszentebb . akaratot vinnék is magukkal hivatalukba. — Én e rendszer iszonyú kártékonyágáról, az igazság legcsalhatatlanabb tanúja a história nyomán annyira meg vagyok győződve, hogy nem kétkedném kijelenteni, miképen addig, míg e rendszeren — a nemzet alkotmányosságának természetsszerű kifejtésével — gyökeres orvoslás nem történik, az ország legkitűnőbb hazafi capacitásának cancellárrá tétele sem segítene, mert vagy elzsibbadna, s absorbeáltatnék a rendszer által, vagy pedig megbuknék okvetlenül. Hatályosságot csak olly egyéniség fejthet ki a kormányon^ melly érendszernek szolgájává esküszik, melly annak irányát követi. De isten legyen e szegény hazának illy irányú kormány- hatályosság mellett irgalmas. — És itt van annak kulcsa, mért hogy a független lelkű hazafiaknak lehetetlen a mostani kormány működését a legmélyebb aggodalommal nem kísérniök, mert talán még soha sem volt kormány, melly ama megkövült rendszernek — akarva vagy akaratlanul — annyira ^kezére játszott volna mint a mostani. Máskor a kormányok nem igyekeztek affectálni alkotmány-ellenes irányaiknál alkotmányos külszint, hanem megtámadták a nemzet jogait nyílt egyenes úton, s így legalább ellenzést

provocáltak Verbőczy nemzeténél, és az ellenzés folytán némi véletlen közbejöttével a veszély elhárított, vagy legalább a következesek enyhítettek; — de a mostani kormány a nemesség elkorhadt részét a hiúkat, az önzőket, a megvásárolható lelkiteket, a szegénységet tűrni nem tudókat, a gyávákat táborba gyűjté, párttá alakította, s ennek emeltyűjével feszíti ki alkotmányos állásából minden institutióinkat, melyek ama veszélyes rendszert ezer viszontagságok között, legalább annyira ellensúlyozták, hogy „él magyar még“, s ha magához hű maradna, a hazát megmenthetné. De most anti-ethicus rugók tétettek mozgásba, a nép még semmi — caput mortuum — az aristocratia pedig kevés kivétellel, mint Jugurtha Rómáról mondá, csak vevőre vár. A dolog annyira ment, hogy a conservativokhoz tartozni annyit tesz, mint immunitással bírni minden visszaélésre. Tudunk eseteket, midőn megyei közadószedők tömerdek ezerekig megcsonkítják a hűségre bízott közadótárt (lásd Bácsban, Temesben) s nem lehet őket megbüntetni, mert conservativok, s a megye többsége conservativ, tehát pártkérdést csinál párttársa védelméből; s általánosan azon megyék, melyekben a kormánypárt mindenható, adóügy, közmunkák, igazságszolgáltatás, választások, s általában közigazgatási eljárás körében a legbotrányosabb hanyagság, visszaélés, sőt világos törvénysértés képét mutatják; mert minden, de minden, még az igazság-szolgáltatás is, különösen pedig a választás, párt és pártbeliek érdeke szerint vitetik, vezetteik és intéztetik; s ez olly annyira minden tartózkodás

nélkül, hogy midőn a conservatív párt, mart. 45-én Budán második conferentiájában arról tanakodnék, mi-ként biztosítson pártjának az országgyűlésre többséget, egy főispán nyíltan kimondá, hogy zsebükbe kell nyúl-niok a főispánoknak, és voksokat vásárolniok, és pénzzel kell a választásokat vezérelniük, mit ő tenni is ajánlkozók, s kétkedve dicsekvék, hogy zsebében három megyének küvetsége van!! — Eme veszélyes kormányrendszer zsidbasztó hatását maga a dicsőült nádor is sokszor keservesen érezéü Még ő is, „egyik király testvére, másíknak bátyja sikeretlenül küzdött ellene. — Tudjuk ezt mindnyájan, de én reményiem, hogy a rendszer által megbuktatott főispánok között akadand legalább egy férfiú, ki e tekintetben okle-velekkkel is felderítendi, „a fátyol- titkait/ — A nemzet István főherczegbe veti reményeit; akarata van kétségtelenül, isten adjon neki erőt, hogy a dynastiá-nak, mellyhez tartozik érdekében nádori székéről e rendszer hydrájával megküzdhessen. — Mert bizony erőre szüksége leszen, Herculesi munka vár karjaira. És vigyázzon is, hogy jó egészségben maradjon. Ama cicerói tanács: „cura nt valeas nagyon jó tanács.

Már most ezen veszélyes állapottal, ezen erkölcsi elpodással szemközt itt áll az ellenzék, a kormány alkotmányseru ellenőre. Mi hivatása van e helyzetben az ellenzéknek? felírásokat eszközöljön, grava-meneket protocoláljon egyes kormánytettek, egyes kormány-mulasztások ellen? Ám jó; tegye, tennie kell kétségtelenül, kötelessége; de valljon ezen gravami-nalis műtét segít-e az összes rendszer, a kormány?

politicának általános iránya ellen? Ki hihetne ezt? — Nem, az egyedüli mentség abban, s csak egyedül abban kereshető, hogy igyekezzünk az ország lakosai minden osztályainak érdekeit az alkotmányos életben összeforrasztani, szóval olly reformokat eszközölni, mellyek a nemzeti alkotmányos életet biztosítsák és kifejlesztésük.

És kérdem én, lehet-e ezen irányban a kormánytól várni reformokat?

Én azt hiszem ezt olly kormánytól, melly nem a nemzet akaratának kifolyása, várni nem csak miná-Innk nem, de a világon seholjsem lehet, mert az illy kormány, mint minden hatalom, természet szerint inkább saját körének terjesztésére, mint az őt ellenőrző korlátozó alkotmányosság erősítésére hajlandó. Legyen bár legjobb akaratú, magának akarand minél nagyobb hatalmat, miszerint legtöbb jót tehessen. De ez alkotmányos országban nem reform, mert egyszersmind magában foglalja a tehetséget, rossz akarat mellett minél több rosszat tehetni. Nem parlamentarizmus kormánytól, tehát ha csak az események kényszerűsége által valami chartácska octroy-álása nem indítatik az alkotmányos élet kifejtésére s biztosítására vezető reformokat várni általában sem lehet.

Még kevésbé lehet azt várni mináhink Ausztriával! viszonyunk mellett, mert bár miként változtak legyen is három századon át a kormány-hivatalnokok, egy irány mindig állandóan megmaradt t. i. Magyarország alkotmányos önállását csorbítani, s az ausztriai absolut kormány-politicába beolvasztani. Úgy hogy

végig tekintve hárem század történeti könyvéu, egyetlen egy kormányt sem találunk, mely azért volt volna jó, mivelhogy politikája ezen iránynyal ellenkezett, hanem legfőlebb azért volt jó, mert alatta ez irányban legkevesebb rossz történt. Illy állásban ki reménylhesse, hogy a kormánynál lehessen komoly akarat a magyar nemzet alkotmányos önállásának kifejlesztésére s biztosítására irányzott reformokat létre hozni.

Legkevesebbé lehet pedig ezt várni a mostani kormánytól, mely épen az által jutott a kormányrúdhoz, hogy a múlt országgyűlésen a szőnyegen volt reformkérdések olly módoni keresztül-vitelét, miszerint az alkotmányos nemzeti önállás kifejtésére s biztosítására vezessenek, megakadályozó, azon kormánytól tehát, mellynek eredete anti-reform irányú, azótai tettei s mulasztásai sokban törvényellenesek, összes politikája pedig tisztán s határozottan alkotmány ellenes.

Vagy, ha már a reformokat alkotmányos irányban a kormánytól várni nem lehet, a magokat conservativoknak nevező consérvativ párttól várhatjuk talán? Miként várhatnék? hiszen ezen pártban minden rossz meg van, mit a kormánynál rossznak találunk — mert magokat a kormánynyal, s annak egész irányával és minden tetteivel — tehát rossz és hibás tetteivel is azonosították; — és ezen kívül még van e pártnak egy másik rossz iránya, mellyet a kormánynál hasonló arányban feltenni nem vagyunk kénytelenek; és ez a privilegialis irány, melly nem csak a szabadsággal, de még a nép anyagi jólétével is természetes ellen-

tétben áll. — Erről nem lehet kételkedni, mert hiszen „conservativoknak“ nevezik magukat. Magyarországon pedig a jelen állapotot conserválni annyit tesz, mint a feudalismus és privilegialismus zagyvalékét conserválni; következésképp conservativ irányban reformálni annyit tesz, mint a privilegialis állapotot erősíteni, mi a nemzeti alkotmányos élet kifejlesztésének s biztosításának irányával merőben ellenkezik.

Inneti van aztán, hogy ha conservativ uraimék egy két reformkérdést in thesi fölvesznek is programjukban, a nemesség adóztatásáról, vagy is a közteherviselésről mélyen hallgatnak. Miért? Mert az adómentesség koldus privilégiumáról! lemondásnak privilegialis irányt adni teljességgel nem lehet. — A törvény előtti egyenlőségről szintúgy hallgatnak, mert ennek privilegialis irányt adni ismét nem lehet. A patrimonialis hatóság vagy is az úriszékek eltörléséről ismét hallgatnak, mert privilegialis irányban ezen eltörlés sem vezethető. Ellenben a királyi városok kérdését bezeg fölveszik programjukba, miért? mert ezen kérdést olly irányban is el lehet intézni, miszerint elintézése az absolutismusnak segélyül szolgáljon, s a privilégiumok roskadozó épületét consolidálja. Fölvették programjukba a vélemény-szabadságnak köztanácskozásokbani biztosítását; miért? mert ezen úgy nevezett biztosítás módjai között azon lehetőség is foglaltatik, hogy a nyilvánosság megszorítottassék, s az auditorium kikergettéssék. — Fölvették a büntető törvénykönyvet, miért? mert a büntető törvénykönyvben olly törvény alkotása is lehetséges, miszerint a ki kormány

vagy aristocratia ellen szót emel, minden teketória nélkül hűsre tétessék. Fölvették az egyesületek & társulatok iránti intézkedést; miért? mert ezek iránt úgy is lehet intézkedni, hogy egyesülni felsőbb engedetem nélkül még kenyérvésre se tegyen szabad. És így tovább. Szóval azon kérdéseket igen is fölvették, mellyeknek elintézése privilegialis irányban is lehetséges; de azokat még in thesi sem vették fel, mellyeknek megoldása privilegialis irányban nem lehetséges. — Világos tehát, hogy a conservativoktól valódi reformtörekvést még kevesebbé várhatni, mint a kormánytól, melytől teljességgel nem várhatni.

Így állunk tehát, a kormánynál idegenszerű absolutisticus irány — a conservativoknál pedig a kormány irányában zsiros konczökért szolgáltság, azon kívül privilegialis irány. Ne neked reform! Szegény magyar nép!!

Ellenben az ellenzéknek hivatása tevén az alkotmánynak mind a jelen sérvektől megorvoslására, mind jövődörei biztosítására munkálni; önkényt következik, hogy egyszersmind hivatásának kell tennie az e célnak megfelelő reformokat kezdeményezni, s azoknak keresztül vitelére törekedni, sőt természetes az is, hogy a reformok olly módoni sürgetése, miszerint az alkotmány kifejlésére s biztosítására vezessenek, csak az ellenzékétől várható.

Következöleg meg van mutatva, hogy az ellenzékiség Magyarországon nem negatív merev eszme, hanem a positiv reform eszméjével annyira ugyanazonos, miszerint egy részről csak az ellenzék tehet

valódi reform-párt; a reform-zászló — mint minap Kossuth monda — csak az ellenzéknél nem hasonlít a könyvkötők címmutatványaihoz, mellyek könyveknek látszanak, de csak hátukra van írva: „Sümmtliche Werke“, s belől üresek, és sémmi sem reform, a mi nem az ellenzék szellemében, nem az ő iránya szerint történik; más részről pedig világos az is, hogy a reform eszméje Magyarországon szorosán ellenzéki eszme, s az ellenzék nem lehetne ellenzék, ha reform-párt nem volna, al ki pedig reformot akar, nem akar reformot, ha csak ellenzéki, azaz alkotmány fejlesztési s biztosítási irányban nem akarja. És innen van, hogy a tények históriája, az ellenzék nevet Magyarországon a reform-párt nevével már rég azonosítja.

Ezzel nem azt akarom mondani, hogy az ellenzék maga parlamentaris úton reformot keresztül vihet, hanem azt akarom mondani, s mondom határozottan, hogy Magyarországon a reform csak úgy lehetséges, ha annak zászlóját az ellenzék viszi, s reformindítványait a közszellem azon fokára emelnie sikerül, miszerint a közvélemény szellemi hatalmát a kormány is respectálja.

Ezen bizonyítvány után már igen szembetűnő, minő eszmezavarban van mind gr. Széchenyi, mind minden conservativ társa, midőn azt írogatják, hogy az ellenzéknek nem szabad többségben lenni, hogy az ő természetes rendeltetése a kevesebbség. Bizony gyönyörű logica! A hol parlamentaris kormány van, ott az ellenzék természetesen csak kevesebbségben lehet; miért? mert mihelyt többségben van, megszűnik

ellenzék lenni, s kormánynyá lesz, — de nálunk, a mi viszonyaink közt, nem parlamentarís, nem nemzeti kormány mellett? — Szegény logicusok! Tanulni kellene egy kis közjogot, egy kis status-tudományt, egy kis országhismét; ezek olly dolgok, miket vizengős dilettantismus egy európai utazáskában el nem lehet. Tanuljatok, s ha tanultatok át fogjátok látni, miként Magyarországon, míg a mostani kormányrendszer fenáll, csak az tarthatja fel a hazát, ha az ellenzék többségben van, s minden percáiyi kevesebbsége az alkotmányos élet s magyar nemzeti önállás csorbításával együtt jár. — Olvassatok egy kis historiácskát — szép tudomány!

Miután meg van mutatva, hogy jelen kormányrendszerünk mellett az ellenzék Magyarországon nem olly párt, melly tüzetesen (ex professo) ellenkezik a kormánynyal; és meg van mutatva, hogy az ellenzék célja körülményeink közt egyéb nem lehet, mint az országnak törvénytelségektől! megóvása, s önálló nemzeti alkotmányos életének kifejlesztésével s biztosításával a nemzeti lét, jogszerű alkotmányos lét, s közjóit körüli érdekek valósítása, önkényt következik, hogy minden párt, melly az ellenzékkel elvben irányban ellenkezik, nem egyéb mint destructiv - párt, azaz országrontó-párt, azaz: conservativ.

Ezen állítás bebizonyítására elég volt értelmezni a pártokat, s legfőlebb még constatálnom kell a helyzeteket, miszerint tisztába jójenek magokkal azon polgártársaink is, kik azt vélik mind a mellett, hogy

az ellenzékhez nem tartoznak, a conservativokhoz sem tartoznak.

Ez önmystificatio, ez csalódás. A ki az ellenzékkel nincs, az ellene van. A ki az ellenzékét a nemzet önálló, nemzeti alkotmányos érdekeinek megóvásában, kifejlesztésében, biztosításában nem segíti, azaz ellenkező iránynak szolgál. A védelemben részt nem venni annyit tesz, mint a megtámadók országrontó diadalát elősegíteni.

Ne higye senki, hogy párthoz nem tartozik. A hol szám határoz; ott az indolens elvonulás is positiv partműködés. Hol egy oldalon 400 ember a másikon 420 áll, 2 pedig sehova sem áll, ott e 2 ne higye, hogy ő párthoz nem tartozik, ne higye, hogy magát a 420-szál nem azonosítja; azonosította kétségkívül, mert ha a 400-hoz csatlakozott volna, voltak volna 425-en, s a 420 nem győzött volna. — Hiábán mondják tehát — pedig sokan mondják — hogy ők ugyan az ellenzékhez nem tartoznak, de azért még sem conservativok. De bizony conservativok. A ki velem nincs, ellenem van.

Akár miként csűrjük csavarjuk is a dolgokat, utolsó analysisben a tusa csakugyan két fél közt fog; egyik fél a haza, melly országos önállóságot követel, és magyar és alkotmányos akar lenni, másik fél a kormány, melly nem parlamentaris, nem nemzeti, hanem idegenszerű alkotmány ellenes befolyásnak vagy emahatiója vagy eszköze. És ezen két fél túsáját két párt vívja. Egyik azon párt, melly azt akarja, hogy hazánk önálló országos személyességgel bírjon, s magyar és valódilag alkotmányos legyen,

másik, melly privilégialis érdekeinek legyezgetését reményivé, az idegenszerű befolyásnak alárendelt nem - parlamentarís, nem - nemzeti kormány vontató kötelén jár. — A ki az elsőt nem segíti, hallgasson bár, a másodíknak szolgál; tehát az országrontás bűnében osztozik.

Jól tudom én, hogy az úgy nevezett conservatív pártban sok olly becsületes ember van, ki nem adott magának számot a pártnak, mellyhez csatlakozott országrontó irányárol, s csak azért tartozik hozzájuk, mivel hogy megundorodván a tömérdek rendetlenségek miatt, mellyek a magyar közéletben gyökeret vertek, a rendvágý által a conservatív táborba sodortatott, mert hiszen a conservatio olly szép szó volna, ha igaz volna, s mert a conservatívok a kormányt pártolják, mellynek nevében rendet hallunk emlegettetni. De meg kellene fontolniok ama becsületes embereknek, kiknek politicalai színök felett a rend pusztá szava határozott; hogy a legnagyobb rendetlenségek a kormánytól eredtek, hogy a kormány olly rendetlenséget, melly céljainak kedvez, soha sem akadályoz, sőt sok esetben nyíltan elősegít; meg kellene fontolniok, hogy a lélek-vásárlást — a mi minden rendetlenségnek özönlő forrása — a kormány rendszeríté, s hogy a nemzeti jellemnek eme rendszerített elerkölcstelenítése ama kútfő, quo fonté derivata clades in pátriám populumque fluxit. Ha ezt megfontolják és szemügyre veszik, miként a rendetlenségeknek az ellenzék korán sem barátja, csak hogy a szabadság s nem a szolgaság rendét

szereti; lehetetlen lesz nem sajnálatok, hogy rendet óhajtva a despotismusnak, tehát a legnagyobb rendtelenségnek szolgáltak. Engedjék, hogy őket Cormenin szavaival egy dologra figyelmeztessenem:

„A ki szereti a rendet, de nem szereti egész a despotismusig, vissza forduland a szabadsághoz, ha-hogy ez egy kissé későn nem lesz, mert a szabadság többé nem lesz.“

Vigyázzatok, hazámfiak! Ne féljetek annyira az anarchiától, hogy túlfélelemből a szabadságtól is irtózzatok. Fontoljátok meg, hogy ha olly boldogtalanok volnánk, miszerint csak anarchia és absolutismus közt lehetne választanunk (mit én nem hiszek), az anarchia minden esetre csak mulékony állapot lehet, de az önkény uralma lehet örökös. Ha másként nem lehetne, gázoljunk inkább a szabadság mulékony csapongásain keresztül a szabadság rendéhez, mint a szabadságtalan rend sir-csendes ösvényén az önkény-uralom torkába jussunk. Rend csak mi velünk lehet, kik a szabadság hívei vagyunk. — Szabadság lenni annyit tesz, mint joggal bírni mindenre, a minek gyakorlata minden másoknak hasonló joggyakorlatával összefér *). És ez a valódi rend, szabadság nélkül rend nem lehet.

*) A szabadságnak ezen értelmezése — bár német tudóstól eredett — meglehet, hogy az észjog postulatumainak tudományos szabatossággal egészen meg nem felel, de engem al gyakorlati életben minden politikai kérdések körül tisztán eligazított mindenkoron. En mindenekelőtt ezen criteriumon, mintegy jogmérőn, szoktam szabadság szem

Ezt figyelmeztetésül azoknak, kik öntudatlanul szolgálnak, nem vélt, nem óhajtott céloknak. De elvégre is csakugyan igaz, hogy political életünkben lehetnek sötétebb, lehetnek világosabb színezetek: lehet, hogy egy többet, más kevesebbet, egyik így, másik amúgy akar, de az összes irány nem több mint kettő. Egyik az ellenzéké, melly a magyart szabadnak, önállónak, s szabadsága után boldognak akarja, másik, melly némi kegyeket osztana talán, a mennyiben saját malmának vizét nem vesztí, de a nemzeti önerejének érzetében szabadnak, s szabadság által boldognak nem akarja. — És a ki ezt nem akarja, az akármí szép szavakat regéljen bár, czélszátainak tisztaságáról, nem egyéb mint országrontó, azaz: conservatív.

IV.

Párt-alakulások és ellentétek.

A conservatívok elsők voltak, kik magokat országos párttá alakították. — A dolog nincsen előzmény nélkül a magyar históriában. Lásd a kalandos pontjából a political kérdésekben magamat tájékozni. Így például szabadság-e adót nem fizetni? Előveszenj ama criteriumot, s úgy találom, hogy nem szabadság; meít az adómentesség olyan dolog, melly minden másoknak hasonló adómentességével össze nem fér; azaz olyan mentesség, mellynek gyakorlása lehetetlenné válnék, ha mindenkire kiterjeszhetnék, mert akkor a status fen nem áthatna. Tessék kísérletet tenni bármí kérdéssel a minek gyakorlata nem válik lehetetlenné, ha mindenkire kiterjeszhetnék, az szabadság; egyéb nem az.

pártot II. Lajos alatt. Ezek is conservativok voltak. A tanulság *latus per se*.

Előre látható volt, hogy a conservativok ezen cselekedete következtében az ellenzék is constituálni fogja magát, mivel pronuciált párt ellenében, nem pronuciált párt meg nem állhat, mivel ha egy pronuciált J)árt van, az, ki nem pronuciálja magát, nincs.

De a conservativok ezen cselekedetében, ha *ügyes tactica* nem is, merta dolog előbb utóbb torukra forr, hanem végtelen *malitia* rejlik.

Két országos párt-conferentiát tartottak a conservativok, s e két conferentiának eredménye, hogy a Kreishauptmanok a conservativ clubbnak teendők jelentéseket megyéik állapotáról, ezen clubban fog meghatároztatok mellyik megyében ki választassák országgyűlési követté, ki alispánná, s az ekként meghatározandó választásokba országos párterővel szándékoznak befolyjni. Csak maga Marczibányi főispán volt egyedül, ki ennek ellene mondott. De a dolog elhatároztatott, nyíltan minden tartózkodás — mondhatnám minden szemérem nélkül — beiktattatok eredeti programukba, minn bizony a martiusi *declaratorium*nak vizenyős mentegetőzése legkevesebbet sem változtat.

Mit tesáen ez más szóval? Annyit tesz, mint a megyéknek önkörükbeni szabad mozgását semmivé tenni. Tehát a megyéket tenni semmivé! — És itt van a *malitia*.

A ki nem vak, lá^a, hogy a kormány az administratori új rendszerrel, melly igen helyesen van

Kreishauptmann-systemnek keresztelve, a megyei institutiót akarta sarkából kiforgatni. Miért? egyszerűen azért, mert lehetetlen volt nem látnia, hogy míg a megyei institutio alkotmányyszerű épségben fenáll, az absolutisticus conservativ beolvasztási politica célhoz nem jut.

És ez igaz is. Mert a megyei institutional (mellynek gyarlóságait teljességgel nem akarom legyezgetni) azon megbecsülhetetlen sajátsága van, hogy megtörhetetlen rugonyossággal bír a kormány absolutisticus vágyai ellenében. — A hol centralisít kormány van, azaz megyei rendszer nincs, ott a végrehajtó hatalom végeszközei a kormány kezében lévén, egy ordonancsal véget lehet vetni az egész alkotmánynak, s ha-hogy a statuscsint a nemzet túrni nem akarja, csak forradalommal segíthet magán. Ez pedig mindig kétes kimenetelű, veszélyes kísérlet. — De ilyen megyei institutio mellett, minő a miénk, a végrehajtás utolsó kezelői nem lévén közvetlenül a kormány kezében, egy ordonancsal nem lehet az alkotmányt semmivé tenni. — Nem elég, hogy úgy mondjam, az országot bevenni, még minden megyét külön is be kell venni. És ez olly hosszú, olly darabos munka, jnelly az illy statuscsinhoz szükséges erő - concentratiót és sietséget meg nem engedi. S meg nem engedvén, a pusztá időnyerésbeni inertia is elég a statuscsiht paralysálni. Elkezdik az első megyén s legyőzik, s mennek tovább, de mikoron a tizedikhez érnek, már az első ismét visszanyerte ruganyosságát, és újra talpon áll. — Akkor megboszankodnak s bezáratják a megyeház

kapuját, s azon veszik észre magukat, hogy a megye kisorsrant egy oldalajtón, és beterít egy rossz asztalt zöld posztóval künn a szabadban a hársfák alatt és megint együtt van. Még jobban megbosszankodnak, eltiltják a gyűléseket, és az administratio megakad, a perlekedők zúgnak, a katona nem kap szénát, zabot, hacsak nem requirál, ha pedig requirál ezer a baja; és a mi legtöbb, az adó restantiában marad, s behajthatanná válik; szóval: megáll az egész gépezet, mert a közigazgatásnak nincsenek orgánumai. — És adja meg bár magát 40 megye, elég hogy 7 meg ne adja magát; a gép megakad, és már ezen hétnek ellenében is az égbekiáltó törvénytelen ségeknek olly egész seregét kell alkalmazni, hogy azon vennék észre magokat, miképp egyszer csak a legengedelmesebb, legtürelemesebb, legszolgaiabb megye is repraesentálni kezd. És a dolognak nincs vége hossza, vissza kell a normális állapotra témi^ s a mi legkeservesebb, az adó-restantiákat, mellyek a szép zavar közepett, még a legengedelmesebb megyében is halomra nőttek; el kell engedni.

Becsüljük meg hazámfiainkat: becsüljük meg hazánk léteieinek ezen nemtőjét. A mi körülményeink között lehetetlen ennél valami czélszerűbbet csak gondolni is. Csak le kell venni a privilegialis alapról, s népszabadság alapjára kell fektetni, és nincs az európai státuszjognak olly doctrinája, mellyért cserébe adhatnék. Lám. Franciaországnak 4830-ban is volt parlamentáris kormánya, s bizony még is csak kövezet-torlaszok megöl Páris utczáin, fegyverrel lehetett a

júliusi ordonancokat semmivé tenni. — És hát ha a revolutio nem sikerül, mivé lett volna Franciaország!

— Ulyesmi nálunk, míg a megyei rendszer áll, nem történhetik; nálunk nem lett volna bizonytalan kimenetelű revolúcióra szükség, hogy az ordonancok semmivé legyenek. Megtörték volna a megyei institutio ruganyosságán, mint megtört valósággal 4823-ban az adó - fölemelési s katona - állítási oráonance.

És e mellett minő támasza ez a megyei rendszer magának a királyi székeknek is! Ha Franciaország 4830-ban megyei rendszerrel birt volna, X. Károly minden ordinance! mellett sem veszté vala el trónusát. Az ordinancek megbuktak volna a megyékben, és az ország megtartotta volna alkotmányát, és a király megtartotta volna trónusát, és a Bourbon-ház nem lett volna földön futóvá.

De a kormány ezen második tanulságot kevessebbre becsüli, mint boszankodik az első felett; és azért neki állt a Kreishauptmannokkal a megyéket öngyilkolásra vezetni.

Nem sikerült. Sok bajt, az erkölesi méregnek egész özönét árasztotta el a nemzeten, de hiában, meg kell váltanotok, a dolog még sem sikerült. A megyei institutio ismét bebizonyítá rugékonyságát, s néhány megye erélyes nyilatkozata kreishauptmanos nyilatokat eltompította. Vallj átok meg, vagy ne valljátok meg, annyi bizonyos, hogy kreishauptmann-rendszernek az ellenzék örökődése következtében nem lett egészen azzá, mivé azt eredetileg tenni akartátok.

— A bureaucraticus rendszerezés, mindjárt kezdetben

szépen elcsücsült, és sok egyéb fulánkja is hegyét veszté.

Ezt látván a conservativok, párttá alakították magokat, azon nyíltan és világosan kimondott czélzattal, hogy személyek és dolgok iránt megyei végzésekre, követ- és tisztválasztásokba, közös erővel párti öntudattal, s előre kiszámított összevágó közreműködéssel fognak befolyjni.

Ezen állapotásukban számítottak arra is, hogy a körülmények kényszerítő hatalma következtében az ellenzék hasonlót teend.

És ennek folytán végül arra is számítottak, hogy mind a két pártnak illy működése által a megyéknek önkörükbeni szabad mozgása elbéníttatván, eszközük azt, mit a kormánynak Kreishauptmann-systemjével eszközölni nem egészen sikerült, értem a megyei rendszernek alkotmányos állásából! kiforgatását.

•És pedig ezt annál bizonyosabban reménylék elérni, minthogy ezen országos pártalakulásoknak tagadhatatlanul a magasabb alkotmányos élet körébe vágó külszine van, s annál fogva reménylék, még az ellenzék tagjai közt is rokonszenvre talál and.

Én meg vagyok győződve, hogy ezen tactica végső végül a conservativok torkára forrand, mert az alkotmányosságának azon sajátsága van, hogy a hol csakkülszine, csak üres formája affectáltatik is, előbb utóbb egy kis valóság növi ki magát a dologból mint ezt még az osztrák és cseh Postulaten-Landtagoknál is megéri, a ki élni fog — ám de arról is meg vagyok győződve, hogy a megyei életbe illy országos

párt-avatkozásnak — ha az ellenzék a fartélyosan kivetett hálót ki nem kerüli — legelső legközvetlenebb hatása a megyei institutio elgyengülése volna. — És ez az, a mit a kormány akar.

Ámde istennek hála, az ellenzék ezen hálót szerencsésen kikerülte, legelső (martiusi) gyűlésében közegyetértéssel kijelentvén, hogy: „az alkotmányos életnek törvényhatósági végzések követ- és tisztválasztásokban nyilatkozó ágaiba a párttá alakult kormány befolyását, a megyei rendszer felforgatására irányzott veszélyes törekvésnek tartja/6

És igen helyesen. Szükség is, hogy az ellenzék a pártalakulás körül nagyon vigyázzon azon föltételekre, mellyek a gyakorlati élet útmutatása szerint a megyei institutio természetében fekszenek.

Soha sem, kell felejtenie, hogy a megyék viszonyai különbözök; a mit egy megyében akarni lehet, azt más megyében szint olly kiterjedésben csak megkísérteni is kábaság volna. És isten ne adja, hogy midőn a párttá alakulás, az ellenzék irányába egy séget hoz — mit hoznia kell, s hogy hozzon kívánatos is, — azon hibába essék, mellybe az ellenzék ügyét egykor a megyék asztalára meggondolatlanul oda szórt szatmári pontok hozák; harcot híván fel bizonyos kérdések iránt olly megyékben is, hol előre látható volt, hogy ezen harcz-provocatio nem csak azon bizonyos kérdést, hanem minden egyebet is meg fog buktatni. Ezen hiba következései még soká érezhetőek lesznek közéletünkben.

A dolog a körül forogd hogy a conservativ

uraimék, az ellenzéknek oda akarnak vinni, miszerint a követválakztásoknál önmaga tegye legszükségesebb embereit lehetetlenekké. Deák eseténél 1843-ban látták, hogy ez lehetséges, s most győzelmök reményét azon megyékre nézve, hol a depravatio cseleivel győzniök nem sikerül, abba helyezek, hogy az ellenzéknek országos párt-pronunciációra kényszerítvén, az maga fogja magát a lehető legkisebb számra szorítani.

Mondani fogja talán valaki, hogy ezen veszélynek a conservativok önmagokat is kitétték. De nem úgy van; nagy a különbség a két párt állása közt.

Az ellenzék neve ugyanazonos a reform-párt eszméjével. A conservativok ellenben magok is azt mondják, hogy ők · conserválni akarnak. Már természetes: hogy a köznemesség tömegét a mostani állapot fentartása ellen nem olly könnyű felizgatni, mint a reformok ellen. — Ha arról volna szó, mivel lehet a nem privilegiált osztályoknál inkább hatni, akkor a koczka egyenesen megfordítva állana, de a parlamentáris többség nyerésére nézve a tényező elemek privilegialis elemek, erről nem kell megfelejtkezni. — Lám pedig előttünk van a conservativok programja, mondják-e ők abban csak egy szóval is, hogy adózni akarnak? dehogy mondják, a világért sem mondanák ki e szót; hiszen ha ők ezt kimondanák, s az ellenzékben csak egy két ember akadna is, ki inkább volna hiú és önző mint becsületes ellenzéki ember, olly gyönyörűen rakásra dönthetné conservativ uraimékat még Fejérben, Temesben, Csongrádbán is, hogy a lábokat

sem ráznák többé. Tudhatnák ugyan, hogy az ellenzék igaz híveiben nagyobb az elvhűség, mintsem hogy e szóval „nem adózunk” izgatni akarhatnának. Ámde a conservativok furfangos emberek, ámbár tudták, hogy ha kimondanák e szót „adózunk 0, azt ellenük izgatási fegyverül az ellenzék bizonyosan nem használná; még sem mondták ki, mert fel akarták magoknak tartani a szabadságot, hogy a hol szükségesnek látandják, a „nem adózunk” zászlót az ellenzék jelöltjeinek megbuktatására ők üthessék fel. És ha aztán Forintos Zalában, vagy Ambrózy Temesben, vagy Babarczy Csongrádban, vagy Uray Szatmárban a „nem adózunk” zászlót fölüti, gondoljátok, azonosítani fogja tán magát a conservativ párt a budai teremekben ezen zászlóval? Oh nem! azt nem fogja tenni; hallgatni fog, vagy talán még kárhoztatni is fogja, hanem titkon kaczag, mert a nyereséget ő aratandja, azon nyereséget t. i., hogy az ólmos botos, forintos, szűzvállas hősek az ellenzék férfiai megbukták, s conservativokat választottak, kiket ők mint párt minden erkölcsi compröinissio nélkül tárt karokkal fogadnak soraikba, mert hiszen programúinkban nem foglaltaték az adózás, ez ellen tehát izgatni nem ellenkezett programmukkal. — Bizony bizony a politicalai jesuitáknak gyönyörű példányait hízalja szegény Magyarország.

A különbség tehát igen nagy a két párt állása között. Az oppositio mint reform-párt támadólag lép fel a mostani korhadt állapot ellen, s ha ezt a megyék különböző helyzeteire figyelmezés nélkül tenné,

könnyű volna ellene tömeges reactiót provocálni, a conservativok ellenben vagy csak negatív téren maradnak, vagy pedig a bár legszükségesebb, de kényes reformkérdések iránt hallgatagságra szorítkoznak; pártalakulásukkal tehát magukat hasonló veszélynek nem teszik ki.

Hozzá járul, hogy a conservativok párt organizatiójuk mellett céljaik kivételében még más erőre is számítanak: a kormányra t. i. mellyel magukat vakon azonosítók. A vak engedelmességre ajánlkozás olly ajánlkozás, mellyel a kormány mindig örömet lép szövetségre. E szerint a conservativok játéka akként van rendezve: akarják a mit a kormány akar, s ha erre pártorganizatiójuk által országos többséget eszközölhetnek, a haza veszszén bár, ők nyertesek, mert a kormány az ő szövetségesök; ha ellenben kevesebbségben maradnak is, mégis mindig fenmarad azon kilátásuk, hogy az ellenzék elveinek diadala a kormánynak a főrendi táblára, hivatalnokai által gyakorlott egyenes befolyása, s ha így sem sikerülne, a sanctionalis kormány-jog útján megakadályoztatik. — Az ellenzék ellenben csak önmagára támaszkodhatik, pártorganizatiója körül tehát igen óvatosan kell eljárnia, mert a melly ellenzéki tag, ha nem mágnás, magát eleve olly nyilatkozathoz kötötte, mellynek absolut becsére tökéletesen egyetért ugyan, de mellynél meggyéjének, kerületének, vagy városának véleményi állása, tekintetbe nem vétetett, s természetesen nem is vétethetett, az azon perezben, mellyben törvényhatósága ezen nyilatkozvány minden pontjaiban úgy lényec-

gökre mint kiterjedésünkre, s idejükre nézve egyet nem ért, magát egész politikai állására nézve nullificálta.

És ezt akajják a conservativok pártjuk organizatiója által elérni. A mi valóságos malitia. A dolog t. i. röviden ekképen áll:

A megyei rendszer az absolutisticus célzatoknak ellene áll.

A kormány tehát a megyei rendszert a Kreis-hauptmann - system organizatiójával megtámadó.

A conservativok magokat a kormányval azonosították, s annak minden lépéseit, tehát a megyei rendszer megtámadására intézeteket is, támogatják.

Ennélfogva országos pártot organisáltak, mert a megyei institutio ereje a megyéknek önkörükbeni szabad mozgása által lévén feltételezve, ezen szabad mozgást s vele a megyei institutio erejét az országos párt-organisatio csonkítandja, tehát a kormány Kreis-hauptmann-systemjével egy célra működendik.

És e célzt elérni annál inkább reményük, mert az organisált cönservativ párt-tábor ellenében az ellenzék kénytelen leend magát szintúgy országos párttá organisálni, és ezen organizatiója által a megyék önkörükbeni szabad mozgására, s vele a megyei institutio életerejére, a mint hiszik, ő maga intézendi a harmadik ágyú-telepet, míg végre az alkotmányos vár, barát és ellenség tíízétol egyiránt ostromol tatva, helyet ad büszke ormain az osztrák kormányrendszer fekete sárga lobogójának.

Azonfelül az ellenzék, reform-párti nyilatkozatá-

nak egyes pontjai miatt ütközésbe jő a megyéknek egy kalap alá nem vonható viszonyaival, és saját embereit parlamentarizmus lehetlenségekké tevén, pártját önkezeivel a lehető legkisebb számra olvaszthatja.

Ezen takticáóska teljességgel nem conservatív ugyan, de a milly malitiosus épen olly ügyeske is lehetne talán, hahogy másoknak is eszök nem volna.

A hadicserek azonban csak akkor veszélyesek, ha idején korán fel nem fedeztetnek, s megfelelő ellenmozdulatok által semmivé nem tétetnek. — Ezen ellenmozdulatra, miszerint a fölfedezett hadi cselet kiforgassa, mind össze is annyi szükséges: hogy midőn az ellenzék országos pártalakulásával munkálatainak irányába szellemi egységet hoz, tagjai ez iránynak megfelelő törekvéseikben a megyék helyzetkülönbségeire gondos figyelemmel legyenek; soha ne felejtsek, hogy a mit egy megyében már akarni lehet, azt szintolly kiterjedésben más megyében akarni is annyit tehet, mint az ellenzék embereit a parlamentarizmus téren lehetlenné tenni, tehát azoknak eszközölhetésétől is kizárni, a miket akarni azon megyében is lehetett volna: azaz a győzedelmet ezen kérdésekben is a conservatívok kezére játszani; és ne felejtsek soha is, hogy hazánkban az ellenzék olly párt, mellynek gyűjtő-magva a kormányirányábani ellenörködés, s az alkotmány kifejlesztésére s biztosítására törekvés, de ezen gyűjtő-mag körül nem minden kérdésben mind ugyanazon tagok egyesülnek; hanem egyben egy, másban más tagok nyújtják a subsidiarius erőt, a törhetlen magkőnek; és ez csak úgy történhetik, ha

az ellenzék egyénei megyéjük viszonyai közt ki nem vihető egy vagy más kérdésnek, túlfeszítésével, parlamentáris befolyásukat lehetetlenné nem teszik, s meg nem fosztják a pártot azon segéderőtől, mely egyéni hullámzás mellett bár, de az irány egységének mindenkori fentartásával körülövedzi a szerencsésb viszonyunkból alakult szilárd magkövet. — Ez az ellenzék párt-alakulásának azon módja, melyet a gyakorlati élet, a megyei institutio természetéből historice kifejtett, mely azon különben meglepőnek látszható, de országgyűléseink évkönyveiben épen nem ritka történetet kimagyarázza, miszerint 16—48 compact állású megye, nem csak sok rosszat megakadályozni^ de sok positiv jót is eszközölni képes volt, mind a mellett, hogy a követi táblánál egészen véve numericus többség a főrendi táblának beteg szerkezete miatt eddig még mindig tulnyomólag kormányi színe, s a kormány minden hatalma állottak ellene.

A nemzetnek megnyugtatóra szolgálhat, hogy az ellenzék (a mint martiusi 15-ki tanácskozánya nyilván mutatá) ezen térről magát semmi provocatiók által sem hagyja most is letereltetni. — Ügyeljen erre tovább is óvatosan; és legyenek gonddal vezérei, hogy elvbarátaik a megyékben, az ellenzéki programot és annak minden következő supplementumait e szempontokból tekintsék, s a párt országos alakulásának említett históriai módjáról meg nem feledkezve, törvényhatóságaik körülményeiből merítsék eljárásuk disciplináját; és — a conservatív párt minden destructiv cselei daczára is, a győzelem övék, tehát a hazáé lesz

Politikai egünk borult, tagadhatatlanul; a bécsi rendszer kórhadt vénségének névben, de nem lélekben magyar sectariusai sok feüeleges vontak láthatásunkra, de veszélyesb időket is élt már a magyar; s némi reményt abban is találhatunk, miszerint szemünk előtt porlanak össze az ausztriai vénhedt politica kőből, agyagból, üvegből, fából össze compingált oszlopinak korhadat mázai; s isten könyvében nem lehet megírva, hogy e kórhadt oszlopoknak dőlésre hajló boltozata a magyar alkotmányt eltemethesse. — A bécsi philistereket igen: de minket nem. Ennek ideje lejárt, hanem, ha az ellenzék históriai hivatásáról megfelejtkeznék. De nem fog meg megfelejtkezni. E nemzetnek, mellynek múltját megmenté, jövődjét nem fogja feladni, gyáván hűtlenül.

Pedig vannak, kik őt erre a megváltozott körülményekről! regék mákonyival szenderitgetik. — És óh! hogy meg kellett érnünk, miként még gr. Széchenyi is e mákonyosztó csal-politica emberévé esküdött! Könyveket ir, szavak tengerét, de a szótengér hullámaiban egy gondolat ringatja magát, fel-felütögetve rémféjét, a halásznak csónaka körül, ki háladatlan fáradalommal — gondolatot halászni a tágas szótengerre száll. £ gondolat syllogisma következő:

„Míg a kormány sem alkotmányos, sem nemzeti irányt nem követett, addig az ellenzés helyén volt; — de a körülmények megváltoztak; a kormány lemondott alkotmány ellenes, s nemzetiségtelen célzatairól; sőt vezér eszmének fogadta fel, hogy Magyarországot csak alkotmányszerűn, csak nemzeti irányban kormá-

nyozhatni, most tehát az ellenzésnek többé tárgya nincs, s az ellenzék, ha csak hervatag kevesebbségre nem sorvad, nem csak szüksegtelen, hanem káros is.“

Ez Széchenyi szótengerének egyetlen gondolatja „Politikai Programme töredékeiben^ a többi: üres hang, vagy egyéni gyűlöletből eredt személyes üldözése Kosuthnak.

Tehát megváltoztak a körülmények! tehát alkotmány s nemzetiség többé veszélyben nem forog! Ugyan úgy-e? valljon hol és miben volt örvendetes alkalmunk ezt tapasztalni? ha csak abban nem, hogy gróf Széchenyi István közlekedési osztály főnökké lett közlekedési osztály nélkül. — Tehát a mostani kormány ‘ az, mellynek karjai közt nemzetiségünk szent ügye biztosan nyugszik! — Hol van erre egyetlen egy ténynek bizonyítványa? — A mi nemzetiségünkre nézve az utóbbi időkbén, bár későn, de jó történt, az nem a mostani kormány műve. — Ellenben a mostani kormány műve, hogy azon kormányférfiak, kiknek a magyar nyelv ügyébeni törvényeket köszönjük, elkergettettek. A mostani kormány műve, hogy a magyar nyelv mivelő iskolai-társul átok eltiltattak; a mostani kormány műve, hogy Horvátországban a magyar nemzetiségtől nem irtózó párt ellenzéknek kereszteltették s rendszerített üldözés tárgyává tétetett. — Hol és miben van tehát a mostani kormány nemzeti hajlamainak biztosítéka? Talán, hogy a gróf szemei látják a láthatatlant, mint Macbeth látta Banquo szellemét, de a haza Banquo székét üresnek látja. — A mostani kormány nemzeti iránya! — Miért? avagy azt

akarja talán a gróf mondani, hogy a látható magyar kormány tulajdonképen nem is kormány, hanem most is azon kormány kormányoz, a melly kormányozott, midőn a magyar nyelv s vele nemzetiségünk törvényhozásban! diadalait ölé?----- Meglehet-----de akkor furcsán vagyunk azon második állításával, miszerint azt akarná reánk tukmálni, hogy a mostani kormány nem olyan, mint a régiek voltak; hanem annyira szerelmes az alkotmányosság eszméjébe, hogy ennek törvényes férje az ellenzék, bizvást fülére hüzzhatja hálósüvegét, az új szerelmestől várva, az alkotmányosság sarjadékainak szaporítását. — Szépen vagyunk, ha istentől van! — Halld meg Europa, és bámulj el nagy bámulattal! Herczeg Metternich életének — úgy tetszik — hetven negyedik évében a magyar alkotmányba bele szeretett!! — Audi gut! mondaná Saphir. —De én szegény magyar csak annyit tudok: hogy Reviczkyt, kinek cancellársága jeleie a magyar nemzetiség törvényhozási felüdülését, a mint meghalt „legkegyelmesebb66 ura, kinek személyes hajlandósága a bécsi „változhatatlan rendszer06 ellenében őt ótalmazá, országgyűlés berekesztésével mindjárt számkivetették, és számkivetve van maiglan is, martalékül dobva a honvágy epesztő kínjainak. És Ion helyébe cancellár gr. Pálffy Fid él; a ki magyarul sem tud. De Pálffynak, miután a „rendszer“ érdekében! terrorismusával, a nemzet indignatiója előtt meg nem állhatott, le kellett szállani pünkösti székéről, s helyébe lépett gr. Majláth Antal; erről kettőt minden esetre tudunk: egyik az, hogy cancellársága alatt

a magyar nyelv diplomáciai polczra emeltetett, másik az, hogy hivatalából elkergettetett. És a mostani kormányról mit tudunk nemzetiségi tekintetben? azt, hogy Majláthot ő szórtta ki. Ezek tények.

Vagy tán alkotmányosságot méltóztatott a mostani kormány különösen constatálni? — Ugyan miben? Kérem szívesen. — Törvényhozási politicában nem, mert hiszen még országgyűlésen nem láthatók őt. — Végre-hajtási politicában, mert a volt kormányokról reá maradt törvénysértések közül egyetlen egyet sem orvosolt még, ellenben új törvénysértést tett akár mennyit. Hol vannak hát alkotmányosságának adatai? — De tévedek; itt már vannak adatok; Banquo székét üresnek már mi sem látjuk; ott ül rajta egész pompájában a „Kreishauptmann-system/0 — Itt hát ismét két dolgot tudunk: első az, hogy Majláth olly propositiókkal lépett a múlt országgyűlés elébe, mellyek a nemzet kívánataival összehangzólag az egykori Pesti Hírlapból voltak kiírva; — a mostani kormányférfiak a főrendi táblánál kormánypartot csináltak a kormány ellen, azaz Majláth propositiói ellen, s azokat a fejedelemmel még csak tractatusba sem engedék menni; és Majláth megbukott, s a kik megbuktaták helyére ültek; — másik az: hogy behozták a Kreishauptmann-rendszert.—Ennyiből áll minden alkotmányosságuk; többet még nem láttunk, hacsak gróf Széchenyi bureau-chefsége nem az.

Már most resumáljunk. — A mi nemzetiség és reform tekintetében az utóbbi időkben jó történt, az nem a mostani kormány műve. A mi törvénysértést

követtek el a volt kormányok abból a mostani kormány egyetlen egyet sem orvosolt. A mi pedig legújában törvénytelenység történt, az a mostani kormány műve; tehát — — no s tehát? óh! a tehát igen világos; tehát a mostani kormány nemzetiségének s alkotmányosságának olly fényes jeleit adá, miszerint már oppositóra ez idő szerint nemcsak szükség nincs, de sőt ezen „par excellence⁶⁶ nemzeti és alkotmányos kormánynak opponálni valóságos honárulás s nemzetgyilkolás. —

Íme volt szerencsém a nemzetnek gr. Széchenyi István legújabb logicáját kitalálni — tessék — nagyon jó eledel — a ki szereti.

Volt egykor egy „római szent birodalom“, és e9birodalom német és nem szent vala. És kérdezé a világ „miben szent és miben római?“ van egy „magyar nemzeties és alkotmányos kormány“, és mi kérdezzük miben nemzeti, és miben alkotmányos? És gr. Széchenyi tények, bizonyítványok helyett, ájtatos arczczalkiáltja nekünk: „mondom nektek nemzeti és alkotmányos“ — de miben az? „no, ha mondok, hogy az“ — de — — no, de mikor mondok, és én mondok gr. Széchenyi, minek ide több bizonyítvány? — Mokannak cho-rassan fátyolzott jóslója is így beszélt; (lásd Moore Tamásnak „Lalla Roock“-ját). —Megadom magam e logicának. Allah Akbár, az ur hatalmas — Salem aleikum! —nagyméltóságú gróf

A gróf — perse tudhat valamit a „fátyol titkairól“ hová a nemzet látköre ném hat, és meglehet,

hogy ama megnyugtató nemzetiesség s alkotmányosság ott van a „fátyol titkai“ közt; hanem: volt egykor egy cigány, és ez a cigány órát lopott, melly „üt és repetál“, és elrejté a „kimondhatatlanok“ korczai közt. És az ármányos óra ütni kezdett. Te cigány, mi peng ott? kérde a szolgabíró, „a sarkantyúm taréja, nagyságos uram.“ — A cigány pedig mezítláb vala. „Hiszen csizmád sincs, nem hogy sarkantyúd volna,“ mond a szolgabíró, „de majd lesz 6, felelt az okos cigány. — De majd lesz, that is the word. Jó! jó! de már csak legyen meg előbb az a sarkantyú, azután pengjen, ha úgy tetszik. — Majd ha lesz akkor nem opponálunk. Hű bajtársak leszünk, a kormány alkotmányosság s nemzeti czélzatahoz, hívek, mint a kardvas markolatához.

Oh van a körülményekben változás, nem tagadom én. A kormány változott, de czélzataiban nem, irányában nem, hanem változott az eszközök választásában. Ez előtt a niegyék daczára akarta kivinni három százados politicája czélját, most a megyékkel akarja kivinni azt. Változás, valóban vérig velőig, néperköles szívéig ható, de te látod isten ott a magasban, hogy e változás nem jóra történt; nem olyan, melly az ellenzékét följosítaná, hogy lemondjon országvédő históriai hivatásáról mákonyíttassék, gyáván, tétlenül.

Ha gróf Széchenyi régibb logicája szerint beszélne, nem azt mondaná, hogy ellenzék nem kell ez idő szerint, hanem így szólana az ellenzékhez: Volt idő, midőn a negatív ellenzés alkalmas eszköz volt a ha-

zát fentartani, ma már ez nem elég, a körülmények megváltoztak, s e változott körülmények közt, csak reformok által lehet a hazát megmenteni, azért hát álljon az ellenzék élére a reformoknak, lobogtassa ennek zászlaját azon törhetetlen erélyvel, mellyel századokon a conservatív zászlaját lobogtatá, kapcsolja zászlajához az igazságnak, a nép minden osztályainak érdekét; és bízzék istenben, éljövend az idő, midőn jogokká válnak a mik még most csak neme-sebb keblek óhajtásai.

V.

Zárszó.

És értelmesem a pártokat, és nyújték tájékozó fonalat a körülmények szövevényeihcz. Már most lássa meg a nemzet, hogy mit határoz. A két párt nyilatkozata közkézen forog. Válaszszon a nemzet a két párt között.

A két pártban egy részről a magyar nemzet országosan önálló érdekei, más részről a birodalmi egység alkotmány - ellenes alapján emelkedett osztrák kormány-rendszer vannak személyesítve — válaszszon a nemzet a két párt között

Amott van a mostani kormány, mellynek a mi törvényhozásilag jó történt, nem érdeme, a mi ellenben rossz történt, vagy öröklött vagy saját bűne, — mellynek a hatalomra jutásban lépcsőül a nemzet képviselői akaratának a múlt országgyűlésen megakadályozása szolgált — mellynek kormányi politicáját a „Kreishauptmann-system kísérlete, s a párttá ala-

kult konservatívokra támaszkodás jellemzi, — melynek egész léteién az idegenszerű bécsi kormányrendszer szelleme leng; melynek hát múltjában bizodalomra nincsen alap, és jelenében alig van valami vigasztaló. — És van mellette egy organisált párt, mely e kormánynak minden tetteit, minden mulasztásait törvényeseknek, alkotmányosoknak hirdeti, mely neki azon föltétel alatt, hogy az eddigi ösvényen megmaradjon — mellyen még semmi jót nem tett — de a rosszat folytató, s újakkal súlyosbító, bizalmat esküszik, s be nem vallott ismeretlen céljaira pártolást szavaz. — És e párttal szemközt áll az ellenzék, bevallott célokkal, nyíltan őszintén. Az ellenzék, mellynek nevéhez e nemzet megtartott életének históriája, mellynek törekvéseihez a nép érdekeivel egybeforrásért vívott, küzdelmek friss emlékezetre csatla-kozik; melly a mint vak bizalmat senkinek, úgy gyűlöletet is senkinek sem esküszik; melly a kormány irányában pártolást ellenzést tényékhez, nem személyekhez köt; melly a nemzet jogai, a nemzet érdekei felett örök éberséggel ellenőrködni, s ez ellenőrségnek reformok útján sikert szerezni vallja hazafiúi hivatásának. — Válasszon a nemzet a két párt között.

Amott van a párt, melly az ellenzéknek előre még azon esetre is hadat izén, ha ez jót törvényes úton akarna; és itt van az ellenzék, melly a jót s törvényest, akárkitől jőjön, egyenlő készséggel elfogadja, s pártolásának föltételt nem szab, legkevésbé azt, hogy őt a hatalom ne ignorálja, vagy csak ő

általa cselekedjék. — Válasszon a nemzet a két párt között.

Amott van a párt, mely ön belátásáról lemondva, reformot csak a kormánytól vár, mellynek természetében fekszik, hogy inkább saját hatalmának gyarapítására, mint az alkotmány kifejtésére s biztosítására törekedjék; amott, van a párt, mely az ellenzéktől, az alkotmányos hajlamok természetes depositariusától, mellyel a reformra törekvés historiatilag azonosítva van, még a kezdeményezés hivatását is megtagadja, és itt van az ellenzék, melly mindenkit hivatva lenni vall e nemzet ujja születésének nagy munkájánál közre dolgozni, de reformnak semmi újítást el nem ismerhet, melly a nemzeti alkotmányos lét fejlesztésével s biztosításával öszhangzásban nincs. — Válaszszol) a nemzet a két párt közt.

Amott van a párt, melly működéseiben az 1790: 10. cikkre tekintettel lenni nem ajánlkozik, hanem magyarhon önálló érdekei ellenében a „birodalmi egységnek” országos létünket fölemesztő szempontjából akar indulni; és itt van az ellenzék, melly a pragmática sanctiót szentnek ismeri, s hazánk érdekeinek a birodalom érdekeivel kiegyenlítéséhez segédkeztet nyújtani örömet kész, de országunk érdekeit az ausztriai zagyva birodalom érdekeinek alárendeltetni nem engedi, s politicájában más indulási pontot el nem ismerhet, mint az 1790: 10. sarkolatos törvényczikket, melly királyi esküvel szentesítve biztosít, hogy hazánk „szabad ország, s egész törvényes kormány-rendszere-

vében független és semmi más országnak avagy nemzetnek alá nem rendelt.

Válasszon a nemzet a két párt között. — De választásában meg ne feledkezzék, hogy ön sorsa felett fog határozni, s e határozásban az elszalasztott pillanatot nem adandja vissza semmi öröklét. — A nemzet legyen ön magához hű, ennél több nem kell, ennél kevesebb öngyilkolás; és ha hű leszen, hatalomcsapástól nem kell félnie; — ennek csak egyesek eshetnek áldozatul, az ön magához hű nemzet nem; diadalmaskodni lehet hadseregeken, nemzeteken soha, ezeknek irányában a hatalomcsapás mindig elveszti azt, a ki azzal élt, bár ha pillanatig sikerültnek látszassák is. Riaszson bár Széchenyi áljóslataival, terrorismusról nem kell tartani; ennek ostorával csak gyáva vagy kegyetlen népeken lehet uralkodni. — Igaz, hogy új formákban lép fel ellenünk az absorbtio háromszázados rendszere, de e rendszer maga korhadt régi már, s vannak kormány-rendszerek, mellyek megifjodni képtelenek, mellyeknek hosszú élete elég ok arra, hogy meghaljanak. Conserválni a coiserválhatatlant csak gyávaságunk által lehetne. Ne hagyja magát a nemzet gyávaságba szenderíttetni. A melly nemzetnek alkotmánya van, az örökös éber munkára van rendelve; veréjték közt élhet csak mint a nap-számos, ha elszenderedik, alkotmány nélkül fog fölbredni. Isten óvja meg e szegény nemzetet az elszenderedés veszedelmétől.

Deregyei.

Forget not the field.

(Szabad fordítás.)

El ne feledd a mezőt, a hol Ők elhulltanak, a hűk
És a legvégsők a haza jobbjából
Mind oda vesztenek, és oda van nagy fényű remé-
nyünk,
Mellyet tápláltunk: sírba mernie velők.
Vajha ama szíveket a haláltól visszavehetnek
Teljes erőben úgy, mint dobogónak elébb.
Még egyszer vőírharczaidat megvíni, szabadság,
A magas istennek színe világa előtt.
Vajha e láncz egy pillanatig meg tudna szakadni,
Mellyet a zsarnokság vas keze fűze reánk.
Oh sem az ég, sem a föld nem képes tenni, hogy
azt a
Zsarnok még egyszer vissza csatolja reánk.
De meg van. S ámbár győzőnk neve büszke nyo-
mokban
A történetírás lapjain égve ragyog,
Átok ül a szabadok szíveit gázolta dicsőség
Hadjárása fölött, átok örökre s boszú.

Sokkal drágább a sír, a börtön, melybe világot,
Eltapodottan bár, önt el a honfi neve,
Mint minden diadaljeleik, kik hírre jutottak
Ősi szabadságunk gyászteli romja felett *).

Vörösmarty.

*) E vers Moore Tamás „Irish Melodies” című költeményei közt van. Nem ínyem szerint van így fordítani, de miután az eredeknek versmértékét nem követhetém, kénytelen valék e tágabb versmértékét némi apróbb toldásokkal betölteni, azon (igyekezve mindazáltal, hogy az eredeti eszméket méltóképen kifejezzem. V.

Az 1809-iki insurrectiói történetet illető levelek.

I.

Herczeg Batthyányi Fülöphöz.

Főméltóságú herczeg! Hazánk jelenkorában, a magyar nemzetnek nagyai közül legtiszteltebb tagja,, herczegséged, — hinni merem — nem fog egy, ezen nemzeti nagy érdekekben szót emelő hazafinak levelétől elijedni, hanem azt bár testes is, olvasására fogja méltatni.

Az 1809-ki nemesi insurrectio, melynek egyik hazafiul lélekkel s bajnoki fénynyel tündöklő tagja herczegséged is volt, olly tagja, ki a magyar haza, s az egész nemzet előtt mindig fertőzetlen hazafiúi tisztaságban állott Batthyányi nemzetségnek ősi dicsőségét az utókornak is általadandó vala; ezen insurrectio, melly, ha a nemzetnek kívánsága és ajánlása szerint annak idejében állhatott volna össze, s alakúlhatott volna egy fegyverrel kellőleg ellátott, s bárcsak félig

gyakorlott hadtestté, a successiónak, háborúban a magyar nemesség által szerzett európai hírt s nevet, nemcsak megközelíté, hanem, minthogy a világnak legnagyobb hódítójával kelle szembe szállania, talán felül is múlja, ha a bécsi kormánynak, a magyar nemzet irányában mindig szerencsétlen, célvesztő, ferde, s mind magára, mind nemzetünkre nézve káros politicája azt meg nem gátolja vala. Ezen insurrectio, melly tett mit tehetett, s hogy többet nem tehetett, annak nem a mindenre elszánt, jó akaratall teljes sereg és anúak vezérei, hanem a kormánynak balfogása, János főherczeg, és főleg annak rosszul választott tábornestere voltak okai. Ezen insurrectio, mellynek a győri ütközet elvesztése toroktálva tulajdonítatott, holott ennek, ha a nádor és a magyar felkelők által elfoglalt csanaki hegység, oktalan tactica által, az ellenségnek szánt szándékkal oda nem engedték, vagy meg sem kell vala történnie, vagy bizonyosan szerencsésen végződik vala, holott egyedül az insurrectiónak, és az ütközet napja előtt rúttul sértett nádor előbbi bölcs rendeleteinek lehete csak köszönni, hogy János főherczeg egész serege, az ott levő insurrectióval, táborszerével és ágyúival együtt, a Dunára szorítva el nem fogatott, hanem halkkal és rendben hátrálva, és küzdései közt az ellenségnek folyvást kárt téve, vonulhatott Komáromba. — Ezt én (talán emlékezik herczegséged csekély személyemre, ki az insurrectiónál lovas őrnagy, és a nádornak segéde voltam, ki az insurrectio naplóját vezettem, s mindenbe beavatva valék, kinek kezén minden megfordult) ezt én

diplomaticai levelekkel be tudom bizonyítani; — ezen insurrectio, mellyet János főherczeg és vezérei (Colleredo Jeromost kivéve, ki pedig competens bíráló volt) azért gyalázták, hogy a Piavától fogva Győrig folyvást vert hadának szégyenét, és tábornesterének ügyetlenségét ezzel fedezhessék és menthessék; — holott a francziák, a miéinknél igazságosabbak, az insurgensekkel első találkozásukban mindjárt azt mondák: ils sont braves, mais pas encore dressé. — Ezen insurrectio, mondom, azóta álló hadaink, Bécs, sőt Bécsben lakó hazánkfiái által is, kik az insurrectio divatos gyalázásba bon tonból összehangzanak, egész Európa előtt olly rász hírbe, névbe kevertetett, s ezzel a magyar nemzetnek őseitől elfajulásáról olly nemzeti becsületet sértő közvélemény kapott lábra, mi az egész nemzetnek, különösen az insurrectio minden tagjainak, herczegségednek úgy mint másoknak, kik véröket, éltöket valának áldozandók, méltán fájhat, s nekem különösen, ki mindenbe beavatott lévén, kezeimben az oklevelek, mellyek által a gonosz hamis hírt megczáfolhatnám, s a magyar nemzetet sértő, s az utóbbi inagyar nemzedéktől is hitelt nyert közvéleményt sarkaiból kidönthetném— ha szabad volt volna! —

A békesség 1809-ki október 4 4-kén megkötöttén, mindjárt az insurrectiónak elosztása után, Ferencz király önkéziratában azt parancsolá a nádornak: Es soil eine freimüthige, ausführliche Geschichte dér ungarischen Insurrection verfasst werden, damit alles, was in dérén jetzigen Organisirung, Aufstellung und Verwendung für gut, nützlich und zweckmüsig befunden

den wurde, auch femers beibehalten, und die eingetenen Fehler künftig in jeder Hinsicht vermieden werden sollen. — És a nádor főherczeg ezen (mint monda) becsület-teljes munkának német nyelven, ő felsége számára megírásával engem bízott meg. Én, ki valameddig az insurrectio fennállott, nappal a külső, és minden másodnap kamarás szolgálattal, éjjel pedig a naplónak megírásával valók terhelve, vonakodtam ezen hálátlan, csikkandós munkának elvállalásától: inéit én is örömet szabad emberré lettem volna ismét, és távollétemben tetemesen károsult csekély gazdaságom után szerettem volna látni, annyival is inkább, mint-hogy birtokaimat is meglátogatván a francziák, marháim nagy részét elrabolták, akkor még élő atyámnak pedig 6000 ftra liquidált károkat okoztak, mik utóbb a kormánynak visszatérítettek ugyan, miből azonban egy fillért sem láttunk mai napig is. — De a nádor a kimondhatlanul terhes és kellemetlen munkát rám erőltette. Ha a jövődöbe láthattam volna, hát nem volna erő, mi engem erre kényszeríthető vala. — Azt gondolván utóbb, hogy ezáltal hazámnak, nemzetnek és bajtársaim egész seregének talán jó és kedves szolgálatot teszek, elvállaltam. — Majdnem két évig dolgoztam, szolgálaton és fizetésen kívül, egészségem és gazdaságom nagy kárával és veszteségével, míg a munkát végezhetöm. Jutalmam a nádornak dicséretei voltak. A császártól, ki munkámban, mint egy tükörben, csak a sok vétket, hibát s balfogást látta a magyar nemzetnek, insurrectiónak, nádornak és törvényeinknek irányában, jó szót sem kaptam; holott az

insurrecciónak eloszlásakor a nádornak általam szerzett proclamációval ő felsége annyira megvolt elégedve, miszerint a nádort megkérte, bogy az ő nevében szólókat is, nemcsak az insurrecciónhoz, hanem az egész álló hadsereghez is, én általam tétesse fel. Az insurrecciónhoz szóló, szóról szóra meghagyatott, de a hadsereghez intézett annyira elferdített tanácsosai által, kik megbízatásomat orrolták, hogy alig találtam benne néhány gondolatomra. — Beadatván munkám, melyben már a nádor is több erős igazságot mondó helyeket kitörlött, gróf Beckers által azon intés adatott nekem, miszerint, miután említett munkám a titkos cabinet archivumába tétetett, becsületemre legyen provocálva, hogy ezt még most senkivel ne közöljem. Ez engem meglepett és vérig bosszontott, mert czéлом az volt, hogy ezt nyomban először az insurrecciónak előkelőivel és jelesbjeivel közöljem, és először herczegségedet, s utóbb gróf Zichyeket, Eszterházyt, báró Vay Miklóst, és többeket kínáljak meg velem, és számukra leirattassam; másodsor, hogy időnként az insurrección történeteit magyarul Írván meg, utóbb ezt kinyomassam, az insurrecciónak örök emlékül, a nemzetnek pedig azért, hogy ezen hiteles oklevelekkel tanúsított diplomaticai munkámra alapíthassa jövőre a haza védelmének rendszerét, kitanulhatván belőle szellemi és anyagi, kormányi és political tekintetből a követésre méltó jót és hasznost, az elkerülni szükséges rosszat és károst, és minő óvó és biztosító törvényeket kelljen a nemzet képviselőinek szerezniük, szentebbül megtartására és megkötésére azon törvé-

nyéknek, mellyek itt olly könnyelműleg, olly kíméletlenül, sőt zsarnoki önkénnyel sértettek meg; —

Évek múltak, évek jöttek, és valahol s valamikor az insurrectióról szó volt, ezt mindig nevetségnek, becsstelenségnek, gyalázatnak tárgyává tenni divat volt. Ez nekem mindenkor keserű fájdalom volt, kinek kezében a fegyver, miáltal az insurrectiónak becsületét, híret, nevét vissza vívni tehetségemben állana, ha vele a közönség előtt felléphetnék. — A nádor mindig igen kegyes maradt irántam, és valahol s valamikor vele találkoztam, mindig magához és asztalához vont. Néhány ilyen alkalommal panaszkodva hozám neki elő: a közvéleményben, milly rossz híre neve legyen az utolsó insurrectiónak? — „Ez igazságtalanság“ felelé.

S ha mondám: erről éh tehetnék, ha a censurától tartanom nem kellene? Akkor a beszédet másra fordította, és sem tilalmat, sem engedelmet nem nyilvánított. Egy pár év előtt Wigand Ottó, előbb pesti, most lipcsei könyváros nevében nekem 4000 pft ajánlatott, ha az insurrectiónak történetét magyanil megírom, kész, letisztázott kéziratomat neki olly szabad rendelkezésre általadom, miszerint ő azt Lipcsében magyarul és német fordításban is kinyomathassa. De az említett előzmények után, bizonytalanságnak kitéve, a censurától, sőt talán confiscatiótól is tarthatva (mert mi nem történt már? s mi nem történhetik még szegény hazánkban?), miképen vállalkozhattam volna illy terhes, a tisztázással együtt, mit szinte csak magamnak kellene végre vinnem, talán három évig is tartható, egészséget veszélyeztethető, nagy kényelem nélkül meg sem tör-

ténhető munkára, midőn mint 70 esztendő, özvegy létemre, belső, külső, több helyeken elszórt csekély gazdaságom gondjaival, aggodalmaival, baljaival, boszúságaival elfoglalva, vagy szellemileg teendék hiányos munkát, miután ez minden gondtól ment, elfogulatlan elmét, feszült figyelmet és combinatiókat igényel; vagy pedig, ha minden gondomat félre tudnám vetni, hát gazdaságomnak kellene tönkre esniy ebből csepegő egyedüli élelmemmel együtt, midőn sem hivatalt nem viselek, sem capitalista nem vagyok. Fiatal koromban ezen századnak elején eleget, sőt erőmön felül áldoztam hazámnak és nemzetemnek ész és értékbeli csekély tehetségemmel: mert mikor hazafiságot és nemzetiséget gerjesztő s terjesztő életműveimnek kinyomatására nem találtam vállalkozó könyvárost, azokat magam költségével nyomatán! ki, akkor még nagy és bizonyos veszteségemmel. Ezt azonban nem sajnálom, mert hazafiúi buzgalomnak veteménye megtenné gyümölcsseit: a hazafiságnak és nemzetiségnek szóra, tetre, életre gyűlt s érett érzelmeit. — Múlt évi martius 18-kán, mint nevemnek 70-dik évnapján, azon dalünképén, melly Pesten a megyeház terében tiszteltetésemre rendeltetett, nyilván ki volt mondva, s fejtve elmeműveimnek az egész nemzetre nagyhatású jelleme; miről szerénységem itt többet szólni nem enged; de a mi életem végső órájában is azon szívemelő önérzettel, s öntudattal fog vigasztalni: láttam ébredni, életre kelni s erősülni, magasúlni a nemzeti lelket, melly e veszni indult magyar nemzetnek életét még tovább is

fenntarthatja, miliez cselekvőleg csekély tehetségem szerint én is járultam.

Múlt 1843-dik évi augusztus 3-kán kelt Pesti Hírlap 270-ik számában Kossuth Lajos „Ludovicea, Polytechniclin?” címzet viselő vezércikkében imezt írta: „Az állandó katonaság behozatalával hazánk védelmi rendszere változván, a lováról leszállóit magyar nemesség harczias szellemben lassanként megfogyatkozott; miglen elkövetkeznek a kor, mellynek hadedzett apáink burogányos múltjáról eltért jelleméről Kölcsey dallá: hogy

„Völgyben ül a gyáva kor, s határa
Szűk köréből, őse saslakára
Szédeleg, ha néha felpillant.“

És embert a pillanat szükségének ösztöne vezet. E változást, e megfogyatkozást kétszeresen érzék a nemzet jelesbjei azon időkben, midőn a század óriása, ki Prometheusként sz. Helena sziklahegyéhez lánczoltan adá kimondhatlan kínérzelmektől marcsongolt kebele véglehellenét, midőn a század emez óriása hatalmas karjával a világot megrázkodtatá. — Ezen időkben, mellyek Európát a Manzanares pártjaitól, a jeges éjszakig vérben íröszték, ezen időkben veték meg apáink alapját a Ludovicea katonai-intézetnek, ép azon 1808-ki országgyűlésen, mellyen ama nemesi felkelést is elrendelek, melly nem sokára Győrnél —

De hagyjuk évkönyveinknek e koromfekete lapját érintetlenül, csak annyit jegyezzünk meg, hogy minő igaz, miképen a» győri szégyennapot nem egyedül a kovátlan puskák, nem egyedül a készületlenség s a

fegyvergyakorlat elhanyaglása, hanem az erőtlen asszonyt is hős óriássá magasztalható lelkesedés hiánya okozá; olly bizonyos az is, hogy a Ludovica e szégyennapot nem volt volna képes elhárítani stb.“

Ugyan lehet-e olly tagja ezen insurrectiónak, kivált ennek míveltebb osztályában, kit az akkori lelkesedés illy szégyenletes, gyalázatos hiányával, hírlapban kürtöit vádoltatása vérig ne sértene? s annyival is inkább, minthogy ez általánosan mondatván ki, a gyalázat ném csak az insurrectióra, hanem az egész nemzetre is bárul? — Ezt elszívelncm, elhallgatnom lehetetlen volt: és ezen sértő hírlapi cikkekre én, Döbrentei Gábor királyi tanácsos és budai fő országos biztos által Kossuthnak egy czáfoló értekezést küldöttem azon követelésemmel, hogy azt hírlapjában kinyomassa, különben az egész nemzet előtt rágalmazónak fogom nyilvánítani. A feleletemben előforduló sújtó kifejezések miatt Kossuth sokáig vonogatta magát, czáfolatomnak közre bocsátásától.

A múlt évi Pesti hírlap 313-dik, s utolsó számának végén ezen szavakat olvashatni: „Kisfaludy Sándor urnák, Ludovica és Polytechnicum cím alatt lapjaink 270-ik számában foglalt cikkekre irt hosszabb értekezését, melyet mai számunkra kiszedeténk, közbejött akadályok miatt nem adhatván, más cikket pedig helyébe szedetnünk lehetetlen lévén, bocsánatot kell kérnünk, hogy ez úttal két egész ívvet nem szolgálhatunk. — Szerkesztő.

Ezen jelentésre én elborzadtam, és olly hazafiúi fájdalom fogott el, mellyet érezni többé nem kívánok életemben. A gonosztevőnek törvényes szabadságában áll, magát az ellene támasztott vádok ellen védelmezni; és az alkotmányos nemzetnek, ha becsületében, hírében, nevében sértetett, önvédelmére emelt szava elfojtatik, és a ráhányt, nem érdemlett gyalázatban megmarasztatik! — Ebből minden kétségen kívül azt következtetem:

1) Hogy ennek megakadályoztatására a censurának különös utasítása lehetett.

2) Hogy a nádor főherczeg sokkal inkább kívánja azt, hogy néhai Ferenöz király testvérének balfogásai, törvénysértései, és kormányának irányai a magyar nemzet ellenében fel ne fedzessenek, mint sem azt, hogy a magyar nemzetnek, és az akkor ezt képviselő insurrectiónak kül- és belföld előtt sértett becsülete általam vi&szaszereztessek; és ez méltán azon gyanút gerjesztheti, miszerint ön személyes jó nevét is feláldozni kész a háznak, mellynek tagja; vagy, hogy bold, bátyjának vétkeit, ő is csak olly királyi önkény szeszélyeinek tartja, miket egy alkotmányos nemzet is köteles eltűrni.

3) Hogy, míg a nádor főherczeg életben leend, az insurrectiónak diplomaticai oklevelekkel tanúsított története napvilágra nem jöhet.

Minthogy azonban egyedül magam vagyok az, mondhatom, egész világon, ki ezt teheti, s ha én ezt nem teszem, tehát velem ez örökre elvész, ezzel pedig sietnem kell: mert erős, egészséges ember vagyok

ugyan, de 70 évet már túl haladtam, tehát hazafiúi fájdalomban, mely csak akkor szűnend meg? ha munkámat bevégeztem, eltökélém: hogy az 4809-ki insurrecciónak történeteit, tetteit, diplomatai oklevelekkel, úgy mint kormányi kéziratokkal, parancsolatokkal, vezéri jelentésekkel stb. tanúsítva, megírom, — ha herczegséged, kinek nagylelkű hazafiságá eddig még semmi hazafiúi vállalattól közre munkáló segedelmét meg nem tagadta, azt — nem csak a haza s nemzet, hanem ön személyes dicsőségének tekintetéből is, tőlem meg nem tagadja. A segedelmet, mellynek kész pénzből kellene állania, és emberi halandóság tekintetéből, kölcsönös biztosítás végett, négy ízben fizettetnie, nem jutalomnak kívánám tekintetni, hanem, ha herczegségednek tetszeni fogna, olly kamat nélküli kölcsönnek, miért részemről cserébe nagy becsű s értékű, s utóbb becsében mind inkább növekedendő szellemi realitás adatnék, úgy mint:

4) Herczegségedtől azt vagyok bátor kívánni, miszerint, gazdaságomnak szükségképeni elhanyaglása miatt, és azért, mivel illy sok combinatiót*figénylő munkát lakházamban folytatni, hol minden órában akadályoztathatnám, szinte lehetetlen volna, s ezen okból csak somlai szállóm magányában lehetne s kellene ennek megtörténni, mi a kétfelé konyha tartására és egyéb költségekért valóban nem csak *lucrum cessans*, hanem bizonyosan *damnum emergens* leenedene, — herczegséged nekem minél előbb, hogy tavaszszál mindjárt munkámhoz foghassak, fizettetni méltózz-

tatnék 1000 pengő fokat, miről én herczegségednek, kamat - kötelezés nélküli obligatiót adnék. Ha munkámnak első kötetét (mert az egész négy nagy kötetből fogna állani) herczegségednek beadom, akkor herczegséged nekem ismét fizettetni méltóztatnék 1000 pftot, és így hasonló obligatiók mellett, hasonló móddal tovább, míg a négy kötetért négy ezer pengő forintokat vennék. — Kész lévén munkám, ez herczegségednek tulajdona maradna, szabad rendelkezhetésére. Akkor herczegséged nekem 4000 ftról szóló obligatiómat visszaadná, és a nádor halála után, mit én nehezen érek meg, munkámat nyomtatásban a világ elébe bocsáttatná, ha tetszenék, mint posthumum opust, az én nevemben oly móddal, miként legczélszerűbbnek ítéledené, hogy ez által a kutúl sértett insurrectiónak becsülete visszavivathatnék. Bizonyos vagyok benne, hogy az ebből bevehető jövedelem a 4000 pftokat idővel kétszerezné is. A nádor halála után a kinyomtásnak semmi sem fogna Htjában állani: mert az időt és korszellemet semmi hatalom meg nem állíthatandja menetében. — Vagy ha úgy tetszenék herczegségednek, hogy pénzt ne csupán szellemi realitásért adja cserébe, hát ajánlok herczegségednek szellemi mellett anyagi realitást is, tudniillik:

2) Van nekem Somlón, a vásárhelyi oldalon, egy nagy szállóm, ha nagyságára nézve nem első is (kapás után ítélve mintegy 1 hold), de fekvését és könnyű feljárását tekintve aylegszebbik és legalkalmasb, melylyet kilencz esztendő előtt a primás herczegtől, akkor még veszprémi püspöktől, vettem, meHy testvérek kö-

zött is megér 10,000 pftot, melly minden tekintetből olly becses, hogy az királyi birtoknak is beillenék. Épülete, egy kis kastély, négy szobával, konyhával, kamarával; az alja nagy, boltos présház és nagy pin-cze, a legnagyobb termést is megbíró; távolabb a háztól istálló 12 lóra, és szín több kocsinak; mind a ház, mind istálló előtt tágas udvarok. A szőlő legjobb karban; bora legjobb minéműségü. Ez volt évtized óta gondjaimtól menedékhelyem. Itt írárom pompás kilátású ablakomnál utóbbi elmeműveimet; itt ír andanám meg az insurrectio történetét is. Nemo propheta in vita: de halálom után, midőnmár porhadni fogok, ez olly hely leend Magyarországnak, mellyet megnézni el nem mulasztandja az utas; hová az utóbbi magyar fiatal nemzedék, mint már most is a Regéimben megéneklelt váromlékokhoz zárandokolni fog, hogy lássa azon helyet, hol egy tántorithatlan hazafinak szívvéréből azon érzelmek forranak fel, hol egy hazafi kebelből azon szózatok hangzóznak ki, mellyck a magyart hazaszeretetre gerjedni, nemzetiséget és, ezzel nemzeti életet visszavívni, szóval, a magyart önmagának visszaadni, segítették. Ezért méltóztassék herczegséged tőlem megvenni. Ezen hely az, mellynek halálom után egyébiránt is szükségképen el kellene adatnia. Mindig búsulok, ha elgondolom, hogy ezen legkedvesebb birtokom halálom után szentségtelen, talán a somlai bort meghamisító zsidóknak kezeikre jutand, vagy többfelé daraboltatik. Ezen hely az, mellyet örökre egy jeles hazafinak birtokába szeretnék juttatni, s ha lehetne a magyar nemzet előtt

most legtiszteltebbnek, herczegségednek, birtokába (mert ne gondolja herczegséged, hogy emberi s hazafiúi szép, jó, s nemes tettei a nemzet előtt titokban maradhattak volna), hol ez, mint bizonyosan bölcs rendeleti hagyomány örökre, osztatlanul mostani minőségében maradhatna, herczegségednek azon, az egész nemzet előtt méltánylást érdemlendő emlékéül is, miszerint egy, a maga korában buzgó munkás, hazafinak jellemes birtokát sajátjává tenni érdemesnek tartotta. — Ezt méltóztassék herczegséged tőlem megvenni, mi által kéziratom a helylyel, hol ez íratott, herczegséged birtokában mintegy identificáltatnék. Ara 10,000 pft volna. Az épületek, illy magányos helyen magok is többbe kerülhetek 5000 pftnál. Igaz, hogy én ezen szőlőt a primás herczegtől, bizonyos jó szolgálatok fejében csak 6000 pftért szereztem, de a közepette fekvő darab szőlő, melyet én utóbb hozzá vettem, s ez által a birtokot megkerékítettem, . a tökéletesen bebiitorozott ház, szobák, konyha, prés-ház, pincze; mert adnék vele 200 akó nagyobb, tengelyen szállításra alkalmatlan, új, vasas hordót, 16 akótól 22 akóig, 150 akóra való törkölyös, részint vasas, részint faabroncsos kád okát és hordókat, számos vasas csöbröket, fertályokat stb. az ajánlott szőlő árát csakugyan felérik, sőt felül is haladják, ha többször említett kéziratom ezzel is, herczegségednek szabad rendelkezhetésére, ezen 10,000 pftba számítatik. Ezen eladást és vételt következőleg kívánám intéztetni:

1) Herczegséged adna nekem most kész pénzben

2000 pftot. Mihelyt munkámnak első és legfontosabb részét beadnám, akkor herczegséged nekem ismét fizetne 2000 ftot kész pénzben.

2) 6000 pft-ról herczegséged nekem obligatiót adna, de a mellytől nekem kamatok nem fizettetnének, míg munkámat egészen be nem végzendénem.

3) A szőlő addig az én birtokomban maradna (ámbar már herczegséged tulajdona), míg munkámat ott be nem végzem; azt én becsületesen munkáltatnám az én költséggemmel. Ennek termése is az én tulajdonom volna, mindazonáltal in recognitionem domini et proprietatis herczegségednek adnék 20 akó bort, kötelezván magamat arra, hogy egy-egy évi termésből eladásra szánt boraimat is, folyó árán, ha tetszésére leendne, herczegségednek tartozzam adni.

4) Munkámnak tökéletes bevégzésére két évet hátaozok, mit, ha egészségem engedi, gondjaimtól mentien, feszített szorgalommal talán végre is hajthatok. Ezen két évnek lefolyása után, vagy végezhetném munkámat, vagy nem, a szőlőt mindenestre herczegségednek tulajdonosi birtokába adnám felebb említett járandóságaival együtt. És ezen időtől fogva herczegséged nekem a 6000 pft-ról 6 pcentum kamatokat fizetni, vagy, ha szükségem kívánná, azt részenként, vagy egészen letenni méltóztatnék. - Munkám utolsó részéhez nem lévén szükség ölyl erős és feszített combinatiókra, azt házomnál is végrehajthatnám. — Méltóztassék herczegséged ezen ajánlatombúl általlátni, hogy, ha ezen szőlőnek árába én munkámat beszámítom, Piát ezen oldalról véve, semmi anyagi nyeresé-

gem nem lehet; de más oldalról azon szellemi nyeregem, miszerint, utóbb bizonyosan a világ elébe jöhető munkám által, az insurrectióra igazságtalanul és irigyiül hányt gyalázatot letörölhetem, és nemzetünknek nitúl sértett becsületét, minden kétséget elhárítólag, vissza vívhatom, — annyival nagyobb, minthogy ezzel minden tiszta hazafiúi kebelnek méltánylását, és hála-érzetét magamnak megszerezhetem, — s egyszersmind azon öntudattal merülhetek az örök enyészetnek mindent elnyelő ölébe, hogy életem napjainak legkedvesebb mulató helye azon becses kezekben maradand, mellyek a hazának és nemzetnek minden alkalommal, de minden zaj nélkül, annyit jót osztónak. — A somlai vásárhelyi részen igaz, hogy minden szőlő dupla dézma, azaz, kilenczedes, tizedes, de az én szellőmnek csak egy harmad fészén fekszik ilyen teher, két harmada csak tizedes, és vödörös; vödört fizet csak három akó és 36 itezét általában. Azonban most már minden dézma megváltható. — Méltóztassék herczegséged elhinni, — tapasztalásból mondom — hogy az eredeti tiszta somlai bor, valóságos élet-ital. Mióta ezen szőlőm borával élek, soha gyomromat el nem tudám rontani; a fővény ellen bizonyos orvosság: agg koromnak egészségét és fiatal erejét csak ennek köszönhetem. —

Munkámnak felosztása következő leendene:

I. Rész. Az 1808-ki országgyűlésnek végétől történtek, a győri ütközetig; mi történt 1809-ki június 14-kén.

II. Rész. A győri ütközettől fogva 1809-ki ju-

lius 22-kéig, midőn á fegyvernyugvásnak kihirdetése után az egész felkelő nemes sereg falukba szállítottat.

III. Rész. 4809-ki július 22-től fogva az insurrectio eloszlásáig.

IV. Rész. Az egész felkelő seregnek tisztí almanachja. Egyes személyeknek bajnok tettei, érdemei s jutalmaik. Toldalék, melly mellékes, felvilágosító, igen érdekes adatokat foglalna magában. Tapasztalásból merített vélemények jövődjére.

Ezen munkám kiadatását úgy kívánnám intéztetni, miszerint mindenik rész elébe egy egy jól talált, rézbe metszett arczkép jőne. Az 1 sőhez József nádoré, 2-dikhoz Batthyányi herczeg, 3-ikhoz gróf Zichy Ferencz, 4-dikhez gróf Eszterházy János, lovas ezredeseké, díszjeleikkel. A munka, bár herczegségnek jövedelmező tulajdona, halálom után is az én nevemben, hagyományosom által kinyomatva, jelenhetnék meg, mit gróf Eszterházy Kázmér, atya érdekében is, úgy hiszem örömet magára vállalandna; mivel, ha ajánlatom el lesz fogadva, s ha herczegségnek ez ellen semmi kifogása nem leendene, a jövő nyáron Füreden végzendenék is.

Első gondolatom ugyan az volt, miszerint azon, az insurrectiónál kormánytisztséget viselt előkelő hazafiakat mind felszólítom, hogy nyújtsák segédkezeiket ezen leginkább az ő dicsőségökre szolgálendő hazafiúi vállalatomhoz, mielőtt ételtemmel együtt minden oda veszne; de tapasztalván egy felől, most a Pesti hírlap gyalázó cikkére irt czáfoló feleletemnek elnyomatásából, miszerint most is őrszemmel tartatik, ne-

hogy az insurrectiónak sértett becsülete visszaváltás-sék; más felől azt gondolván, hogy, ha szándékom többekkel közöltetnék, az majd közhírré válhatna, és nem lehetlen, — hogy valamelly törvénytelen lépés által, hazafiúi munkám, mire kötelesnek érzem magamat, még születése előtt elfojtassék, példának okáért, hogy az insurrectiót illető irományok tőlem, amúgy kedvező hatalomszóval a nádori levéltárba kívántas-sanak; tehát mind azért, hogy szándékom jobban titokban maradhasson, mind azért, mivel hazám előbbkelői közöl, herczegségednek, harmincz év óta minden hazafiúi tűzpróbát kiállott jellemében helyezem legnagyobb bizodalमत, herczegségedhez folyamodom.

Ezen kívánt summákat segedelemnek azért nevezem: mert előlegezés nélkül ezen, az egész nemzetet mélyen érdeklő munkámat teljesíteni képes nem volnék, miután pénzt most csak embert ölő kamatokkal kaphatni, s azt is csak rövid időre, mi a gazdasági jövedelemnek mostani bizonytalanságában engem egészen megronthatna. A kívánt summa tulajdonképen csak olly csere, mert én most ugyan nem nyomban kamatozó munkát adok, de a melly kevés év múlva anyagilag és szellemileg megbecsülhetetlen kamatokat fog tulajdonosának teremni. Második pontban tett ajánlatom különösen meg fogja herczegségedet győzhetni, miszerint ezen esetre nem kereskedelmi lélekkel van szándokolva, hanem azon hazafiúi buzgalmannak eredménye, miszerint életemnek hanyatló szakára jutván tovább várnom nem lehet, és szót kell emelnem azon országosan tisztelt hazafihoz, ki előtt a hazafiúi szózat

figyelmetlenül eddig még soha sem hangzott el, miszerint, ha ez velem oda vész a magyar hazának, nemzetnek, Batthyányi herczegnek és mindennek, kit illet, az enyémmel együtt, hazafié, becsülete, mi ha megtörténik, hát a magyar nemzetnek nincs jövőndője, vagy csak olyan, miilyen az eltiport lengyelnek mostani jelene, miben a boldogtalant nem nemzeti hanyagság, hanem gonosz sors sülyeszté.

Egy körülmény itt még nagy figyelmet követel, tudniillik: mi történjék akkor, ha munkám folytatása közben engem a halál elragadna? — Akkor a pénz, mellyet halálom előtt herczegségedtől, az t-ső pont értelme szerint veendenék, az én értékem maradna; ezért ellenben azon egész nagy tömegírás, mellékleteivel együtt, mi az insurrectio históriájának kellő, de feldolgozatlan anyagát teszi, — egy még a munkám kezdete előtt teendő végrendelésem következtében, mi herczegségednek nyomban kezéhez adatandnék, — herczegségednek örök tulajdona leendene. Igaz, hogy ezen iromány-tömegeből, mint szemtanú és cselekvő részt vevő/mindenbe beavatott tagja az insurrectiónak, csak magam vagyok képes, a legeredetibb, és minden criticát kiálló históriát alkotni; de éles combinatióval bíró, értelmes, munkás férfiúnak, ezen bár rendetlen anyagból, ámbár csak hosszabb idő alatt, egy históriát, annyira mennyire összeszerkeszteni — még sem volna lehetetlen, kivált herczegségednek útmutatása mellett/szinte szemtanú, s cselekvő kormánytag volt és okleveleim által beavatandó vezér lehetne: mert ezen irományok között meg van még, azon a császár szá-

mára általam németül irt históriámnak vázlata is, három részben, mi legalább a történetek folyamának rendét kijelelné; meg van nyolcz hónapi naplóm kivonatban; meg vannak a bizonyító oklevelek, saját kezemmel irt másolatokban. Egyedül a toldalékban előforduló s világosító adatok és vélemény-adásom hiányzanának, miket csak munkám bevégezése után fognék megírni. Ha pedig a 2-[^]dik pontban foglalt ajánlatomat méltóztatnék herczegséged elfogadni, mit leginkább óhajtának, — csakhogy kedves somlai szöllőin olly becses kezekben maradna, — hát a pénz, — mellyet előre veendenék, — úgyis a szöllő árába számíttatnék. — Segedelem, azaz előlegezett pénz kívánásom csak ezen négy orsó körül forog:

- 1) Mivel ez velem örökre oda vész.
- 2) Mivel munkámat teljesíteni sietnem kell, miután 70 évet már túlhaladtam.
- 3) Mivel a gazdaság mostani csökkent állásában jövedelmem e nagy munkának gondnélküli, kényelmes véghez vitelére nem elég.
- 4) Mivel, ha akár mikép végezhetem is munkámat, ezt még életemben, más, biztos, és pedig tiszta hazafiúi kezekbe kell adnom: mert ezen kéziratimnak halálom után, házamban, sok okokból nincs biztos jövedője. Sokan vannak, kik kéziratim után nyújtanak kezöket, talán még a k. fiscusnak Zala megyei ágense is.

Végre is még szükségesnek tartom, hogy bővebben kifejtsem okait azon forró hazafiúi kívánságomnak,

miknél fogva annyira vágyom, ezen kérdésbeli munkának megírására azon már többször említett okon kívül: miszerint ezt egyedül csak én tehetem, s ha nem teszem, velem oda vész örökre. — Ezek következők:

1) Az insurrectio a magyar nemesnek azon törvényes kötelessége mellyen a világon egyetlen szabadsága és kiváltsága alapul. Ha ezt elhanyagoljuk, vagy ezt kormányi politica, tactica, ármány, vagy bármi közbehatás által elavultnak jelentetni, azután gyaláztatói, utóbb elcsavartatok, végre pedig megszüntetni engedjük, hát a kötelesség megszűntével a kiváltság is megszűnnék, és mi parasztjaink közé szállíttatnánk le, holott a józan politica most azt követeli, hogy alkotmányunk terjesztésére s erősítésére inkább a parasztot is kiemeljük nyomott állapotjából a kormányi önkények5 ellenében.

2) Hogy ezen munkámban mint egy tükörben lássa a nemzet, milly szűkkeblű, nyomasztó rendszer és bizodalmatlanság uralkodott legyen minden időben nemzetünk és alkotmányunk irányában.

3) Hogy lássa a nemzet, milly nemzet- és törvényellenes politica gyakoroltatott az insurrectióra nézve: a nemzet és honvédelem érdekében hozott, és a király által is sanctionált törvények a hadi kormány által mint játszottak ki, s törvényelleni, önkényes királyi rendeletek által mint sértettek egymásután; p. o. mint csavartatott ki a nemzeti nyelv az insurrectio főkormányából? — A nádortól, ki a hadkormányban, nagy és éles esze által szintolly kitűnőleg jelesnek

mutató magát, mint a polgáriban, miután a honvédelemre tett bölcs rendelkezései mind a király, mind a generalissimus által helyeseknek és czélszerűeknek találtattak, — a nádortól, mondom, az egész magyar felkelő sereg törvényrendelte fővezérétől, a győri ütközet előtt, az insurrectio vezérkormányja mégis milly törvényt és személytséértőleg vétetett el, és felebb hadi rangját sem tekintve, mint rendeltetett ő alá alantabb rangú öcscsének, János főherczegnek, és ügyetlen tábornestere tanácsának? — S mi veszedelmes,

s talán Magyarországot Napoleon birtokába ejtő következése lehetett volna ezen balfogásnak: mert bizonyosabb mint nem, hogy az insurrectio, ha ezt megtudá, széteszlik, és az ország az ellenségnek nyitva áll vala; — de a nádor ezt a körülmények kifejléseig mély titokban tartó. Mind ez a király és nádor között váltott levelekből evidentiáig be van bizonyítva.

4) Hogy lássa a nemzet: a királyi parancs által intézőnek rendelt (a francziák által utóbb pénzzel megvesztegetettnek állított), idegenföldi tábornestemek gonosz, minden közember által is rosszait tacticáját, miszerint ő hadunknak, a csanakí hegysoron, erős állását elhagyatni rendelvén, a győri ütközet, ha meg kell történnie, mindenki által, már előtte való napon elveszettnek jósoldatott. Ezt Lauriston francia generálisnak, utóbb 1810-ben, Bécsben, a nádornak tett nyilatkozata által bővebben fel fogom világosítani munkámban.

5) Hogy lássa a nemzet, és az insurrectiót, a lábra kapott hamis hír után vakmerőn gyaláza magyar

utódok, hogy az 1809-ben fegyverre, s csak az utolsó vésznapokban felszólított nemességben — minden sajnálatos készületlensége, gyakorlatlansága mellett, — minek nem maga volt oka — sem jó akarat, sem lelkesültség nem csak nem hibázott, hanem hogy ez, előfordult alkalmakkor, mind személyenként, mind csapatonként, különösen herczegséged ezerede ősbajnoki harczszellemet tanúsított, — s hogy az utóbbi száj vitézek, hihetőleg öngyávaságukl mérlegével ítélnék tettekről, miket magokban fel nem tesznek. — Ha jelen eszmékl fonalán hazám s nemzeteml jövődjébe ereszkedem, hát szomorító bús képek tűnnek előmbe. Látom: al nemzetek történetei által igazolt azon elvnek, miszerint végső szükségben csak al birtokos hazafi és polgár lehet minden országnak s nemzetnek legbizonyosabb, legerősebb, legelszántabb védelme, ótalma, — azon elvnek, mondom, felforgatására czélzó kormány-sophismát használtatni: hogy az insurrectio al korszellemből, a mostani harczmesterségből kiavúlt, mert al győri ütközetl veszteségének ő volt oka. Olvashatni ezt al német folyóiratokban, különösen al bécsi Militair-Zeitschriftben. S ennek igaznak kell lenni, mert ez ekkor így volt jelentve; mert különben al magyar nemzet e gyalázatot el nem tűrte, és ezek ellen felszólalt volna; sőt magok is úgy nyilatkoztak hírlapjaikban, és senki sem volt, ki ellent mondott volna. — Látom: az utolsó insurrectiónak erőszakkal megmarasztott becstelenségéből s gyalázatjából azon eszmét támadni, miszerint az alkotmányos szabadsággal s földekkel bíró, már haszonve-

hetlen insurrectiót jobb volna állandó katonasággal, a kormánynak s önkénynek ezen vak eszközeivel, felváltani, kik noha magától az országtól tápláltatva^ mégis a nemzetnek belső, s ugyan azért legmérgeesebb ellenségeivé válnának; —látom: mikép a municipalis rendszerrel öszvefűggésben lévő ezen védelmi intézet megszűntetvén, mint fogyatkoznék utána az alkotmányos életet fenntartó municipiumök autonómiája is, és mint alakulna helyette arany igát szerető, viselő, jól fizetett bureaucratia. «De nem akarok nemzetem jövődjébe tovább nézni. S azzal merem magamat bízattani, hogy szándoklott munkám is nem csekély ovószér leendhet ez ellen, ha diplomaticai oklevelek állandanak elő bizonyosságul, s ha munkám egyszer a nemzet kezében forgand. Csak arra kérem a magyarok istenét: ne engedje nemzetem főbb rendéit anynyira elvetemülni, mint az egyháziak már vannak, kiknek sem nemzetük, sem hazájok, csak fejedelmük, pápájok és a mammon.

6) Hogy ezen oklevelekkel tanúsított, és eredeti forrásokból, cselekvő részt vevőleg, és szemtanúlag merített munkámból kitanulhassa a nemzet: mi legyen jövődjére a honvédelem ügyében teendője, milly törvényeket kelljen alkotnia a kormány ellenében a végre, hogy az ezen utolsó insurrectióban elkövetett balfogások, vétkek többé ne ismételtethessenek; mi iránt munkám toldalékéban bővebben fognék értekezni, Js egyszersmind, a történtek nyomán menve, szerény véleményemet is közlendöm.

Arról tökéletesen meg vagyok győződve: hogy

ha ezen munkámat úgy, miként szándékozom, és úgy, miként tudom, szerencsésen bevégezhetvén, herczegséged mint tnlajdonát bírni fogja, hát két, három anyiért sem fogná adni, mint a mennyit most létre hozása végett ráfordítana, már csak azért sem, mivel nemzetünk becsületének visszaszerzéséből herczegségednek személyes, hős, hazafiúi dicsősége csillagként fogna hazánk egén feltűnni, — és pedig nem alacson hizelgés által, mi jellememhez nem fér (mit senkinek még herczegségednek kedvéért sem tudnék megtagadni), hanem a vezéreknak herczegségedről szóló jelentései által. — És meg vagyok győződve arról, hogy azon önérzet, azon öntudat, miszerint herczegséged azt teljes joggal érezheti és gondolhatja: ezen az egész magyar nemzetet olly mélyen érdeklő munka, egyedül nekem köszönheti létét, egyedül azon hazafiúi bizodalomnak, mellyet hazafiságom által az egész nemzetől és egyes hazafiaktól nyertem; és én ezen bizodalomnak megfelelek, midőn ezen nemzeti kincset elvesztétől megmentetem. — Ezen önérzet s öntudat, mondom, herczegségedet olly fölemelkedett állásba fogja a jelen és utókori nemzet előtt helyezni, mit sem magas czímek, sem ragyogó keresztek, sem arannyal tömött kincstár nem adhatnak. És ez még akkor fogna legnagyobb fényében feltűnni, midőn ezen munkám kinyomattatván, mit herczegséged könnyen megérhet, a nemzet kezében forgandana. Ezen örömet és dicsőséget tőlem ugyan már előre megtagadta a sors, de herczegséged ebben kétszeresen fog részesülhetni: úgy is, mint a történetben cselekvő rész

vett hazai hős; s úgy is, mint azon dicső hazafi, ki ennek megírhatásához szellemi és anyagi cselekvőséggel járulván, ezt elveszni nem engedte.

Könyörgök herczegségednek kegyes nyilatkozatáért, mi ha kívánságom s reményem ellen ütne is ki (melly esetben csak ezen kéziratomnak kezemhez visszaküldetéseért esedezem), a sorsot okozandom, melly egyes embert úgy emel, vagy tipor, mint nemzeteket; s már az által is, ha ennek megtörténni nem lehetne, a minden oldalról nyomott magyart, a sors által is vesztére hagyottnak gondolandom, néhai hős Zrínyi Miklósnak a költőnek mondásaként: „Sors bona, vei sors mala — nil aliud.“ Ámbár egy tizenöt millióból álló nemzeten a, sors csak akkor foghat ki, ha azt hanyagság, lelketlenség, egyenetlenség, visszázkodás, elfajultság már gyökerében emészti. — De herczegségedet eddigi hazafiúi tetteiért is mindig tisztelni s dicsőíteni fogja Főméltóságú herczegségednek alázatos szolgája

Sümegeu február 25-én 1844.

Kisfaludy	Sándor	m.	k.
néhai felkelő	lovas őrnagy	nádor	segéd,
és több n. Vármegyék táblabírája.			

II.

Kisfaludy Sándorhoz.

Tekintetes táblabíró úr! Ő herczegségének meghagyásából van szerencsém a tekintetes urnák múlt

februarius 25-dikén kelt becses soraira válaszolni, hogy azon munkai mellyet a tekintetes ur kiadni szándékozik nagyon érdekes leend, ahhoz azonban ő herczegsége nála tudva levő, sok tekinteteknél fogva, mellyeket adandó alkalommal a tekintetes urnák szöval előfej eszteni magamnak fenntartom, semmikép mint segédeszköz nem léphet föl. A kéziratot tehát a tekintetes urnák kívánságához képest ide mellékelve visszaküldvén megkülönböztetett tisztelettel maradok tekintetes táblabíró urnák

Becs, mart. 26. 4844.

alázatos szolgája

Sényi Gábor m. k.
director.

III.

Kossuth Lajoshoz.

Különösen tisztelt, kedves uram öcsém! Érzem, tudom, melly nagy indiscretio tőlem, egy, a haza s nemzet szent ügyével foglalkodó, tömérdek fontos munkával váltig terhelt hazafinak vállait még többet is terhelni; és véteknek tartanám ezt cselekedni, ha az ügy nem inkább a nemzetet érdekelné, mint magamat, ki csak végrehajtó, noha egyetlen egy eszköz lehetek benne; véteknek — uram öcsém mostani, úgy hiszem, még bizonytalan s minden esetre tömérdek gondot, munkát, igénylő, s nehézségekkel, akadályokkal küzdő helyzetében, — mire nézve a nemzet minden barátjának

kívánata azon egy érzelemben s gondolatban van összehasonlítva, hogy Kossuth a journalisticai pályáról, mellyen úgy lépett fel mint egy báb, maga körül mindent legyőző harczvezér, semmi esetre le ne lépjen, hanem kitűnő felsőbbiséggel kezdett munkáját bármely úton, bármilyen móddá, bármilyen név, szín, hüvely alatt tovább is folytassa, bizonyos lehetvén arról, hogy minden jobb, értelmesebb, lelkesebb magyarnak sympathiáját egyedül ő fogja bírni. De engem, az idő szorít, az idő, melly egy feneketlen, setét mélységre mutat, mellyben ezen szavak lebegnek: volt — nincsen! —

Ugyanis múlt martini 10-kén, egy rögtön támadt hideg szélben Somlóra menvén, hol öt napig vártam egy borvevőre, ki azonban elmaradott, a hideg kitelt két cselédemmel együtt, minek következtése erős náthahurut lett. Ezt fel sem vettem, mint olly téli vadász, ki ezelőtt téli napjaimat a legnagyobb hózivatarokban is erdőkben töltöttem. Nem kímélvén magamat, utóbb egész méregével ütött ki bennem a halálos nyavalya: halálosnak mondom, mert az az egész vidékben epidémiává válván, sok ember veszté benne életét. Én tizenhárom napig folyvást tartó lázban, egy kalán étel, s egy mákszemnyi álom nélkül, csupán vízzel éltem. Most sem foghatom meg, miként állhatta ezt ki ennyi ideig egy embertest, kivált olly folytonos, erőszakos köhögés mellett, miben azonban erős mellem megtört ugyan, de meg sem fájdult. Egy kis szegezés hozzá, hogy a bennem meggyűlt nyálkát ki nem vehetők, hát már nem élek. — A crisis azonban, mely-

lyen két év óta sínlődő egészségein most által ment, úgy hiszem, olly fergeteg volt bennem, melly tisztét erősít és éltet, kivált ha financiális állapotom megen-gedendő, hogy Füreden, míg élek, két, bárom hetet tölthessek. Ezen oldalról tehát ezen keménység biz-tat, hogy a mit még ezen életben tenni, magamnak, mint hazafiúi kötelességet feladtam, végre is vihetném, ha más oldalról ezt lehetlenné nem teszik körülmé-nyeim. Azonban ez bizonyosabban mint nem már meg is történt, mint az ide mellékelt iratból kitetszik; mert eziránt már egy lépést sem teszek többé, nehogy, akár írói nyerekedés, akár írói koldulás szennyével vádol-tassam. Ezen mellékiratot uram öcsémnel azért köz -löm, mivel ebben is több adat fordul elő a gyalázott insurrectio védelmére; és azért, hogy uram öcsém ma holnap bizonyágom lehessen, miképen ezen munkám-nak elvesztét nem hazafiúi buzgóságom hiánya okozta, hanem bal, általam le nem győzhetett körülmények: mert kívánom, reméllem, s hiszem, hogy a viszonyok, mellyekben uram öcsém a nemzettel most áll, tartani fognak, t. i. hogy uram öcsém koronként hazafiúi szót emelend a nemzethez, és ez javára törekvő tagjának szavait mindenkor szívesen hallgatandja.

Czáfolatom kéziratát, uram öcsémnek azt kisérni szándoklott igen becses soraival együtt, Döbrentei úr által, csak néhány nappal vevém előbb, mint sem a lét és nemlét közt vont határszélre jutottam, könnyen által hömbölyödhető oda, honnan vissza még senki nem tért. Nagy vigasztalásomra volt, ezen nyilatkozatából észrevehetnem, miképeu uram öcsémnek az 4809-ki

insurrectio iránti véleménye s érzelme most már az enyémmel összehangzó. Nem is várhattam mást azon hazafitól, kinek a nemzet jövője szívében fekszik, s ki lelkének minden tehetségével oda munkálkodik, miszerint jobb, biztosabb, szilárdabb jövőnek megszerzésére s alapítására készítse ösztönözze a bár könnyen fellobbanó, de keleti indolentiájából általában mégis csak nehezen felrázható nemzetet. Ha ezen célnak elérésére egyfelől a korszellemhez alkalmazott bölcs polgári törvények szükségesek, hát más. oldalról szinte olly «szükségesek; vagy talán — minthogy a lenni, nem lenni kérdést ezek határozzák el, még szükségesebbek a hazának végrendszerét intéző, határozó, alapító, s ezek által a nemzet életét biztosító törvények. A mostani védrendszer, melly personalis vagy portalis insurrectiónak hivatik, csak satyra, sőt pasquillus egy olly alkotmányos nemzeti védrendszerre, melly által a haza s nemzet végső szorultságában, pro aris et focis küzdve menthető volna. Az utolsó insurrectióra vonatkozó törvények (criminalis cikkeit kivéve, és mik a kormánynak politicájába nem vágtak) csak pusztá szavak, holt betűk voltak: mert a mechanikai, gazdasági oldalát illetők vagy lehetlenségből, vagy fukarságból nem teljesítettek, a kormányzati, alkotmányos, nemzeti szellemben szerzett törvények pedig szinte mindennap önkényes szeszélylyel, sőt gúnnyal sértettek, tapodtattak. Például csak valamit: A nyitrai és primatiális két lovas ezeredet, minthogy leghamarabb készültek fel, Ferencz király mindjárt Károly főherczegnek adta által Morvába, és

a nádornak sokszor ismételt követelésére sem adtak soha vissza. Mi őket nem is ismertük, mert soha nem láttuk. — János főherczeg majdnem minden lovasságát elvesztvén, többnyire elszélesztés, szétveretés és elfogatások által, a Piavától Magyarorszáig szakadatlan veretésében, és Bianchi generálisnak kívánságára a posonyi hídfőhöz lovasságot nem adhatván, a nádort kérte, küldjön oda segítségül egy felkelő lovas ezredet; és a nádor nyomban egyik legkitűnőbb ezredünket, bá Pásztoryt (Therézia rend vitézét) küldé neki a somogyi lovas ezreddel, olly parancsolat mellett, miszerint, mihelyt olly szükség rá nem lesz, visszatérjen a felkelő hadtesthez. A francziák Posonyból a wagrami ütközetre takarodván, Pásztory jelenté Bianchinak: hogy, mivel itt már semmi teendője nem lehet, fővezére parancsolatjához képest vissza megy Komáromba. Bianchi: Az úr itt marad, az én dolgom megítélni a szükségét. Pásztory: Én elmegyek, mint nem ezen hadsereghöz tartozó. Bianchi: Az úr tehát elmenend, de árestomba. — Pásztory ezt megjelentvén a nádornak, ez nyomban János főherczegtől követelte vissza Pásztoryt, kinek kérelmére oda adta. Pásztory elbocsáttatván, Bianchy párviadalra provocálta, de ez el nem fogadta. Pásztory lemondását adta be ezen sértetéseért. A nádor ezt el nem fogadta, és Ion nagy összekocczanás a két főherczeg testvér között. — Milly abnonnis sérelmes helyzetek ezek! — Efféléknek elejét venni viszonylag szoros kötelező törvények által, a törvényhozó testnek föladata. Az effélék és ezeknél sokkal fontosabbak, és igen számosak pedig a

nemzetnek tudtára sem fognak esni, ha naplóm napvilágot nem láthat. Ez pedig velem elvesz, — és alkalmazint már el is veszett, ha csak Deus vagy deusok ex machina nem támadnak, minél előbb ennek megmentésére.

Az 1809-ki insurrectio történetei nem nagyszerű történetek ugyan a históriára nézve, de a magyar nemzetnek jövőendő életébe és fennállhatóságába annyira belevágók, hogy azon magyart, kit ez nem érdekelne, hazafinak nem is tarthatom. Csak ezen történetek nyomain okúihat bele a nemzet: mi legyen jövőendőben a? honvédelem ügyében teendője, nehogy az, mint az eddigi insurrectiók, a kormánynak játéka maradjon, csúfot űző a törvényekkel, s utóbb az álló idegen hadakkal összekeverve még vak eszközévé válhasson a szabadságnak, alkotmányánakmegdöntésére. Példáulaz 1800-ki insurrectio, mellynél én nem voltam, melly az ország szélein, a határon állva, mint csak maga hazáját védelmezni köteles, a Lajtán több parancsolatra sem akarván általmenni, a vele kevert had ágyúkat szegeztetett neki, s több lövés után végre kénytelen volt magát Ausztria védelmére is használtatni. És a nemzet ezt elnézte! — Sem a megyékben, sem a legközelebbi országgyűlésen senki eziráut fel nem szólalt! — Egy más scandalum, ha tetszik: midőn — nem tudom bizonyosan 1800-ban-e vagy 1805-ben a francziák az egész ausztriai hadat tönkre vevén, Posónyig nyomultak, ott a nádor (qui habét tempus, habét vitám elvből) időnyerés végett, a francia meghatalmazottal, Magyarországot neutrálisnak declarálván, mint függetlent, fegy-

vernyitgvást kötött Magyarországra nézve, mi egészen minden védelem nélkül hagyatott, de csak a messze levő császár által a tificálha tandót; az ausztriai minister-tanács erre rémültében-e vagy felbőszültében a nádor tettét felségsértésnek, árulásnak és magát fejesztésére méltónak ítélte tanácsosival együtt. A vita sokáig tartott, míg végre következménye az Ion: bogy a nádor tette élesen korholtak, a fegyvernyugvás el npm fogadtatott, és fálfy generális, mint a nádor által megbízott szószóló és a franezia hadvezérrel egyező, cassáltatott. Utóbb a császár által új fegyvernyugvás, és utána béke köttetett. — Milly ingadozó, bizonytalan helyzet! Milly gyalázatot, sőt vést, de hasznot és dicsőséget soha nem hozható intézet az ilyen! —

A mit uram öcsém a pesti hídon összetorlódott insurgensekről, mint egyik scandalumát és egyszersmind történet által tanúsított bizonyítványát a győri szégyennapnak hoz elő, mi még mai napig is emlékezetben van a pestieknél, azt magának a nádornak azon eredeti leveléből kivont szavaival világosítom fel, mellyben 1809. június 20-kán, ő felségének a győri ütközetről körülményes jelentést tön, úgy mint: „Aus dieser getreuen Schilderung geruhen Ew. Máj. allergnüdigt zu entnehmen, dass die Insurrection, in dem Zustande ihrer crsten Bildung, dér allerhöchsten Gnade Eurer Maj. nicht ganz unwürdig ist, da sie vorher, und an diesem Tagé viele Beweise von einzelner Tapferkeit gegeben, und am 14-ten dieses Monats, ohne diejenigen zu rechnen, die sich verlaufen habén, und anjetzt háufig wieder sammeln, 7 Of-

ficiers todt, 1 Officiers blessirt, und 76 todt, bles-
sirt und Gefangene vöm Feldwebel und Wachtmeister
abwärts zählt, welches mehr als der 40-te Theil des
ausruckenden Standes ist. Der Umstand, dass die
zurückgewichene Trupp, unwissend, wohin, auf die
eben in Anmarsche begriffenen Theisser Insurgenten
traf, bewog die Letztern auf dem Marsche umzukehren,
und mit den Uebrigen nacli Pesth zu gehen, welches
den grössten Lärm verursachte. — Von dér ganzen
Infanterie, von welcher der Feldmarschall Alvinczy,
in dem beiliegenden Verzeichniss der Rückkehr nacli
Pesth erwähnt, ist nicht ein einziger Mann, der von
einer Trupp ist, die in Raab gewesen ware.u —
Ehhez még csak a következő eredeti anecdotát ra-
gasztom, mi valóban megtörtént, mi egy azon évbeli
lipcsei német folyó- vagy röpiratban is egész valóság-
gában, kinyomatva, elmondatik, s mit sok hazánkfia
olvasott. Ezen röpirat, mellyhez én ugyan soha sem
juthattam, az insurrectiót erősen védi és óalmazza
az ellene bécsi lapokban felhozott vádak ellen. —
Az anecdota ez: híre terjedvén a vértesi úton Győr
felé indult, ott a Buda felé menő insurgensekbe buk-
kant, és sebesen visszafordult utasok által, hogy az
insurrectio Budára tódul, Alvinczy tábornagy és ma-
gyar hadkormányzó fényes kísérettel elébe megy, és
a tiszai, útban volt, de Györhöz közel sem ért fölkelő-
ket megállítván, szidalmakkal illeti. Erre egy tiszamel-
léki insurgens elő áll, s így szólal fel: „hát kend az az
Alvinczy, ki nekünk ilyen fegyvert adott? nemb...ná
kend meg ezt a pisztolyt?“ — A pisztolynak, mely-

lyet mutatott, sem sárkánya, sem aczélja nem volt. Alvinczy elszégyenelvén magát, németül káromkodva visszafordult. Festetics Ignác gróf ezredes, ki ezen zavart felkelő sereget kormánya alá vette, Alvinczy-nak útjában mindent elbeszélvén, ennek bosszúsága is lecsillapult. Meg kell itt jegyeznem, hogy g. Festetics nem a futamodókhoz számlálendő: ő legszélső bal szárnyunkon állván, és az egész ütközet alatt folyvást hősileg harczolva, 50 embernél többet veszített osztályából, mert az ellenség balszámyunk ellen fordító legnagyobb erejét. Festetics megkerítettéstől vagy megfogattatástól méltán tartván, előbbi utasításához képest, Buda felé vonult vissza, a komáromi utat már elvágottnak tartván.

Azt mondja uram öcsém, hogy 3 év óta senki sem szólalt fel az illetők közül, a lábra kapott gonosz véleménynek és vádaknak megdöntésére? — Ezt csak a nádor vagy gróf Beckers (már nem él) vagy én tehattük volna: mert csak mi tudtunk mindent. Hogy a dolog másképen áll, tessék ezen levelem mellékletét elolvasni, és meggyőződni arról, a mit több ízben teendő valék, — ha lehet vala.

Ugyanis: a Pesti hírlap amaz ismeretes vezércikkében az utolsó insurrectionnak azon vért lázasztó legyaláztatását olvasván, — mert sujtóbb költői energiávk^gy fegyveres testületet legyalázni már csakugyai^dWietetlen! — én elborzadtam, midőn uram öcsém jelentését olvastam, mikép a censura felszólásomat elnyomván, az insurrectio a ráhányt, és nem érdemlett gyalázatban ez úttal is megmarasztatott.

Vége, gondolám, azon nemzetnek, mellynek csak annyi becsülete lehet a világ előtt, mennyit kormánya, akar, hogy legyen. A sajtó - szabadságnak korlátja soha sem nehezült ügy lelkekre: mert egy nemzetnek, melly magát szabadnak tartja, maga becsülete védelmét megtilthatni, a legfogasabb pasquilus a szabadságra, és hallelujája a kancsukának. — Ennél fogva feltevém magamban, hogy az insurrectio történetét megírom, csak segédkézre tehessek szert, mi nélkül ez nekem most már lehetetlen. És írárok Batthyányi herczegnek ezen ide mellékelt emlékiratot, kit az ügy személyesen illet, kiről az a közvélemény, hogy egyik legjobb hazafi mágnás, ki valóban semmi vállalatból ki nem vonja magát, ki munkám által históriai jellemre emelkedett volna indolens életéből. Olvassa el uram öcsém emlékiratomat, és a ráadott feleletet, mellyet jellemezzen kiki tetszése szerint. Az ebben fenntartott szóval előterjesztés is megtörtént már egy levélben, mellyben mondatik: hogy egy fenséges személy iránti mély tiszteletből segédeszköz nem lehet, ezért azonban őt hazafiságtalansággal vádolni méltatlanság volna. A nemzetnek és magának becsülete hát már semmi? — Magyarok istene! hát már egészen elhagynál? —

Most már tehát vége: mert az emlékiratban előhozott, de ki nem mondott gondom, aggodalmam közé tartozik több ezer forint adósságom is, mit némelly szerzeményeim alkalmával tettem, mi bele esett ezen boldogtalan pénzsükségbe, miért most szorongattatom, s mi egész agyvelőmet és időmet elfoglalja. Illy

helyzetben lehetlen a léleknek, elmének elfogulva nem lenni. Nagy combinációkat igénylő munkát emberileg csak szabad lélekről, elfogulatlan elmétől várhatni, némelly kényelem mellett, kivált ha a munka hosszas is. — Egy módot gondolak még lehetségesnek ez ügyben: ha tudniillik egy-két hazafinak, kik szándékomat méltányolni tudják, szorgos közbenjárása által, emlékiratomban előadott tervem szerint, egy tehetősebb hazafiakból összeálló, részvényes társaság alakulna. Ennek én munkámra fektetett pénzéért addig, míg ez egészen elkészülhetne, 3 pcentumot ajánlanék, mennyit most akármi gazdaság is alig hoz be. Be végzett s beadott munkám a társaságnak tetszése szerint használható tulajdona maradna mit azonban, míg a nádor él, kinyomatni semmi esetre nem volna tanácsos; sőt a társaságnak is addig csak titokban kellene létezni: mert, ha csakugyan úgy van, mint gondolom, hogy a nádor maga akadályozza az insurrectiónak védelmét, hát hiszem azt is, hogy mi-helyt az insurrectio történeteinek általam közrebocsátani szándéklott megiratását megtudná, ő nyomban a nádori actákhoz, a nádori léveltárba követelendné vissza naplómát, azon jognál fogva, miszerint fennálló hadi statútumok tiltják, minden olly hadi dolgozatoknak, jelentéseknek, terveknek, földképeknek, stb. nyilvánosságra bocsátását, mellyek a genie, vagy kormánytiszség! testülettől (Generalstaab) eredtek, ha csak különös engedelem nem adatik erre. Az insurrectio kormánytiszsége pedig, a törvények szerint s a király által neveztetett ki, szerkesztetett össze,

és az aerariumtól fizettetett; s mint nádorsegéd én is ezen testületnek valék tagja. Azért ezen munkámnak csak lehető létrehozatalát is megpendíteni akár hírlapokban, akár az országgyűlésen, mint Csányi Lászlónak volt gondolata, ezt Zala megyének utasításába foglaltatni, káros volna, mint örökre nyakát szegni és megsemmisíteni. Már csak azon viszonyoknál fogva is, mellyekben János testvérem és én a nádorral állunk, kerülni kívánnám ezt. — Ezen társaságnak adnám, és annak tulajdona maradna legutolsó munkám is: Költőnek hattúdala, vagy a magyaroknak utolsó száz éve. Ez regéim modorában és versnemében irt epos, satyra, história, politica, stb. 16 énekben, mellyből 1 már kész, egy commentárral, melyben olly adatok fordulnak elő, mik a régiebb históriából kimaradtak, és az újabból is ki fognak maradni. Ezt csak halálom után lehetne kinyomtatni: mert az újabb időkből még sok személy él, kiket igazmondásaim sértenének. Ezen társaságnak adnám még Elesjy verseimnek gyűjteményét is, ha tetszenék. — Itt még ezt kell megjegyezni: hogy azon lipcsei könyv árost, kinek nevében nekem, egy ismeretlen által, az emlékiratban előhozott ajánlat tétetett, Wigand Otónak azért neveztem: mert ott más kereskedőt nem ismerek, és talán engem sem ismer más. Wigand pedig még Pesten engem mindig unszolt az insurrectio történeteinek megírására, s neki általadására, hogy azt magyaréi, németül Lipcsében kinyomathassa, mint kinyomathatott Himphymet és Regéjének elsőbb részeit.— Ez azonban pium desiderium! — mert ke-

vés az olly hazafi, ki morális és materiális tehetsége mellett is képes volna ezen, az eddigi traditio és kajánul gyúrt közvélemény által kétségbe vont történe-tekről szóló munkának, leginkább jövődre nagy ha-tású érdekét és érdemét méltánylani; a nagyobb rész-nek pedig nincs, de nem is lehetett eddig fogalma ar-ról: mi nagy érdek fekhetik egy olly insurrectiónak történeteiben, melly nagy nehézségekkel küzdve fel-állott, felkészülten mindjárt az ellenséggel csatáznia kellett, Győrnél megütkezött, és a csatát (közhír sze-rint) elvesztvén, visszavonult, utóbb itt ott megint csa-tázott, s mikor már gyakorlott katonává vált, akkor eloszlott, és azon testületi szellemnél fogva, melly itt megszállotta, otthon győzelmesen restaurált, s több me-gyének, s különösen Zalának is regeneratiója ez által történt; — meg sem foghatják, miként az insurrectio fennállásának kilencz hónapi naplójában csak kevés olly nap vagyon, mellyről, még a belszolgálatot ille-tőleg is, a haza védrendszerét kidolgozó jövődő tör-vényhozás azt mondhatandja: ez így jó volt; tovább is így maradjon, hanem többnyire csak azt: ez így nem maradhat, mert káros, veszélyes; ezt ezen történetek nyomain így vagy úgy kell változtatni.

Például valamit az insurrectiónak berszerkezeté-ből. Az insurrectio kormánynyelve természet és tör-vény szerint a magyar volt, és csak ennek lehetet kö-zszönni, hogy az insurrectio olly könnyen és hamar harc-zos testületté válhatott. De csakhamar németté változott által: mert a császár által oda rendelt kor-mánytiszttségben egy sem volt, Lipszkyt kivéve, ki

magyarul tudott volna. A parancsolatok németül adtak a kerületvezéreknek, kik közül csak Mecséry beszélt magyarul. Csak az ezred-kormányok tevék jelentéseiket magyarul; utóbb ezek közül is németékké váltak azok, kik előbb az álló hadaknál szolgálván, jobban kezökre volt a katonai német. Egyedül az ezredek belkörében ment minden magyarul; és hamar megfogás és tanulás egyedül ennek volt eredménye.

A német kormánytiszttség kiállhatatlanul viselte magát a magyaroknak irányában. Ennek tagjai (hármak kivéve) nemhogy megismerték volna azon nem megveendő szerencsét, miszerint minden egyik egy ranggal felebb emeltetve tétetett által, az insurrectiót toroktátva gúnyolták, gyalázták, „Lumpen ad elii9s más csűf nevekkel illeték, minthogy a kormány hanyagsága miatt sokan csak gatyában és kantártalan lovakkal állottak elő, kivált a györi ütközetben, annyira, hogy köztünk és köztök szinte naponként erős szóváltások, utóbb sértések s végre párviadalra kihívások történtek. A nádor egy parancsolatban a kormánytisztseget helytelen viselete miatt megdorgálván, az insurrectióval barátságos egyetértésre inté a szolgálatnak javára; mi azonban nem használván, a főszállásban, sőt a nádor udvarában történhető botrányok elmellözése végett, a nádor által két illy kormánytisztzi tagnak elmozdítása szorgoltatott; és egy ezredes, és egy őrnagy el is tétetett. Ezek mind olly adatok, mellyek csak ezen munkám által fedeztetnének fel, s mik iránt a törvényhozásnak másképen kellene rendelkezni. — Minden efféle, mikép volt, a történet elbeszéléséből fogott

volna kitetszeni, a m i k ép legyenről pedig véleményadásomban fogtam, volna értekezni: mert ehhez szólni, mint az insurrectio előtt néhány évig a legvéresebb harczokban szolgált katonatiszt, tapasztalásaimnál fogva is talán képes volnék; mert valamint Ferencz császár, a számára irt német munkámban, mint egy tükörben látta akkor elkövetett hibáit, törvényszegéseit, s ugyan azért hosszás, fáradságos munkámért csak egy megismerő jó szóra sem méltatott, úgy szinte a nemzetnek ezen munkám lehetne azon kézi könyv, mellyből a történet minden nyomában kitűnnék: mit tanácsol, mit követel a nemzet érdeke, hogy jövőre megtartassák, vagy módosíttassák, vagy épen eltöröltessék; annyival is inkább, minthogy a törvényhozó test tagjai mind polgári hazafiak lévén, és hadszolgálati, hadgyakorlati tapasztalásokkal nem bírván, a történetek új mutatása nem csekély szolgálatokra volna. Bizonyosnak tartom azt, hogy a kormány és párthívei arra erőlködnének, — miszerint álló hadbeli tábornokok, vagy ezredesek alkalmaztassanak a választmányhoz, melly ezen tárggyal foglalkodnék, mi jó is volna, ha nálunk is, mint Angol- és Franciaországokban, a katonáknak szabad volna hazafiaknak is lenni; de ezáltal a nemzeti és kormányérdekek egymással homlokegyenest ellenkező állásba helyeztetnének, minthogy nálunk a katonát esküje vak engedelmisséggel egyedül a kormányhoz kötelezi. Szomorú emlékezetű példája ennek az, mi az 1805-ki országgyűlésen dicső emlékezetű tábornokunkkal és tiszta lelkű hazánkfiaival, b. Vay Miklóssal történt,

miről a mostani nemzedék már alig tud valamit. Ő azon országgyűlésen, gondolom, mint már nyugalmazott generális, a főrendi táblánál, joga és kötelessége szerint szabadon és hazafiúlag nyilatkozott, és a kormányképek által feladatván, nyomban infamiával cassaltatott rangjából, és ezen parancsolat az egész hadseregnél publicáltatott, és így az itt nálunk szállásolt, többnyire kormánytiszi testületnél is. A parancsolatot szemeimmel olvastam. Az önkény ostorcsapását a Nemesis viszsakerítette: mert ezen parancsolat, a cassatiónak abban semmi oka nem adatván, az álló hadtestnek minden osztályaiban a legrosszabb sensatiót gerjesztette, mi utóbb zúgolódásba ment által a lelkesebbeknél. Minthogy azonban erre az országgyűlés is felszám dült, annyira, hogy a történet mint a subsidiumot, mind az ujonczállítást, sőt a monarchiának kétséges helyzetét is veszélyeztethette volna, a nádornak erős közbenjárására Vay generális nem sokára ismét visszahelyezett rangjába. — O volt legtiszteltebb tábornokunk, mert ő nem csak katona volt, hanem lelkes magyar hazafi is, mi többi vezéreinkben az insurrectiónál egészen hiányzott. Ezeket csak katona-testületi lélek jellemzé, a nemzetinek minden jelensége nélkül. -----

Most már tehát, kedves hazámfia, polgártársam, és öcsém! — és ez oka, hogy annyi munkával terhelt vállaidat, mégis, még én is, bár kiméltetést méltán követelhetsz, egy, nem most, hanem utóbb teljesítenni kívánt kérelmemmel terhelem. De életpályámnak örömtelen végén állva, közel az enyészethez, mibe a gondok és aggodalmak engem szakadatlanul rántogatnak,

nem tudhatom, mikor ejtenek bele, s ugyan azért nem késhetem, — én, ki hazafiúi tiszta szándékaidat és forró buzgalmatad ismerem, most akkorra tégeti szól)tlak és hívlak fel arra, hogy akármikor történendő halálom után, de előbb, a felebb említett okokból, semmi esetre sem, erről hazánkat és nemzetünket tudósítsd. — Add tudtára, hogy hazámnak szolgálni, mint gyermekkorom óta cselekedtem, éhem fogytáig szent kötelességemnek tartottam, s tettem mit tehettem, mint polgár, és nem tudós-viszketegből, hanem hazafiúi buzgalomból író, — és hogy ezen, talán leghasznosbb szolgálatom végrevihetését nem ellankadt buzgalmam, hanem a sors, mellyen halandó ki nem foghat, és bal körülmények akadályozták, mi éltem utolsó órájában is nyomni legja lelkenlet.

Itten tartsa uram öcsémet, és engedje, hogy mind azon polgári eszmék, mellyek elméjében, mind azon hazafiúi érzelmek, mellyek keblében a haza és nemzet javára eddig termettek és még teremni fognak, hatalmas lelki ereje és csüggedhetlen buzgósága által szerencsésen virágzásra és gyümölcsözésre juszanak. — Öleli uram öcsémet minden hozzátartozóival együtt. Sümegen, május 20-kán 1844.

Kisfaludy Sándor, m. k, *)

*) A tervezett munka, mellyrol e levelekben említés van, fájdalom, ha Batthyányi herczeg elfogadta volna is a föltételeket, el nem fogott vala készülni, mert a derék hazafi és író Kisfaludy S. ugyanez évben (1844) October 28. meghalt.

A szerk.

Ellendal a Davoriára.

1842

Zeng dühös dal: Dávoría,
A határokön,
Összesküdt népnek ajkain
Felvont húrokon·
És mi volna
E dühöngő nép danája?
És kit illet
Áldomása, lakomája?

Áldomása, lakomája
Egészségire!
De ne zengjen dalt magyarnak
Veszedelmire.
Ám ha zeng is,
Majd idővel meg ne bánja,
Mert lehet még
Vigalomból nyavalyája.

Istenemre! a szomszédnak
 Szája íze rós, z,
 Ha kegyetlen czár nevére
 Lakomáz, boroz, .
 Szolganépnek
 Ott van üdve és hazája,
 Hol napestig .
 Szól a zsarnok kancsukája .

Gondolattal sem kívántunk
 Nékik ártani,
 És volt leikök kígyót békát
 Ránk kiáltani.
 Most a zaj forr.
 s mámorában bor, zenének
 Hét országra
 Szól a gúnydal s pártos ének.

Rajta szomszéd, jó szerencsét!
 Míg a borba tart.
 Nagyságtok még eddig úgy sem
 Sok vizet zavart.
 Rajta szomszéd!
 Eljön még a józan óra
 De ha késő
 Lesz dalolni viradórá! —

Isten áldjon minden népet,
Népek sorsa egy;
A szabadság szent örökség,
Nem hatalmi kegy.
A szabadság
Felvirad még valahára,
De nem ádáz, .
Nép szavára, és számára.

Erdélyi.

Magyarország pénzviszonyai, bányászata és kamarai rendszere.

Az ausztriai kormány mindennemű orgánumainak összemunkálása és saját viszonyainkkal! ismeretlenségünk azon balvéleményt szülték, hogy nemzetünk jól étét nem alkotmányos kifejlődésünk, hanem csupán az ausztriai kormány bölcs és atyáskodó intézkedései alapíthatják meg.

Századokig tartó bizodal munk és hosszú várakozásunk gyümölcseit eddig nem élveztük, és általános elszegényedésünk már meghazudtolta az ausztriai kormány által irányunkban követetni szokott politicának magasztalóit; mert hol a valóság szomorú képei tűnnek fel, ott az önérdék és részrehajlás egyöaldalú diatribáinak hatása elveszett.

Jelen értekezés célja: elszegényedésünknek eddig a nagy közönség ítélőszéke elébe alig terjesztett okait bővebben vizsgálni, és ez által némelly pénzforrásainknak nem a mi érdekünkben¹⁸ kezeltetését fölfedezni, valamint a magyar kincstárnak nemzet- és

alkotmányellenes szerkezetéből bányászati industriánkra háramló károkát kimutatni.

Adataim gyűjtésére a bécsi közönséges kamara táblázatait, mikben a két magyar haza és az örökös tartományok közötti kereskedés forgalmának kimutatása foglaltatik, — nem különben, gróf LambergFerencnek az ausztriai kormány érdekében irt „Terra incognita című munkáját és egyéb statistical kútfőket használtam.

Azon meggyőződéssel adom át a nyilvánosságnak ez értekezést, hogy igazságos ügyeink mellett felszólalni hazafiúi szent kötelességem volt.

Valahányszor a magyar nemzet országos pénztárainak állapotja felől tudósítást s a pénzek hovatfordításáról számadást kívánt, vagy valahányszor a magyarhonban forgásban levő pénztőke folyvást! csökkenését okozó viszonyok általános elrendezését sürgette: az ausztriai kormány mindannyiszor azt válaszolá: hogy „Magyarország aránylag, nem részesülvén azon pénzbeli terhekben, mellyekkel az örökös tartományok megrovatvák, az ausztriai kormány pedig magyarhon adóztatásával nem rendelkezhetvén, következőleg a status szükségeinek fedezésére megkívántató adómenyiséget sem vethetvén ki Magyarországra: kénytelen ez utóbbira nézve a pénzhiányt a birodalom közös pénzerejéből pótolni, mi az örökös tartományok egyenes adóvali túlterheltetésének legközelebbi oka. — De egyébiránt az öszves birodalom közérdeke is kívánja a statusjövedelmek közös kezelését; mi lehetlenné teszi a csupán magyar status-

jövedelmekről számolást. Es miután a magyar kormány számol a kezelése alatt levő országos alapítványi pénzekről, a birodalmi közpénztárba folyó egyéb jövedelmekről pedig a számolás említett oknál fogva lehetlen, Magyarország ébbeli igényei alig számavehetők. — Nem is fekszik érdekében Magyarországnak efféle különszámolást szorgalmazni, mert a számadás eredményéből csak arról győződnek meg: mennyit kell az örökös tartományok statusjöveldmeiből Magyarország statusgépének fentartására fordítani; minek természetes következménye volna: a magyar egyenes adónak tetemes fölemelése.“ —

„A magyarországi pénztöke folytonos csökkenését pedig elismerni nem lehet, mert az öszves statusjöveldmekből Magyarország javára fordított öszvegeken kívül, mivel az örökös tartományok irányában kereskedelmi tekintetben magyarhon active áll, pénztökéje mindinkább növekszik. — Nem lehet tehát Magyarországnak alapos panasza, és nincs feljogosítva igazságosabb vámrendszer felállítását vagy czélszerűbb kincstári kezelés behozását szorgalmazni, mivel mind ez az öszves birodalom közérdeke szerint nagyon elrendezve.“

E válasz országos iratainkban és a német kormány mindennemű orgánumaiban feltalálható; és noha e themára már igen csillogó változatokat szerzének a német finánczművészek, értelme mégis mindig azonos maradt. —

De ha Magyarország annyira boldog, a mint velünk az ausztriai kormány elhithetni akarja, ha ez

utóbbi annyira figyelembe veszi hazánk érdekeit, hogy azokat még az örökös tartományok kárával is előmozdítani (igyekszik, ha ez mind igaz: önkényt támad az á kérdés: miért, nem emelkedik honi iparunk? miért nem haladunk szellemi és anyagi tekintetben? —

Erre más felelet nem lehet, mint az: vagy magunkban rejlenek tespedősünk okai, vagy az ausztriai kormány minden okoskodása merő ámitás.

Mi magyarok saját érdekeink ellen vétkezünk, még pedig gyakran vétkezünk, — ezt tagadni nem lehet; ős legnagyobb vétünk az, hogy az ausztriai kormány irányában jobban nem ellenörködtünk akkor, midőn anyagi érdekeink kezelését magához ragadni törekedett. Nem tagadom, mikép alkotmányunk fővonásaiban és municipalis szerkezetünkben sok elem rejlik, melly az ipar fejlődésének gátat vethet; ámde nem ez eszközlé iparunk elmaradását, hanem az, hogy az ausztriai kormány feladatul tűző ki a magyar ipar megbuktatását. És íme! megbuktatására ügyes tapintattal felhasználta mind azt, mi alkotmányos szerkezetünkben az ipar fejlődésének akadályul szolgált, két dolgot érvén el e politicának következetes folytatása által:

1. Magyarország az örökös tartományoknak industrialis tekintetben alárendeltetett.

2. Magyarhon alkotmányos szerkezete népszerűtlenné vált; mert a politicalai viszonyokba nem avatott sokaság csupán a magyar alkotmány létezésének tulajdonította anyagi jólétünk mostoha állapotát.

Ha egy — nemzetünk valóságos érdekeit szem előtt tartó kormány annak idejében a nemzet igazi hű fiaival együtt lépendett a cselekvés terére, egyesített erővel ügyekezve kifejlődésünk akadályait elhárítani: már régen élvezné a nép az alkotmány jótéteményeit, és a I-mae 9-us romjaiból épült volna nemzeti dicsőségünk temploma. —

Vagy ha nem akart is vezére lenni haladásunknak, ha csupán összedugott kezekkel és közönösen nézte volna hazánk érdekei körül legújabb időkben kifejtett szorgalmunkat: még akkor is — látván, hogy csendes haladásunkat legalább nem ellenzi — nagyobb kedvvel fogtunk volna a munkához, és magunk alapítottuk volna meg nemzeti jólétünket. De még teljesített hazafiúi kötelesség öntudata sem marad számunkra, csupán ama keserves meggyőződés, hogy minden ^ügyekezetünk eddig csekély eredményű; mert az ausztriai kormány meg nem ragadta annak idejében a józan haladás zászlóját, nem nézte közönösen a nemzetnek anyagi jóléte gyarapítására célzó ügyekezését. hanem nyilván és egyenesen föllépett ellene, s miután industrialis alárendeltetési reformunkat — egyetlen egyet, mit valaha eszközölni méltóztatott — csakugyan végrehajtotta, keserves panaszinkra, igazságos kérésinkre feleletül adá: hogy, „a dolgon segíteni nem lehet, mert az örökös tartományok érdeke nem engedivagy saját hibáit alkotmányunkra rója, és — ha kedve tartja — e célra ritka tárgyavatottsággal összeillesztett táblázatokot mutat nekünk, ugyanott komoly számokkáibebizonyítani erőködvén, mennyit nyer Magyarország évenként activ kereskedése által.

Nem elég, hogy e szegény nemzet kénytelen átadni természetnyi kincseit a külföldnek, és azokból készített kelméket tetemes veszteséggel vásárolni, — nem elég, hogy az ausztriai kormány ügyes számítása majd minden anyagi erőt elvett tőlünk; hanem még azonkívül — minden szegénységünk és sanyarú állapotunk mellett — azt akarja nekünk bebizonyítani, hogy nagyon gazdagok vagyunk, hogy boldogságunkhoz teljességéhez nem kívántatik egyéb, mint amaz alkotmányos jogtöréseket, mellyeket anyagi jólétünk hajótöréséből megmentettünk szintúgy oda adni az ausztriai kormánynak, az öszves birodalom érdekeihez képesti felhasználásra.

Ugyde ha az ausztriai kormánynak minket boldogítani akaró szándéka tiszta, akkor háromszázados uralkodása e szándék tisztaságáról meggyőzhetne volna a magyar nemzetet. Vagy tán azért szövetekezett Magyarország Ausztriával, hogy az örökös tartományok anyagi jólétének szenvedő alapul szolgáljon? Hitem szerint azért, hogy kölcsönös segélynyújtás által nem csak az örökös tartományok, de Magyarország hatalma is növekedjék. Kérdem: e szellemben működött-e az ausztriai kormány hazánk irányában, vagy sem? Tárjuk fel a történetírás lapjait, — ott leljük a feleletet!

Nem akarom fölleveníteni a múltakat, és ez által keserűséget ébreszteni, — e viszonyok fölött még mondandó Ítéletet az utókor; feladatom leend: tényeket

idézni, mélyékből állításaim igazsága ki fog tetszeni; a bajt orvosolni a nemzet kötelessége és jelen körülményeinkben egyedüli szent hivatása. —

És most elhagyván a pusztá elmélet mezejét, közelebről és gyakorlatilag szólok a dologhoz. Választok egy tárgyat, melly a nagy közönség előtt még nem annyira ismeretes, hogy annak statusfontosságáról mindenki meggyőződhetett volna. E tárgy a bányászati, hozzá tartozó mellék-ágazatival.

Nemzetünk — s főképen azon része, melly a bányaműveléstől távolabb lakik — gyakorlatilag meg nem győződhetett ezen ügy hasznáról, kevés alkalmá lévén ama nagyszerű mozgalmat szemlélhetni, melly a bányászati eredménye. Elméleti ismeretek szerzése eddig szintűgy nehezítve volt; mert a kamarai és a kincstár kezelése alatt levő bányászati ügy még nyilvános vitatás tárgyává nem vált, és ha bár itt-ott szózatok emelkedtek is mellette, még sem állíthatni annak már országilag történt terjedelmes megvitatását.

E tárgynak nyilvános életünkben! kimaradását nem is lehet egyébnek, mint a magyar kamara elszigetelt állásának tulajdonítani. Ez csupán külföldi parancsnak hódolván, a külföldi érdekeket mozdította elő magyar hazánkban, és alkotmányos életünkkel legkisebb összeköttetésben sem vala, melly állását egyedül a bécsi közönséges kamara működése eszközlé.

Napfényre tehát a bécsi közönséges kamara e részbeni intézkedéseivel! —

Addig, míg Magyarország önálló birodalom volt, a bányászati ügy rendezésével a törvényhozás foglal-

kodott. Törvény által tiltatott az arany és ezüst, kivitele, törvény által határozatok meg a pénz értéke és a királyi kamara működési köre. Törvénykönyvünkben számos törvényeket találunk, melyek kétségtelenné teszik a nemzetnek e tárgy körül létező határozati jogát. Magyarországnak Ausztriávali szövetkezéséből tehát koránsem következtethetni, hogy az ausztriai kormánynak bármi ürügy alatt szabadott volna nyúlni a nemzet bármi jogához is; hanehi ama viharos időkben, melyek a magyar nemzet életidegeit annyira megerőtették, mindenre figyelni nem lehetett, és midőn a török ellen fegyvert ragadának őseink, nem gondolák, hogy szükséges leend egyszersmind alkotmányos jogainkat is az ausztriai kormány önkénycsapásai ellen védeni.

A mint az ausztriai kormány hatalma alá kerülénk, a kamarai ügyet rendező törvényekre mindinkább ritkábban akadunk, mígnem azok törvénykönyvünkben egészen kimaradnak; mi legvilágosabban bizonyítja, hogy az ausztriai kormány időjártával a pénzügy körüli intézkedéseket a törvényhozástól elvette, ugyan azt saját hatalomköréhez törvénytelenül csatolván. És ez idő óta országos iratainkban csak sérelmekre akadunk, miknek tartalmából kitetszik a német kormány vágya, magyarhon jövedelmi forrásait mindinkább az örökös tartományok javára fordítani, mígnem e vágy a magyar kamarának a bécsi kamara hatósága alá vonatása által tökéletes valósággá vált.

A magyar kamara függetlensége megszüntetésének első következménye volt — annak német lábra állítása,

külföldi tisztek alkalmazása, s végre a kamarának a magyar statustól! elszakasztása. Olly rendkívüli állásba jött ez által a magyar nemzet, hogy midőn mindenről rendelkezett, mi anyagi jólétének emelését eszközölhetette volna, épen saját pénzeivel, mellyek a növekedő anyagi jólét leghatalmasabb rugonyai, legkevésbé rendelkezhetett; mert azok hatáskörén kívüli helyzetben valának, és ez érdemben csupán a bécsi közönséges kamara határozata birt eldöntő szavazattal.

Már 1794., 4825. és 4830., nemkülönben 4843-ban az országosan összegyűlt rendek figyelmesekké tértetvén a magánosok, de főkép a bányavárosok, kamarai hivatalok és bányai bíróságok ellen felhozott panaszok által, meggyőződtek, hogy e rendszer sem az ország érdekével, de méltóságával sem összeegyeztethető; s megtevének némelly kisebb eredményű intézkedéseket, miknek vázlatát e helyütt röviden közlöm. —

Az 4794. országgyűlési mozgalmak majd egészen eredménytelenek maradtak. Az európai békét annyira megrázó nagyszerű események és harczviharok lecsöndesülte után pedig csak az 4825. évi országgyűlésen értek rá az országos rendek a kamarai rendezést sürgetni; melly sürgetésnek eredményei következők:

Kimondatott ez országgyűlésen a magyar kamara függetlensége, és egy országos választmány bízott meg a „Montanus Codex“ kidolgozásával, melly a legközelebb tartandott országgyűlésen megvizsgálandó és a törvények sorába iktatandó lett volna.

Ezen „Montanus Codex“ az országos választmány tizennégy hónapi munkálkodása után 1828. évi november közepe táján el is készült

De bár 1830-ban országgyűlés tartott, a „Montanus Codex“ tanácskozás alá nem kerülhetett, mert az országgyűlés, miután 28,000 katonát és az adót megajánlotta volna, rögtön eloszlott.

Az 1836/7 - iki országgyűlésen a kamara rendezéséről szó sem vala, mert annak függetlensége már az 1825. évi országgyűlésen kimondott. A „Montanus Codex“ törvénynyé emelése pedig, különféle okoknál fogva, ismét elmaradt. — Az 1836/7-iki események az 1839-ben országosan egybegyűlt rendek figyelmét főleg a szólásszabadságon és személyes bátorságon ejtett sérelmek orvoslására fordították; ezeknek orvoslása, katonák és adó ajánlása után pedig az országgyűlés ismét eloszlott,

1840-től egész 1843-ig a bányavárosok és magánbányaművelők körében nagyobb mozgalom mutatkozott a kamarai hivatalok tulnyornósága és a bányabírószékek részrehajlósága ellen, migném e hamu alatt lappangó tűz egyszerre lángra kapott az istenben boldogult Schweizer Gábor kamaragróf új beváltási rendszerének a bécsi közönséges kamara általi megállapítása következtében.

Nem célja ezen értekezésnek taglalni a kamarai kezelés tudományos részét; hogy azonban tisztelt olvasóim értesíttessenek, miért gerjesztett legyen annyi ingerültséget, annyi ellenszenvet a Schweizer Gábor által indítványba hozott beváltási rendszer (Einlösungs-

system), ez élj át röviden megérintem. — A magyar bányaművelők nyers érceiket többnyire beszolgáltatják a kamara olvasztó - műhelyeibe, a behozott ercek értékéhez képest eszközrendő pénzbeli beváltás mellett. Mivel azonban nem minden érez egyenlő értékű, tehát a gazdagabb érez olvasztása koránsem olly költséges, mint a szegényebb érczeké. — Az új beváltási rendszernek az vala célja, hogy a szegényebb értékű kamarai érczek a magánosak gazdagabb érceinek segítségével felolvasztathassanak, vagy röviden, hogy a kamarát illető olvasztási költségek egy részét a magánosak fedezzék.

Ézen igazságtalan beváltási rendszer életbe-léptetése legközelebbi oka volt a bányászat rendezése melletti országos felszólalásnak. — És annyi hatással bírt a“ kamarai önkény ellen emelt panaszok sokasága, hogy a követi utasítások többsége a bányászat rendezését az 4843-iki országgyűlés teendői egyikének kijelenté. —

Ezen országgyűlésnek e részbeni tanácskozása alapját azonban csupán a bányabíróságoknak kamarától! függése képezé; és így a tárgynak egész általánosságban! fölvétele ismét elmaradt.

Az 1843. évi országgyűlésen egybegyűlt rendek már az 1828. évben országos választmány által elkészített „Montanus Codex“ vezérelveitől eltértek: mert a tizenöt évi időközben történt változások a vezérelveknek a kor igényeihez képesti változtatását szükségessé tevék; és így az említett 184³/₄-iki országgyűlésen egy egészen új törvényjavaslat készült, melly

azonban ezen országgyűlés alatt valóságos törvénynyé nem emelkedhetett.

E törvényjavaslat az országgyűlés befejezése után egy — az ausztriai kormány kifolyását képező — biztosságnak a végett adatott ki, hogy kellő megvizsgálás után véleményezzen: valljon nem ellenkezik-e e törvényjavaslat a bécsi közönséges kamara érdekeivel? vagy nem szorítja-e szőkébb korlátok közé a magánbányaművelőkre eddig kiterjesztett kamarai befolyást? —

Ezen biztosság — egyet kivéve — olly tagokból áll, kik a kamarai működésnek csupán tudományos és technicus oldalait ismerik, de közjogi viszonyainkba nemcsak be nem avatvák, hanem bátran állíthatni, hogy a közjogi tér előttök terra incognita. Ama kivételes egyed — t. i. a biztosság tollvivője — viszont ismeri közjogi viszonyainkat, de a kamarai kezelésnek tudományos és technicus oldala előtte terra incognita.— A biztosság ekképeni alakításának következése: kölcsönös capacitatio, de csak ott, hol az egyik vagy a másik fél ismeretlen térre lép. —

Mind a mellett azonban, hogy e biztosság tagjai in pleno senatu megegyezni látszanak, ők egymásnak nem hisznek, tán nem épen alaptalanul így okoskodván: „Mivel én a közjogi téren nem igen vagyok jártas, beleegyezésemet ott könnyen lehet valamire használni, mi a kormány, nevezetesen a kamara érdekeivel ellenkezik.“ — A másik, ki a kamarai kezelés tudományos és technicus oldalait nem ismeri, szinte így elmélkedk; mindegyik pedig magát igazolni

akarván, egy hatalmas „votum separatum“-ot készít, mely nem annyira a tanácskozás tárgyát, mint inkább a különszavazatot adó személyét illeti, mivel ő minden áron azt akarja bebizonyítani, hogy nem a magyar bányászati viszonyok rendezését, hanem a fenséges kamara érdekeit tartotta szem előtt.

Miután a különszavazat a tiszta kamarai lelkesedést kimutató barometrummá vált: könnyen magyarázható a különszavazatok beadásában támadt versenyzés; mert a biztosság minden tagjának érdekében állott bebizonyítani az ausztriai kormány elveihez erős ragaszkodását, nemes haraggal nyilvánítani az alkotmányos elvektől borzalmát, és alázatos nyájassággal kijelenteni a bécsi kamara érdekeinek bálványozását. —

A dolgok ekképeni állását bizonyítja a különszavazatok sokasága és a biztosságnak már kétévi, eredmény nélküli, jó napidíjak melletti fáradozása.

Én a biztosság eljárását ífzon okból írom le terjedelmesben, hogy a tisztelt közönségnek az annyira magasztalt burocratai rendszer egyik kitűnő példányát előállíthassam.

Ezek történtek 1825-től egész 1846. évi September végéig a bányabírószékek rendezésében. Lássuk a kamarai ügy második és bizonyosan fontosabb részét, t. i. a magyar kamarának a bécsi kamarától — 1825-ben kijelentett — függetlenségét. — E függetlenség csupa szemfényvesztés; mi a következőkből kitetszik:

A független magyar kamara igazgatósága kiterjesztnék a sóra, vámokra s egyéb pénzhajtó inté-

zetekrn, nevezetesen pedig a bányászatra; továbbá ha a magyar kamara függetlensége tetteleg fenállana, ön-kényt következnék a magyar kincstárnak hatáskörébe való visszahelyezése; nem különben az országos jövedelmekből befolyó pénzek a magyar finanszministerium által kezeltetnének, stb. — De nézzük, miből áll a magyar kamara függetlensége? O nem számol az országnak, hanem a bécsi közönséges kamarának; ő a bányászati ügyet nem kezeli, — ez egészen a bécsi közönséges kamarától függ; ő a pénzverő - intézettel legkisebb összeköttetésben sem áll: magyar financiaiákról pedig szó sincs. — Mi tehát az ő függetlenségét tanúsító hatásköre? — Még bővebben kell vizsgálódnunk, míg hivataloskodásának ama roppant hatalom-ágazatára csadálkozva akadunk, mellyben függetlensége rejlik. Ez pedig abból áll, hogy a bécsi kamara kegyelméből a magyar kamarának szabad olly tiszteket kinevezni, kiknek éviIGzetése 600 ezüstforintot túl nem halad. De még ezen jog is korlátozva van, mert a bányászat kezelésének minden ágazatival foglalkodó tisztség kizárólag a bécsi kamara által neveztetik ki.

Foglaljuk tehát össze az 1825-től egész 1846-ig, tehát huszonegy éven át, ez ügynek szentelt munka dús eredményeit! —

Az 1828. évben összeült országos választmányoknak 1 hónapra kiszolgáltattott napidíjak és szállásbérek tevének 150,350 ezüstforintot.

Az országgyűlési naplókából kihúzván azon napokat, mellyeken az országos rendek a bányatörvé-

nyék körüli tanácskozásokkal foglalkodtak, és az ezekre eső napidíjakat fölvevén, ezek tesznek 55,520 e. irtot.

A Becsben munkálkodó biztosság napidíjai és egyéb költségei felrúgnak 73,000 e. írtra.

Tehát a bányabírótság rendezését magában foglaló törvényjavaslat körüli tanácskozásra fordított 278,870 e. frt.

Huszonegy év eltelte és 278,870 e. frt. elpazarlása után ott vagyunk, hol 1825-ben voltunk! — De nem csupán a pénz, hanem még az elvesztegett idő is számításba veendő; mert 21 elvesztett év egy fejlődő nemzet életében pótolhatlan hézagot hágy maga után. Huszonegy év után meggyőződünk, hogy a magyar kamara függetlensége csak szóval mondatott ki, de életbe épen nem léptettetett. Szóval: 21 évi sürgetések és munkák egy bányabíróságrendezési törvényjavaslat létezését és a magyar kamarának néhány ártatlan tiszt kinevezhetési jogát eredményezék.

Így áll kamarai ügyünk a törvényhozás terén! — E helyen kérдем: lehet-e a nemzetet tétlenségről vádolni? nem háramlik-e a halogatás oka egyenesen az ausztriai kormányra? — A burocratai rendszer nem állhat a nép mozgalminak élére, mert a népmozgalmaknak ellensége; nem vezetheti a népnek szellemi és anyagi kifejlődését, mert hivatalos életének feladatát a halogatás vezér-elve s a sok munka melletti tétlenség képezik.

Ha a bányászati ügy körül történeteket fontolóra veszszük, ha az ausztriai kormány által ezen ügy rendezésének útjába gördített akadályokat tekintjük: meg-

győződünk, hogy a haladási pályára vagy rendezési térre állított többi kérdéseink is hasonló ppolitícával akasztatnak meg kifejlődésökben; és igazolva van előbbi állításom, melly szerint nem alkotmányos szerkezetünk, hanem az ausztriai kormány főoka a kor-szellemtől! elmaradásunknak.

Ezeken kívül tán nem leend érdektelen betekintnünk a bécsi közönséges kamara kezelésének némelly ágazataiba, mikből ki fog tetszeni: valljon hazánk jövedelemforrásai annyira kimerítvék-e, hogy minmagunkat alig volnánk képesek fentartani? —

Vizsgáljuk meg tehát csak a bányászat legnevezetesb factorait, u. m. az aranyat, ezüstöt, rezet, vasat és sót. Ezen öt tételből körülbelül ki fog tetszeni: valljon hazánkknak van-e valódi alapja, mellyre a többi finaciális intézkedéseket bizton fektetni lehet?

Az eddig mondottakat nem egyedül Magyarországra, de kisebb - nagyobb mértékben Erdélyre is alkalmazhatni; és mivel Erdélynek e részbeni érdeke Magyarország érdekeivel tökéletesen összevág, mind két ország e részbeni productiv erejét összefoglalom.

Több statistical adatok összeegyeztetéséből kisül, hogy a két testvérhon évenkinti aranynereménye teszen 5563 márkát, vagyis 2,036,058 pengő forintot; ezüstnereménye pedig 70,000 márkát vagy 1,400,000 pengő forintot: öszvesen tehát pénzben 3,436,058 p. frtot.

Az örökös tartományok évenkinti aranynereménye teszen 12 márkát, vagyis 45,850 p. frtot; ezüstnereményök pedig 24,611 markát, vagyis 492,220 p. frtot: öszvesen tehát pénzben 538,070 p. frtot. Tehát az

örökös tartományok évenkénti arany- és ezüstnyereménye az évenkénti magyar arany- és ezüstnyereményhez úgy áll, mint 1:6.

A réz a két testvérhonnak szinte nagyérdekű kincse. Hasonlítsuk a két magyar haza évenkénti réznyereményét az örökös tartományok évenkénti réznyereményéhez: meggyőződünk, hogy Magyarország és Erdély évenkénti nyereménye teszen 35,36 mázsát, vagyis 1,768,250 p. firtot; az örökös tartományok pedig előállítanak évenként csupán 9,471 mázsát, vagyis 473,550 p. firtot. A réz - productióra nézve tehát úgy állanak az örökös tartományok Magyarország és Erdély irányában, mint 1:4.

Az elősorolt természetadta kincseken kívül Magyarország és Erdély még sóval is bővülködnek, mi a statusjövödelmek egyik főágazatát képezi. Mennyire gazdagok Magyarország sóbányái, kitetszik abból, hogy még 1837. évben a máramarosi sóbányák 713,850 mázsát adtak; de be is van bizonyítva, hogy a magyarországi sóbányák képesek ellátni Magyarország e részbeni szükségét, valaha támadható fogyatkozás nélkül.

Magyarország és Erdély .1 millió lakossága által évenként felhasznált sómennyiség, minden lakosra közép számitás szerint 10 fontot mérve, 1,500,000 mázsára rug. E sómennyiséget a két testvérhon évenként előállíthatná; mivel azonban Horvátországnak tengeri sóval élnie megengedetett, — Árva, Liptó és Túrócz vármegyéknek pedig szabadalmuk van szükségük fedezésére a galicziai só behozhatni: csak 1,407,360 mázsa só állítatik ki a két testvérhon sóbá-

nyaiból; mi a költségek leszámítása után teszen 7,036,800 p. frtot.

Míg az örökös tartományok Galiczia kimerítheden sóbányáinak birtokában lesznek: addig képesek, nem csak a magok, hanem még más tartományok szükségseit is fedezni; de itt is kitetszik az ausztriai kormánynak Magyarország irányábani ellenséges föllépése.

Az arany-, ezüst- és rézbányászat, mivel ez ügy szólván csak Magyar- és Erdélyországra szorítkozik, az ausztriai kormány által nagyon műveltetik; mert Magyar- és Erdélyországnak ebbeli productióját az ezen czikkekkal nem igen bővölködő örökös tartományok javára fordíthatja. A sónyereményre már nem fordít annyi figyelmet; mert ezzel úgyis bőven el lévén látva, inkább a galicziai só kivitelét mozdítja elő.

E rendszer, mely a sókezelésnél kisebb mértékben üzetik, — nagyban és szembetünőleg a vas-productionál gyakorolt a tik. Szerencsénk lesz az ausztriai kormány, vagyis inkább a bécsi közönséges kamara e részbeni intézkedéseit fölfedezni.

Az ausztriai kormány, Magyarország és Erdély irányában, azon általánosan felállított elv szerint, hogy innen minden kereskedési czikk, mely nyers állapotában olcsó, de mellynek árát a gyártásra fordított munka értékesítése által tetemesen lehet emelni, csekély vagy éppen semmi kiviteli — és gyártott állapotában ismét csekély beviteli vámmal terheltetik, — vas-in dust riánkra nyomasztóan hat; de még nyomasztóbban hat a kamara és nevezetesen a bányabírószékck hatalmaskodása a magán - vasgyárosokra.

Végre akadályul szolgál a kamarai vasgyártás kezelésmódja s mind ezeken kívül a közlekedés hiánya.

Magyarország és Erdély évenkénti vas-productiója 405,178 mázsára rúg; ez nem elég a két tesfvérhaza szükségeinek fedezésére; minek következése: külföldi vasnak behozatala; azonban a vámtariffából kitetszik, hogy Magyarország saját szükségeinek fedezésére elegendő vasat ekkorig nem volt képes előállítani, mégis nevezetes mennyiségű vasat visz ki. Ezen abnormis állapotnak okai következők:

A nyers vas vámmentesen vitetik ki Magyar- és Erdélyországból az örökös tartományokba. — Már mind az, mi a gyártott vas sorozatába tartozik, a gyártmány műeműségéhez képest terhelhetik a kiviteli vámmal, holott a beviteli vám mindig csekély marad. Ezt fölvilágosítjuk egy példával: Vegyük alapul 30,000 mázsa nyers vas és ugyan annyi mázsa finomabb vasgyártmányok árát, és hasonlítsuk össze az ezen gyártmányok munkaértékesítésére rótt beviteli és kiviteli vámokat, akkor kitűnik a vámoknak vas-indusziánkra való káros hatása. E következő táblázatból, mellynek számai az ausztriai kormány tabelláiból merítvék, kitetszik a gyártmány finomságához mért munkaértékesítés s a reá rótt ki- és beviteli vám.

Mászár száma.	Gyártmány' neve.	Ára p. pénzben.	Munkaérték készítés.	Beviteli vám.	Kiviteli vám.	Különb-ség.
30,000	Nyers vas.	420,000	—	Szabad	Szabad	—
30,000	Tisztított és vert vas.	210,000	90,000	3,450	42,500	9,350
30,000	Mázsa szárnra készített portéka.	300,000	480,000	3,250	44,333	44,083
30,000	Kovácsmunka.	750,000	570,000	42,500	48,000	35,500
30,000	Lakatosmunka.	3,000,000	2,700,000	48,000	300,000	282,000
Összeg: 150,000	—	4,580,000	3,540,000	37,900	374,833	337,933

Föltevéen tehát, hogy Magyarország 150,000 mázsa vasat kivinne, és az örökös tartományokból szinte 4 50,000 mázsa hasonló vasgyártmány beszállíttatnék, kisül: hogy Magyarország és Erdély 337,933 pengő forinttal több vámot fizetne. Mivel tehát a vámok lehetlenné teszik a finomabb vasgyártmányok kivitelét, csupán a belkereskedés maradna számunkra; de erre nézve is nagyon kedvező az örökös tartományok helyzete; mert a Duna folyam segítségével olcsóbban szállíthatják portékáikat Magyarország szívébe, mint fölvidéki gyárosink; holott ha a vámok olly nyomasztók nem volnának, felső vidékeink a vasnak nem csak nyers, de finomabb gyártmányaival is sikeresen versenyezhetnének az örökös tartományokkal; mert a felföldi gyártmányoknak Bécs felé szállítása, kivéven a vámot, sokkal könnyebb, mint azoknak Alsó-Magyarországba leszálltatása, miről alább bővebben szólandunk. Mind ezekből következik az előbb említett abnormis állapot, t. i. hogy saját szükségünk fedezésére elegendő vasat nem nyervén, mégis nevezetes részét nyers alakban kiviszszük, és a belőle készített vasportékát drága pénzen vásárolni kénytelenítettünk.

Magyar- és Erdély országban a kamarának nagyszerű vasgyárai vannak; a vasgyártásnak minden nemében működik; de portékái nem tökéletesek; mert a burocratai rendszer nem annyira a gyárakban készített portékák mineműségét, mint inkább a számadások rendes vitelét tűzi ki kötelességül a vasmanipulációval foglalkodó tisztéknek, és azokat, kiknek

a gyártást kellene vezetni, s mindenre felügyelni, irodákban véghezviendő haszontalan munkákkal foglalkodtatja. A kamara vasportékái nem csak hogy nem olly mineműségűek, mint a stájerországiak, de még olyanok sem, mint a mi hazai magán - vasgyárainkéi,— ezt nem tagadhatja; hiszen még 1845-ben némejly rhoniczi vasgyártmányokra a stájer bélyegeket nyomatá.

A kamara főoka a magyar vasportékák elleni előítéletek támadásának; mert tökéletlen portékákkal elárasztotta az országot akkor tájban, midőn úgy szólván hazánkban egyedüli vasgyáros vala; holott ha a bécsi közönséges kamarának igazi akarata lett volna a magyarországi vasgyártást emelni, azt könnyen tehetne volna, mert annak tökéletesbítését előmozdítható minden eszközök szabad rendelkezésére állottak, és állanak ma is. De nem csak hogy azt nem tette, és nem is teszi, sőt még a magán-vasgyárosokat is akadályozza gyáraik kezelésének akaratuk szerinti folytatásában; mert azokat, kiket mint vasgyárosokat nem is lehet a bányatörvényeknek alárendelni, különféle módokkal a tőle függő bányabíróságok hatósága alá csábította, mellyek hatalmaskodásai alatt görbédnek; melly állítást egy még nem régi történettel igazolni s illetőleg a bányabíróságok basáskodását kimutatni lehet. Az eset következő:

1843-ban a beszterczei kamarakerületben egy vashámor kovácsmestere, némi lopások miatt, a királyi szolgálatból elbocsáttatott, és a polgári hatóság által büntetteihez képest megfenyítettett. Ezen egyed,

kiállott büntetése után, Vürsching Péter úr vasgyárába — ismét kovácmesternek — beállott. Ámbár Miksa császár bányarendszere világosan kimondja, hogy olly bányászt, ki elbocsáttatási bizonyítványt képes előmutatni, felfogadni szabad, és a kérdéses egyed illy bizonyítvány előmutatása következtében alkalmaztaték Vürsching Péter úr által saját gyárában: mind a mellett — mondom — az illető bányabíróság Vürsching Péter úrnak ítéletileg meghagyó ey kovácmester tüstént! elbocsátását; mert — úgy mond — ezen munkás az érintettek miatt a királyi szolgálatból elüzetett: tehát őt egy magányosnak nem szabad felfogadni, mivel ez a kamara compromissiójával járna.— Vürsching Péter vasgyáros úr végre kénytelen volt egy ügyes munkástól gyárát megfosztani[^] sőt, mivel a bányabírószék igazságtalan Ítéletének azonnal nem hódolt, még ügyészi perbe fogatott — olly Mfróság által, mellynek tisztí ügyésze nincsen, s melljptek hatásköre törvény által nincs meghatározva; és ez csupán azért történt, mert a bányabírószéknek⁴Mgy tetszett. Ez pedig nem messze történt ám, uraim! ez történt Zólyom vármegyében; ezen esetet tárgyazó _ iratok felolvastattak a Zólyom megyei közgyűlésen; melly megye pártolván nevezett Vürsching Péteí[^]ú[^] ügyét, mellette fölirt, de sikertelenül. A helyett, hogy Vürsching Péter úrnak a megye közbenjárása Wpes lett volna igazságot szolgáltatattani, csupán azzal végződött ez ügy, hogy az országgyűlési követeknek adatul szolgált a kamara önkénykedései bebizonyítására. E példa elegendő tanúbizonyságot hyújt a kamara mindenhatóságáról, és világosan kimutatja a bányabiróságok nyomorult állapotát; mert bírói állását a kamara paizsiül használja hatalmaskodásai végrehajtására. Míg ezek így állanak, míg a magán-vasgyáros nem biztos, valljon a bányabíróság által bár mikor és bár miben nem akadályoztatik-e? — álmódunk sem lehet vasindustriánknak azon polczra emeléséről, hova hazánkban azt emelni lehet, és hazánk érdekében emelni kell.

A közlekedés Magyarországbán szintolly állapotban teng, mint más vállalataink. Az ausztriai kormány elfojtotta industrialis szellemünket, és ez által is elősegítette az aristocratiai gőg kifejlődését: azért lkainknak minő karban létezéséről nem gondolkoztunk; mert a nyugtatványos parasztlovak a sáros töltésen, bár nagynehezen, de mégis vontatták kocsinkat, és a közutak másra való szükségéről nem voltunk meggyőződve; az élet kényelmeihez szükséges kelmét pedig beszolgáltatta a külföld; és így nyugottan néztünk a jövendőnek elébe. — Ki a magyarországi közlekedési eszközökkel megismerkedik, bizonyosan meggyőződik a nemzet pangásáról; ki az ausztriai kormánynak Magyarország és Erdély iránti politicáját felfogja, egyszersmind meggyőződik a nemzet tengődő élete okairól. De térjünk vissza a közlekedés hiányainak káros következményire. —

Rossz közlekedési eszközeink egyáltalában nehezítik belkereskedésünket, de nevezetesen a vassal üzendő kereskedést nagy részben lehetlenné teszik. Vegyünk alapul ismét 30,000 mázsa vasat. 30,000

mázsa belföldi vasnak — teszem azt — Besztercebányáról Pestre szállítása 36,000 pengő forintba kerül, vagyis egy mázsáé I frt.12 kr p. p. Becsből a Duna segedelmével leszállított 30,000 mázsa vasnak szállítási bére teszen 18,000 p. frtot, vagyis egy mázsáé 36 krt p. p. A szállítási költségek különbsége teszen tehát 18,000 p. irtot, mi 30,000 mázsányi mennyiségnél tetemes teher. De tökéletlen közlekedési eszközeink még a nyers vasnak Bécs felé mindinkább növekedő kivitelét is okozzák; mert jutányosabb fuvarbérért lehet a külföldre a vámmentes nyers vasat szállítani, mint magyar hazánkban levő vasgyárainkba.

Ezek a mi vas-indusziánk akadályai! — A ki nemzeti létünk anyagi életjeleit figyelemmel kíséri, meggyőződik, hogy Ba nemzet óhajt mind ezeken segíteni; de ha nemzeti létünk politicus életjeleit szintűgy figyelemmel kíséri, meggyőződik, hogy az ausztriai kormány mindent elkövetett és elkövet a régi formák megtarthatására. — És mégis annyi ember találkozik, ki hazánk belviszonyait nem ismeri, hátramaradásunk okait nem vizsgálja, de szent áhitatossággal bámulja az ausztriai kormány intézkedéseit! —

Mennyi figyelmet fordít az ausztriai bureaucratia a magyar industriára, még kitetszik a bécsi közönséges kamara következő eljárásából: Sok fontolgtás után elhatározá Zólyom megyében egy nagyszerű vas-hengergyár felállítását, és 1838. évben két ügyes kamarai tisztet, tapasztalások szerzése végett, külföldre küldé, kik a szükséges tudományyal ellátva, 1839-

ben visszatérőnek. Az építési tervek, költségvetések stb. elkészítése után a bécsi kamara határozatából az előkészületi munkálatok, meg is kezdték. A Garam vizén felállított egy nagyszerű gát, a szükséges hatalmas csatorna elkészült, a föld felülete kiegyenítettett, épületkő nagy mennyiségben töretett, az erőművek némely (30—40 mázsás) vasrészei ugyanott lerakattak. Ezeknek megtörténte után, midőn minden ember jneg volt már győződve az építésnek feszült erővel megkezdendéséről, — a munka rögtöni megszüntetett; mert az építési tervet újra kellett megvizsgálni, mellyek 1840. év óta egészen jelenig Becsben nyugalomban hevernek. Időközben a gát elrothadt, a csatorna az idő viszontagságának martalékával lón, szóval: 30,000 pengő forintot haladó előkészületi költségek legnagyobb része már elveszett, — egyenesen a bécsi kamara lassúsága miatt. Báró Rothschild kimondá: „Vitoviczon vasgyár legyen“ — és a vasgyárak egyik legtökéletesbike Vitoviczon varázs-gyorsasággal létesült. A bécsi kamara szintúgy kimondá: „Zólyom megyében Lopejon vasgyár legyen!“ s 7 év lefolyta után képes előmutatni az előkészületek romjait és 20,000 pftnyi veszteséget.

A lopeji vashengergyár romjai tanúságot adnak a bécsi közönséges kamara magyar vas-industria iránti hajlandóságáról. Valóban boszantó látvány a gömöri nyers vasnak e romok mellett Vitoviczba szállítása.

Ezeknek előbocsátása után vizsgáljuk vaskereskedésünk szenvedő állapotát. Magyarország kiállít évenként nyers vas, vert vas és öntött vas alakjában

415,178 mázsát, vagyis 3,324,124 pft.; az örökös tartományok pedig 1,446,570 mázsát, vagyis 11,578,760 p. ft.

Tehát vas-productióra nézve Magyarország és Erdély az örökös tartományokhoz úgy áll, mint 1: 3%

Ha az ausztriai kormány kamarái által vezetni és emelni akarná a vas-indusziát: ez kétségkívül nem csupán bel-, de külkereskedésünknek is egyik leghasznosabb czikke volna.

Mivel azonban vas-indusziánk nyomása az örökös tartományok érdekében fekszik, annak kifejlődési útjába az előszámlált akadályok gördítetnek, mellyek következő szenvedő állapotunkat idézik elő: Magyarország nyers vasat kivisz 70,000 mázsát; ennek ára 210,000 pengő forint. Vert vasat kivisz 60,000 mázsát; ennek ára, a 2 kr. kiviteli vám lefaragása után, teszen 395,000 pftot.

Egyéb finomabb vasgyártmányokat Magyarország és Erdély vagy épen nem, vagy olly csekély mennyiségben visz ki, melly tekintetet sem érdemel.

Öszvesen a kivitt vasért bevesz Magyarország és Erdély 605,000 pftot.

Az örökös tartományok ellenben beszolgáltatnak: vert vasat 35,476 mázsát; ennek ára 248,332 pft.; — öntött vasat 4,952 mázsát; ennek ára 44,568 pft.; — kovács- és lakatosmunkát 38,948 mázsát; ennek ára 1,557,920 pft; — nyers, vert és öntött aczélt 3,000 mázsát; ennek ára 30,000 pft.

Tehát Magyarország és Erdély vasért évenként fizet 1,656,820 pftot.

Magyarország és Erdély kivisz tehát öszvesen 450,000 mázsa vasat; ennek ára 605,000 pft. Az örökös tartományok behoznak 81,376 mázsát; ennek ára 1,656,820 pft. A két magyar haza fizet tehát vasért az örökös tartományoknak 1,051,820 pftot.

A vasnál nem a mázsák mennyisége, hanem a vasgyártmány mineupisége növeli az árat. Ennek következtében a nyers vagy vert vasnak Magyarországból nagyban kivitele kívánatos; mert a minő arányban ennek kivitele nő, ugyanolly arányban a finomabb vasgyártmánynak behozatala szaporodik. Ha tehát szemünkre lobbantik, hogy Magyarország és Erdély 150,000 mázsa vasat visznek ki, az örökös tartományok pedig csak 81,376 mázsát hoznak be, akkor a két tétel pénzértékének összehasonlításából nyert eredménnyel felelünk, mellyből évenkénti 1,051,820 pft. veszteségünk kivihető.

Az előbb mondottak elegendő tanúságot adnak az érintett rendbeli bányászati czikknek Magyarország és Erdély irányában az ausztriai kormány általi kezeltetéséről. Legkevesbbé nyomasztó annak befolyása az arany- és ezüst-productióra azért, mert az arany és ezüst nem kereskedési czikk, de kereskedési eszközé lévén, ha nagyobb mennyiségben állítatik is elő a magán-bányaművelők által, az ausztriai kormánynak Magyarország és Erdély ellen folytatott kereskedési politicáját csak elősegíti; mert Magyarország és Erdély lakosainak lehetővé teszi az örökös tartományokból beszállított kelmék vásárlását.

A só, mivel a két-testvérhazában bőven található, behozatali czikk nem lehet; a só-productio és a só-árszabás azonban egyenesen az ausztriai kormány kezében lévén, szükség nem támadt Magyarország és Erdély fogyasztásához képesti előállításának gátlására.

A réz nagyfontosságú nélkülözhetlen kereskedési czikk: mivel azonban megkívántató mennyiségben az örökös tartományokban alig található, annak nyerése elősegítették az ausztriai kormány által; de a réz finom gyártmányai ismét olly vámmal terhelvék^ hogy kivitelük tökéletesen gátoltatik; mi a következő táblázatban összefoglalt — az ausztriai kormány vámtarifáiból merített — adatokból világosan kitetszik, — 2,000 mázsa rezet vevén alapul:

Műszaki száma.	Gyártmány' neme.	Ára p. pénz. b.	Munka- értékesítés.	Beviteli vám.	Kiviteli vám.	Különb- ség.
2,000	Nyers rézlemez.	400,000	—	—	—	—
2,000	Rézpléh.	420,000	20,000	416	40,000	9,584
2,000	Pléh. kész. port.	432,000	42,000	416	42,000	44,584
2,000	Finom. gyártm.	260,000	440,000	833	26,000	25,167
Összev: 8,000	—	642,000	472,000	4,665	48,000	46,335

Fenállván 8000 mázsa különféle rézgyártmányok behozatala és kivitele, kitetszik Magyarország és Erdély részére eső 46,33 p. frt vámfizetési különbség.

A réznél tehát szintúgy, mint a vasnál, hasonló vámterhekre akadunk. De még súlyosabb ebbeli sérelmünk következő okoknál fogva: Vasat még jelenleg kénytelenek volnánk venni; mert szükségünk fedezésére a megkívántató mennyiséget előállítani nem vagyunk képesek; ellenben a két testvérházában, a réz-productio olly hatalmas, hogy belföldi szükségünk fedezése után nagy részét gyártott alakban a külföldnek eladhatnék. Azonban a vámok lehetlenné tevén a külföldi kivitelre alapított belföldi gyártást, nyers rezünk kivitelét az örökös tartományokba szorítják, és minket saját nyers rezünk-ből készített árúk vásárlására kényszerítenek. A magán - rézbányaművelőkre annyival nyomasztóbban hat e rendszer, mivel a kamara által nyert nyers réz és ebből készített gyártmányok vámmentesen mennek ki.

A vasra nézve az ausztriai kormány vám- és kereskedési politicája a rézhez képest megfordítva áll; mert a mint a réz a mi kiviteli cikkünk, úgy a vas az örökös tartományok behozatali cikke.

Valamint tehát a mi réz-productiónk elősegítése az ausztriai örökös tartományok érdekében áll, azoknak szükséges nyers rézmennyiséggel elláthatása végett, szintúgy vas - industriánk kiterjesztésének gátlása ismét az ausztriai örökös tartományok érde-

kében fekszik, hogy az ottan előállított felesleg vasmennyiséget ide behozhassák.

Az ezen értekezésben felhordott adatokból összeillesztett két rendbeli táblázatot előterjesztem a tisztelt olvasó közönségnek a végett, hogy a száraz számok összehasonlításából kitessék előbbi állításaim alapaossága. . .

Az I-ső táblázat 5-dik sorozatiból kitetszik, hogy a nevezett bányászati főczikk Magyar- és Erdélyországban évenként a, status pénztárának tisztán jövedelmez 9,324,774 pengő forintot.

A II-dik táblázat 5-dik sorozata pedig bizonyítja, hogy a hasonnemű öt rendbeli czikkből az ausztriai örökös tartományok status-pénztárába foly évenként 4 4,587,748 pft.

E számokon mohón kapnak az ausztriai kormány érdekeit a világ négy tája felé körtölő toll- és szájhősök, mondván: „íme itt az eredmény! 5,262,974 p. firttal többet jövedelmez az örökös tartományok bányászata, és Magyar- és Erdélyország mégis panaszkodik arany és ezüst kivitele miatt; holott az örökös tartományok „Verschleissdirectio“-jának számadásai-
ból kitetszik, mennyi készpénzt kell évenként beküldeni a magyar- és erdélyországi bányászat fentartására.tfí — Ezután következik az ausztriai kormány irántunk mindig mutatni szokott jó atyai indulatának buzgó magasztalása és a mi szünni nem akaró háladatlanságunk méltó és szigorú megrovása.

Igaz^hogy az elősorolt bányászati czikk 5,262,974 pftal többet hoz az ausztriai örökös tartományokban.

mipt a két magyar hazában; de vizsgáljuk bővebben, melyik tartomány hoz több készpénzt, és melyik több pénz értékű cikket? akkor a felszámolásnak tán más és egészen különböző eredménye lesz.

Az I-ső táblázat 9-dik sorozatából kitűnik Magyar- és Erdélyországnak évenkénti arany- és ezüst-, vagyis készpénznyereménye, u. m. 3,546,858 pftot.

A II-dik táblázat 9-dik sorozata szerint az örökös tartományoknak évenkénti arany- és ezüst-, vagyis készpénznyereménye teszen 538,070 pftot.

A készpénznél tapasztaljuk, hogy Magyar- és Erdélyország évenként 3,008,788 pffrtal többet hoz az örökös tartományoknál. t

Réz-, vas- és sóból évenként nyert pénz értéke teszen Magyar- és Erdélyországban az I-ső táblázat 10-ik sorozata szerint 14,099,758 pftot.

A II-dik táblázat 10-dik sorozata szerint a réz-, vas- és sóból évenként nyert pénz értéke az örökös tartományoknak teszen 18,193,570 pftot.

Pénzértéket tekintvén, az örökös tartományok többet hoznak évenként 4,093,812 pfftal.

Már ezen összeállítás kimutatja, hogy az örökös tartományok a magyar bányászat fenntartására készpénzt nem küldhetnek; sőt — mi több — Magyar- és Erdélyország nélkül némely nekik elkerülhetlenül szükséges termékeket, mint péld. rezet, nem is vásárolhatnának; mert készpénzek nincs. — Azonban a „Wiener allgemeine Vers chleiss dire ction“ pénzküldéseit a magyar- és erdélyországi bányászat fenntartására nem tagadhatom; mert ezek valósággal tör-

ténnek: tehát csak *egy* állítás lehet igaz; melyik? tüstént bebizonyítom.

Ama 3,546,858 pft értékű arany- és ezüztből a körmőczi és szebeni pénzverő-intézetekben csupán annyi dolgoztatik fel, mennyi a magyar arany és huszas végképeni eltűnésének megakadályozására szükséges; mert a nemzetnek pénzügy körüli határozati joga megszüntetését egy pár mariaképű arany, tallér és huszas keringetésével még leglezni akarja az ausztriai kormány.

A többi arany és ezüst nyers alakban Bécsbe Etetik.

Már most könnyen magyarázhatni s kimutathatni a „Wiener Verschleissdirection“ által Magyar- és Erdélyországba küldetni szokott pénzsommák honnan-méritését. — A 12 márka aranynak és 24,641 márka ezüstnek, melyek évenként az örökös tartományokban nyeretnek, pénzzé alakítása végett korán sem támadt volna szükség, a bécsi nagyszerű pénzverő-intézet fölépítésére; ezen arany- és ezüstmennyiséget olly kisszerű pénzverő-intézetekben, minő a körmőczi vagy szebeni, kényelmesen föl lehetett volna dolgozni, és valóban felöltő a magyar- és erdélyországi pénzverő-intézetek elhanyagolása, s a bécsi e célra szánt épületnek királyi pompával eszközlött létesítése, miután Magyarország és Erdély az ausztriai örökös tartományokat aranynyereménnyel tízszerte, ezüsttel pedig négyszerte felülhaladják.

Az 4,000,000 pengő forintnál többre került bécsi új pénzverő-intézet építtetése erős bizonyítvány, meny-

nyíre szereti az ausztriai kormány a magyar kamarának a bécsivel egygyé - olvadását fentartani, és meddig szándékozik még Verschleissdirectiója általi nevezetes pénz - sommák folytonos küldetésével bennünket boldogítani! —

Az előterjesztettek világosan kimutatják az ausztriai kormány állításainak alaptalanságát, mellyekkel bébizonyítani ügyekszik, mennyire kénytelen segíteni a mi bányászatunkat az örökös tartományok9zsebrovására.

Vizsgáljuk már most: valljon képes-e az ausztriai kormány egyáltalában Magyar- és Erdélyország javára bármelly parányi pénzázdozatot tenni? —

Okoskodásom alapjául veszem a két magyar haza és az örökös tartományok egy évi jövedelmeit, az anynyiszor említett cikkre vonatkozólag.

Az I-ső táblázat 5-ik sorozatának hasábjából kitetszik, hogy a költségek leszámítása után Magyar- és Erdélyország statuspénztáraiba foly tiszta jövedelem 9,324,774 pírta.

A II-ik táblázat 5-ik sorozata az örökös tartományok hasonnemü tiszta statusjövedelmeiből mutat 14,587,748 pírta.

Magyarország és Erdély közigazgatási rendszerének a kormány által fedeztetni szokott költségei rúgnak évenkint 2,900,400 pírtra.

Az örökös tartományok közigazgatási rendszerének az ausztriai kormány által fedezendő költségei évenkint, gróf Lamberg Ferencznek — Ausztria érdekében irt - „Terra incognita00 címü munkája szerint, rúgnak 43,200,000 pírtra.

Ezen summák összehasonlításából kivil, hogy Magyar- és Erdélyország, az bányászati czikk jövedelmeiből fedezett status - kiadás után, status-pénztá-raiban még megtart 6,424,374 pfrtot.

Az örökös tartományok a közigazgatási költségek fedezésére, hasonnemű pénzforrások kimerítése után, status - pénztárukban évenkénti hiányt tapasztalnak 28,612,252 pfrtot.

E hiány pótlása pedig lehetlen azért, mert az örökös tartományok valamennyi jövedelme elégtelen az ausztriai kormány szükségeinek fedezésére; ezt bizonyítja az 1,000,000,000 pengő forintot haladó status-adósság, melly a 31 évi béke idejében nőtt akkorát.

Az eddig mondottak tökéletesen megczáfolják az ausztriai kormánynak ezen értekezés elején érintett állításai azon részét, melly szerint bebizonyítani ügyek - szik, mennyi pénzt fordít a két magyar haza status-gépének fenntartására.

Vizsgáljuk még állításainak második részét, melly szerint ránk fogni méltóztatik az örökös tartományok irányában! activ kereskedési állásunkat.

Az „Ausweise über den Handel Österreichs vom Rechnungsdepartement dér k. k. allgemeinen Hofkammer“ című munkálatban foglalt kereskedés adatokból kivil, hogy az örökös tartományokból Magyar- és Erdélyországba évenként behozatik 55,117,907 pfrt. értékű portéka, ellenben Magyar- és Erdélyország az örökös tartományokba évenként kivisz 63,742,34 pfrt. értékű portékát. E két summa összehasonlításából

kijő Magyar- és Erdély ország évenkénti nyeresége 8,625,442 pengő forint.

Ha a „Rechnungsdepartement“ állításai igazak, és a mi kereskedésünk csakugyan activ: úgy azon állításaink és okoskodásaink, miknek fonalán pénzünknek az örökös tartományokba szívárgását bebizonyítani ügyekezénk, merőben alaptalanok, és mi képzelt szegénységünk helyett Croesus kincseivel bírunk; mert ha csak az annyiszor érintett bányászati czikk jövedelmeit és activ kereskedésünk által évenként nyert sumipákat összeadjuk, tökéletesen meg kell győződnünk pénzbőségünkről.

Kíváncsiságunknak engedve, melyet a közön séges udvari kamara „Rechnungsdepartement“ - ja bennünk gerjesztett, vizsgáljuk meg csak a 31 évi időszak alatt a két magyar hazában gyűjtött pénzhalmokat, és győződjünk meg eddig nem élvezhetett boldogságunkról.

Az I-ső táblázat 6-ik sorozatának kimutatása szerint Magyar- és Erdélyország status-pénztárainak tiszta jövedelme teszen 289,068,994 pengő pfrtot.

A magán - bányaművelők birtokában levő pénz teszen 102,684,863 pfrtot.

Ezen tőkék előállítására fordított költség, vagyis azon summa, melly a nép birtokában vagyon, teszen 131.834.337 pfrtot.

Status-pénztökénk teszen tehát 543,607,196 pfrtot

Éhez a „Rechnungsdepartement“ állítása szerint activ kereskedésünkből évenkénti 8,623,442 pfrt. nyeménnyt számítván, ez 31 év alatt teszen 267,388,782 pengő forintot.

4846. évi October 7-én a két magyar haza pénze-
ereje felrüg 840,895,898 pengő forintra.

Mikor az ausztriai kormány statusbölcseiségének hírharangjai boldoglétünk kényelmességét hangoztatják, elfelejtkeznek az ellentétekről. A mi észtoppító intézeteinkben, mellyeket iskoláknak gúnyolnak, tanultam: in arte oratoria milly jó hasznát lehet venni az ellentéteknek; „contraria enim juxta se posita magis elucescunt.” — Ezen tant, mellyet nálunk minden primae humanitatis auditor tud, olyan férfiak még nem értették, kik képzelődésökben a statusbölcseiség kútforrásainál születtek, és már az anyatejjel szívák a statustudomány tanait, ezek ama régi latin közmondás igazságát még a tizenkilencedik században sem képesek felfogni.

Jó uraim! okoskodástokat kineveti az élet gyakorlata. A gazdagság ábrándképeivel egy elszegényült nemzet sebeit orvosolni nem lehet. Ezen okoskodásokkal minket csak sebeink égő fájdalmára emlékeztettek; minél többet szóltok gazdagságunkról, annál erősebben győződünk meg szegénységünkéről. Higyétek el, jámborok! a mesék ideje már lejárt; ne játszatok Magyar- és Erdélyország irányában a Scheherezade szerepét; mert a Harun-al-Raschid személyét eddig képviselt régi spectabilis nemesfaj, mellyet a ti mesétekkel elaltatni lehete, már elenyészett; egy más aera nyílt a két magyar hazának, s egy más nemzedék lépett a cselekvés terére, és ennek jelszava — a haladás. De hiszen ti csak eszközök vagytok hatalmasabbak kezében; szereplétek nem egyéb, mint

mások gondolatait magasztalni, mások parancsainak hódolni, és mások terveit végrehajtani; nektek akaratotok s meggyőződéstek nem lehet; mert politicátok, tudománytok, egész lelkiüetetek vak engedelmességgel kezdődik, és hódolattal végződik, — automatokkal tovább nem periek.

Ha az ausztriai kormány adatainak hitelt adhatunk: úgy 1846. évi October 7-én 810,895,898 pengő forint birtokában vagyunk! — Ezen summából a status kezében kellene lenni 289,068,994 pengő forintnak, következésképen a népnél 521,826,904 pfrtnak; és így a 15,000,000 lakost számláló Magyar- és Erdélyország egy-egy lakosára esnék 34 pforint.

A H-ik táblázat 6., 7. és 8-ik sorozataiból kiteszik, hogy az örökös tartományoknak az annyszor említett czikkből folyó bevételei hoznak a statusnak tiszta jövedelmet 31 év alatt 452,220,20[^] pfrtot; a népnek 128,460,032 pfrtot: tehát öszvesen 580,680,220 pengő forintot.

Ekkép esnék az örökös tartományokban 21,000,000 lakos közt egy-egy főre pengő forint.

Magyar- és Erdélyország egyenes hadi adó fejében fizet 6,950,000 pfrtot; következésképen esik egy főre 40 kr. pengő pénzben.

Az örökös tartományok egyenes adó fejében fizetnek 45,000,000 pfrtot: következésképen egy főre esik 2 pirt.

Igen feltűnő, hogy ezen arány mellett, 1846. évben, Magyarország és Erdély adózói, kiknek mindegyike 34 pirt, ura, az évenkint rájuk eső egyenes adó —

fejenkint 40 p. kr. — lerovására képtelenek; mert jelenleg is majd egy millió p. forintnyi hadi adó hátramaradással tartoznak.

Feltűnő az is, hogy a külföldnek és nevezetesen az örökös tartományoknak legalább 12,000,000 pengő forinttal tartozunk; holott csak magán-bányaművelőinknél 1846. évben, az I-ső táblázat 6-ik sorozata szerint, keringeni kellene 102,684,86 pengő forintnak.

De legfeltűnőbb közintézeteink nyomorult állapota. Például hozom fel a pesti egyetemet, mely tán minden másnak igen, csak céljának nem felelhet meg. Legfeltűnőbb — mondom — azért, mert olly hazában, mellynek csupán a közigazgatási költségek fedezése után, 1846. évben még statuspénztárában, bármely nemzeti ügy előmozdítására fordítható, 199,054,594 pengő forintja maradt fenn, — olly hazában, mellynek statusadóssága nincs, a közintézetek legvirágzóbb állapotban lehetnének.

Feltűnő más részről, hogy az örökös tartományok adózói, kik közt egy-egy főre 1846. évben csupán pengő forint esik, s évenként 2 p. forintnyi adófizetés, — eme meglehető nagy adót könnyen fizetik.

Feltűnő, hogy olly statusban, mellynek az annyszor említett czikkből folyó jövedelmei a közigazgatási költségek fedezésére nemcsak elégtelenek, de azoknak tökéletes kimerítése után még évenkénti 28,618,252 pfrt. másunnan pótlendő hiány támadt, — ollyan statusban, mellynek, csak e részbeni hiánya 31 év alatt, vagyis 1846-ban, már 888,779,812 p. forintra

nőtt, statusvaspályák építetnek, és minden közintézetei a mieinkhez képest keleti fénynevel fentartatnak.

Nem csakfeltűnő, de csodálatos, hogy a szegények, tudniillik az örökös tartományok, a gazdagoknak, tudniillik nekünk, 12,000,000 pengő forintot kölcsön adának.

Végre néni csak feltűnő és csodálatos, de bámulatos is, hogy Magyarország és Erdély irányában kereskedési tekintetben szenvedő állapotban sinlődő örökös tartományok a mi élénk activ kereskedésünket kizárólag kormányozzák. Tudvalevő dolog, hogy a mi pesti kereskedőink — négyet-ötöt kivéve — csupán a bécsi kereskedő-gremium spediteurjei, kik pénzvisszonyaikkban a bécsi házaktól függene^, és egyedül általok számukra kijelölt kereskedési körben mozoghatnak.

Nem tagadom, az örökös tartományoknak szép statusjövödelmeik vannak, de a status-kiadások fedezésére még sqm elegendők, és bármiképp ügyekeztek az ausztriai kormány finansz-tollgladiatorai a mindenévi hiányt a nagy közönség előtt leplezni, a 31 évi békeidő alatt 1,000,000,000 pengő forintra nőtt statusadósság annyira practicus ok, hogy azt semmiféle elméleti vitatásokkal eltörölni nem lehet; mert a kilencz, zérus, a mellette álló súlyadó egyessel, minden okoskodások daczára ezer milliót jelent.

Mivel segít tehát ez állapoton az ausztriai kormány? — Azzal, hogy Magyar- és Erdélyország pénzeit részint az örökös tartományokba szorítja, mellyeket az ottani lakosoktól az adónak mindennemű czímei alatt status - pénztáraiba szivattyúz; részint pedig vámintézkedései által hazánkat körülhálózván, nyers

termesztményeink feldolgozását oly módon, melyet a vas- és réznél részletesen előadánk, akadályozza, hogy az örökös tartományok gyáraiban készített anyagoknak a magyar-erdélyországi piacot biztosíthassa.

Mind az, a mi eddig feltűnő vala előttünk, míg az ausztriai kormány és orgánumai állításának hívenk, jelenleg, miután álokoskodásaik alaptalansága fölfedeztetett, feltűnő többé nem lehet. Helyzetünk valószínűleg szomorú; mert a fejlődő ipariánk megbuktatására felállított vámrendszer az általános elszegényedés előjeleit már is előidézte; a kamarai kezelés pedig pénzügyeinket az ausztriai kormány érdekeihez kötötte.

Hiteles adatok szerint Magyar- és Erdélyországban 22,000,000 pengő forintnál több pénz nem kering; pedig az ausztriai kormány állításai szerint — mint előbb kimutattatott — az öszves nép közt keringeni kellene 1846. évben 334,451,602 pengő forintnak. Levonván e két summát egymásból, kisül: hogy 31 év alatt a két magyar haza, szenvedő kereskedése útján, fizetett az ausztriai kormánynak csupán csak az érintett bányászati cikk jövedelmeiből 209,451,602 pfrtot; mi a fentebb kimutatott és 289,068,994 pforintra rugó, Magyar- és Erdélyország érdekében alig felhasznált 31 évi statusjövedelmeivel együtt teszen 498,520,596 pengő frtot. Ez, uraim, a mi 31 évi veszteségünk! —

Ha az eddig előhozottakat figyelemmel kísérvük: szembetűnő a bányászat nagy fontossága; szembetűnő a magyar kamarának törvényküli állása, mely — mint egy absolutismusi gyarmat — elszigetelve áll al-

kotv Ányos országunk közepett. A bányászat ad készpénzt, és számtalan cikket előteremt, miknek nélkülözése az iparüzletet lehetlenné teszi; de ha minden más hasznait számba sem vesszük, és csupán azt tekintjük, mennyi embernek ad élelmet, és minő pénzforgást idéz elő a bányászatüzés, már akkor olly statusfontosságot nyer, hogy csupán e szempontból tekintve, már legnagyobb figyelmet érdemel.

Mivel ezelőtt is a 31 évi békeidőt vettük számolásaink alapjául, jelenleg is a mellett maradunk.

A többször fölhívott táblázat sorozataiból látjuk az bányászati cikkből merített pénzsommát, melly teszen 543,507,196 pengő, forintot.

Ebből a munkások kezei közt maradt 451,834,337 pengő forint.

A magán-bányamüvelőknél maradt 102,684,86 pfrt.

A status pénztárában maradt 289,068,994 pfrt.

31 év alatt arany- és ezüstben, vagyis készpénzben, hozott Magyar- és Erdélyország bányászata 106,445,698 pfrtot.

Pénzértékü érczeket pedig, azaz csupán rezet és vasat, s a mindennapi életszükségekhez tartozó só ára fejében jövedelmezett 437,092,498 pfrtot.

E summák összeillesztéséből meggyőződhetni, mennyire hasznos lehetne a bányászat, ha honunk érdekében kezeltetnék!

Mennyire tehetségemben állott, ügyekezém fölfedezni azon akadályokat, mellyeket a kamara fejlődő iparunknak útjába gördít; ügyekezém kitüntetni a bányászatnak hazánk érdekébeni kezelése hasznát; ügye-

kezem megbizonyítani, mikép anyagi kincseink saját iparunk megbuktatására használhatnak; és ezeknek folytán ügykezőm kiforgatni az ausztriai kormány állításait, mellyekkel ébredő figyelmünket e tárgytól elvonni, és az erővel ránk tolt anyagi jólét buldog álmaiban! elmerülésünket visszavarázsolni törekszik.

Megmutatta a nemzet legújabb időben, mennyit lehet szorgalommal és megfeszített erővel teljesíteni ama parányi segédeszközök czélszeru alkalmazásával, mellyekkel rendelkezhetett. Szorgalmunk ered vényei meggyőzőnek bennünket, hogy a két magyar hazában is lehet iparmozgalmat teremteni. Pedig a mi eddig létre hozatott, csupán egy nemzettöredék munkálkodásának gyümölcse, melly önerélyességében és az ügy igazságában bízván, nem a kormány gyámolításával, nem a törvényhozás intézkedéseivel, hanem csupán a socialis összeköttetésből merített segedelemmel éleszté föl holt iparunkat.

Amaz iparmozgalom, mellyet a socialis erő czélszerű alkalmazása előidéze, bizonyítványt nyújt, mennyire lehetne iparunkat és általa nemzetünk jólétét emelni, ha a kormány karöltve járna a törvényhozással; mert bár socialis ügyekezetünk sok szép valatlak teremtője volt, más részről ismét kénytelenek valánk szomorúan tapasztalni, mennyi — legszebb jövedőt ígérő — vállalatunk lón martalékává a kormány fondorkodásinak, vagy mennyi vállalat nem léptethetett életbe, állását biztosító törvények hiánya miatt.

Socialis téren iparmozgalmaink istápjának kellene a kormánynak és törvényhozásnak lenni. — Mennyit

lehet e részben az ausztriai kormánytól várni, erre elegendő tanúságot nyújt a legközelebb múlt országgyűlésünk vége és a kormánynak iparunk irányában országgyűlés utáni föllépése.

Nekünk más ótalmat keresni nem lehet, sőt jelen körülmények közt nem szabad, csupán azt, mellyet alkotmányunk nyújt.

Törvényünkben — mint már előbb is említém — sok törvény rejlik, melly a kamara rendezéséről szól; sok törvény rejlik, mondom, melly kétségtelenné teszi a nemzetnek a kamarai ügy körül létező rendelkezési jogát: ellenben egy törvény sem létezik, melly a magyar kamarát a bécsi közönséges kamarának alárendelné; sőt a magyar kamara függetlensége mindig a hol csak lehet, kijelentett.

Most, midőn a legközelebb tartandó országgyűlésen a vámrendezési kérdés okvetlenül szőnyegre kerülend, — a magyar kamara függetlenségének kérdését a vámkérdéstől elkülönözni nem lehet; mert e két kérdés, ha nem egészen azonos is, de karöltve jár egymással. A független, hazánk és nem az örökös tartományok érdekét képviselő magyar kamara, és kezelése alatt levő védvámok, vagy, ha az nem legalább viszonzosságra alapított, és csupán az országgyűlés bejegyezésével változtatható vámszabályok teremtenék a két magyar haza iparát.

A múlt országgyűlésen szerkesztett „Bányatörvénykönyvnek törvénybe-iktatásával már most be nem érjük; tágasabb alapra kell fektetni a bányászati reformot. A „Bányatörvényt megóvhat némelly ma-

gán-bányaművelőket a bányabírószékek hatalmaskodásától; de föl nem szabadítja a bánya- és egyéb városokat a kamarai befolyástól, nem akadályozza az arany és ezüst nyers alakbani kivitelét, meg nem szünteti az egész kamarai tisztségnek a bécsi kamarától függését, szóval: nem változtatja a jelenleg német kamarát magyar kincstárrá, mely országgyűlésileg kijelent hatáskörében a bányászatot és vámrendszert felelősség terhe alatt kezelné.

Ha a jövő, országgyűlés e két sérelmet, vagy legalább ezeknek egyikét, képes lesz gyökeresen orvosolni: akkor századok után is hálatelt kebellet fognak unokáink visszaemlékezni az 1847. évi országgyűlésre; mert ez tette le a magyar hazal boldogságának alapkövét.

E két kérdés megoldása szabad tért nyújt mindenkinek annak megmutatására: hazai-e a szíve, vagy bérben lakik-e már az ausztriai kormánynál? — Mikor a vámok és a kamara rendezéséről szólunk, akkor nincs választás, — itt a conservatismus kényelmes öltönyébe bújni nem lehet; mert hol a számok főtényezők, . ott szívhez nem szólunk, ott nem szükséges az indulat lángszavaival festeni, ott csupán a számok összeillesztéséből nyert csalhatlan eredmény határoz, ott nem lehet senkit elkábítani, és az igazság kikutatására nem szükséges egyéb a becsületességnél.

Tisztelt polgártársaim! Az eddig országos vitatás alá került tárgyak nem bírának annyi közérdekkel, mely képes lett volna szétágazó véleményeinket egyeíteni; mert többnyire csupán egyik vagy másik kivált-

ságolt osztály jogainak biztosítását képviselek. Most azonban, midőn a vámok és kamara rendezéséről szólnunk, valamennyien kisebb-nagyobb mértékben érintetünk. Anyagi jólétünk biztosítása forog szóban; a számok összeillesztése nem csálhat; és ha még tovább is összedugott kezekkel nézzük az ausztriai kormányunk Irányunkban követett kereskedési politikáját, akkor egész meztelenségében tűnik fel előttünk jövőnk sorsunk — *a* koldusbot. Lépjünk ki tehát a síkra bátran! mert követelésünk igazságos, és tegyük mindent, mit törvény és alkotmányos állásunk enged, nemzeti igényeink valósításának kieszközlésére; jelentjük ki nemzeti akaratunkat komolyan, határozottan; ne ingadozzunk, — és biztos a siker.

Benyiczky Lajos.

Palota és kunyhó.

Miért vagy olly kevély, te palota?
Uradnak fényében kevélykedel?
Azért van rajta gyémánt, hogy szíve
Mezítelenségét takarja el.
Szakítsd le a czafrangokat,
Mit rá szolgálja aggatott,
S nem ismeresz isten munkájára
Olly nyomorúság marad ott.

S hol vette gazdád ama kincseket,
Mik semmiből őt mindenné teszik?
Ott, hol a héja a kis madarat,
Mit szétszakít, mellynek vérén hízik.
A héja vígan lakomáz,
S szomszéd bokornak fészkiiben
Madárfiúk zokognak, várván
Anyjokra, melly meg nem jelen.

Fitogtasd csak, te gőgös palota,
 Az orzott kincsek ragyogásait!
 Ragyogj csak, úgy sem ragyogsz már soká,
 Meg vannak már számláivá napjaid.

S kívánom, hogy minél előbb
 Láthassam omladékokat
 S hitvány lakóid összezúzott
 Csontját az omladék alatt! — —

S te kis kunyhó, a magas palota
 Szomszédságában, mért szerénykedel?
 Miért bújtál a lombos fák mögé?
 Azért-e, hogy Ínséged földjed el?
 Fogadj be, kis sötét szoba,
 Nekem nem kell szép öltözet:
 De szép szív s a sötét szobákban
 Találni fényes szíveket.

Szent a küszöb, mellyen beléptem én.
 Oh szent a szalmakunyhók küszöbe!
 Mert itt születnek a nagyok, az ég
 A megváltókat ide küldi be.
 Kunyhóból jó mind, a ki a
 Világnak szenteli magát,
 S a nép mégis minden felől csak
 Megvetést és ínséget lát.

Ne féljeteK, szegény jó emberek.
Jön rátok is még boldogabb idő;
Ha múlt “ s jelen nem a tiétek is
Tiétek lesz a végtelen jövő. —
A földre hajtom térdemet
E szűk, de szent földél alatt:
Adjátok rám áldástokat, s én
Rátok adom áldásomat!

Petőfi Sándor.

A halálbüntetésről.

Országgyűlési beszéd.

A halálbüntetés kérdését egy ízben én is választám elmékedéseim tárgyául, azonban azok után, mik itt már előadtak, s állásomnál fogva a jegyzői helyen, hol inkább illik s kell figyelni, mint szólani, hallgattam volna, ha Szepes követe, nem tapintat nélkül, erőnek erejével a gyakorlat terére nem húzná e kérdést, ha abban nem helyezné leghatalmasb erőségét, hogy nincs törvényhozás sem Európában sem Európán kívül, melly a halálbüntetést eltörölte volna, ha abból, hogy a büntetésnek e neme mindenütt fenn áll, azt nem látszanék következtetni, miképen mivel fenn áll mindenütt s régóta fenn áll, bizonyosan szükség van reá, szóval, ha régiségével nem védelmezné a büntetést. De kérdem én Szepes követét, ha valljon az a mi áll, criterioma-e saját czélszerűségének és jogszerűségének? Ez okoskodás szerint, a régiség mértékén, ezer fokkal jogszerűbb s czélszerűbb a zsarnokság a képviseleti rendszernél; úgy Drako törvényei Solonéinál jobbak, mivel régiebbek;

úgy a kőpadokat most is kellene használnunk; úgy a bálványimádást elébe kellene tennünk a kereszténységnek, úgy Szepes követe ezelőtt több ezer évvel, midőn még a halálbüntetés nem alkalmaztatott, nagy bajnok leendett a halálbüntetés ellen, mivel új volt volnaj s íme most védelmére kél, főkép mivel már régi.

De mielőtt Szepes követe erősségeinek nyomán odább mennék, kijegyzem a tért, mellyen állást veszek: ki jól teszi fel a kérdést, félig már megoldá.

Véleményem szerint a büntetés jogalapja kettő. Egyik az elkövetett bűn; e szerint az a kérdés: van-e bűn, melly emberi bírótól halált érdemel, és miután a büntetés nem egyéb mint megfosztás egy jótól, az élet olly jó-e, mi azonkép mint más javak, tárgya lehet a büntetésnek? Másik jogalap: a szabadság s béke, vagy a társasági jogállapot fenntartása; e szerint az a kérdés, halálbüntetés nélkül fenn állhat-e a társasági szabadság s béke? Mert ha volna is bűn, mi halált érdemelne, s ha az életet szintúgy el lehetne is venni, mint más akármelly jót, nem lenne jogszerű a büntetés, ha egyszersmind nem szükséges a társasági jogállapot fenntartására. Az első kérdés egy ezzel: jogszerű-e, a másik körülbelül ezzel: czél-szerű-e?

A jogszerűség hiányát itt nem mutogatom, mert ez a tudomány elvontabb országába vezetne, mindazáltal megérintem azt, hogy csak az ember bír személyességgel, hogy az élet isten ajándéka, s e parancs: „ne ölj!“ nem szenved kivételt; hogy az élet egyedül

olyan, melyet nem lehet úgy felfüggeszteni, hogy meg ne szűnjék örökösen, hogy mint az egyes, úgy a status sem ölhet, csak önvédelmében, de önvédelem szüksége a statusra nézve nem áll elő egyes ellenében, hanem hasonló esetben a status akkor van, midőn háborút folytat; — megérintem azt, miként az életnek e sérthetlenségét lehangosabban épen a fejedelmeknek kellene hirdetniük, mind a mellett is, hogy mint fejedelmek mindenek fölött állanak, s mint emberek egy sorban mindennel, mert életök sérthetlenebb mint koronájuk, amaz istentől ered, ez emberektől való, a korona szentsége utánzott, az életjogé eredeti. Ha a népnek kezdettől fogva e jognak tiszteletére tanítottak volna, mi a zsarnokok által pusztán a koronára szőrittattott, ama nemes lelkű ügyvéd XVI. Lajos védelmében nem kiáltotta volna hasztalan a íranczia népnek, hogy ha élete mint királyé mem volna sérthetlen és szent, bizonyosan sérthetlen és szent az mint emberé.

Van-e tehát olly bűn, milly emberi bírótól halált érdemel? Nincs, mert az élet elidegeníthetlen jó, mert az ember tiszta s tökéletes ismerettel nem bír, sem a cselekvő szándékáról, mi a bűn subjectiv oldala, sem a megsértett erkölcsi törvényekről, mi a bűn objectiv oldala; s ha van eset, mellyben ember az életre méltatlan, az ott áll elő, hol a bűn e két oldala legmagasb fokára hágott, azaz: a hol teljes erkölcsi romlottság van. S itt Ítélt-e más mint a mindentudó? Valljon az örök igazság szerint ítélnék-e a földi törvényhozók, kik mérföldönként más más

törvény szerint ítélnék, kik egy tartományban néhány hónapig fogsággal büntetik a bűnt, mely a szomszédban halállal sújtatik? A különbség közöttünk és a halálbüntetés pártolói közt ez, ők így szólnak a bűnöshöz: nem érdemled az életet, tehát megfosztalak tőle, tehát mintha istenek volnának, holott ha csalatkoznak, vissza nem adhatják az életet; mi pedig *így* szólunk hozzá: nem érdemied a szabadságot, rabbá teszek, tehát ítélünk mint emberek, mert ha csalatkozunk, szabadságát visszaadhatjuk.

A második kérdés: vajjon szükséges-e a halálbüntetés a társasági szabadság s béke fenntartására. Én nem-mel felelek mind lélektan, mind történeti erősségeknél fogva.

A világ minden embereit három osztályra lehet különözni. Az elsőt képezik azok, kikben az állati hajlam s indulat, folyton vagy pillanatoként korlátlanul uralkodik az értelem s erkölcs felett. Ezekre hasztalan a halálbüntetés, mert elégtelen, de itt elégtelen minden büntetés a világon, mivel ki indulatból bűnhődik, az örült azon pillanatban, s illyenkor az ember sem fontol, sem fél.

A második osztályt képezik azok, kikben szenvedély s erkölcs körülbelül egyensúlyban áll, s érdek, körülmények teszik egyiket vagy másikat túlnyomóvá. Ezekre részint felesleges a halálbüntetés, mert halehető és bizonyos a büntetés, nincs bűn, mitől az örökös fogság el ne rettenthetne, részint elégtelen, mert ha azt hiszik, hogy fel nem fognak fedeztetni, azokra minden büntetés olyan mintha nem is volna.

A harmadikat képezik azok, kikben erkölcs az országló hatalom, kiket bűnre csak a kénytelenség, például az önvédelem vihet; tudjuk azonban, mikép hol végszükség van ott nincs betudás, s e nélkül bűn sincs, következésképen itt a halálbüntetés szükségtelen, mert alkalmazhatlan.

S most átmegeyek azon terte, mellyen Szepes követe nagyon szeret mozogni. Bebizonyítható a történetből, mikép a halálbüntetés eltörlése sehol és soha nem vont maga után búnszaporodást, mikép a népek erkölcse sehol és soha nem Ion romlottabbá szelíd törvények, mint volt kegyetlenek mellett, sőt épen ellenkezöleg, a mint nemesedtek a büntetések, velök együtt nemesedtek az emberek is, mert igaz az, hogy humanisáljuk a büntetéseket, és humanisáltatni fog a nép.

Kezdetől fogva észrevehető a törekvés az embe-
riségben a halálbüntetés ellen. Herodot említi Sabaeo egyiptomi királyt, ki eltörlvén a halálbüntetést, a rabokat munkára használta a Nílus körül, s uralkodása alatt a nép csendes s boldog volt. — Strabó a Kaukaz hegyei közt két népet nevez meg, mellyek közül egyiknek törvényei kegyetlenek voltak, a másik nem ismerte a halálbüntetést, s amannál sűrűbbek[^] ennél ritkábbak voltak a bűnök. — Rómában a decemvirek kegyetlen törvényei után hozatott a Porciatörvény, miszerint római polgárt halálra ítélni nem volt szabad, és azon 250 év folytában míg e törvény állt, követtettek el Rómában a legkevesb bűnök, ezért kiált föl Cicero olly elragadtatással: „O nomen dulce

libertatis, o jus eximium nostrae civitatis, o lex Porcia!“ Már az athéniéknél a halálbüntetés ellen szóno-
kolt a piacon Diodot, mint később Rómában Caesar. Angliában pedig Alfred, a nagy, csak a felségsértésre
szorító a halálbüntetést, s a polgárok országlása
alatt olly biztosan éltek, hogy egy akkori történetíró
mondása szerint a gyermek tele erszénnyel kezében
veszedelem nélkül utazhatott volna keresztül az or-
szágon. s Penn, emberszerető alkotója Pensylvaniá-
nak, a XVII. században, nem veté-e el az anyaország
vértörvényeit, s szorítván a halálbüntetést pusztán a
szándékos gyilkosra, nem élt-e ama tartomány 35
éven át olly nyugalomban, mint maga Anglia, hol a
bűnök százai sujtattak halállal? És nem kormányoz-
ta-e Erzsébet 20 évig halálbüntetés nélkül ama rop-
pant orosz birodalmat, s nem nagy példa-e II. Kata-
liné, ki törvényesen eltörölte e büntetést egy fél vad
népnél, s e törvényt egy lázadó rabló kivégzésének
esetén kívül, végig híven megtartotta. s midőn Leo-
pold Toscanában 20 évig nem alkalmazó a halálbün-
tetést, szaporodtak-e a bűnök? Nem, sőt volt eset?
hogy öt hónapig országának minden fogházai üresek
valának, s efféle eredményeknek folytában törté el
1786-ban törvény által a halálbüntetést, kimondván
törvénykönyvének bevezetésében, miképen a bünteté-
sek szelidítése, összeköttetvén szorgos gondossággal,
a bűnök megelőzésében, nagy gyorsasággal az ítéle-
tek hozatalában s pontossággal és bizonyossággal a
valódi gonosztevők megbüntetésében, a helyett, hogy
a bűnöket szaporítottak volna, szembetűnőleg kevesíté

a kisebbeket s igen ritkára tévé a borzasztónkat. Sőt egy angol kormányzó még Keletindiában is 1804-től 1844-ig, elvből halálbüntetés nélkül igazgatott.

Azt kérdi Szepes követe, honnét van tehát, hogy ez általános eltörlés mind ez ideig mindenütt csak kísérlet maradt? Azt kérdi, hogy nemde a visszakozás bizonyága annak, hogy azt nem lehetett nélkülözni? Azt állítja az érdemes követ, hogy miután a szomszéd tartományokban el nincs törölve, nem eltörölhető nálunk sem, mert a gyilkosok elborítanak hazánkat? De én viszont azt kérdem: valljon, volt-e ok az érintett országokba visszaállítani a halál büntetést? Pennsylvaniába miért vitetett vissza? mert az anyaország erőhatalommal kényszerűé Oroszországban miért áll ismét? mert az autocrat haragos pillanatától függé eltörölni és újra fölállítani. De miképen legtöbb törvényhozói körütekintéssel s legösszehangzóbb élöké - születte! téteték Toscanában a halálbüntetés eltörlésének kísérlete, úgy leginkább lehet s leginkább érdekes itt tudni, valljon volt-e ok azt visszahozni. És én bátran állíthatom Szepes követének, hogy nem volt, s miután másképen állanak a tények sem mint azokat az érdemes követ elősoroló, hivatkozom magára a visszahozó rendeletre.

Az 4795. visszahozatal okáii az adatik először, hogy mégis vannak gonoszok, kik az erény útjára szelidség által sem vezetethetvén, ezzel visszaélnék. De az, hogy mégis vannak gonosztevők, nem igazolna-e minden büntetést, s nem bizonyos-e az, miképen azok némi számmal örökké lesznek? Ez időszak után ke-

vesedett-e a bűn? Épen nem, néha maradt elébbi számában, néha szaporodott. Második okául mondatik, hogy miután csak Toscanában van eltörölve a halálbüntetés, a szomszéd tartományokból oda vonulnának a gonosztevők, — épen azon elv, mit Szepes követe is beszédében felállított. De ha büntető törvényeknek egész Európában a szigor azon egy fokán kell állaniok, úgy ha a tortúra a (porosz királyi) kerék, valahol divatozik, nem kell-e annak mindenütt divatoznia. S mint van az, hogy 1786—1795-ig, míg t. i. a halálbüntetés el vala törölve Toscanában, egy gyilkosság sem követtetett el külföldi által, s mindjárt 1797-ken kilencz külföldi fogatott be gyilkosság miatt? Valljon ez eseményben amaz elvnek nem Nemesiségét vagy gúnyját látja-e Szepes követe? Nem volt tehát ok, miért visszaállítani Toscanában a halálbüntetést; vissz a áll itta tik, mivel Leopold elment, más trónra lépett át, visszaállítaték, mert kitört a francia forradalom, midőn megrémültek a fejedelmek, s tudjuk, a félenkség a kegyetlenséghez mint erőhöz folyamodik.

De honnét van az, hogy Belgiumban 1796 óta folyton szelidült a büntető rendszer, hogy 1829—1834 közt a halálbüntetés elvből nem alkalmaztatott, s mégis világosan mutatják a hivatalos rab-, és bűnlajstromok, miképen a bűnök és épen a halálos bűnök száma évenként fogyott? Honnét magyarázzák meg nekem a halálbüntetés pártolói azon tüneményt, hogy Angliában 1829 óta 1840-ig parlamenti hiteles táblák szerint, azon bűnök száma, mellyekre bizonyos volta

népnél, hogy a kormány megkegyelmez, vágy a mely-lyek törvény által megszüntek lenni halálosak, fogyott, míg ugyanazon országban, ugyanazon népnél, ugyanazon időben, ugyanazon körülmények közt, a másféle bűnök száma általában nőtt, s nőtt azoké is, melyeknek elkövetői bizonyosan halállal lakolandottak? Ha a büntetés hatánya függne a büntetés kegyetlenségétől, mit ellenzőink állítanak, épen ellenkező eredménynek kellett volna előállani.

Engedjék meg a KK. és RR., hogy miután Szepes követének nem lehetett nem felelnem, még előadhas-sam némelly nézetimet, s különösen kimondhassam, mennyiben felel meg a halálbüntetés azon elveknek s tulajdonoknak, mikkel minden büntetésnek kisebb na-gyobb mértékben bírnia kell.

A halálbüntetés személyes, mind a mellett is, hogy gyalázata a kivégzettnek rokonaira is kiterjed De irányában s hatányaiban erkö IcsteTtrn, mert a kivégzés⁷ szemlélésének szomorú következményeit lehetne elősorolni, hasonlókat ahhoz, melyet Male-branche említ, ki az örültek közt egy ifjút látott, ki-nek tagjai azon ízeken mindenütt meg voltak törve, mellyeken a kerékre ítétek meg szoktak töretni, s oka volt az, hogy anyja terhével egy kerékbe-törést nézett meg. Avvagy erre a felelet az, miért tolalko-dik oda a nép? De nem hívja-e meg a status oda az embereket? s nem vétené-e el legfőbb célját a halálbüntetés, ha nem gyűlnének nézői? Hiszen egyet-len érdeme az, hogy példás.

De e nyereségnél nem fontosbak-e erkölcsi ár-

talma?? Az undor a vértől nem gyöngített-e annak szemlélése által? Nem gyengül-e meg az emberekben a tisztelet az élet szentsége iránt? A gyilkosság nem veszi-e el borzasztóságát? Mi lett Robespierreből, ki a forradalom előtt azért monda le hivatalától, hogy ne kellessen embert halálra ítélnie. Mi volt Marat később, ki 1782-ben a halálbüntetés ellen egy munkát írt. A francia forradalom korában nem vált-e még a gyermekek játékává is állatoknak felnyársolása, bogarak guillotinozása? XIV. Lajos kényes idejében a keréktörés szemlélésére nem jelentek-e meg a legmagasb hölgyek, s a hóhérok elmésségei nem voltak-e tárgyai a salonok társalkodásainak? S nem innét magyarázható-e meg, hogy III. Fülöp egész udvarával szokott gyönyörködni az emberek égetésében. Az emberi természet hasonló a szelíd tigrishez, melly vért pillantván meg, ismét vad lesz és vérszomjazó.

Erkölcsei ártalmához tartozik a halálbüntetésnek, — mit a viták folytában megemlíttetni még nem hallottam, a gyilkos monomania- Számtalan és pedig hiteles példákkal be tudnám bizonyítani, hogy sok emberben a gyilkolás és gyújtás gondolata a hóhérpád körül támadt, hogy egy nő, egy gyermekvesztőnek kivégzését meghallván, ilyen monomoniába esett, hogy amaz ünnepélyesség, mellyel a kivégzés történni szokott, vágyat ébreszt hőse vagy mátyrja lenni hasonló látványoknak.

Politikai ártalmához pedig tartozik az, hogy mivel a büntetés nagysága miatt az emberek a bűnöst vonakodnak feladni, a tanú vonakodik vallani, a bíró

vonakodik elmarasztald, a bűn sokszor büntetlenül marad, mi legtermékenyebb anyja a bűnöknek. De a szabadságnak is veszélyes e büntetés, kivált political rázkódásokban. Ha törvényszerű a halálbüntetés, a gyilkosok bírói képet öltenek magokra.

Tovább megyek. A halálbüntetés nem osztékony. E közt: elvenni vagy nem venni el az életet, nincs közép. Nem szellemi, hanem kegyetlen s boszút lehelő, mint maga a bűn. Avagy a társaság mindig olly kegyetlenül büntessen, mint a gonosztevő bűnhődött, s mint két vad álljon egymással szemközt, várva mellyik szűnik meglenni előbb kegyetlen? Egynek nem kell-e kezdeni, s lehet-e reményleni, hogy kíméltre s emberiségre példát a bűn adand? Nem is javító, ki megöli, az nem javítja meg a bűnöst. A törvényhozók e részben hasonlóak voltak eddig ama kegyetlen 3s gyáva sebészhez, ki minden lábat elmetesz, mit tudatlanságból avagy hanyagságból nem akar gyógyítani.

S éltetendő ez mindenekre nézve egyképen? Azoknak van igazok, kik a halálbüntetést legfélelmesbnek hirdetik mint Szepes követe, vagy azoknak, kik Tolna követével ellenkezőt állítanak, s az örök rabságot irtózatosbnak vallják? Véleményem szerint ez függ az egyediségtől, sőt egyéb körülményektől is; a halálbüntetéstől kivált a gazdag s boldog fél, ki kédi nyer-e a jövendőben, a szerencsétlen, nyomorúlt, gyakran kívánja azt. Londonban tizenhét nősze mély halál helyett elfogadó az elszállítást, de hat nem. Midőn Philadelphióban a büntető törvények enyhített-

tek, s a raboknak az ó és új büntetés, azaz halál és örök fogság közt választás engedtetett, többen a halált választék. — Franciaországban sok rabot látnak örvendeni, ki a börtön helyett guillotinra ítéltetik. Valljon állíthatni-e tehát olly bizonyosan, hogy a halál mindenkire a legfélelmeőbb büntetés? Miért van az, hogy ki örök rabságra ítéltetik, rendesen folyamodik kegyelemért, de nehezebben az, ki halálra ítéltetett? Nem azért van-e, mert a halál egy kínos óra-negyed, mellyel az edzett lelkek nem sokat gondolnak, s nem akkor hajlanak-e a folyamodásra, midőn hosszsan ülvén s várván e felebbvitel eredményit, leikök kifáradt óránként s éjjelenként vívni a halál gondolatával? De e szerint nem világos-e, hogy szabadnak rettenetesb az örök fogság, ellenben a halál rettegése a bűnöst úgy szólván, csak a vérpadnál rohanja meg? Nem világos-e, miként a halál félelmének ereje nem előző, mert a bűnnek nem előtte, hanem utána jár, s akkor kezdődik, mikor már a bűn elkövette-tett?

Vagy fél kivégzéskor a bűnös, vagy nem fél; ha nem fél, jele miképen reá nézve, bár bűnhödésekor a halálra emlékezék, akkor sem bírt a büntetés elretentő erővel, ha pedig fél, s mennél inkább fél, annál inkább gyaníthatni, hogy korábban a (halálbüntetés félelme nála nem munkálkodott, mert ellenkező esetben nem követte volna el a bűnt, és így vagy indulatból bűnhődött, mi nem ismer félelmet, vagy bizonyosnak hívé fel nem fedeztetését, melly esetben elégtelen bármelly büntetés e világon.

De nézzük meg közelebb, valljon olly bizonyos-e az elrettetés a nézőkre nézve, mint azt állítják a halálbüntetés pártolói? Ha gyakori a kivégzés, a nép megszokván, nem veszti-e el rettentő hatányát, és ha ritka, a borzadással együtt nem gerjeszt-e szánatot egyszersmind, minek épen azon következményei vannak, miket a törvényhozó nem óhajt. A bűnös a vérpadon három lélekállapotban jelenhetik meg. Vagy bátran sőt daczczal, — ez kétségkívül nem épületes) a sokaságra, inkább megvetést önt a halál ellen még azokba is, kik eddig rettegték; vagy elcsüggedve s tehedlenül, a nép megbocsát ellenének, kit a hóhérpadon s kényszerítve lát, s leggyönyörűbb vonása az emberi szívnek akaratlanul a szenvedő pártjára állani; — vagy bánattal s töredelemmel, — s akkoi benne nem a bűnt, de a bánatot látja, s itt valóbai egy új ártatlanság kezdődik, melly némán is kiáltan látszik, hogy ő és nem a bűn az, mi fel fog áldoztatni, s a vérpad az, mi utálatot gerjeszt, s a megtért bűnös mint martyr látszik meghalni.

És itt még egyszer ismételjük, miképen fölötte ártalmas a népgLszoktatni a vér tekintetéhcz. Ha ritka a gyilkosság, koránt sem azért az, merr“ nagy a halai félelme, és ha gyakori, nem azért gyakori, mivel a halál félelme vesztett erejéből, inkább mondhatni, hogy hol gyakori, azért az, mert a természetbeli undor e bűn ellen meggyengült, s hol ritka, azért az, mert ez undor még meg van. úgy hogy bátran állíthatni, miképen a gyilkosság ritkasága egyenes arányban áll a gyilkosságtóli undor növekedésével. Kü-

lönben honnét magyarázzuk meg, hogy a halálbüntetés némelly népeknél csekély vétségekre rendeltetett, és ezeknél sem bírt visszatartóztató erővel. Honnét van az, hogy midőn tolvajság, gyilkosság egyenlően halállal sújtatik, ez ritkábban követtetik el? Es így vigyázzon a törvényhozó, hogy midőn a kivégzés példáiában a halál félelmével akar munkálni, ama másik hatalmasb erőt, a gyilkosságtól! természetes undort ne gyöngítse meg igen az emberekben. Mert midőn a halálbüntetéshez ragaszkodik, a két erő, a félelem s undor közöl választott, azonban csak hamar észre fogja vehetni, hogy a félelemben olly fegyvert választta, melly nem használva hiában való, használva élet veszti.

Igyekszem rövid lenni KK. és RR.; csak a legfontosbakra szorítkozom. Ezért mellőzöm azt, hogy e büntetés egyszerű, túl teszem magam népszerűségén is, mert elég megszűnnie, hogy népszerűtlenné váljék; azt sem tartom fontos oldalának, hogy gátló ártani, mert e czélt kevésbé szörnyű eszközzel is elérhetjük; mind ezeknél fontosabb tekintet a büntetés megbecszelhetlensége. A törvényhozónak nincs bizotos tekintete a fájdalomról sem, mit a kivégzéskor érez a bűnös, századokig hívék, hogy a fejtétel nem kínos, most az akasztást kezdik hinni enyhének, leghíresb orvosok ellenkeznek egymással. És tudja a törvényhozó mi a halál, s mi van a síron túl? Tudja-e, hogy ott a bűnöst a földi kín már rögtán új kárhozat éri, vagy reá isteni irgalomnál fogva boldogság várakozik? Tudja-e, hogy büntet-e vagy

jutalmaz? Valóban kinek vallása van, ki jövődő életet hisz^ arra nézve e kétség eldöntő erejű. A halálbüntetés következményei az idő, az élet határain túl esnek, pedig az embernek mint eszes lénynek ismeretlennel sújtani nem szabad. Valljon, ha földünkön egy titokteljes mélység nyílnék, mit némellyek a boldogság honának, mások a kárhozat helyének tartának, valljon észszel cselekednék-e a status, ha legnagyobb bűnöseit abba eresztgetné le? Véleményem szerint, midőn az ember a büntetés végét be nem látja, ész nélkül cselekszik.

De emberre nézve, ki nem hisz magát istennek, leghatalmasb ellenvetés az, hogy a halálbüntetés helyrehozhatatlan, holott mennél nagyobb a büntetés, annál szükségesb, hogy helyre hozható legyen, mert a tévedések áldozata soha nem támad fel. Pedig a bírák ítélete nem épül apodicticai bizonyosságon; nem azért mondatik a vádlott bűnösnek, mivel bizonyos, hogy a bűn ő általa követtétt el, hanem mivel a törvénytől megkívánt némelly föltételek jelen vágyanak. Tehát a bizonyosság csak formai és viszonyos. Mivel a vádlott úgy vall, mivel két tanú egyezőleg bizonyít, hozatik ítélet, azonban a tapasztalás mutatja, hányszor meg volt minden bizonyság, mit a törvény kíván, s később az elmarasztott ártatlansága még is kivilágosodott. s ha korunk bölcsebb garantiáji közt kisebb is a veszély, ott hol jury, hol nyilvánosság, hol korlátlan szabad védelem van, de hogy még illy biztosítékok mellett sem lehetlenek, erről bizonyoságot tesz Livingston, ki azt állítja, miképen Éjszakameri-

kában sem ritkák az illy bírói csalatkozások, bizony-
ságot tesz Lucas, ki csak 4826. egyik félévéből Fran-
cziországban hat esetet hoz fel, mellyben ugyanazon
vádлотtat egy jury halálra ítéle, más ellenben, melly-
hez pusztá formabeli hiba miatt utasítotték a cassatio
szék által, különben kivégeztetett volna, ártatlannak
vallá, bizony-ságot tesz Ducpetiaux, ki Belgiumból ti-
zennégy példát számlál elő; bizony-ságot tesz a Mor-
ning Herald, melly Wilde londoni sherifkedésének ki-
lencz hava alatt hat illy esetről emlékezik, bizony-ságot
tesz O Connell, ki az 4840. parlamenti ülésben négy,
és több jogtudósok, kik több illy ártatlanul kivégzet-
teket említenek. De a csongrádi követ által felhozott
példán kívül én is mutathatnék föl több illy szomorú
esetet a beregi és más levéltárakból, mind a mellett
is, hogy nyilván nem lévén nálunk, a bírák tévesztett
gyilkolásai titokban maradnak. S a bírák lelkén nem
szörnyű teher-e, ha bár hibából is, ontani vérét ártat-
lannak? S nem méltán gerjeszt-e ellenséges érzést a
polgárookban minden illy esemény, látván, hogy a tör-
vény maga teszi azt, mit a gonosznak tilt? S nem
kell-e egyaránt rettegnie a hóhértől s gyilkostól? S
megnyugtat-e az, hogy az ártatlan áldozatnak tetemeit
emlék tiszteli, ha másnap a hiba újra elkövethetik?
Ez ellen nem véd meg más, mint a halálbüntetés teljes
eltörlése. Ismeretünk, Ítéletünk korlátolt, és mégis
büntetünk, mint ha csalhatatlanok volnánk. Cselekszünk
mindenható erővel, mindentudás nélkül. Valóban, ha
nem volna egyéb ok a helyrehozhatlanság tekintete
maga elég arra, hogy a halálbüntetés eltörlössék.

S mielőtt bevégezném beszédemet, még két veszélyre teszem a KK. és RR-et figyelmessé, mi a halálbüntetéssel együtt jár, s az előttem szólók közül senkitől nem érintették. Egyik, hogy ha hatalom, álnokság, bírói gyűlölség, vérpadra juttatá áldozatát, egyszersmind biztosítá magát, ha nem a gyanú, legalább a próbák ellen; ki él, az még megboszúlhatná magát, a f holott örökre nétna. Másik, hogy sok kivégzettekben a própáknak egy egy gazdag kútfeje dugul be, minek ártalma kettős; jelenvaló: a mennyiben társai, ha ne talán megfélemlettek, újra előrehanak; jövendőben a mennyiben örökre fölfedezetlenek maradnak némelly bűnök, mire csak a kivégzett valamomásai vezethettek volna. Sőt a halálbüntetés kisebb bűnök ellen nem új rugó-e a gonoszokra nézve elkövetni nagyobb bűnt, hogy a csekélyebb felfedezését megelőzzék? Igen, s így lesz az éjjeli orv s útonálló gyilkossá, hogy azok, kiket meglopott s megtámadott, ellene mint vádlók vagy tanúk fel ne léphessenek.

Mind ezek után bátran fordulhatunk a halál büntetés védeihez, s mondhatjuk: minden büntetés az igazság határain belül kísérlet, miképen lehet a bűnök ellen legsikeresben hatni: mit ti magasztaltak, a halál, már teljesen megpróbáltatott.

Elismeritek, sőt ebben erősséget helyeztek, hogy kezdettől fogva minden nemzetek gyakorlák azt, és ti magatok valljátok, hogy foganatlanul. Mi nem kívánunk egyebet, mint hogy hagyjátok el azt, mi ezer meg ezer éveken által a kegyetlenség minden alakulban alkalmaztatván, minden korban s körülményben

sükeretlennek találtatott. Nem büntették-e Angliában halállal azt, ki házból két ezüst forintot lop, ki parkban vagy országúton bemázolt arczczal jelen meg, ki egy őzet szándékosan megsebez másnak birtokában, ki tóból egy halat eloroz, ki álnévvel irt levélben mástól valamelly becses dolgot kért, ki bárányt azért lop, hogy bőrét eladhassa? S mellybüntetés félelme, illy csekély vétségektől el nem bírta rettentem, valljon feltehetni-e józanul, hogy az a nagyobbaktól el fog ij^sztetni? Hihető-e, hogy az árulót s zendülőjt EF vállalatában azonkívül dicsőséget is lát, egy messze halál félelme vissza fog tartoztatni? Hihető-e, hogy annak, ki őrtjögő boszúját egy csapással kielégítheti, a halálbüntetés emlékezetére gyilkos karjai tehetetlenül fognak alá hullani? Fog-e az bírni a legszilajabb indulattal, mi ama gyöngö vétkes hajlamot nem bírta feltartoztatni? S mit használtak az emberiségnek a kínok ezer nemei? Mi jó és nemes virágozott azon hatvanezer életből, mi Vili. Henrik alatt múlt ki vérpadon, s azon hetvenezerből, mi Angliában 1698—1787-ig hóhér által végeztetett ki. Nem kellene e szerint Spanyolországnak paradicsomként ragyogni, ha némelly három hónap alatt 2600-at ölt meg a törvény szava?

S nem azért állunk-e századokkal hátrább, mert boszu és düh nem csak érczből csinált pallost, növényből kötelet, de szövetkezett az elemekkel is: a földdel, mellébe eleveneket temetett, a vízzel, mellynek torkába hajintá a bevarrottakat, a léggel, mellyel fojtott, a tűzzel, mellyben hamuvá égetett, s megfor-

dítván a természet rendét, az embert adá eledelöl az állatoknak?

S panaszkodhattak-e, hogy kísérletek kora avatkozás által megháborított? Nem dúltatok s öltetek-e, s a bűn mindig szaporodott, s a halál nem volt elég, kínokkal tetéztétek a halált. Most már a sor rajtunk van, tehát engedjétek nekünk is a kísérletet teljesen s egészben, s a büntetőjog többi részével összhangzólag megtehetnünk; .eljárástok, s elveitek felett már Ítélt a múlt, miéink felett majd a jövő ítéland.

Én tehát, mint már követársam is jelenté, megységem nevében a halálbüntetés eltörlésére szavazok, mert nem a büntetések kegyetlenségétől, hanem azok bizonyosságától s __gyors juttatásától függ a sükey: inéért lia^a^népet kegyetlen büntetésekhez nem szoktatjuk, reá a szelídebbek épen úgy, sőt biztosabban hatnak, mint hatnak a kegyetlenek. Mert nekem úgy látszik, hogy, midőn a status javaink rablóját megöli, a társaság ellen elkövetett bünt a természet elleni vétekekkel boszúlja meg, s midőn a gyilkost kivégzi, nem büntet, hanem ismétli a bünt.

Szemere Bertalan.

Vegyes házasság.

Úgy akarád, s örömet jövök én a gyűlésbe csalánnak

Jó fiú szent JPéter, szerété vala mestere tanját,
Buzgón vága fület, s kulcs lett érette jutalma.
És ki az égbe akar valahogy bekerülni, fi, vagy nő,
Hozzá kell folyamodnia, és ki ma kulcsra törekszik,
Péter nyomdokain tagadólag járnia szükség. —

Rendén van, és ellen nem mond a Nemzeti Újság.

A természetben különös rend láttatik, ezt le-

Helyezik és fölmege; fölhúzzál Jancsit azonban

Ő csak alá hullhat. ... De bogy olyan messze ne .

térjünk,

Lássuk szent Pétert; vagyon ő neki kulcsa, vitézlő,

És örömet nyitogat kapukat, ha fizettetek. ... És

mind

Az szeretetből foly; ti tanítványok nem örömmel

Nyitok-e szinte kaput, ha az ember lányai kérnek,

Vagy mint házmestert sárgával ken meg az asszony?

Mert szeretettel van csordultig telve kebeltek.

Ó a föld hátán nincs a szeretetnek mása.

Főispán uram a csirkéket, szolgabírónk a
 Lúdmáját szeretik; vargányát váгна örökké
 Birkásné asszony, szegfugombát meg a papné.
 De maga mindeneket szeret a pap, mit csak elébe
 Rakhat a ronda falú: rucza, tyúk, csibe, lúd, liba,
 disznó,
 Gyöngé malacz, bojú, kolbász és hurka szeretvék,
 És bizonyos vagyok el leszen mindnyája fogadva.
 Néz mosolyogva a lányra, ki hoz neki tömve kosárákat,
 Néz a legényre, ki jó s mátkáját hozza elébe.
 És erszényt, mellyben karikák léteznek ezüstmól
 Away arany darabok, mellyek mind nemzik az űdvet.
 És ki olly ostoba, hogy gáncsot fog lelni ezekben?
 Hisz, ha a megváltó, pénzen maga is vehető volt,
 Mért ne lehetne ma megvásárlani tiszta ezüstmól
 Űdvet, szeretet s áldást az egekbe vezérlőt?
 Jobb a l égi óbznál ki akarhat lenni közölünk?
 „Oh én is szeretek mindenkit lányt away asszonyt,
 Férfiakat, nemeset, pórt és a barna cigánynőt,
 És mindenkinek ezt be tudom bizonyítani sajátlag
 (Ennek csókokkal, deresen, s tizedelve amannak?
 Mondhatom e szerelem némelykit fojtani tudna!)
 Hogy nem házasodom botorúl vetitek szemeimre,
 Egy hölgyet vegyen az, ki erőt többekre nem érez,
 Én az erőtleneket kiségitem egész megye hosszát!
 És így ezer jellel mutatom ki szerelmemet/ így szól
 Bábosí s nem hazudik; de Benő mást gondol; előtte
 A kóbor szerelem vétek, bűn, nékie nő kell,
 Olly asszony, ki az ő ágyát díszesítse magát csak.
 És becsukott templom legyen a papok és katonáknak

A kihez a háznak, s neki semmi barátja ne férjen.
 Ilyent véle találni “Gegő Juliban . . . „Te leányka,
 Benned az ép szemeim megakadtak . . . akarsz e
 naponta

Munkámhoz fűszert adogatni, díszére leendő
 Szíves ebédemnek, s akarod fölbonítani ágyam
 Esténkint, magadat álmimnak társul adandó/
 És Juli megnézé a fiút. Deli termetes, ép, jó,
 Homloka rendén van, s szemei, keze, orra, bajusza
 Marka erős, gyorsak mint őzé lábai, szóval
 Ollyan férjet ígér, kivel egy nő boldogul élhet.
 „Egy szó mint száz, itt kezem/ És a nyalka legényke
 E kedves szavakat nem mondati kétszer; azonnal
 Átveszi a jobbot, szaporán szed adót is az ajkon,
 És ki adózó lett, lelkét is odaadja utóbbad —
 Ámde a jóra gyakorta rősz áll be; imigy sira hajdan
 Gábor a fűzfa diák, mikoron húsvéti tojásért
 Csirke levest kellett pünköstre szüretnie ... Itt is
 Jónak látja Benő pap után kémlődni, ki a nyil
 Durva hibáit igék szövegével erőttentse.
 Mond a leány: „Te gonosz, jer vélem a paphoz
 azonnal!

Szólt a leány: „Te hamis, mi közünk a pappal? —
 Amaz sír

Ez vele könnyeket ejt.....És mennek, szólanak
 ekkép:

„Tiszteletes nagy uram, nekem e lány tetszik, azért is
 Isten színe előtt hozzá esketni szeretném.

És szól a lány is, könnyeit kitörölve szeméből!

„Tiszteletes, nagy uram, nekem e fiú tetszik, azért is,

Isten színe előtt hozzá esküdni szeretnék
 Szóltanak és a pap szeretőleg nyájasan ekkép
 Válaszolja: „Édeseim, háti szívből óhajtók egymást,
 Ellene nincsen mit mondhatnom; legyetek egygyé,
 És legyetek híven szerető felek . . . isten így áld meg;
 Munkálkodjatok és szentnek tartsátok a törvényt. —

Mond a tiszteletes, létévé pedig a fiú a díjt
 És legjobb kedvvel ballogtak a lány papjához.
 De szigorú arcz vár itt rájok, s hangozik illy szó:
 „Isten kedvéből kiesett lány, ill yen eretnek
 Férfiúhoz szükség menend? . . . nincs jó fiú köztünk
 Kit féjijül válasz, ki ebédeket, ágyat is adjon?
 A lány elrémül, könnyű kezd csillogni szemében,
 A fiú meg nem ijed, hanem így válaszol erre:
 „Nem kegyed és nem is én, nem most, és holnapután
 sem

Döntjük el azt, ki esik ki az isten kedviből, és nincs
 Itt ennek helye; én e jó lányt nőül óhajtom,
 A díjt megfizetem; adj áldást érte frigyünkre. —
 Ismeretes, hogy a pénz, mindenhol báj erejű, de,
 Főleg az egyházak népénél Hirdeti Judás.
 Hirdetik a század-sorok és évezredek a négy
 Földrészben. De van egy eset, a hol aranynak,
 ezüstnek

Megszűn ereje: vegyes házasság kapcsolai mellett.
 (Mintha bizony minden nősítés nem volna vegyülés
 És e vegyülésnek papi áldás osztana jó ízt!)
 Itten is a húszasok pengése haszontalan, a pap
 Elrettenve beszél: „Hogyan adnék én becses áldást
 E házassághoz, melly becsstelen isten előtt, s az

Egyház szemeiben „Ne beszéljen az úr vadat,
isten

ügy szeret engem, mint kegyedet, vagy a római pápát.

Mindegy előtte, akár esztergomi érseki halmon

Mondjuk imánk hozzá, akár a Pál temploma mélyén

Vagy pedig ormok idős tetején, hol a nap süti főmet.

És mikor isten úgy adja törökre a tettleges áldást,

Mint az olaszra, ki bőjtől, imádkozik és lop alatta,

Mondja, miért nem ad ön mi reánk csupa szóbeli áldást?

És felel a szentház fölborzadt férfija gyorsan.

„Mert meg nem becsülöd. — „De hogy is nem, akár
hí akarujban

Számítsam le becsét. . . . „Mert majd a gyermek
eretnek

Lesz kit nemzetek. — „Oh, a boldog gyermek, a
kit még

Meg sem szültenek, és olly nagy gúnd Őrizi már is!

„Mert tévelygeni fog, s poklokra ragadja az ördög!

„Jobb, ha kegyed nem fog tevelyegni éji sötétben

S távol férjeknek poklot csemegészve nem alkot.

Szó, a mi szó, pap uram, nekem áldást adjon ezennel:

Mert a mikép jobb nem lehetek, mint bár ki a

földön

Ügy nem akarnék ám embernél lenni rosszabb is.

Erre a szent háznak posgás fia szóla mosolygva:

„Hasztalan e sok szó,, mert áldást nem fogok adni,—

Áldás nélkül is a házasság jó lehet; ím én

S társaim áldásról mit sem tudok, és emel a föld,

Meg vagyok és örülök többet mint a ki ezerszer

Megvagyon áldva j tehát szép békén menj haza, gyermek,

S várd az időt, a melly jól fog végezni ki mindent.
 A lányt hagyd nálam, szükség oktatni szegénykét.“—
 „Már magam oktattam meg az édes testet atyácskám;
 Őn csak Igérje meg azt, hogy a templom boltja
 alatt fog
 összecsatolni vele és aztán bízza magamra
 A többit, nem fog panaszokkal jőni sem önhöz,
 Sem pedig anyjához, ki igaz hitűi, s gyónni szokása/6
 „Adsza reversalist? Hiszem ezt nem tiltja a törvény!
 „Isten házának különös törvényei vannak,
 Elsőbbek, szentek . . . sérthetlenség, égből adottak.
 Én azokat követem. . .“ — Csak tessék, én pedig a
 hon
 Szent törvényeinél maradok; s megadatni kívánom
 A mit előbb kaptak, kik nőt kiszemeltek önöktől.
 „Bírságot fizet ön . . . temetést“ . . . 35Ha, ha legke-
 vesebb cz.
 Mintha ezer módot nem látnék megmenekülni.
 Mondja meg ön, hogy kin hajtották végre a törvényt,
 Melly mellett a lapok, s a megyék olly dörgve bu-
 zogtak?
 Én nevetek, míg önök végeznek, s végeznek újra.“
 Békés utódai hős Árpádnak! ezen fiú nemde
 Bölcsen tesz, kinevet titeket törvényeitekkel —
 Éli világát, jól eszik és iszik és a legédesb
 Házi barátképen belopózkodik itt is amott is,
 O áldástalanúl nőszelkedik és ti miatta
 Áldást mellőztök, s akaratlanul észhez juttok;
 Megmutogatja gyakorlatilag, hogy a könyvbeli törvény
 Ott kin az életben nem az, és ezt sértve lehetni

Jó polgár, függő külhonbeli főtül a honnal
Érdemes és méltó mellékérdekbe daczolni.
Végül kérdezitek: mi lőn a mi Benőnkből a lánynyal
Kit nőül vágzott haza vinni a hó nyoszolyába?
Az, hogy lánynál sír a fiú nem az asszonyanyánál,
És a harangzónak van már kijelelve utóda.

Vajda Péter.

Nemzetiség és nyelv

Az emberi kebelbe egy hatalmas érzés van oltva, egy ösztönszerű vonzódás azon föld és tájhoz, mellyen születőnk és nevedtünk. Megszokásnak állítják mások, én velünk szült sajátságának hiszem. Legyen bár egyik vagy másik, de tagadhattam Mint a madár fészkéhez, mint az állat azon bérchez, hol táplálékot lel, s mellynek sziklaüregében megvonulhat, hű marad, úgy a még kevés öntudatra ébredt ember is, fejletlen eszméletével azon göröngyön függ, mellyen született, élelmet és menedéket lelt. És e vonzalom nem csak megmarad benne, midőn értelme szélesebb kört, fogalmai tisztúltabb világot nyertek, hanem ekkor szilárdul meg és válik magasabb szenvedélylyé, mint ama pusztá menedék és táphely iránti volt: a hazaszeretet nagy és nemes szenvedélyévé. Történetírás tanúsítja, hogy minden időben és minden népeknél, mellyek a művelődésnek némi fokára emelkedtek, a haza neve szent volt, s még a mélyen elfajult nemzetek sem tagadták azt meg. Nincs is ember, ki magában a szív e szép érzelmét egyszer másszor fellobogni ne tapasztalta volna. Az apai hajlék, mellyben

bölcsőnk rengett, hol első hangjait rebegénk az örökre kedves anyanyelvnek, a patak, mellynek virág-partjain játszadozunk, az erdő, mellynek árnyában gyakran pihentünk, a honi föld határát koszorúzó halmok, melyeken szemünk sokszor édes sejtések közt andalgának, rokonaink, játszó társaink, szóval gyermek és ifjúkorunk kis országa, egész életen át szívünk kedvenc tárgyai maradnak. Még a kopár sivatag is, ha honunk volt, olthatadan vágygyal vonz magához, és a távolbóli visszaemlékezés a fiatal kor gyönyörű álmainak fátyolán lát, minden tárgyat a haza földén. És nincs okunk csodálni, ha a regényes Schweiz lakosa, elválasztatván hegyeitől, meghal bánatában, midőn még a grönlandi ember is komor jéghezaját és a néger *égő* homoksivatagait olly mondhatlamíl szereti. A szegény német vándor, kit balszerencse, üldözés vagy éhség, az oceanon túl Amerika földre űzött, gyarmatát hazája édes nevével nevezi el. Olly kedves még a hálátlan hazának emlékezete is! Isten oltá a szívbe e mély érzelmet, melly a miveleden emberben csak ösztönszerű, de a polgárilag kifejtettben hatalmas meggyőződésé szilárdí. Ez érzés, melly mindenkit saját fészkéhez, rokonaihoz, a vele egy értelmű, gondolkodású és szokású emberekhez von, leszen aztán szülő oka azon elváltságoknak, mellyekből családok, népek és nemzetek alakulnak, miket isten azért akart így, hogy általok az emberi fejlődés forrásait nyissa meg. Mert az emberszemlélet végeden gazdagságát a több oldalú élet különböző módok és sajátágok által fejleszti ki. Ezért alkotta a természet

változatosságot; különböző országokat és éghajlatokat, különböző jótékonyságokkal hozván létre; ezért képezé az embert különböző alakkal és természettel, ösztönnel és hajlammal, tehetséggel és erkölcsökkel. Tengereket és folyókat, hegyeket és mélységeket rakott a népek közé, egyszersmind törekvést oltva keblükbe, hogy elvált állapotukban is közös célokban, az egész emberiség céljaiban egyesülni ügyekezzenek. Mert az ember, noha magában véve is egész, része mégis az emberiségnek és tagja annak, s így rokon s egy a többi emberekkel. Az egy tájra szorított embercsoport könnyen szövetkezik egymással. Az érzéki világ különböző környezete, kölcsönös szükségek s azok kielégítése, közös munkák és élvezek, egymás sorsábani részvét, hasonló örömek s fájdalmak, egy illy külön élő családcsoportot egy magában vett egészszé és más társaságtól idegenné képez, s így 4ámad . a nép itt és amott. Ezen különvált népben aztán természet szerint egy s ugyan azon élet van; mindnyája emberekből áll, s minden ember tagja az emberiségnek. A szellem, melly nyilatkozni törekszik itt és ott, ugyan az; mindenütt emberi, mindenikben a míveltség és emberiség iránti vágy és benn lakozó erők teljes kifejlése az, mi őket vonja és ösztönzi. De ezen szellem, ezen általános élet, minden népben módosul és sajátlag mutatkozik, és olly elhatározott egyéni jellemet nyer, mi csak egyik népben van meg s csak is ebben kell megenni. A jellemeknek ezen több és különféleségében leplezi föl magát az élet gazdagsága. A szellemnek minden nyilatkozásai, mellyek ezen egy

népben valódi­lag kifejtene­k, sa­játsá­gos bélyeggel bírnak, mellyek semmi más népnél nincsenek és nem lehetnek meg. Valamint az egyetemi nyelv, mint legközvetlenebb tü­nemé­nye az észnek, mint egyetemes érte­tem, minden kü­lön népnél nemzeti nyelv­vé leszen, mivel az egyetemes ész is, nemzeti észszé vált, azaz meghatározott sa­játsá­got nyert, úgy az alkotmány és jog, erkölcsiség és vallástudomány és művészet saját bélyeget hord magán, ha bár nem mindenki által felfoghatót is, melly eme népnek tulajdona. Minek nincs illy bélyege, mi a nép közé kívülről hozatik, csak akkor nyer erőt és életet, ha a népnek táplálékul szolgál, ha máskép alakú­i és ennek sa­játsá­gaiba olvad át. Illy felolvasás nélkül csak a nép elenyész­te­vel tarthatja fenn létét.

Ezért minden népnek első törekvése, és kell hogy első törekvése tegyen, önállását fentartani, szabad és független maradni minden más nép uralmától, hogy lehetőleg megőrizze a sa­játsá­gos jellemében! szabad kifejtést, és ne tűrje, hogy rá idegen nép idegen élet érzelmeit erőszakolja. Mert minden étet szereti önmagát, óhajt és törekszik terjeszkedni, mindent hatalma alá vetni, hogy maga teljesen szabad lehessen. Innen van minden népben az ösztön más népek közt és felett kitűnni, érvényességre emelkedni, másoknak parancsolni éppen úgy, miként egyesek egymás közt és ellenében. A népeknek valamint egyes embereknek van szégyenök és becsületök. A legnagyobb becsület és legnagyobb szerencse szabadon állni, saját erőben és függetlenül, s ha túlnyomó nem, legalább hasonló tenni

más népek irányában, és daczolni bírva és merve minden bár honnan keletkezett megtámadással. A legnagyobb szegyen és balszerencse ellenben más népnek alávetve lenni, idegennek szolgálni, másnak sajátságait elfogadni, táplálni és magái gyanánt előmozdítani. A szabad függetlenség nem a legfőbb cél ugyan, mire törekedni kell, hanem a legszükségesebb eszköz, mi nélkül a nép, mint nép semmi üdvös célját nem érheti el. Mert a nép meg van semmitve, ha sajátsága megsemmített, a sajátságának pedig meg kell vagy legalább meg lehet semmisülnie, ha idegen uralomnak van alá vetve.

Egyes ember láncszeme a népnek és emberiségnek; szükségképen tartozik mind kettőhöz és szükségképen ered abból. Az emberiségre nézve azon rendeltetése van, hogy mindent, mi benne szellem és erő, szabadon és teljesen kifejtsen és kiéljen. A mi pedig a szellemből és erőből, míveltség és emberieségből övé vagy övé leend, az benne nyilatkozik, népe sajátságában jut hozzá, és ezért csupán ezen sajátságban fejlődhetik ki. Következik ebből, hogy az ő törekvésének egybe kell találkoznia népe törekvésével, mellynek ő része, és kell, hogy népének becsülete az ő becsülete, szégyene az ő szégyene legyen. Neki kell akarnia népe függetlenségét, mert annak sajátságait is kell akarnia, és ezeket ismét azért kell, mert éltének rendeltetése szerint csak így élhet s csak így fejtheti ki szellemét és erőit teljesen és szabadon. Azért az értelmes ember, vagy, ki emberi kedélylyel bír, szereti népét mint ön magát, mert a

nép benne van, miként viszont ő a népben, azért le-
szen a föld, mellyen atyáitól öröklött sajátságai élnek
és honosak, hazájává, mellyhez élete tartozik, miből
következik aztán, hogy ki hazáját elhagyja, magát
hagyja el és ön romlására törekszik, s ön romlásában
mind azokéra, kik népéhez tartoznak.

Ama vágy a nép sajátságait, miként azokat
atyáinktól öröklöttük fentartani, előmozdítani és az uno-
kákra hagyni, hogy azok is tökéletesítsék a törekvés,
amaz örököt és szentet, mi minden népekkal és
időkkel közös, egyénileg, miként egyedül lehetséges
megismerni, fentartani és képezni, és a maradéknak
akként átadni; amaz öröm a jó, és fájdalom a bal-
siker felett, ama készség e cél miatti minden áldo-
zatra egész az életnek vidám kedvvel odaadásáig,
személyünk és legdrágább birtokaink alárendelése a
közjónak ez egyedül a hazaszeretet. Nem hazasze-
retet ellenben, vagy csupán ösztönszerű, ama szokás-
érzelem, melly magát a . hagyománykép nyert for-
máktól el nem szakaszthatja, mivel azokban kényel-
meket lel, sem amaz állati pusztá ragaszkodás a földhöz
és göröngyhöz, mellyre, önkaratunk és tettünk nél-
kül, vakesetleg jutánk. Hol szabad vagyok, ott van
Róma, úgy mond Brutus, mi azt teszi, hogy nem a
hét halom, nem a Tiberis vagy ama falak teszik hazá-
mat, hanem a római lelkek sajátságos szabad érzelme.
Hol rómaiak vannak, ott van Róma, hol népem saját-
ságai élnek, ott van hazám.

A népsajátságok ezer jelekben mutatkoznak. Tett
és szenvedés, vallás és erkölcs, tudomány és mu-

vészét, jog és törvény, az indulatok és szenvedélyek nyilatkozásai mind annyi bizonyítványai annak, de semmi annyira vissza nem tükrözi azokat, mint a nép nyelve és története. Azért a népeknek nincs szentebb ereklyéjük és féltetőbb kincsök, mint nyelvök és híven jegyzett történetök. Szó és tett jellemzik az embert, szó és tett a népet. A nép ajkán élő nyelvből és az eseményeket ábrázoló történetből leginkább megismerhetni a nemzeteket. Mi fontos minden népnek saját története, arról más alkalommal akarok szólni, most csupán a nemzeti nyelvre kívánom olvasóm figyelmét fordítani.

Méltán mondták már a legrégebb idők bölcsei, hogy a beszéd és ész egy, s hogy az ember beszéd által különbözik az állattól, melly csupán hangokat ad. A beszédtehetség és annak eredete megoldhatlan talány, és megfoghatlan tünemény. Ezért sokan mindenek felettinek tartván azt, mit ember ön erejéből feltalálni képes, nem képzelhették egyébnek isten közvetlen ihleténél. S valóban, ha a nyelvek szellemének vizsgálatába bocsátkozunk, olly tömelegbe bonyolítjuk magunkat, mellyből végre csak azon vallomással menekszünk, miképen azt megfogni nem vagyunk képesek. Annyi igaz, és tagadhatlan tény, hogy esaknem minden nyelvben nyomai vannak egy közös eredeti nyelvnek, az emberi közös érzelemnek és nézeteknek, mellyek szerint mind azt, mi az emberekben végbement, mit észrevették, kifejezték. Számos különböző népek nyelvében sok tárgy ugyanazon szavakkal neveztetik. Valamint a test átlátszó leple a

léleknek, úgy a nyelv teste az ember belsejében munkáló szellemerőknek, mennyiben azok külsőleg is alakulni akarnak; szóval az a szellem nyilatkozása, kitörése. És a mint a nyelv a szellemnek külsőképen alakulandó hangja és kitörése vagy maga a beszélő ész, úgy az egyes nyelv az egyes nép szellemeinek hangja és nyilatkozása, példái a francia és angol nyelv a francia és angol népé. Benne ki van és szükségkép ki kell fejezve lenni azon bélyegnek, mi azon nép sajátságaival megismertet, mellyeket az beszélvén kifejcz. A nép nyelve által tehát sokat megtanulok a nép felől, ha annak soha egy tagját sem láttam is. Például, ha görögül és latinul értek, sok magyarázatot nyertem a görög és római nép gondolkodásmódja, érzelme, nézete, kedélye és jelleme felől. A nyelv tükre azon népnek, melly beszél. Belőle megláthatom, mit akar, hová törekszik, milly hajlama van, mit szeret és gyakorol leginkább, szóval, miben áll sajátképi élete és vágya. A mint a nyelv különböző időkben változik, visszatükrözi a nép elő vagy hátrameneteit, erejét vagy lankadását, egyszerű vagy mesterkéltséget, élénkségét vagy dermedt állapotát. A beszéd külső képe a kedélynek. Ez lévén azon alak, mellybe az egész ember, ki valamely nyelvet beszélt, gyermekkorától, mintegy bele olvadt és tapadt, mi legerősebben elfoglaló, ez aztán mind szellemére mind lelkére olly bélyeget nyoma, miszerint érzeni, gondolkodnia, szeretni és élnie kell. A nyelv az elhunyt nemzedékek megmerevült szelleme, mellyet az ajak éleszt föl, midőn szavakat mond; a nép egész

életének és lényének mozgékony betűkbe nyomott és olvasható története.

Ha igazak, miket imént mondtam, s mikről a gondolkodó hamar meggyőzheti magát, hogy a nyelv a népnek legbensőbb kedélyét, elrejtett történetét, legrégebb fejlődését, szóval egész érzése, gondolkodása, képzelete és élete módját magában foglalja, következik, hogy változván a nyelv, változnia kell vele és általa a népnek is. Mi a nyelvet összezagyválja és keveri, idegenszerűvel és rokontalannal vegyíti, s annak tiszta folyamát és derűtségét bár mi módon zavarja, mind annak szinte befolyása van a nép megzavarására és ön magábóli fejlődése gátlására. Mert az életnek szellemibb és bensőbb eleme a beszédnél semmi nincs. Önkényt foly ebből, hogy ha a nép nem akarja elveszíteni azt, mi áltai nép, ha minden sajátosságait meg akarja őrzeni, úgy semmire sem kell annyira ügyelnie, mint arra, hogy nyelve ki ne veszszen és el ne korcsúljon, hanem eredeti tisztaságát és bélyegét megtartsa.

A nyelv kiveszése és elfajulása sokképen történhetik. Idegen népek özönlik el mint győztesek az országot, vagy ellankad, puhúl és fajúi maga a nép, mi aztán belsejének tükrét, a nyelvet is szükségkép romlásba dönti. Leggonoszabb pedig és mindennél szégyenletesebb azon állapot, ha a nép, sajátját megvetve, idegennel és külföldivel kaczerkodik, s ez által kétnemű uraccsá leszen és semmiségbe hanyatlik, miért aztán a nyelvnek is keserűen kell lakolnia. Ha valamelly nép olly botor, hogy egyik vagy másik ide-

gen nyelvet előkeli s mintegy úri nyelvvévé teszi, és mindenhol avval él, azt használja, az nem tudja többé miben rejlik nemzeti éltének szelleme, hol vannak azon nagyszerű szentségei, mellyekben ereje, uradalmának, tettei és parancsainak hatalma alapodik, az elenyészni és idegen járom alá hajolni indult.

Mondottam, mik épen a nyelv tükre a néplélek külső kinyomata, belső élete és története, hajlamai és tehetségei, szeretete és gyűlöletének, szóval, melly mindent visszatüntet. Ha ez való, akkor elkerülhetlen, hogy magát és kifejezett jellemét annak kedélyébe ne vesse, és mintegy bélyegül rá ne nyomja, ki azon nyelvvel legkorábbi évei óta szakadatlanul él. Ha például a magyar gyermek harmadik negyedik évétől kezdve kiválólag francziául beszél, olvas és ír, következőleg ezen nyelven gondolkodik, belé mind inkább a franczia kedélynek bélyege nyomja magát, a franczia iránt előszeretete támad, mert ez az első szellemi élelem, mellyel gyermekkorá tápláltatok. És a gyermek lelke, miként viasz, minden bele nyomott formákat fölvesz, és mégis tartja mind addig, míg azok megmervülvén, többé meg nem változtathatók. Az illy gyermeknek csaknem lehetetlen aztán, hogy magát saját népének nyelvébe többé tökéletesen bele élhesse is gondolhassa, lehetetlen, hogy népe kedélyéből, történetéből, -művészetéből és legbensőbb ösztöneiből sok örökre homályos, érthetetlen ne maradjon előtte; ehetetlen, hogy a magyar élet, magyar szokások, mellyek az egész néppeli egyetértés és érzésből támadhatnak, valaha szeretete tárgyai lehessenek vágy leg-

galább azon mértékben lehessenek, mint lettek volna, ha képzésének eszköze a magyar nyelv leendett. Minden rokon és ellenszenvei idegenszerűek lesznek, mert neki elejétől fogva elforgattatott azon kulcs, mely népének legbensőbb megértését nyitotta volna fel előtte. Az így nevelt ember egyike azon örökre szerencsétleneknek, ki semmi nép közt sem érezheti magát honosoknak, nem léphet bátran és szilárdul, mert mindennütt idegen, ha csak istentől nagyobb és megronthatlah szellemerővel nincs megáldva, melyly sokat megbir és , sokat képes fölemészteni, mi alatt a közepszerű leroskadna. De még az illy gazdag szellem is jövendőben különszerűi, nem hasonlító hajlamok és ösztönök és munkálatban! kapkodások miatt lakolni fog balga neveltetéséért. Az ekként felserdült magyar gyermekek legjobb akarata mellett is sokszor leszen az idegenszerű, sőt még nemzet ellenes is észrevehető. Sokkal veszélyesebb és jellemferdítőbb még ennél is, ha a gyermek zsenge korában, mielőtt leikébe a nemzeti nyelv bele edződött, két három nyelvet egyszerre tanúi és gyakorol, llyenből lesz aztán a valódi nem magyar, nem angol, francia vagy német, hanem egész világ embere, sokszínű és sokoldalú chamaeleon, minden színt és jellemet játszik, de semmi állandó és meghatározottal nem bir. Ha valódi embert akarunk nevelni, ki népét ismerje és értse, szeresse és becsülje, tápláljuk a gyermek lelkét gyenge korában egy eledellel, saját népének nyelvével és történetével, mint legfőbb tényezőivel a nemzeti életnek. Midőn ezekben erős, midőn az, a mi nemzeti csonttá és velővé szi-

lárdult és vérebe hatott, akkor tanítsuk először holt nyelvekre, mellyekben egy elmúlt és kitisztult életnek alakjai, az örök emberiség szilárd képei gyanánt állanak, és semmi csábítót és kedélyzavarót nem foglalnak magokban, kivált ha akkor állítatnak a gyermek lelke elébe, midőn abban már a nemzetiség erős gyökeret vert. Később lehet új nyelveket tanulni és a megértésig gyakorolni, mert beszélni azokat kevésnek leszen szüksége, és zsenge korban veszélyes is, midőn a kedély könnyén fogad magába idegenszerűségeket. A gyermek-nevelés és tanításban nem minden szabad és tanácsos a gyenge korban, mi a felderültnek és fejlettebbnek nem árt. Ezt lelkiismeretes nevelőknek a nyelvtanításnál is meg kellene gondolniok. A francia és angol másképp neveli gyermekeit mint a német, és másként mint mi, a német⁵ utánzóit, azért nevel valódi francia és angol polgárokat, míg a német hontalan cosmopolitákat, a magyar pedig német-magyarokat, azaz kétfajú korcsokat.

Ki az idegent használja, az meg nem tanulhatja, vagy ha igen, utóbb feledi el sajátját. Kedélye a hasonlatlan és különböző által megzavartatok, és idegenhez csábítatik, idegen szokást, szeretetet és gyűlöletet szív magába, és saját népiességét nem foghatja fel lelke teljességéből. Idegen alakot öltvén magára, az élet magas erejét és dicsőségét, mellyel saját népe között erősen állhatott és hathatott volna, elvesztette. Egyszerű sarjadékból nevekszik minden a mi nagy és hatalmas. Ha a mi majmolásink, míveltségünk tarkasága, ezerféle czikornyáink, sok nyelvünk, sok mes-

ferkélésünk valami emberies és természetszerű volna, látnunk kellene azon jeles embereket, kik általa támadtak. De azokat nem látjuk. Nekünk, kivéve kevés felveendőket, kiknek száma nem gyengíti az általános állítást, szilárdabb és jellemesebb férfiak voltak azon időkben, mikor nemzeti nyelven kívül egyebet nem beszéltünk, szilárdabbak még akkor is, midőn tanodáinkban latin nyelvvel gyötörtettünk. Én nem akarom, hogy oda menjünk vissza, de óhajtóm, hogy hosszú tévedés, roppant károk után átlássuk, hol van a dolgok mértéke, hol azon határ, mellynél a szerfelett sok és szerfelett kevés végződnek. Minden kellenél nagyobb vegyülés közönöséget, ingatagságot és jellemtelenséget szül, olly közép lényeket terem, kik sem szeretni sem gyűlölni nem tudnak, milyeneknek száma úgy nevezett miveltebb osztályainkban végeden.

Ha már, mint az imént láttuk, az idegen utáni kapkodás, kivált pedig az idegen nyelvvel kora élés egyesekre olly kártékony, mennyivel kártékonyabb az egész nemzetre nézve, mellynek elfajulása nagyobb következésü mint egyeseké. Ha valamely nép eléggé szerencsétlen egyik vagy másik idegen nyelvbe szerelmesedni, az ön magát és sajátosságait készül elveszíteni, és más idegenné átalakulni. Legyen aztán a megszeretett nyelv szomszéd nép nyelve, úgy önkényt megyen azon veszélynek, hogy a nemzet, melly nyelvvel meghódítá, alkalom mutatkozván, fegyverrel is uralma alá hajtja. Illy balga nép nem gondolta meg miképen isten a nyelvkülönbségeket nem pusztá jó

kedvéből, hanem azért teremté, hogy különböző népek létezzenek, és mindenkinek saját módja szerint fejlőd-
vén, kölcsönös egymásra hatás és verseny által segít-
jék elő az egész emberiség ügyét. Neki a -változa-
tosság és sokszerűség tetszett; élénk, gazdag világot
teremté, és bele szabad verseny-küzdését oltá a kü-
lönböző erőknek. És így, ki egy állodalom és vallás,
egy uralkodó nép és nyelvről beszél, az természet
ellenit beszél, isten örök akarata ellen szegül, és az
ő rendét törekszik megzavarni, szegénynyé, egyhan-
gúvá tenni az ő változatosnak és sokszerűnek terem-
tett világát. Az ilyen egy célra dolgozik a hódítóval
és zsarnokkal, ki a népeket összeigázni és a szel-
lem szabad mozgalmait bilincseivel fékezni akarja.
Azért minden népnek, melly sajátosságait és ön nemze-
tiségét szereti, törvénynyé kell tennie, hogy szomszéd
élő népnek nyelvét ne beszélje, különben lerombolja
azon sarampókat, mellyekkel isten a népeket egymás-
tól olly mély bölcseséggel választotta el.

Az eddig mondottakból könnyen észrevehetői, hová
célozok. Én a külföldi nyelveken! beszéd kártékony
divatát akarom magyarjaink közöl kiküszöbölve látni.
Eszméljünk föl valahára, és lássuk át, hogy bennünket
ezen divat romlás felé visz, és kivált a közénk be-
rontott német nyelv meghozza ránk a végpusztulást.
Mennyit ártott nemzetiségünknek a német nyelv, be-
szélik történeteink, és láthatjuk mai nap, midőn egész
levegőnk meg van telve németséggel, s ellene minden
ovószereket megkísértünk, de többnyire sikeredenül,
mert épen arra gondolunk leghanyagabban, mi legerő-

sebb terjesztője a ragálynak: a beszédre. A német nyelveni csevegés szeretete bennünket az elnemzetlenedés örvényéig vitt. Vannak, kik azt gondolják, hogy lyabb időbeni felébredésünk alatt mindent megtettünk a magyarosodás emelésére, és nincs többé mitől félni: de én más véleményben vagyok, s azt hiszem, hogy, míg társalgásainkból a német nyelvet ki nem irtjuk, míg olly sokan lesznek, kik magyar létökre olly örömost beszélnek egymás közt német nyelven, és e nyelv szükség nélküli használatát nemzet elleni bűnnek nem érzendik, addig sok ok van aggódni a magyar nemzet fenmaradásáért.

A német nép, mellyel még Géza vezér és szent István király korában összesógorosodánk, s mellyet hajdan fegyvereinkkel tudtunk féken tartani, mívelt-ségével és míveltsége által nyelvével hódíta meg bennünket, annyira, hogy szinte magunkról is megfeledekezésnek. Hajdanában sok állott ellent az elnémetülésnek. Nagyobb számmal valánk, és minden szorosabb politicalai egybeköttetés nélkül a némettel; népünk közelebb az eredeti, el nem korcsúlt, s Európában egészen idegen és külön álló magyar sajátságokhoz; fejdelmeink magyarok voltak, az udvari, kormány- és hadi nyelv magyar. Később mind ez változott. Kormány-nyelvünk állandóan latin lón; német, szláv, olasz befolyás váltogatták egymást ügyeinkben, utóbb pedig fejdelmeink szakadatlanul németek lévén, három száz év óta gyakorolják ránk német befolyásukat; Zápolya óta Magyarországon nincs magyar udvar, mellynek fényében az előkelőbbek csillogni szeretnek, s melly-

hez szokásokban és nyelvben olly könnyen alkalmazkodnak. Bécs városa szívott magához mindent, a mi közöttünk születés, gazdagság és hivatal által kitűnik. Német kormányunk az elnémetítés elvét századok óta rendszeresen folytatja, és ha II. József korszaka, mellyben e fejdelem egy csapással akarta végrehajtani, mi hosszú idők óta előkészítették, fel nem rázza e nemzetet, és az 4823-ki erőszakos katona-állítás és adószedés olly viharossá nem teszi az 4825-iki országgyűlést, hol egy-két lángszellemű férfiú az újra x elaludni készülöket fel nem riasztja, s figyelmessé nem tesz bennünket, miképen a nemzetiség sokkal félthetőbb kincse a népeknek az alkotmányoknál, azóta talán vége volna minden reményeinknek, a magyar nemzetiség jövő felvirágzása iránt. Az utolsó száz év alatt nagy lépésekkel sietett nyelvünk az életből enyészni. Alig volt fejdelmünk, kinek országlása alatt olly nagyot súlyedt volna nemzetiségünk, mint Mária Terézia németséghez édesgető és Bécsbe csábító, szoktatgató szelíd kormánya idejében. Altató hatása volt nemzetiség tekintetében I. Ferencz hosszú országlása is, kivált 4842-től 4825-ig. Hasznos ellenben II. József villanyozó időszaka, melly fölkelte az ellenhatást, és hasznos jelenleg uralkodó V. Ferdinand országlása, melly alatt nyelvünk visszahelyezettett törvényes uradalmába. E derék fejdelem csaknem mindent megtett, mi tőle függ, s uralkodása alatt ki van mutatva az ösvény, mellyen haladnunk kell, ha nemzet, ha magyarok akarunk maradni. És ezért áldás Ferdinand király életére és örök fény nevére! Ő az

idegen nemzetiségek bár jogtalan és még is erőszakos követelései daczára, nem tartózkodék a magyarodás zászlóját kezébe venni, és mintegy hallgatag kimondani, hogy ezen jelben győzni fogunk. Dicső pálya áll előttünk, a nemzeti ujulás és a magyarság megszilárdításának nagy pályája! Azonban azt célra vett zetőleg más módokkal fogjuk megfuthatni, mint a mellyeket Mária Terézia idejében és azóta nagyobb részint használtunk, és még ma is igen észrevehetőleg használunk.

Ma már sokan vagyunk szigorúak abban, hogy hivatalos ügyeink nemzeti nyelven folyjanak. Szép, és a legnagyobb méltánylást érdemlő lelkesülés! De fájdalom, e hivatalos magyarság még korán sem minden, a mit tennünk kell, s a nemzeti becsület tennünk parancsol. Nekünk a magyar nyelvet élet nyelvévé kell tennünk, azaz olly nyelvvé, melly társalgásunknak, egymás közti legbizalmasabb eszmecseréinknek szívünk legbensőbb érzelmeinek, legmelegebb ömledéseinek egyedüli tolmácsa legyen. Hivatalos nyelvünk századokon át latin volt, de azért társalgási nyelvünké, élet nyelvévé nem tudott lenni, nem csak azért, mert holt nyelv volt és hölgyeink nem beszéltek, ték, de azért is, mert általában a meghatározott formákhoz tapadó hivatalos feszesség maga nem bir nyelvnek olly hajlékonyságot, és ennél fogva olly varázserőt adni, hogy azt a könnyű társalgás és a szabadabb élet is örömet fogadja érzelmei és eszméi magokat korlátoztatni nem szerető közlésére. Pedig a társalgás s általában az élet az, hol a nyelv cso-

datékony hatást gyakorolhat a nemzetre. Nyelvünknek élet nyelvéné kell lennie, azaz minden szóbeli foglalkodásaink közt, és kivált a két nem közötti társalgásban használtatnia, ha vele és általa magyarságunk megszilárdulását óhajtjuk. De fájdalom, éppen e tekintetben kétségbeejtőleg szomorúan állunk.

Neveltetésünk nemzetiség tekintetében szegényítőleg fonák. A felsőbb osztályokban régóta nagyobb gond van arra, hogy a gyermekek mindenképpen inkább, mint magyarok. Nem tagadhatni, hogy újabb időben a magyarság iránt némi figyelem ébredt a felsőbb körökben is. A csecsemőt magyar dajka környezi és pár évig nem beszél s alig hall egyebet magyar szónál. De mikor kinőtt a dajkaölből, nevelő kezeibe jut, s ezentúl háttérbe tolatik a magyarság, s a gyermek nemzetietlen gondolatok és érzemények körébe lép. Tanul németül, francziául, angolul. Ezen nyelveken csevegő játszó társak veszik körül, minden ismeretet idegen nyelven szerez meg. Magyar állapotról, a nemzet fnult és jelen viszonyairól, magyar irodalomról, alig hall valamit. Silányul előadott rövid magyar történet s a nevelés vége felé egy kis magyar törvény, mind az, mit a haza érdekeiről tudnia szabad. Legtöbb idő a külső míveltség megszerzésében vész el: lovaglás, úszás, táncz s több ilyenmű hasznos, sőt mondhatnám mind inkább gyávuló és férfiatlanodó korunkban szükséges, de nem legszükségesebb és főbb dolgok, miket az előkelők gyermeke tanúi. Ezt követi egy kis futólagos külföldi utazás, mellyből megtérvén a főrangú úrfi, megnyílnak előtte

a szóban, gondolatban, érzésben teljesen nemmagyar vagy épen magyarellenes társalgási teremek s ott keresi rendeltetésének mintegy végcélját. Az így nevelt és illy körülmények közt élő ifjú férfi aztán törvényhozó leszen, és családi pártfogások által ez aristocratiai országban nagy hivatalokra emelkedik és tartja az ország kormányrúdját. Ha pedig leánygyermek, kinővén a német és francia nevelőnek kezeiből, kik valóságos öldöklő angyalai a magyar életnek, férhez megy, anyává leszen, polgárokat nevel a hazának, fénye és csillaga a társalgási köröknek a nélkül, hogy lelkében csak szikrája is élne a nemzeti-ségnek. Illy egyének vezetik aztán az ország kormányzását és teremtik a fentebb körökben! társalgást. Sok ekként elhibázott nevelésű férfi és hölgy újabb időkben öntudatra ébredve vagy egy-kettő szükség által is kényszerítve, igyekszik kipótlani, az elmulasztottat, 24—30-dik éve körül tanulja szorgalmasan a magyar nyelvet, és ügyekezetében sokszor nincs is hiány, bámulandó sokra viszi a mit magában föltett, de hiába, mit a gyermek e tekintetben elmulaszta, az a felserdült vagy megállapodott korban visszaszerezhetlen, vagy csak századiknak, ki nagyobb szellemerőkkel született sikerül. A nemzeti sajátságokat érzésben és gondolkodásban, vágyban és reményben, mellyeknek alapja a gyermek fogékony keblébe nyomulhat csak, a felserdült kedély nem képes többé úgy élfogadni, hogy vele vérenek minden csepje elteljék. Azon idegenszerűséget, mit a gyermek gyenge korában magába szívott, legtöbb egyénnel semmi

emberi eszközökkel ki nem lehet többé törteni. A nemzetiétlenség jelei kiütik magokat az illy ennek rokon és ellenszenvain, vágyain és érzésein. A“ kik pedig még később sem ébredtek öntudatra, hanem maradtak, miket belőlök az elferdített nevelés csinált, azok egy részről a legszánandóbb lények, más részről pedig Valóságos csapásai a magyar nemzetnek. Az illyen aztán magyar épen nem, de nem is német, francia vagy angol, hanem keverék mindenből; minden csak félig, semmi egészen. Az illyeneknek hazafiság, nemzetiség nem érzett, nem értett eszmék Közönösek a hon legszentebb ügyei iránt és a nemzet nyer bennök egy nagy jellemtélen táborot nem csak a nemzetiség, hanem még a magyar alkotmányosság romlására is. Olly táborot, mellynek emberei csak önhasznokat, jólétüket és hiúságokat tartják szemei előtt, kényelmeket, gyönyöröket vadásznak s hivatalért, nemhogy általa használjanak, I hanem, hogy benne csilloghassanak, feláldoznak mindent, mit más szentnek tart: erényt és férfíui becsületet. És ime e táborból kerül ki politicali hitszegőink, czimvadászaink, rangéhezőinknek, hanem mindnyája, de nagyobb része. Mi gondja annak Magyarország felvirágzására és jólétére, ki maga nem magyar? Csak őt érje fény és jólét, megnyerte az életnek legfőbb kincseit, mellyeket magának képzelni tudott. Azon szent érzelem, melly a hazafi keblén keresztül remeg, midőn a közvirágzatot látva magának azt mondhatja, e nemzeti emelkedésnek egyik parányi előmozdítója én is voltam, én is vetettem el egy pár magvat, mellyet az idő kikeleszte, virulásra hozott és most is-

ten olyan szép áldása van rajta, e mondhatlan édes érzelem, nem lakja az ő kebelét; hazafiúi erény, a népe boldogsága és dicsősége feletti kék és öröm, mind ezek neki ismeretlen dolgok.

E sötét kép, melyet az élet után ábrázoltam, nem csak a felsőbb, hanem némi módosítással a középrenduekre is illik. Annyira meg van még a nemesi osztály is e részben mételezve, hogy egész megyéink vannak, melyekben a német társalgás tartozik egyedül a jó hanghoz és tartatik műveltségnek. Ennek oka itt már nem annyira a nevelésben fekszik, ámbár ez is, kivált a nő-nemé, nagyobb részben főnök, hanem inkább azon gyarlóságban, miszerint a középrenduek a főbb renditekhez (igyeksenek alkalmazkodni, és gyakorta a nevelésig utánozzák ezek módját^ szokásait és divatát, mely külföldi jellemű lévén, a külföldi eskedés, uriság és műveltség bélyegének vétetik. Mivel hogy uraink magyartalanok, az alantabb rendűek is magyartalankodás által ügyeksenek úri létüket bebizonyítani. E törekvés száz apró dolgokban nyilvánítja magát, de a melyek mind nem olyan kártékonyak, mint az idegen s ezek közt a német nyelvvel élés. Ezen német nyelv honossá tette magát még szegényebb nemesi házaikban is, és mintegy vérünkbe olvadt, annyira, hogy sok nevezetesebb jóink, szónokainknak nagyobb része, ha bizalmasabban akar egy mással szólni, német nyelven beszél. A baráti szív e nyelven nyílik meg a barátoknak, a szerelmes pár e nyelven magyarázza egymásnak keble legforróbb érzelmeit. Tehát olyan mélyen süllyedtünk, hogy

magyarjainknál a bizalom, barátság és szerelem nyelve sem magyar többé annyira, hogy épen szívnyelvünk lett idegen! Azt hiszem, ennél nincs sem kiáltóbb sem szégyenletesebb jele elfajulásunknak. Nekem legalább sok évek óta valódi-gyászharangszózat ez, melly népem haldoklására emlékeztet. Mert gondoljuk csak át e nemzet jövődjét, mellynek fiai ennyire el tudták feledni, hanyagolni és megvetni azt, mi a nemzeti lét föltétele. Az apa fiába, egyik nemzedék a másikba oltja át az elnemzetlenülés vétkét; elenyésznek lassanként a nép sajátosságai, a nemzeti emlékezések, szokások, egész gondolkodásmód; utóbb senki nem ismeri azokat többé, és észrevétlen egy egészen más természetű, jellemű és nyelvű nép áll a kidőlték helyén. Valljon nem megdöbbenő - e azon tűnemőy, hogy nálunk a történeti ritkaságok, a régi magyar emlékek iránt nincs e nemzetben kjtűnő figyelem? hogy történetírásunk nagyobb részint parlagon hever, hogy, mint Kölcsey mondá, „nem viseltettünk tisztelettel valamely emlék iránt, melly a régiségből reánk áhaljött, s a nemzet hagyományai kebelünk bűnös elhülésében lelték sírjokat“ sokan közöttünk, kiket nagy hazafiaknak kiált a hír, nem eszmélnek a nagy veszélyre, melly bennünket az idegen nyelv által fenyeget, nem látnak elhatalmazásában legkisebb bajt vagy kárt, s elégnék hiszik tudni a hazai nyelvet, ha nem beszélük is, sőt eléggé őszinték meg is vallani, hogy nekik természetesebben jó és jobban esik, ámbár született magyarok, német nyelven társalogni baráti és kivált hölgyek körében. A németség ezen megfog-

foghatlan pártolói és ön magokról vétkesen megfelelkező terjesztői előtt én bizonyosan nem leszek próféta kinek ígéit figyelembe vegyék, azért az általok bálványozott népnek, a német nemzetnek egy nagy íróját beszéltetem itt számokra. Hallják meg ennek szavait és okuljanak ha még képesek. „Az anyanyelv iránti tisztelet abból tetszik meg — így szól a nagy történetíró Heeren — ha azt a nemzet mindenütt használja, hol csak használnia lehet. Az idegen nyelvnek önkényes és szükség nélküli használata mind annyi megvetése a nemzeti nyelvnek. Azon német, ki francziául, angolul beszél, beszéde alatt megszűnik német lenni. Neki francziául, angolul kell gondolkodnia, ha csak iskolás gyermekileg nem akar beszélni. Ha ilyenek csak szempillantatig történnek is, a sokszor visszatérő pillanatok utóbb szokásá válnak. A nemzeti nyelv becsületévái annak mivelődése, mely a fennmaradás egyik főeszköze, szoros kapcsolatban áll. Lehetetlen, hogy valamely nyelv alább szálljon, vagy kihaljjon, meddig a nemzet színe használja, meddig mivelésében a nemzet első rendű elméi fáradoznak.*) Ezeket íme német monda, kinek nincs oka nyelvét félteni, mert kiterjedt az a világ minden részeire. Ellenben mit mondhatunk mi magyarok, kik bár legtöbben vagyunk hazánk idegen nyelvet beszélő lakosi között, de a némethez képest csak maroknyi nép, körüláradozva idegen elemektől, s azonfölül oly nép, mely

*) Heeren: Ueber die Mittel zúr Erhaltung dér Nationality besiepter Völker. Vaterländisch. Museum, Hamb. 1810.

idegen formákba könnyen átolvadó, idegen szokásnak, külföld majmolásának könnyen engedő volt mindig.

Voltam nem egyszer tanúja ország és vármegyegyűlésen olly jelenésnek, hogy a szónok a szív és ész minden fegyverével, az ajak elragadó, elcsábító hatalmával tartott beszédet a nemzetiség és nyelv ügyében és a másik perczben, beszéde végeztével, midőn leült, szomszédival a szőnyegen forgó tárgy felett német nyelven folytatta társalgását. Mindennapi tünemény közöttünk férfiakat és hölgyeket együtt németül társalognak látni, kik jól, gyakran jobban beszélnek a magyar nyelvet a németnél, sőt nem egyszer, falusi körökben kivált, tapasztalhatjuk, hogy a magyaréi jól beszélők rosszul beszélt német nyelven társalognak. E tekintetben egész vérünk és gondolkodásunk meg van romolva és még eszmélőbb embereink, még Íróink nagyobb része sem érzi többé az idegen nyelvvel élés kártékonyosságát és ferdeségét. Német nőt hozunk a házhoz annak reményében, hogy megmagyarosítjuk, és reményeink olly gonoszéi megjártsanak, hogy nem hogy a német nő megmagyarosodnék, hanem mi magunk is elnémetesedünk mellette, és alapítói leszünk egy egész német családnak, szaporítván általok a házának azon idegen érzelmű fiait, kik közügyeink és nemzetiségünk iránt örökké egykedvűek, gyakran épen ellenséges indulatnak és kártékonyak lesznek. Semmi által nem törlesztetik el könnyebben a nemzeti sajtáság, úgy mond Wachsmuth, mint idegenekkel! házasság által. Ez által válik a kaukazi népfaj né-

gerré, mongollá vagy viszont, mit különben sem éghajlat, sem életmód nem képes eszközölni.

Ki hallotta a világ két legnagyobb népét, a szabad angolokat és, szabad francziákat valaha egymás közt más mint nemzeti nyelven beszélni? akár otthon, akár külföldön? Ezen nemzetek sem műveltséget sem tudományt a nyelvek egyedüli tudásában nem helyeznek, mint mi, kik ezen képzelt műveltségért elvetjük nemzetiségünket.

íme hazánk két jeles költője, a testvér Kisfaludyak, német nyelven leveleztek, és németül társalgának egymással. Egy nagy fia, szónoka és írója a hazának ki sokszor szólalt fel a magyarság mellett, egy ízben figyelmessé tétetvén a helyen kívüli német beszédre, egyenesen kimondá, hogy ebben semmit nem lát, s hogy a ki jól tud magyarul, az aztán beszélhet bár mi nyelven, azzal sem nemzetének, sem magának nem árt. Ha még illy férfiak sem bírják átlátni mint változtatja meg magyar természetünket ezen idegen nyelveni gondolkodás és beszéd, s mint szoktat a veszélyhez, mell yt ól irtóznunk kellene, akkor valóban el kell csüggednünk. Mert hiába minden ügyekezetünk, hiába íratott meg a törvény, miszerint Magyarországbanezentúl magyar az országgló nyelv, ez csak hivatalkodásainkban lesz némi erejű, az életben és a valóságban ezentúl is és mindig jobban a német nyelv fog uralkodni. Hiába bár mi üdvös törvények, ha emberek nincsenek azokat megtartani. Nemzetiségünknek sehol sincs védbástyája csak ön kebleinkben. Meddig magyarjaink vérében annyi német elem forr, int je-

lenleg, addig nincs semmi biztos jövendők. Semmi hatalom meg nem ment, csupán ön magunk. És korán se biztassuk magunkat, hogy egy pár évtized ótai föl ébredésünk, s úgy nevezett újjá születésünk megvéd az enyészettől. A külfölddel, kivált a nekünk legveszélyesebb némettel, útaink, gőzhajóink által napoként nagyobb összeköttetésbe jövünk, mindig több német elem vegyül közénk. A gőzhajó-társasággal egy egész megkövesült német gyarmat települt közénk, melly mereven, inkább török, hogy sem nemzetiségünkhöz simuljon. Épen illy gyarmatítás történik, ha nem vigyázunk, a vaspályái társulatok által. A gyárok szaporodása, a kereskedés emelkedése, s általában az ipar mind annyi idegen elem csatornáit lesznek közöttünk, mellynek özöne csalhatlanul elborítand, ha ébren nem leszünk. Már a derék Hunfalvi Pál figyelmeztetett bennünket, hogy az ipartól nagy ok van féltetni nemzetiségünket, és ügykezzünk ellene felkölteni a nemzeti szellemet*). Nagy vigyázattal kell lennünk a honosítandók és azokra nézve is, kik hazánkban nagy birtokokat vásárolnak, mert ez úton saját honföldünkről is kiszoríthatunk.

A távol francziától vagy angoltól, kiknek nyelve szinte igen terjed köztünk, nem féltsem nemzetemet, nem a köztünk élő tót, oláh nép nyelvétől. Ez utóbbiak nem haladják meg a magyar népet míveltségbein de féltsem a némettől, melly mint nemzet is tőszomszédunk, melly legnagyobb városainkba fészkelte ma-

*) A Kisfaludy-társaság Évlapjaiban.

gát, s ott mind annyi bástyákat képez a magyar elem ellen, és féltem főleg azért, mert nagy műveltsége csáberővel bír. Ezen német műveltség az, melly oly felette ragályos és vészhozó nemzetiségünknek. De félre ne értessem! Távolról sincs szándékomban a német ellen hazámfiában gyűlöletet gerjeszteni. Nem gyűlölünk kell a németet, hanem óvakodnunk tőle, mert nála nincs veszélyesebb elem nemzetiségünknek. A német nép mint nép is tiszteletet érdemel, de még nagyobbat műveltségeért. Becsüljük őt, tanuljunk tőle, ügyekezünk ismerni kivált tudományos kincseit, de ne ügy, hogy miatta elhanyagoljuk nemzetiségünket. Barbar nem vagyok, hogy a műveltség ellen buzogjak, de véteknék tartom, ha valamelly nép önléte árán szerez műveltséget, midőn a műveltség a nemzetiséggel nincs ellentétben, sőt ha a nemzetiségben nem alaposik, nem is valódi hanem ál műveltség lesz és marad. Siquan tartják miveletlenségnek németül, akár beszélve akár írva, egész a nyelvtani hibátlanságig nem tudni, és hányán vannak ezek közül, kik a hazai nyelv tudására kényesek volnának. Hallgassuk csak politicalai szónokainkat, papjainkat és színészeinket, hogyan beszél ezek nagyobb része magyarul; ha a művelt angol és francia illy hibásan vagy illy gyakran nyers kiejtéssel és vidéki széjjárással beszélne, meg nem menekednék a hallgatóság gúnyaitól és a keserű kinevettetéstől. És a magyar gróf vagy báró, szónok vagy pap stb. nem szégyenei ügy beszélni mint cseléde. Mindent kell az embernek tanulni, ki műveltséget igényel, csak nyelvét nem akarja tanulni a született ma

gyar, azt híven, hogy az magától fog jőni. Hányan fáradsnak közöttünk évekig, hogy jó francia kiejtést és hibátlan beszédet tegyenek tulajdonukká, kik egy napot nem szántak e tekintetben a magyar nyelvre. Ez oka aztán annak is, hogy sokan hiszik és beszélnek, miképen a magyar nyelv szegény, hogy magokat rajta jól kifejezni nem tudják, holott ők maradtak szegények, mert a becses kincset nem iparkodtak magoknak megszerezni. Ez utóbbi szavaimat ne értsék magokra azok, kiknek neveltetése szülőik vétke miatt fonák volt, és később ön szorgalmuk által ügyekeztek nyelvünket megtanulni, de nem vihették tökéletességre. Ezek tiszteletre méltók, bár mi hibásan szóljanak is nyelvünkön, fa ilyeneket a világ minden kincséért sem szabad gúnyolnunk, sőt a legnagyobb dicséretet és buzdítást érdemlik magyarosodásukért. Magyartalan neveltetésük szülőik vétke volt, nem övék. Az ilyenek csak bátran beszéljenek ha rosszul is magyarul eleinte; hibás beszédüknek épen olly nagy mértékben van okunk örvendeni, mint nincs született magyarjaink durva szójárású és nyelvtani vétkekkel teljes beszédeiknek. Amazok a magyarság gyarapodásának ezek ellenben hanyatlásának jelentői. Beszéd miveli magát a nyelvet is, és sokak használata által lesz az hajlékony, gazdag, könnyű. Egyes ember, bár mi dús szellemével és kedélyével bírjon is népének, sem nem találja fel a nyelvet, sem nem csinálja. Csak a közös használat adja meg annak az életet és tolékonyságot, csak az élet teszi elevenné. A leírt szó halott, mellyet csak az ajak támaszhat életre.

Magunk vagyunk okai elsüllyedésünknek, s magunk lehetünk csak visszaállttól a nemzet újjá születésének. Sem fejedelmek, sem kormányok nem kényserethetnek elfajulnunk, ha magunk nem akarunk, és szuronynyal senki sem erőszakolhat ránk idegen nyelvet, mint Sopron egykori lángeszű követe mondá. Azért istenért ébredjünk fel valahára, és ne feledjük el, hogy magyarok vagyunk és azok akarunk maradni. Ne feledjük, hogy a magyar nemzet egy kis sziget a népek óceánján, mellyet idegen elemek világtengere csapkod, s egy felzúdult vész könnyen eltemethet, de nem olly bizonyosan, mint a csendesén és észre is alig vehetőleg áradó özön, ha csak szívünk minden dobbanása, eszünk minden gondolata nemzeti irányt nem vészén és összevetett vállakkal, a legnagyobb egyetértéssel sziklafalat nem ügykszünk rakni, melly daczoljon a fenyegető vészekkel, és ne engedje a csendesén harapozó kártékony elemet nemzetiségünk bástyáit aláásni. Főfigyelmünk legyen gyermekeink nevelésére. Távoztassunk tőlök minden idegent, kivált németet, mint addig, míg a nemzeti szívök s lelkükben kiirthatlanul meg nem gyökerezett. Isten a gyermekornak adá a legnagyobb fogékonyságot a nyelvtanulásra; ne vesztegessük e megbecsülhetlen adományt idegen nyelv tanulására, hanem őrizzük meg a hazai nyelv számára. Őrizzük gyermekeink szívében mint Vesta szent tűzét a nemzetiség szikráját. Magunkban pedig tegyük fel, soha meg nem tőrendő fogadással, nyelvünkön szólni mindenütt, hol csak kikerülhetlen kényszer mást nem parancsol; őriz-

zük azt, mi magyar és nemzeti, minden jelekben, felírásokon, címereken, zászlókon, és soha egy perczig se feledkezzünk meg vérünkről, nemzeti becsületünkről; ismerjük múlhatlan kötelességnek mind azokat megtartani, és unokáinknak sértetlenül átadni, mit apáink a magyar faj virágzatára sok áldozattal szereztek, megőrzőnek és nekünk örökségül hagytak. Becsüljük meg magunkat, legyünk büszkék, hogy magyarok vagyunk, tagjai isten“ egyetlen népének Európában, és egyetlennek talán a földtekén, eme testvértel en Phoenixnek, melly csak ön magából nyerhet életet, melly annyi balszerencse közt ezred éven át magát és szabadsága“ nagy részét fenn bírta tartani; olly nemzet, inellynek tündöklő múltja volt és nagy jövőndője lehet. Illy nemzetnek, mellyben századok vészeivel megküzdött és edzett erő volt és van, az emberiség“ ügyéért és érdekében is fenn kell maradni, és illy nemzet tagja lenni becsület Nemzetiségünk álmos sülyedéséből újra fölébredvén, használjuk ez időpontot, melly kétségtelenül utolsó és eldöntő, mik maradjunk jövőndőre, magyar és független nép-e vagy mind nyelvben és szokásokban, mind polgári szerkezetben a“ németnek szolgája? Akarjunk lenni magyarok szívben és szóval és egészen, nem úgy mint eddig külföldieskedő korcsok, hanyagok, egykedvűek és elfeledkezők minden iránt mi nemzeti. Győződjük meg, hogy a külföldieskedés természet elleni bűn és a“ nemzet fölségsértése.

Sokan nem fognak engem megérteni, feleslegeknek tartandják szavaimat és késő figyelmeztetésnek, midőn

a buzgalom a magyar nyelv iránt olly észrevehető. Ez engem nem fog meglepni, mert fájdalom, nem kevesen vannak köztünk, kik érzelme és gondolkodása nemzetiség tekintetében gyökerestül meg van romolva. Az illyenek hidegek a nemzetiség iránt, nem tudják érzeni és megfogni azon szívszorogató, csillapulni nem tudó, örökké éber rettegést, melly jobbaink keblét aggasztja e nemzet jövődjé iránt. Altalok megértetni olly hiú remény volna, mint vaktól színek megkülönböztetését várni. Figyelmeztető szavaimnak nem is tőlök reményiek sikert, hanem azoktól, kiket születés, neveltetés, ajak által valódi magyarok lévén, testvéreimnek nézek, kiket látnom, velők jobbot szorítanom olly jól esik, találkozzam velők bár hol e hazának földén, kiknek erében magyar vér lángol, de ámulatban élnek, mint ha az utolsó országgyűlési törvény óta minden meg volna téve nemzetiségünk és nyelvünk megszilárdítására. Ezekhez emelem szavaimat, hogy ébren legyenek, mert az utókor bírószéke előtt ők lesznek felelősek egy népfaj elenyézteért, mellynek halálát a történeti Musa csak gyalázattal és rémképül fogja feljegyezni a magokról bűnösen megfeledkező nemzetek számára.

Bajza.

A m..... i síkon.

Mióta elváltam édes szeretőtől,
Velem volt emléke, szünetlenül velem,
Valamint a három napkeleti királyt
A csillag, úgy kísért engem a szerelem.

Hagyj el most, szerelem, hagyj el, szép csillagom!
Nem neked való hely ez a hová értem,
Vagy ha el nem maradsz, fátyolt vetek reád,
Hogy szembekötte jőj át a csatatéren.

Csatatér ez a sík, szent csatának téré,
Mert a szabadságért harczolának rajta.
Oh árva szabadság, haldokló kezedből
Undok árulás a fegyvert kicsavarta.

És a hősek, kik itt a hazáért vívtak,
Hazátlan bujdosók, földönfutók lettek,
És a latrok, kik a hazát elárulták,
Urak lőnek, — oh szív, szívem, ne repedj meg!

Tavaszi délután, verőfényes idő,
Az égen kis fehér felhők úszdogálnak;
Hattyúsereg tán e felhőcsoport, vagy a
Hősök szellemei, kik itt elhalának.

Csend van körülöttem, tűnődöm, tűnődöm . . .
De mit állok még itt? mért odább nem megyek?
Végzém a mit kélle: elmaradtam legszörnyűbb
Átkomat s elsírtam legszentebb könnyemet,

Petőfi Sándor

Adó.

Non possum scire, an omnibus profuturus sim,
quos admoneo. Illud scio, alicui me profuturam,
si multos admonuero. Seneca.

Ha megadja-e isten emunk, hogy a közteherviselés törvénybe menjen a jövő országgyűlésen? A ki e kérdésre megnyugtató bizonyos választ mondhatna, sok hazafi gondot háraitana le a becsületes magyar kebelről. — Én nem mondhatok, sőt, ha megfontolom a körülményeket, inkább hiszem, hogy nem, mint azt, hogy igen, s ha lecsillapítva kétkedéseimet, reményre kényszerítem telkemet, legfeljebb valami országos pénztár képe lebeg szemeim előtt; mire a köz és közös teherviselés tragicomicus álarczát függesztendi a szűkkeblűség álnokúl. De istent a magasban, az igazság sugallatát a szívben, s a népet, a terhei alatt görnyedőt, és a hazát, melly szabad, biztos és dicső jövődőért eseng, nem lehet elámítani. A csomó ez által nem lesz megoldva. Hogy pár évvel előbb, vagy pár évvel utóbb a magyar ne-

messég adózni fog; hogy viselni fogja együtt a néppel az ország minden közterheit, az kétségtelen. Az adómentesség koldus szabadalma már sok időre fenn nem tartható. Ellentétben isten igazságával; ellentétben a keresztény polgárisodás szellem-uralmával, ellentétben a nép millióinak érdekével, ellentétben az ország létezésének legelső postulatumával, e koldus szabadalom kirí az életből, mint zöld lomb közl a száraz ág, elasztottan, táplálék nélkül, támasztalanul. Le kell nyesetnie, le keli nyesetni okvetlenül. A kérdés tehát nem a körül forog; hiszen-e az adó kötelessége közös mindnyájunkká!, mert ez kikerülhetlen; hanem a körül ad ózzunk-e, avvagy megadóztassunk. Az első azon elvet mondja ki, hogy terhet ne róvjon senki reánk, mint csak mima-gunk. És ez — miután adó nélkül közállodalom fenn nem állhat — a szabadságnak, az alkotmányos életnek jelleme; a második azon elvet foglalja magában, hogy az adót más rovandja reánk, és ez a szolgálásnak bélyege. És én, kinek a polgári szabadság földi religióm; ki mint önlételemről, úgy meg vagyok arról is győződve, hogy e sokat hányatott nemzetnek a polgári szabadság közönségessé tétele nélkül jövendője nincs, ki tehát, mint a pokol tornácának rabjai az üdvezülés perczének olly égető vágygyal nézek elébe a napnak, mely e hont a közös polgári szabadság keresztvizével megváltsa az enyészettől, mely aggodalomba merülök, ha meggondolom, hogy az adómentesség koldus szabadalmáhozi botor ragaszkodás leszen a kőszirt, mellyen nem csak a

polgári szabadság közönségessé tétele hajótörést szenvedhet, de még az is, mellyet bírunk megtörhetik; és e hon, mellyet a bánat fájdmával olly hön szeretünk, kitöröltetheik az alkotmányos nemzetek sorából a nélkül, hogy Összedőlendő állodalmi épületének romjain, az európai nemzet-család bánatos rokonszenve feltámadás reményeit építhetne többé.

És ha e szomorú jóslat beteljesednék, ki lesz az, ki legtöbbet, ki mindent veszít? A nép talán? melly az alkotmány veszteségét nem érezendi, mert az alkotmányból ki volt tagadva, s a ki mit nem bírt, az. el sem vesztheti? A nép, melly e cserével anyagi jólétben még nyerhet talán? — Oh nem; hanem a nemesség az, melly egyedül, melly mindent veszíthet, mert az alkotmány minden malasztja csak az övé volt.

Ti, kik amott a másik táborban a „conservatismus“ bitorlott fügelevelével takargatjátok meztelenségeket, kik minket, ha szabadságért, ha polgári jogokért esengünk a nép számára, arról gyanúsítotok, hogy meggondolatlan utánzási vágygyal akarjuk nivellálni a nemesség minden előjogait, halljátok meg; miként gondolkozom én a nemességről. Én, ki minden gúnynak, minden vádnak, minden gyanúsításnak, mit évek óta pártunkra szórtok, nagyobb fél részét gyöngé vállaimon hordozom; én, ki főieméit fővel mondhatom, hogy toliamat a political hypocrisis tintájába nem mártám soha; ki ellenségeskedéseket megszokám: engeszteléseket nem keresem, őszintén fogok nektek szólani, mint szolandók az örök bíró előtt, midőn gondolatim rejtelseit számon kérendi.

Én a nemességről ekként gondolkozom: A nemességet közel egy ezred év históriája, közel egy ezred év alkotmányos élete e nemzet léteinek talapzatává szentelve fel. — A magyar nevet,— e jövővény maroknyi nemzetiség nevét — ő személyesítette Európa királyai, Európa népei előtt. Ő írta be a magyart ezen világrész nemzeteinek aranykönyvébe, mellyből ezred év viszontagságai sok arany betűt kitöröltenek; de azt nem, mellyet belé a magyar nemesség férfi karja írt. — Ő vívta első sorban ez ország léteinek harczeit, midőn külhatalom özönlött reá; ő volt a fenyegetett Európának táborszeme századokon át. És e vész és viharok daczára bár sokszor az üdítő álmot, s ügy szólván még a szerelem kéjeit is örökké csak fegyverben élvezé, átültette mégis Magyarhon földébe a századok során feltűnő epochalis eszmék növényeit. A keresztény hittől kezdve a vasútakig nem volt egyetlen eszme, Európában uralkodásra emelkedő, mellytől a magyar nemesség elzárkózott. Lett legyen nagy igazság, lett legyen nagy tévedés, csak ha epochalis eszme volt, honunk évkönyveiben feltalálható. A magyar nemesség, mindig megértette az európai nemzet családdali azonosulás föltételeit. Hogy Magyarország lett, hogy Magyarország van, az ő műve. Talán másképen is lehetett volna; de meglehet máskép már rég nem volna; kérdés, mellyet isten sem fejt meg többé; elég, hogy Magyarország létele a magyar nemesség műve. És e teremtésnek, e fenntartásnak ezredéves munkája közben a magyar nemesség az, melly jármot túrni nem

tanult soha; melly a szabadság aranyfonalát kezéből egészen kirántani nem hagyta soha; mellynek köszönhetjük a büszke öntudatot, hogy Magyarhon az absolutismust, a korlátlan monarchiát el nem fogadta soha. Vértzett, szenvedett, vonaglott az irigy hatalom körmei s az ármány kigyógyűrűzetei közt; de az alkotmányos létet elvenni nem engedte ez országtól soha. Igaz, — oh fájdalom! hogy igaz — az alkotmányos életet nem a népnek, hanem csak magának kaszt-szerű előjogul szerzetté s tartotta meg; ez bűn, mellyért enyészettel s nemzethalállal lakolhat, ha, hogy nem okúí, a míg lehet; de az mégis magasztos látvány, hogy ez ország, mióta Magyarország, absolut monarchia nem volt soha. — Egyetlen példa az európai continensen. A lefolyt ezredév történetében Európa . száraz földén egyetlen egy nemzet, egyetlen egy ország sincs, melly hasonló históriai emlékkal dicsekedhetnék. És ez a magyar nemesség műve. — Minő kiolthatlan szabadságszeretet, minő törhetlen erély az, melly illy históriai emlékkal dicsekedhetik! Oltsad be oh magyar, ez örökké ifjú ezredéves csemetét a néptörzsökbe! Legyen egy élő fává, mind a kit Magyarhon földje táplál; törzsöké a nép, dereka a polgári középrend, lombkoronája a nemesség; de legyen egygyé, melly nemzetiség ege alatt a szabadság közös gyökerén szívja fel e honnak, egészen rabbá soha nem sülyedett földéből az életnedvet, — és a míg magyar lesz. Magyarhon korlátlan hatalmat uralni soha nem fog; Magyarhon alkotmánytalan szolgaföld soha nem lesz!!

Ekként látják én szemeim a magyar nemesség képet. És most kérdelek: lehet-e föltennetek, hogy mi e nemességet hazánk fentartásának tényezői közül kitörölni akarnék? Lehet e föltennetek, hogy mi, kiknek a história nem hiába íratott, hanem íratott, hogy tanulság könyve legyen, a szabadságnak s nemzeti erőnek azon magkövét, melyet a magyar nemességben ezer év históriája felmutat, szétzúzni akarhatnék, a helyett, hogy tenyésző erejét a közszabadság s nemzeti önállás fölnevelésére fordítanék? azt gondoljátok, hogy épen mi, az éber vigyázat emberei nem tudnék számba venni, mennyi ellensége van a magyarnak, épen mi nem tudnék számba venni, hogy felülről a birodalmi absoluticus kormánybefolyás, mellynek a „birodalmi egysége idegen lelkű hivei-pártosaivá szövetkeztetek, kívülről a határainkra nehézkedő éjszak-keleti hatalom gravitációja, belülről a zagyva népiségek mesterségesen szítogatott ellenszenvei, a magyar nemzetiségek s országállodalmi függetlenséget, mennyi tusával fenyegetik? Vagy azt gondoljátok, hogy mind ezt számba véve a védseregnek ép azon osztályát akarhatnék lefegyverzeni, melly annyi századon át egyedül is meg tudta védni az egyedül bírt magyar szabadság várát? Nem, uraim! nem; ezen gyanúsító hitegetést a magyar ellenzék nevében indignációval lököm vissza. Vagy senkit sem sújt a vád, vagy titeket sújt, titeket, kik a conservatismusta kormánypártisággal azonosítottátok, kiknek múltjából elvesztegetett nemzeti jogok, compromittált nemzeti érdekek gyász ravatala emelkedik, kiknek

jelenéből e gyász ravatalra egyetlen halovány fény-sugár sem hiill, melly titeket az alkotmányosság védeivé jejelne, titeket illethet talán e vád, kik a magyar nemesség jövődjének föltételeit vagy föl nem fogjátok, vagy nem akarjátok; kik azt, a mi a magyar nemesség szabadalmaiban feltartható van, a birodalmi egység idegen istenének készek vagytok dobni áldozatul, míg azt, a mi e szabadalmákban korhadt, és feltarthatlan nem akarjátok a nemzet istenének áldozni, miszerint legyen a nemzeti egybeforrásnak s a nemesség feltartható javadalmi conservatiójának váltságbére, titeket illethet e vád, de a pártot, mellyhez én tartozom, nem, mert e párt a magyar ellenzéki párt; a magyar ellenzék neve pedig, a szabadság-védelem, s alkotmány - fentartás emlékezetével ugyanazonos.

Nem, valóban nem, mi olly kábák nem vagyunk; hogy midőn szívünknek minden dobbanása azért ver, hogy hazánkban a nemzeti alkotmányos lét malasztjai a magyar nemzetiség alapján, minél többekre kiterjesztessenek, miszerint állodalmi szabadságunk eleven védfala minél tömöttebb legyen, midőn minden gondolatunk e vezér szempontból indul, minden törekvésünk e cél felé van irányozva; mondom, olly kábák nem vagyunk, hogy az alkotmányhoz érdekesség által füzendő honpolgárok sorainak szaporítását, ritkítással akarnék kezdeni; mi olly kábák nem vagyunk, hogy a szabadság létező elemeit kiirtsuk, s gyümölcsöt váljunk a magkő széttöréséből, olly kábák nem vagyunk, hogy a magyar nemzet alkot-

mányos önállását akarván biztosítani, a nemesség alkotmányos állásának csonkításával, absoluticus kormány-irányzatok kezére játszunk; illy fonákságot tenni nem fogunk, sőt bízunk istenben, ki a nemességnek erőt adott, ez országot ezer éven át az alkotmányos országok sorában fentartani, nekünk, ezen országfentartó küzdelem örököseinek, fog erőt adni a polgári szabadság közdhomokán minden illy fonákságot jövődre is megakadályozni, veletek együtt, ha nektek tetszik, de ellenetek is, hogy ha kell. Mi adni akarunk szabadságot, elvenni nem. Mi azt akarjuk, hogy a magyar nép minden osztálya szabad és alkotmányos legyen, tehát azt bizonyosan nem akarhatjuk, hogy a szabadságot s alkotmányosságot azon osztály is elveszítse, melly annak már birtokában van.

És ha meggondoljuk, hogy a magyar nemesség politicalai élete a magyar alkotmányos létet gyakorlatilag személyesíti, lehetetlen nem óhajtanunk, hogy olly állásban tartassák fel, miszerint képes legyen a népszabadságot önmagából kifejtetni, s azért az absolutismus ellenében meg akarjuk a nemességnél óvni mind azon politicalai súlyt, melly őt képessé tegye, hogy a magyar nép vezére legyen.

Az alkotmányos lét Magyarországon olly javadalom, mellynek egyedüli birtokosa ekkorig a nemesség volt; — elvenni tőle e javadalmat, annyit tenne, mint azt eszközölni, hogy alkotmány e honban ne legyen; — mi kezeink az alkotmány fájára fejszét vetni nem fognak soha; a mi feladatunk az, hogy a

nemességgel beláttassuk, miként az alkotmányos lét oly szellemi kincs, mellyben a testvéri osztály, egy osztályosnak részét sem kevesíti; sőt mindenikét neveli, mert biztosítja. De a szabadságot bírni kell, hogy megosztani lehessen; kormánynál szabadság nincs, kormánynál csak hatalom van.

Én számot vettem a körülményekkel; számot viszonyainkkal, mellyeknek körében, mint historaiilag adott téren, a magyar alkotmányos lét kifejtésének s biztosításának eszközölni lehet, s e számvetés azon erős meggyőződésre vezetett, hogy a magyar nemesség politicalai életének annihilatiója vagy egyenesen csatavesztésre vezetne, vagy legalább kétes kimenetelű forradalmak bizonytalanságába sodorna. Én borzadnék kockát játszani e nemzet jövődjével, mert megtanultam a históriából, hogy a forradalmak napjára gyakran a szolgaság hosszú éjjele következik; oly fegyver az, mellyhez csak a kétségbeesés folyamod hátik; kétségbe esni pedig csak annak szabad,, kinek már nincsen mit veszíteni; nekünk, bár sokat vesztenék, még mindig van igen sok veszteni valónk. Van nemzetiségünk, van országos lételünk; ebből és ezzel mindenünk lehet, nélküle semmi. Ezeket nem szabad kockára vetnünk; míg ezeket sajátunknak mondhatjuk, míg a nemzetiség s országos lét öntudata feszíti tette izmainkat: addig nem szabad a kétségbeesés lépteire botlanunk.

Országok jövődje nem talány, mellynek megfejtéséhez istentől ihletett jóstehetség kell; számtani feladat az, mellynek megoldására a nemzet histo-

riája s viszonyainak felfogása az ép értelemnek ele-
 gendő ismert mennyiséget nyújt; s azért én ezen adott
 számok alapján minden jósihletetségi affectatio nélkül
 merhetem állítani, hogy a ki kérdést teszen magának,
 minő tényezők által lehet magyar hon nemzeti s or-
 szágos léteit biztosítani, a magyar népet nemzetté,
 a nemzetet valóban alkotmányossá, s alkotmánya
 állal eiü^JtfXlszaBáddá, boldöggá-teiuiX annak a ne-
 mesSeg^ezer éves küzdelemben megedzett politicala ha-
 tá sát nem lehet, nem szabad a tényezők sorából ki-
 törölni, vagy kifelejteni. Én nem felejttem; s azért
 nemzetem jövődjé nem oUy képbén tűnik fel lelkem
 szemei előtt, mellyben a nemesség nincs, hanem olly
 alakban tűnik fel, mellyben a nemesség a néppel
 szabadságban egybeforrva, olyan mint testvérek kö-
 zött a hű első szülött, a család vezére, a háznak
 erős szegletköve, melly csak szeretet és bizodalom
 tekintetével találkozik; mellynek testvéri ereje az if-
 jabb testvérbe bátorságot, önbizalmat önt, melly elül
 megy a család harczaiban; melly a megtámadott
 közös ház legveszélyesb pontján örködik megtörhet-
 lenul; melly a gyöngébb testvért ápolva, nevelve,
 megállni tanítja a szabadságnak sikamlós terén; szó-
 val úgy áll előttem honom képe, mint mellyben a
 nemességnek egyedüliséget nem követelő, de erkölcsi
 ereje, s históriai súlya által tehetős befolyása képezi
 azon gyűjtő magvat, melly körül a közsabadság
 gyümölcse fejlődésnek indul.

És én az mondó vagyok, hogy a nemesség ezen
 tehetős befolyást saját magának úgy mint az országnak

összes javára fentarthatja; históriai állása, birtoka, gyakorlati alkotmányos képzettsége és ezer meg ezer viszony, mellyet századok ereje szőtt: a nemesség számára ezen ténylegesen túl nyomó political befolyást biztosíthatják, s biztosítván, mind azon előjogok fentartására is kilátást nyújthatnak, mellyek a nép erkölcsi s anyagi érdekeivel kiáltó ellentétben nincsenek; de csak egy föltétel alatt; s a föltétel az: hogy a nép iránt igazságos legyen; hogy idején korán le tudjon^azon szabadalmakról mondani, mellyek a népszabadság érdekeivel, mellyek az ország existenciájának tehetségével; tehát a nemesség saját léteinek tehetségével is kiegyenlíthetlen ellentétben állanak; mellyek tehát hosszú időre különben is feltartthatlanok, ideig óráig támogatva pedig, a belső viszályok olly szikráját rejtik magokban, mellyet a késleltetés eloltani nem képes, de lángra fogna gyújtani okvetlenül, lángra, melly hazánk jövődjét is megemészteti; de a nemesség political léteit, mind azon tekintélyes befolyással egyetemben, mellyet különben fentarthatott volna, fel fogná emészteni minden bizonynyal.

És ha kérditek, mellyik ezen veszélyterhes, ezen feltarthatam szabadalom? Kétkedés nélkül felelem: „Az adómentesség mindenek felett!“ Ennek feláldozásával a nemesség igen sokat megmenthet; ehhez ragaszkodásával mindent elveszít, a, nélkül, hogy csak ezt magát is, mellyért existenciáját veté koczkára, képes volna megtartani.

Mert hiában, uraim! az adómentesség olly képtelen állapot, mellyet tehetetlen conserválni. Istenért!

gondoljátok meg csak: állodalom, mellynek nélkülözhetlen, rendes mindennapi költségeihez épen azon osztály nem járul, melly annak legtöbb — ne mondjam minden — javait élvezi! Hiszen ez olly rendelkezlenes, olly abnormis kinövés, mellyet a polgári társaság teste nem tűrhet magán; a nélkül, hogy organismusát halálos fekélyek borítanák. Vagy talán azt gondoljátok: köztehermentesség által szerzetté a magyar nemesség e hont? köztehermentesség által tartotta fenn századokon át? Ez olly históriai hazudság, mellyet csak vagy a legvastagabb tudatlanság, vagy pedig a nemesség politikai existenciáját öngyilkolásra vezetni akaró machiavellismus vehet ajkaira. Hazánk közigazgatási gépezetének hajdani egyszerűsége rendes adót alig kívánt, ennek kellékeit a közjövedelmek kirendelt forrásai bőven fedezték; hanem a honvédelem volt a legnagyobb, ez volt a mindennapi folytonos áldozatot kívánó rendes közteher; és ezen közterhet nem csak hogy viselte a nemesség, sőt egyedül csak ő viselte; s a népet csak rendkívüli esetekben hívta fel segítségül. Ne is gondoljátok, hogy ezt valami nagylelkűségi hajlamból rendezte ekkép a nemesség, nem, hanem azon természetszerű ösztönből, minélfogva érezte, hogy politikai súlyt, hatalmat s uralmi előnyöket nem bírhat a statusban, ha csak a status fentartásának terheit nem veszi vállaira. A hérek soha sem lehetnek hatalmasok. Ezt érezte a magyar nemesség; magára vette hát kiválólag a közterheket; és ez volt az alap, mellyen hatalmának épülete fölemelkedett; míg ha a köztehermentességet

vett volna igénybe, s mégis hatalmat, jogelőnyöket s politicalai súlyt kívánt volna; nem hogy political súlyra emelkedhetett vala, de sőt existenciájának még csak nyomát sem látnok a história lapjain, mert jól rendezett statusban a köztehermentesség olly polgári lealacsonyítás színét viseli, mellyel hatalom együtt épen úgy nem járhat, mint nem lehet együtt sötétség s világ. Es íme hova jutánk! A körülmények megváltoztak; a status fentartásának mindennapi kellékeit, a nemesség hajdani közteherviselésének formái többé nem fedezhetik; és most ott állunk: hogy míg világszerte a polgári társaságok közterheiben csak a szegény, kinek semmie, még csak munkabíró karja sincs, csak a rabszolga, a béres eseléd, s a koldus nem osztozik, minálunk a koldus a béres cseléd, s a herczeg, gróf, báró és nemes nem viseli a közterheket! — De sőt annyira megyen a képtelén fonákság ama rendszere, melly elvül tűzte ki magának adót attól pedig nem szedni, kinek van; hogy mihelyt valaki a póriasság göröngyeiből értelmessége által kiemelkedik s honoratiórrá lesz; nem azt mondjuk neki: „Művelt okos ember vagy, tehát bírd politicalai jogokkal, használd eszedet a status javára! hanem azt mondjuk neki: „Művelt, vagyonos ember vagy, tehát ne adózzál!” Ellenben ha valamelly született adómentes annyira elszegényedik, hogy más földét lenne kénytelen robotba művelni, ahhoz meg így szólunk: „Adómentesnek születted ugyan, de mivel szegény vagy, adózni fogsz!

Mondja aztán valaki, hogy ezen állapot fentartható, mondja valaki, hogy a magyar nemesség, ha ezen polgári lealacsonyítás (degradation civique) koldus szabadalmához tovább is ragaszkodnék a túlnyomó politicalai súlyt, mellyre historaiilag hivatva van, még soká fentarthatná. Ez lehetetlen. A politicalai nyomatékosság azon dolgok közé tartozik, mellyeknek conservatiója csak azon módon lehetséges, mellyel szerezettek. Elsőség az áldozatra kész hazafiságban; elsőség a haza közjava által igényelt szolgálatokban; elsőség a polgári állodalom rendes terheinek viselésében; voltak az eszközök, mellyekkel a magyar nemesség politicalai hatalmát megszerezte; nygan azokkal tarthatja fel magát, vagy sehogy sem.

Én rémítgetni nem akarok. Istennek hála, viszonyaink még nem olyanok, hogy az adómentességről lemondás az Önkénytes igazság színét ne viselhetné. Még lehet érdem, melly magasztos resignatio fényében jelenhetik meg; ámbár tulajdonkép nem egyébjózan okszerű számításánál; még hála, szeretet, és bizodalom vehetik körül; még lehet bér, mellyért e hála-szeretet és bizodalom örömet átengedi továbbad™ is a politicalai első szülöttség jogelőnyeit; de kimondhatlan gyarlóság volna a körülmények e kedvező állását fel nem használni. Fognak-e s meddig fognak e körülmények tartani? azt a jövendő rejtélye fedi; a jelen percze miénk, a jövendő legalább is bizonytalan; nyerünk a késlekedéssel semmi sem lehet, vesztenünk igen sokat! minő kábaság volna tehát késni, és mindig késni, míg talán eljő a bün-

bánat percze, midőn a viszonyok kormányrúdjá többé nem leszen kezeink között.

De balszillagzatunk úgy akará, hogy szülessenek köztünk emberek, a ködnek pöffeszkedő bölcsei, kik hollókárogoással denunciálnak a nemesség szenvedelmének minden embert, ki az események természet-szerű fejlődésének úterére tapintva, figyelmezteti a magyar nemességet a bekövetkezhető veszedelmekre s férfias hangon inteni meri, hogy használja a röppenő perczet a míg kedvező. Azt mondják: ez rémítgetés! Azt mondják: emlegetni a népet, emlegetni annak terheit, és emlegetni a természetszerű vágyakat, mik a teherviselés egyedüliségéhez olly kényyszerüleg csatolvák, mint kifáradáshoz vágy a pihenés után, éhezés az étek után, azt mondják ezt emlegetni rémítgetés; felhívás zavargó kitörésekre, s mit tudom én! — Kába boldogtalanok! valóban nem tudom, vakságtokat sajnálj am-e inkább, vagy malitiátokat kárhoztassam; világot kívánjak-e nektek inkább, hogy meglássátok a tátongó örvényt, melly felé az adómentes nemesség rohan, vonva maga után hazának jövendőjét; vagy isten villámát kívánjam, melly szétrepszsze a papír falat, mellyet a nemzet és az okosság közé húztatok, eltakarandók a jövendő perspectiváját, melly papír falatok mögött olly tiszta képben emelkedik. — Rémítgetés!! nú végett van hát a história, ha abból tanulni ne legyen szabad? Mi végett nyilatkozik isten ujja az eseményekben, ha ne legyen szabad reá ügyni?

Az angol felső házban, ama bölcs aristocrazia

tanácstermében, melly mivel megtudott alkudni a körülményekkel s idején korán igazságos tudott lenni a nép iránt, buszke méltóságában áll maiglan is, nem csak hazájában hatalmas, hanem hatalmas világügyek - nek eldöntésében, hatalmasabb talán, mint maga Róma tanácsa volt, mellynek férfiai vesszővel húzták meg a porban a vonalt, mellyet átlépni király sem mert; ezen angol felső házban egykor a reformbill tárgyalatók, és volt, ki a házat figyelmezteté a veszélyekre, melyek elkövetkezhetnek, hahogy a ház vonakodnék engedni a nép igazságos érdekeinek. És ott is akadtak gyermekiesen daczos cryptopoliticusok, kik azt kiálták; „Ez rémítgetés!!“ Lord Brougham pedig eképen felelt: „Midőn még e ház lord Chatam szavait hallhatá, nem egyszer történt, hogy hatalmas szózata villámaival a reform elleneit végig lángoló, fenyegetve őket az elkövetkezendő veszélyekkel, ha nem engednek az igazságnak, és én jól emlékezem, hogy e bátorság sem rettegtesnek, sem meggyalázásnak nem véteték, hanem magasztos becsületességnek tekintetett. —Én figyelmeztetem lordságtokat, hogy a nép egyesült óhajtságában, néha az egek menyköve dörög.“ ----- Én még csak ennyit sem mondok a magyar nemességnek. Sőt szerencsésnek vallom őt, hogy isten különös kegyelme olly helyzetbe tévé, miszerint sem felülről, sem alulról nem nyomatva, önkénytes szabad akaratból szabadon teljesítheti jövődő political fennmaradásának föltételeit. Én csak azt óhajtánám, hogy a nemességgel belátassam, miként jövődő political fennmaradása nem olly változatlan isteni végzet, melly

minden esetre bizonyos és rendíthetlen, bár mi gyermeki daczczal hívogassa is ki maga ellen a fatumot, hanem inkább olly kincs, mellynek fenntartása csak bizonyos föltételek bérével biztosítható. Az áldozatana, olly tan, mellyet még a határtalan jósnak, az istenségnek irányában is minden vallás tanít; szerencsések mi, hogy a magyar nemzet geniusa egyéb áldozatot nem kíván a nemességtől, mint egy kis igazságot, mint egy kis hűséget azon alaphoz, mellyen a magyar nemesség históriája emelkedik.

Ne szóljatok tehát nekem daczos, rövidlító gyermekek! rettegetésrŐJ, hanem nézzétek magatok körül, vegyétek számba a körülményeket, és okuljatok isten intésére nyitott könyvéből, a história lapjaiból!

A politicalai bölcsesség nem abban áll, hogy a kénytelenségnek engedjünk, hanem abban, hogy a kénytelenséget megelőzzük. A melly institutiónak az életben alapja nincs, annak össze kell porlani menthe ti énél. A melly testület az életbén alappal nem bíró, s épen azért feltarthatlan előnyökhöz botorul ragaszkodik, az a feltarthatókat is compromitálja. A politicalai bölcsesség nem várakozik a materiális kényszerűsége, hanem meghallgatja a históriai események szózatát, melly évtizedre mindig közelebb s hangosabban szól. A ki e szózatra nem ügyel, meg fog lepetni a materiális kényszerűségtől, s mindenét oda adandja — semmiért.

Az ország létele adót kíván. Ez kötelesség. A ki megvonja a statustól a polgári kötelességet, attól a status meg fogja vonni a polgári hatalmat. A

XIX-ik. század polgári heréket nem tűr. A legbirto-
kosabb osztály adómentessége sem istennél az egek-
ben, sem a hatalomnál fenn, sem a népnél alatt nem
számolhat sympathiára, sőt az örök igazsággal úgy,
miként a közigazgatás erőtájii törvényeivel, a hata-
lommal úgy, miként a nép legérzékenyebb érdekeivel
elannyira ellenkezik, hogy a legkülönbözőbb tényezőket
szövetségre unszolná maga ellen.

Vannak nagy igazságtalanságok, melyeket a né-
pek meg nem szokhatnak semmi áron, melyeknek
terhét minden perczen olly nyomasztónak érzik,
hogy gyakran vetették magokat a legkorlátlanabb ön-
kény karjai közé, csakhogy ezen egy igazságtalan-
ságtól menekedhessenek.

Egy haldokló nemzet nemessége igazságtalan volt
a nép iránt; később szolgaságra jutott; és azt gon-
dolá: három negyed század közös szenvedése elfelej-
tető már a néppel a múltnak bűneit, és fegyvert ra-
gadott nemzetének független országos életét visszasze-
rezni; és a népet segítségre hívta fel; és segítsége
béréül szabadságot Ígért; és ígérte szabad birtokul a
robottal terhelt jobbágy-földet váltság s bér nélkül;
és a nép fegyvert ragadott, de nem a nemesség mel-
lett, hanem ellene, és fene vadak dühével zúzta őt
semmivé, a korlátlanul uralkodó idegen hódító hata-
lom érdekében.

Ez idegen tanúság, de tanúság. Én hasonló eset-
től nem félttem hazámat, mert meghódított tartomány
nem vagyunk; a magyar nemesség hát nem fog —
reményilem hűségétől, reményilem okosságától — olly

kétségbeesett lépésekre tévedni, mint a másik tévedett vala; szorosra fűzve a lánczokat, miknek ellenében karjai gyermek-gyengeségét számba nem vévé, de ki tudja, meddig lebegend még a béke angyala Európa felett? ki tudja, meddig fogja meg politicalai bölcseség, a körülmények hatalma, vagy a viszonos félelem . tartózkodása a békét fenntartani? ki tudja, nem épen hazánk földé van-e rendelve, másodsor is a civilizatio európai harczának egyik színpadául szolgálni? és ki merje ezen esetnek végig gondolni minden conjuncturáit?

De még egyet ki kell mondanom; még azon veszélyre is ki kell mondanom, hogy elvbarátim is kárboztatandnak talán. Nem ismerek tant, melly több elnyomásnak, több igazságtalanságnak szolgált volna ürügyül, mint mellyet e szép szavakba burkoltak:

„A közjó legfőbb törvény: *salus publica suprema lex.*“ Tíz zsarnok közöl kilencz, ezzel takarózik, midőn jogot és törvényt lábbal tápod; és hág a népek nyakára a szabadságnak romjain. — És mégis, nem tartózkodom bevallani, miképen hiszem, hogy lehetnek törvényesített nagy igazságtalanságok a közállodalom léteiét veszélyeztetők, mellyeknek törvénytelen úton eltörlesztéseért a historia nem mondhat kárhoztatást egy olly hatalomra, mellyel nem mulasztó eltörlésökre a törvényes utakat ismételve megkísérteni, a törvényes eszközök minden nemeit kimeiriteni, de siker nélkül.

Marcus Tullius Cicero, midőn hazáját egy nagy veszélytől megmenté, áthágott a consularis hatalom

korlátáin. A törvény sértve, a haza mentve volt. — És egy tribunus — Metellus Nepos — felszólította Tullium, esküdjék, hogy a törvényt megtartó. És Marcus Tullius imígy esküvék: „Esküszöm, hogy megtartottam a hazát. (Juro, quod servaverim Rempublicam)/á — És én nem olvasám, hogy őt ezért kárhoztatta volna a história. Pedig vétkezett, s vétkében még csak nagy ember sem volt, mert nem mondott magára büntetést a törvénynek áthágásáért, s nem tudott a büntetés elszenvedésére erőt találni a gondolatban, hogy vétkével a hazát mentette meg. Spurius Posthumius nagyobb ember volt. O egykor Rómát gyalázat árán mentette meg, járomba hajtván consularis fejét, hadserege váltságáíil a caudiumi szorosban. Gyalázat árán menté meg Rómát, de miután megmenté, fejére maga kért a tanácstól büntetést; és az én szemeim előtt ember feletti nagyságban tűnik fel, midőn maga kiáltott a vonakodó poroslónak: „Mozdulj poroszló, kösd össze kezeimet. I, lictor, colliga manus!“ — Cicero illy nagy lenni nem tudott, nem birt bűnhődni a törvényt sértésért, mellyel hazáját megmenté, és még sem kárhoztatja őt a história!!

De mi, hanyatlott kornak gyermekei, törpülő lelünkkel nem igen bírjuk meg a classicus példák nagyszerűségét, s azért saját történetünkből mondok inkább példát, — hallgassátok meg. Mária Terézia az úrbért törvénytelen úton hozta be. — És én hallottam az 1836-ki országgyűlésen a szabadságnak felkent bajnokait e tárgyról gyakran szólni: de azt nem hallám, hogy Mária Terézia emlékére e tettért kár-

hozatást mondtak volna. — Én? én kárhoztatom, de nem azért, mivel az úrbért törvénytelen úton hozta be, hanem azért, mert törvénytelen eszközhöz nyúlt a nélkül, hogy a törvényes utat ismételve s minden erélylyel megkísértette volna, ha ezt megkísértve, s hasztalanul kísértve tette volna, a mit tőn, nem volnék képes őt kárhoztatni; sőt ha szabad egy alacson állású polgárnak igénytelen egyszerűségében magát nagy helyzetekbe bele gondolni, ha én voltam volna Mária Terézia kormányának főnöke, megkísértetem volna az urbér (s az övénél jobb urbér) behozatalát országgyűlésen, meg egyszer, meg másodszer, s tán harmadszor is; s ha az olygarchiai szűkkeblűség nem enged valafelhívásimnak, lelkeismeretemben erőt találtam volna, cselekedni úgy, miként Terézia kormánya tőn, csakhogy tettemet végezve, e szavakkal léptem volna az országgyűlés színe elé: „Áthágtam hatalmam törvényes korlátait; az urbér marad, de fejemet nyújtom váltságul nektek; büntessetek!“

Pedig én a szabadság embere vagyok. Én gyűlölöm az önkényt, gyűlölöm azon fokig, mellynek jellemzésére még szót nem talált az emberi nyelv; a nap, melly hazám szabadságlevelét széttépve látná, engem nem látna az élők között; és mégis így gondolkodom, mégis azt mondom: vannak nagy igazságtalanságok, mellyeknek eltörléséért a história nem mond kárhoztatást a hatalomra, ha sikerült.

Az alkalmazást levonja magának a ki mint tudja s miként akarja. Én néhány sort idézek József csá-

zárnak magyar udvari cancellár gróf Pálffyhoz 1785. dec. 30-án utasított kéziratából.

Miután előre bocsátá nézeteit a közadónak helyesebb felosztásáról s kivetéséről, melyet a portalis adókivetésben nálunk csakugyan nagy szerepet játszó physiocratiai rendszer alapján tervezett, imígy folytatja nagy nevezetességű levelét:

„A nemesség allodialis birtoka ezen felmérésből s felbecsülésből ki nem maradhat.“

„A nemesség vagy nemzet szabadalmi, s előjogai, a világ minden országaiban s köztársaságaiban, nem abban állanak, hogy a közterhekhez ne járuljanak, hanem egyedül abban, hogy a status és közjó szükségére megkívántató terheket ön magok róják magokra, s az adó felemelése csak megegyezésükkel történhetik.“

„A személyek szabadságát jól meg kell különböztetni a birtoki viszonyoktól, melyekben a személyek nem mint nemesek, hanem egyedül mint földművelők, városokban mint fogyasztók, utakon, réveken mint utazók jelennek meg; — ezen viszonyokban a szabad verseny fenn nem tartható, ha hogy a nemesség más lakosokkal és polgárokkal nincsen egyenlőségben.“

„Méltányolni kellene a hasznokat, melyek az adónak kivétel nélküli viselésével a magyar nemesre s az országra hárulnának. Megnyerctnék a birtoknak tökéletes sajátsága, és végkép megszűnnék az annyira nyomasztó és gyűlöletes fiscalitási rendszer, inellynél fogva egy család sem tökéletes tulajdonosa birtokának,

s az atya gyakran kénytelen feleségét, leányát, a legnagyobb szükségnek kitéve hagyni, mert a rendelkezési szabadság meg van gátolva, s ebből az adás-vevésben sok nehézség és számtalan pör keletkezik, mellyekben a rejltő királyi jog (latentia jura fiscalia) által egész családok tönkre tétetnek.“

„Az insurrectio terhe, melly szükség esetén olly nyomasztólag és mégis haszon nélkül súlyosodik az ország nemességére, a mostani hadviselés körülményeibe teljességgel nem illik, de azokra, kiknek vagy személyesen felkelniök vagy ennek terhe által magokat költségesen kiváltaniök kell, szerfelett nyomasztó. Ha ezen teher, rendszerinti sokkal kisebb adó által meg nem váltatnék*), én azon lennék, hogy az insurrectióra kötelezettek évenkénti gyakorlatai által, az ország védelmére czélszerűbb nyereséget húzzák az insurrectionalis kötelességből; és iparkodnám az adózó jobbágyi és nem adózó nemesi föld termékeinek eladási árába az által hozni egyenlőséget, hogy a job-

*) Ez igen hibás elv József császártól. Azt van joga a statusnak kívánni, hogy a mire s mennyire szüksége van annak fedezéséhez mindenki tehetségéhez aránylag járuljon, de azt nincs joga kívánni, hogy bizonyos rendkívüli terhet, mellynek esete épen fen nem forog, s ki tudja, mikor s minő mértékben fog előkerülni, valaki pro futuro megváltsa. Mindenki osztozzék mindig a közterhekben, kevesebben, midőn rendes körülmények kevesebbet kívánnak; többen, midőn rendkívüli szükségek többet kívánnak; de mindig mindenki, és soha nagyobb teherben nem, mint a mennyi előleges költségvetés és számadás és felelőség mellett a status szükségeire elég. Jövendő teher fejében váltságot kívánni képtelenség.

bágyság úrbéri tartozásait megkevesbíteném, s ekkép a természetést a földes úrnak azon mértékben költségesebbé tenném, a melly mértékben a jobbágyi föld termését a nem adózó földéhez képest az adózás drágábbá teszi, hogy a nem adózó nemes a természetménynek csekélyebb árt ne szabhasson, mint szabhat az adóval terhelt jobbágy, ez pedig annál inkább képes legyen adózási kötelességeit teljesíteni. Ez ugyan igen tökéletlen eszköz volna, s én csak azon esetre nyúlnék hozzá, ha más mód nem volna a terhei alatt súlydező jobbágyot a nemesség adómentességi túlnyomásától megmenteni/0

Ezek után átmegeyen a császár ar harminczadok eltörlésének — azon időben, mikor még Ausztria műipara csak kezdetben volt, nagyon korszerű — eszméjére, s e szempontból adófelemelés kívánatára. Elmondja, hogy a nemesség adómentessége következtében „A gyárok Magyarorszáiban nem csak nem gyámolítatnak, de sőt elnyomatnak“ (halljuk! halljuk! a fejdelem szól) „ha a nemesség adóznék, a regulamentaris ár eltörlésével, s a katonai szükségeknek piaci áron vételével a deperditák megszűnnének, s magyar honban a természetmények kelendősege előmozdítatnék.“

És, figyelmet kérek!! imígy folytatja a fejdelem nevezetes nyilatkozványát:

„Egyedül ezen elhatározástól (az adózás elvállalásától) függend, hogy Magyarország az

örökös tartományokkali viszonyaiban, egyenlő kedvezéseket nyerjen-e a kereskedésben, vagy merő coloniának tekintessék, melyből műipar czikkei kivitelének lehető megnehezítése, s az élelemszereknek az országban fekvő katonaság olcsóbb ellátása végett igen csekély áron tartása által annyi haszon húzassék, mennyi csak lehetséges; a nélkül, hogy a pénznek az országba visszaszívargására legkisebb gond is fordíttatnék, minthogy ez által csak a többi tartományok károsodnának.“

Így szólott József! s azon érdeme legalább tagadhatatlan, hogy szólott nyíltan és férfiasán. Nem palástolgatta a gyarmati rendszert, mellynek súlyát olly keservesen érezzük; megmondta világosan, hogy coloniának fogunk tekintetni, hogy gyáripárunk nem csak nem fog gyámolíttatni, sőt el fog nyomatni; nyers terményeink lehető legcsekélyebb áron fognák tartatni, s a kivitt pénz visszaszívargására legkisebb gond sem fog fordíttatni. — És a mit mondott, mind megtörtént.

Illy előzmények után alaptalan -e az aggodalom, melly előrelátó gondoskodásra inti a nemességet, hogy mondjon le az adómentesség nagy igazságtalanságáról, megtartván az a/lóajánlás, kivetés, felosztás és hova fordítás körüli rendelkezés jogát, ne hogy az adómentességgel az adó körüli rendelkezést is elveszítse.

„Igen, de József nincs s nem is lesz többé“ —

fogjátok mondani. Nincs? meglehet. — Nem leszen többé? Az isten tudja.

„Igen, de József csakugyan nem vitte keresztül a nemesség adózását — fogjátok mondani. Igaz, de megjövedölte nektek, miként fognak bánni országokkal, a gyarmattá kárhoztatottal — és nézzetek végig ez árva hazán! mivé lehetett volna hatvan év alatt; és mivé lett!! Minő roppant árr egy ország virágzása, egy koldus-szabadalomért, melly még azon kívül fel sem tartható. Oh hon, szegény árva hon!!

Bizony bizony mondom a sors, melly nemzeteknél soha sem véletlen, hanem a nemzetnek saját műve; mint egy második Sybilla, kilencz könyvvel áll a magyar nemesség előtt. Az első három könyvben meg vagyon írva annak titka, miként lehet ez ország nemzeti alkotmányos önállását fentartani s szabadság útján virágzóvá tenni, úgy, hogy a nemesség az alkotmányos életnek vezérlő befolyású első szülöttre maradjon. Al második három könyvben meg vagyon írva, miként lehet az országban a jóléttel párosult alkotmányos szabadság általános, de melly többé nemességet nem ismer. Az utolsó három könyvben meg vagyon annak titka írva, miként lehet ez országban anyagi jólét, de már szabadság s alkotmány nélkül.

E kilencz könyvet megvenni ma még a nemességnek hatalmában áll. A kilencz könyv ára az adómentesség feláldozása. Ha késik a nemesség ez árt megadni: az első három könyv, s vele a nemesség politikai életének titka tűzbe repül, s a felmaradt hat könyv ára mindig ugyan az marad. Ha

még is késik, a második három könyv is tűzbe repül, és tűzbe megy vele az ország alkotmányos jövődjének titka. És a már csak anyagi jóléttel, az istálló marha boldogságával kecsegtető utolsó három könyvnek ára mindig ugyan az marad. És ha még is késik az árt megadni, az utolsó bárom könyv is tűzbe repül, — s a megtagadott árt még is megadjuk, de már nem kapunk érte egyebet, mint egy nemzeti nagy temetést, mellybe még csak a szabad népek részvét-könye sem veyül.

Ekként látom én a magyar nemesség állapotát; így gondolkozom jövő hivatásától és jövőjének föltételeiről; és mégis fájdalommal vallom meg, miként a körülményekben nem találok elég biztató jelt a reményre, hogy a jövő országgyűlésen a nép terheiben megosztozzék a nemesség; s félek, az lesz a dolog kimenetele, hogy a nép vállain a történelmi nagy igazságtalanság fenn marad; mi pedig valami országos pénztárocskára felállításával fogjuk magunkat mystificálni, mystificálni mondom, mert a milyen jó és czélszerű az ország kiáltó új szükségeinek fedezése végett egy országos pénztár felállítása, ha hogy a nép fennálló terheiben megosztozással köttetik össze: úgy meg vagyok győződve, hogy e nélkül amaz nem egyéb roppant mystificationál, mellyel a nemesség nem a sorsot engeszteli meg, nem political jövődjét biztosítja, hanem csak ön magát ámitja el.

És mégis igen hihető, hogy legfőlebb is ez fog történni. Legfőlebb mondom, mert az sem lehetetlen ám, hogy a minden ároni többség-vadászat, mellyet

ismeretlen czélokra nagyban űzetni tapasztalunk, az anyagi jólétnek némi kétes eszközeiért egy keserves irt követelend „a (nem magyar) birodalmi statusadósság egy részének elvállalását.“

Nem lesz felesleges vázlatát adni a közteherviselési kérdés phasisainak. Tájékozni fog az a körülmények felfogásában, s motiválni fogja bal jóslatomat.

A mennyire emlékszem újabb időkben a Hírnök 4839-ki év folyamában hozatott legelőbb szóba, hogy a magyar nemességnek a megyei házi pénztár terheiben igazság szerint készesülni kell. És a ki ezt szóba hozta, gróf Dessewffy Emil volt, akkoron még amolylan pipás nemes ember, most a Budapesti Híradó szerkesztője. És pedig szóba hozá (Alföldi leveleiben) az úrbéri örök váltság kérdésével kapcsolatban, s azon nézettől vezéreltetve, hogy úrbéri örök váltság a legszükségesb kérdések egyike, hogy az örökváltságot elvégre is törvény által, azaz a status közbenjöttével kellene! eszközlésbe venni; s hogy a jobbágyságnak azon megszaporodott pénzbeli erejét, mellyet az által nyerne, ha a nemesség a házi adó terheiben igazság szerint részesülne; országos kármentesítési pénztár alapítására kellene fordítani, mellyből a földesúri osztály, a megszüntetendő jobbágyi adózásokéit kármentesíttessék.

Ez volt az első nyilvános szó újabb időkben a közteherviselés kérdésében; s ámbár az úrbéri örök-

váltsággal nem csak kapcsolatban, de egyenesen mint eszköz e célra hozatott indítványba, a jó formán nem is tudom miért liberalismusi reputációra emelkedett gróf Széchenyi Istvánnak még sem jutott eszébe gróf Dessewffy Emilt Dózsához hasonlítani parasztlázadásrai provocatiókról vádolni; nem jutott eszébe hadat indítani a modor ellen, s dőlgot buktatni a modor ürügye alatt; pedig bizony Dessewffy sem igen koldulgatá a nemesség adózását alamiznafillér gyanánt a kegyelemtől, hanem megmondta egyenesen, hogy a nemesség ez által csak olly kötelességnek teljesítését kezdené meg, mellyet régóta elmulasztott, s mit legjobb volna akkortenni, midőn még nem késő.

És bizony jól tette, hogy így beszélt. Illy gyökeres változtatásokat, mint az adómentesség megszüntetése vagy a hatalom decretál a szabadság rovására, vagy a hangosan hirdetett igazság körül gyűjtött közvélemény vív ki a szabadság ótalmára; de halkkal, lábuj-hegyen tipegő, „akarom is nem is“ taticusok soha sem fognak suttomban becsempészni a Corpus Jurisba. Az idők elmúltak, midőn a Delilák álom közt nyírták meg a Sámsonokat.

Íme tehát a közteherviselés kérdésének legelső megpendítésénél két vonásra akadunk, melly adalékot nyújt két publicistánk későbbi eljárásának bírálatához. Közbevetőleg szólva a Budapesti Híradó vezére sokszor furcsa lelki állapotba jőne, ha az „Alföldi levelekre“ megemlékeznek. Szerencséje, hogy mások sem igen emlékeznek, mert az Alföldi levelek jobb része

elhangzott hatástalanul, csak elszórt burján - magvai indultak hajtásnak, mert ezeknek vetőjök gondosan ápoló, amazt pedig nem.

Az 1840-ki országgyűlés lejárt; a közteherviselés iránt semmi sem történt, nem is volt tárgya a követ-utasító tanácskozásoknak.

1841. vége felé magam is hozzá fogtam a közteherviselés körüli izgatáshoz, az akkoron általam szerkesztett Pesti Hírlapban; de szintűgy csak a házi adóra szorítkozva. Azonban látván, hogy némi hatalmas „liberális” Urak minő mogorva képeket csinálnak, ha magam forma szegény legény mer igazságot „követ elni” a népnek s hazának, még a házi adóra szorítkozva is csak tartózkodással nyúltam a kérdéshez, várva, reményivé, hogy majd csak akad valami nagy úri competentia, melly nagy kegyelmesen méltóztatandik megajánlani azt, a mit követelni szériátok tilos.

Megtörtént, a mit vártam; de nem onnan, a honnan vártam, sőt a honnan legkevésbé vártam volna. Gróf Sztáray Albert (legyen érte áldott emlékezete) megkezdé a vitatást egy nyílt levéllel a „Századunkban”. Kimondá, hogy a nemességnek adómentessége abnormis; a korszellemez nem illő; sőt, a mi legfőbb, az örök igazsággal ellenkező; és kimondá, hogy a nemességnek közterhekbeni részesülése akkor lesz czélszerű, ha úgy intéztetik, hogy a nép önmagától is érezze, miképen rajta valósággal könnyítve van, s ne legyen szükséges ezt vele előleges magyarázgatás által elhitetni, vagy neki azt bizonyítgatni,

s még kevésbé ígérgetni, hanem valósággal megadni.

Így gróf Sztáray, ki ezen alapon azt indítványozó, hogy a nemesség a beligazgatási statuskötségeket különösen a házi adót egészen vállalja magára, s a népet, sőt még a jobbágy telket ülő nemességet is egészen mentse fel a házi adóbani részesüléstől. Indítványát a kivetésre s kezelésre nézve némi olygarchicus föltételekhez kötötte ugyan, nevezetesen azt akará, hogy a költségvetési s adókezelési ügynél a ki milly arányban fizet, olly aránybani nyomadékú szóval is bírjon; tehát nem csak kettős qualificatiót akart behozni magába a nemességbe, hanem a political jogokat még pénzfokozat szerint osztályozni is akarta, miszerint például báró Sina, nem tudom hány megyében egy maga leszavazhassa az összes nemességet. Képtelen eszme, mellyhez hasonlót nem mutat a história; nem egyetlenegy is, magát Servius Tullius osztályozását sem véve ki; mert ez az egész római népet érték-arány szerint 6 osztályra osztotta ugyan, s a hat osztályból 193 centuriát csinált, és minden centurának egy szavazatot adva, az első osztályból (a kevés számú leggazdagabbakból) 98 centuriát gyártott, a következő négy osztályból ismét 94-et; ellenben a hatodik osztályt, a proletarius nép egész tömegét, egyetlen egy osztályra szorította; tehát adott a népnek egy szavazatot 192 szó ellenében. De még ezen képtelen combinatio sem volt olly annyira képtelen, mint a gróf Sztárayé; mert Servius Tullius legalább az egész népre kiterjeszté combinatióját, a

gróf ellenben csak a nemességre szorítkozott, s nem hogy politikai jogot akart volna valakinek adni, ki azzal eddig nem bírt, hanem még azokét is, kik, mert nemesek, politikai joggal bírák, néhány gazdag hyperaristocrata kezére akarta volna játszani.

Azonban e képtelenség a részletek körül forgott; az elv maga, az t. i. hogy az adómentesség az örökigazsággal ellenkezik; s hogy akként kell róla lemondani, miszerint a nép önmagától érezze, hogy rajta könnyítve van; hogy tehát nem új terhek megajánlása, hanem a fenálló terhek nagy részének átvállalásával a nép terheinek megkönnyítése legszükségesebb s legcélszerűbb; ezen elv maga magasztos tisztaságban állott az indítványozó gróf előtt.

És ez volt a nemességl adózása körül a második hírlapi szó. És ennél ismét egy különösséget tapasztalánk. Azt már csak nem lehet tagadni, hogy ha illy dolgok körül „modor és tactica“ valamit hártározhatna, a nemességhez — mellynek beleegyezése nélkül a dologból törvényes úton semmi sem lehet — ekként szólani: „Vállald el a házi adót, vállald el egészen, vállalj el minden közigazgatási költségeket; de vállald el úgy, hogy aztán költségvetés és kezelés körül három négy ezreteknek együtt se legyen annyi szava, mint egyetlen egy gazdag olygarchának“ — mondom, így szólani a? nemességhez bizony nem a legügyesebb modor, nem a legédesgetőbb tactica; gróf Sztáray pedig nem csak hogy így szólott, hanem még a kegyelmesdi hajlamokra magát késznek mondó, de követeléstől, legyen bár igazságos, visszaborzadó

gőgöt sem igen simogatta, hanem foga közé hajítá kereken a keserű igazságot; megmondta, hogy a teher átvétel ideje eljött, hogy ez a teendők alphája hogy e nélkül a nemesség személyes előjogai is veszélyeztetve vannak; hogy az adómentességet most, míg a kényszerítés időszaka be nem állott, az, idő pedig tette int, szükség feladni; s továbbá fentartani nem szabad, hogy tökéletlen félintézkedések semmit sem érnek, hanem radicalis gyógyszerre van szükség, olyanra, miszerint a nép magától is érezze, hogy rajta könnyítve van. Egy szóval gróf Sztáray olly hangon beszélt, a milly hangon e dologról — ha sikert akarunk — szólni kell, de azért nem tapasztaltuk, hogy gróf Szechenyi István könyvet írt volna e modor ellen, s szívének nagy fájdalmában, mivel hogy illy, rettető, fenyegető, ingerlő modoT miatt megbukik a házi adó, (mellynek keresztül vitelére életében soha egy hajszálnyit sem tőn, ellene pedig igen sokat) keserves denunciatiókra fakadt volna gróf Sztáray ellen, miért hogy modorával a kérdést compromittálja. — Ez is egy adat a többihez.

Gróf Sztáray Albert felszólalásával érkezettnek véltem az időt, hogy a közteherviselés kérdése, ne csak megpendítessék, mint addig történt, hanem eleven izgatásban is tartassák, mert ismétlem: a nagy-szerű korkérdéseket alkotmányos nemzetnél nem lehet suttomban a törvénykönyvbe becsempészni; a népek keblében fejtetnek meg azok; a közvélemény hatal-

mas karjain találhatják csak megoldásukat; és erre izgatás kell; nekem pedig az izgatásnak hatalmas, fegyvere vala kezemben, a Pesti Hírlap, 5000 előfizetőjével. Élben tompa fegyver bár a censura miatt, de még is hatalmas, nem csak barátainak száma, hanem azon fontosság által is, mellyre ellenségeinek zagyva vegyületű folytonos kikelései emelék. El kellett magamat határoznom, egészben vagy részben, fokozatosan vagy a nélkül, közel siker megkísérésével, vagy csak egy távol cél előkészítésének szempontjából induljak-e a kérdés izgatásánál?

Ha olly helyzetben valék, hogy lelkem meggyőződését, tekintet nélkül a körülményekre, követnem mindenben szabad volt volna, már akkor minden kétségeskedés nélkül azt választottam volna jelszavül: „Minden adó legyen közös!! nemes és nem-nemes viselje együtt a status minden közterheit.“

Ámde akkör még a Pesti Hírlapnak nehezen tűrt (mivel szokatlan) föllépésével szemközt állott az illiberalis olygaiTchia szükkeblüsége. tömjénező satelleseinek szolgálai seregével, melly épen akkor, midőn Sir Robert Peel az angol aristocratiát arra figyelmezteté, hogy eljött az idő, mellyben a birtoknak érdekében áll, hogy terhet viseljen; minálunk már csak a házi adó kérdésének egy megyébeni megpendítésével is tele vette száját az oktalan criminatióval, „hogy ez a birtoktalanok harcza a birtok ellen!!“ szemközt állott továbbá a Pesti Hírlappal a liberális színezetű olygarchia, gróf Széchenyi Istvánnal a

capite, ki még amazoknál is szenvedelmesebben támadott meg, mintha megijedett volna a gondolatól, hogy még majd igazán talál valami lenni a doctri-nákból, miket egykoron, midőn közel valóságukhoz remény még nem vala, maga tanított, s miknek valóságát kétségtelenül óhajtotta is, mert (miként ő magam-forma emberekről mondani szokta) én „öt nem csak jó indulatii hazafinak, de a mi több, még becsületes embernek is szeretem hinni — csak hogy olly mondhatlanul hosszadalmas, tekervényes utat calculált ki magának sakkjátéki rendszerében a „sakk matt -hoz, ha az ő combinatiója szerint menne a nemzet haladása, hihetőbb, hogy százszor meghalna útközben, mint az, hogy célhoz érjen; (most ugyanis az ő rendszerének ösvényén még csak a főváros kéj elemeinek növelésénél volnánk, tehát „Csónakdánál, Sétatérnél stb, a mi magában mind igen szép, igen jó, csakhogy mint eszköz arra, hogy Forintos úr Zalában, és cortes-serege az adót elvállalják, kissé nagyon is „mély sjatusbölcse ségi combinatio); — és ellene állott a Pesti Hírlapnak gróf Széchenyi „modoros“ battériája mögött öszpontosúlva a „nem akarók egész serege, ama károsnál károsb faj, melly örökké a „practibilitást pengeti ajkain a -----casinók pamlágain; aj tatot- arczczal regéli, hogy ő akar adózni, akar örök váltságot, akar nép-képviseletet akar mindent, csakhogy nem úgy mint azok akarják, a kik igazán akarják; de soha egy lépést sem tesz, hogy legyen is a dologból valami. Ezen faj, kimondhatlan örömmel kapott Széchenyi „modor harcán; mert hiszen mondva sem

lehetne kéjelmesb „hátulsó ajtócskát“ gyártani a kibúváásra, mint a modorba kötelőzködés;

így támadott: illiberalis, pseudo-liberalis éshypocriticus elemekből a csitítgató hurogások egész karzaja; s általában annyian, annyi oldalról emlegették a lassú előhaladás, a szoktatgatás taticájának nyomon! bölcsességét. annyira csücsültek le nagy hangosan a „megfontolás nehéz asztalához más részről meg a párt, mellyhez tartozám, olly kevéssé volt még akkoron irányegységében consolidálva; elannyira nem volt semmi módóm akár erejét, akár akaratát ismerni, hogy épen nem csoda, ha elvégre lelkem jobb sugallatának ellenére feláldozám eszméim felét, megállapodám az igazságnak negyedrésznél, s elhatározám magamat a közteherviselés körüli izgatást, nem a kérdés teljes tisztaságában, hanem csak fokozatosan és azon minimumnál kezdeni meg, mellynél már kevesebbet akarni kebellázasztó szükkeblőség nélkül lehetetlen volna; és — isten bocsássa meg e bűnömet — a practicabilitáának nevetségig impracticus doctrinairjei által bele hagyám magam azon hitbe disputáltatni, hogy ha a lehető legkevesebbre intéztetik az izgatás, talán még igazán a legelső országgyűlésen sem lehet a dologból valami.

Hiba volt, menthetlen nagy hiba volt. Negyedfél éves journalistai pályámon ezen egyetlen lényeges lépés van, mellyet, ha e pályát újra kezdhetném, nem tennék újra, hanem megállanék tántoríthatlanul az egész igazság mellett, mondván örökké és szüntelenül: „Minden adó legyen közös! Ámen. Tekin-

tetbe kellett volna vennem, hogy illy kérdéseknél, minő az adómentességrőli lemondás, lehetetlen olly minimumot kívánni, hogy azt az adómentesek többsége, az első megtámadásnál mindjárt, külkörülmények kényszerítése nélkül elfogadja; meg kellett volna emlékezmem, hogy olly nagyszerű socialis javítások, mellyek hatalmas kasztok érdekeibe ütköznek, az izgatás első perczében mindjárt keresztül nem vihetők; meg kellett volna emlékezmem, hogy a megtámadott-érdekek hatalma olly várerősség, mellyet egyszeri támadással, a legnagyobb, legvitézebb sereg sem vehet be; meg kellett volna emlékezmem, hogy míg a szabad Britanniában is, hol a népszabadság a kifejlett közszellem, a szabad sajtó, a népgyűlések, az eskütszékekkel védett személyes bátorlét, s a népnek alkotmányban! osztályossága, minél fogva minden valódi reformkérdésekben milliók erkölcsi erejére lehet támaszkodni, a békés izgatás kezeibe óriási fegyvereket nyújt, nem illy törpén tompákat, mint mellyekkel mi bízunk; még is olly nagy kérdések, mint a rabszolgaság eltörlése, a catholicusok emancipációja, a reform-bili, a gabna-törvények megszüntetése stb, mind csak hosszú idő folytán emyedetlenül vívott izgatással, itt ott 25—30 év múltával lehetek kivívhatok, azért hát nem kellett volna magamat a nyombani siker reményével áltatnom; hanem fel kellett volna tűznöm az egész igazság zászlóját, mellynek diadala nélkül e honnak jövődjé kétes, a nemesség political életének compromissiója pedig bizonyos; tudnom kellett volna, hogy a ki

békés időben semmi külső nyomás által nem segítve, a nemesség adómentessége ellen kikel, s egyedül magától a nemesség szabad akaratától kívánja az adómentességről lemondást: az nem kívánhatja ezt olly parányi adagban, nem édesítheti meg annyira a kínált gyögylabdacsot, hogy első alkalommal a részben eladósodott, részben negédes, részben értetlen többség színtolly szenvedelmesen fel ne háborodjék ezen minimum ellen, mint felháborodott volna, ha hogy a kérdés maximuma, a mindennemű adóközösség egészen s ridegen lett vala felállítva. Megbukott volna kétségtelenül, de hiszen megbukott a minimum is, meg gróf Széchenyi telekdíja, meg gróf Sztáray indítványa, melly az adó kérdése agitációjának első korszakában történt; hanem azon első kidühöngésen, mellyen e kérdésnek keresztül kell menni kikerülhetlenül — immár tdl volnánk, míg most hihetőleg újra végig kellend rajta hatolnunk. Sőt még magának a nyombani siker lehetőségének szempontjából is számba kellett volna vennem, miként az irányadó hírlapi izgatást és a törvény sanctiója között olly hosszú az út, hogy annak megtiltásáig a reductiók, lealkuvások s temperamentumok minden nemei előkerülnek okvetlenül, s azért nem tanácsos magát az elv körüli izgatást mindjárt a minimumra szorítani, mert így a? hosszú úton a reduc[^]óra majd tárgy nem akadván, a szenvedelmek dühöngései az elvet magát buktatják meg; míg ellenben ha igazságot, csak az igazságot, de az egész igazságot, követeljük a „mindenre[^] meg lehet nem „semmivel“ hanem „valamivel“ fe-

lelnek. O' Connel mindig a maximummal, az elszakadással (repeal) izgatott, nem mintha ezt békés úton kivívni reménylte volna, hanem mert csak így lehetett elérni, hogy az angol parlament Irland sérveit komolyan fontolóra vegye, s az orvoslás kötelességének érzetétől áthatva, igazságos elkezdjen lenni. Talán, hogy há mi is ezen példát követtük, s az izgatást azzal kezdtük volna, hogy a nemesség a statusnak minden közterheiben részt vegyen: néhány megyében, hol a házi adót ledorongolták, nem ezt dorongolták volna le, hanem — meglehet — így szóolták volna: „A magyar nemes született katona, s épen ezért nem állít, nem tart katonát s nem fizet hadi adót: ne hagyjuk vérrel szerzett szabadságunkat; de a házi adó, az már más, ezt magunk határozzuk, itt-hon magunk vetjük ki, magunk kezeljük, magunk javára, men bíró, tisztviselő nekünk is kell, utakat, hidakat mi is használunk stb., ebben hát részt veszünk, ez itt hon marad, nem megyen a német kamara kezébe, de hadi adó!! <rEgy istenünk, egy életünk, hadi adót nem fizetünk!0 Nem lehetetlen, hogy illy irányt vett volna a szükkeblüsügi ellenizgatás. Azonban ha ez nem így történt volna is, az első dühöngésen már túl volnánk, most pedig nem vagyunk, mert azt minden józan eszü becsületes ember belátja, hogy az adómentesség teljes áttörléseig állapotás nincs, és azt csakugyan soha sem lehetend erős harcz nélkül amúgy suttomban becsempészni.

És azért hiba volt, nem az egészre, hanem a mimimumra intézni az izgatást. Az izgatást mondom, mert

jól meg ezt kell a törvényhozási sikertől különböztetni. Ez cél, s mint ilyen a contofizetéseket elfogadhatván, a körülményekkel megalkuvást nem zárja ki. A hírlapi izgatás ellenben csak előkészítő eszköz, s így egészen más tekintetbe jő. De hiában! a practicabilitásnak pseudo bölcsei örökös hurogatásaikkal, a practicabilitás szörnyen iripracticus áltatásába bele sodortak. Azonban szabad legyen mentségül annyit mondanom, hogy mivel ajkaimat a politicalai hypocrisis soha nem fertőzteté, megbocsátható, hogypártunk politicalai elleneinél is őszinteséget elég gyarló valék feltenni^ s azt gondolám, a mit szóval ők is hirdetnek, a tettek mezején sem tagadják meg; és azt is gondolám, hogy e kérdésben a kormánynak is lehetetlen az ellenzék törekvéseit nem gyámolítani. Elég, hogy a minimum körüli izgatásra tökélettem el lelkem jobb sugallatának ellenére magamat.

És itt már, ezen minimum meghatározásában három szempontot kellett szemügyre venni.

Első az, hogy ha már oly gyökeres reform körül forog a dolog, mint a nemesség adómentességi szabadalmának feladása, ezen feladás minden esetre oly ár, melly megérdemli, hogy általa, minél több rosszat igyekezzünk a hazáról eltávolítani, minél több jót a hazának megszerezni. És mi a legnagyobb baj e hazában? az, hogy gyöngék vagyunk. És miért vagyunk gyöngék? Mert a nép s nemesség között nincsen érdekesség; mert a nemességnek oly szabadalmi is vannak, mellyek a népet uyomják, következőleg ennek erkölcsi rokonszenvét a nemességtől

elidegenítik. Ez vég kútfő írása minden bajainkoak. úgy kell tehát az adómentességrőli lemondást intézni, hogy annak legelső lépése, annak minimuma, mindjárt egy hatalmas lépés legyen ezen legfőbb bajnak elhárítására, s a legfőbb jónak, a nép és nemesség közti érdekességnek eszközzésére.

Már kérdem én, ha mi a nemesség áldozását nem a nép által ekkorig egyedül viselt közterhek arányos egy üttviselésével kezdenők, hanem ezeket hagyják úgy, a mint vannak a nép nyakában, s csak a status új szükségeire adóznánk, eszközölnének a nép s nemesség közti érdekegyesítés? bizonyosan nem; hiában kapacitálgatnátok a népet mind azon hasznokról, mellyek a folyamszabályozásokból, vasutakból csatornákból, jó csinált utakból, nevelésből, mezőgazdasági, műipari s kereskedési érdekek előmozdításából idővel a nép^e is hárulandanak; ő sokkal közelebbről érzi az egyedül viselt hadi s házi adó, és katonai élelmezés nyomasztó terhét, mint a jövő remények vigasztalását, melly minden hatását elveszti szemközt azon mindennapi tapasztalással, hogy a katonatartásra, mellynek közvetlen hasznát a nép nem igen érezi, a megyei tisztviselők fizetésére, kiket nem ő választ, stb. — utolsó mérő gabnáját is pénzzé kell tennie, míg a bőségben élő kastélyos urak, ehhez egy fillérrel sem járulnak.

Különben is valami új országos direct adó elvállalása csak két úton történhetnék; t. i. vagy viselné azt nemesség s nép együtt, vagy a nemesség egyedül. Első esetben a nép még többet fizetne, mint most fizet

s ekkor szeretnék azon embernek szemébe nézve, ki a népet capacitálni bírná, hogy a nemesség áldozatos concessiót hozott neki; második esetben pedig a nép kevesebbet nem fizetne mint most fizet, tehát ismét nem érezne könnyebbitését. A nemesség áldozatának minden erkölcsi sikere észrevétlenül enyésznek el, mint elenyészett minden erkölcsi engesztelő hatása azon tömérdek áldozatnak, melyet a nemesség 4792-től 1808-ig hozott. Pedig ez áldozat rémítő nagy volt; háromszor állított tömérdek költséggel nemesi fölkelést, egyszer minden nádori kapuszámra egy lovast, hat gyalogot, tehát 50 ezernél több fegyverest maga költségén; másszor áldozó összes jövedelmének hatod részét, s összes ingó vagyona tőkeértékének század részét; és osztozott a sónak 1 ft. 6 krral fölemelt árában, és adott 20 ezer ökröt, 11 ezer lovat, 2,400,000 mérő rozst, 3,760,000 mérő zabot; de azért mind ezen tömérdek áldozattal a néppeli érdekegyesülésben egy hajszállnyira sem haladott, mert hozta ez áldozatot a nép terheinek megkönnyítése nélkül, hozta subsidium útján, mellyen istennek áldása nincs.

S azért én úgy hívém s úgy hiszem ma is, hogy a pusztá adózás magában még célra nem vezethet, hanem célra csak az vezet, egyedül, mit gróf Sztáray Albert igazság s józan politica szerint akként fejezett ki: hogy a nemesség előjogainak veszélyeztetése nélkül még tovább fenn nem tartható adómentességet akként kell feladni, miszerint a nép azonnal önmagától érezze, hogy rajta valósággal könnyítve van, s ne

legyen szükség ezt neki bizonyítani, teker-
véhyesen magyarázgatni, hanem valósággal
megadva, nem pedig ígéretve legyen. Ez pe-
dig csak az által lehetséges, ha azon jobbágy ember,
ki eddig 20 ft adót fizetett, jövődöben például csak
10-et fizetend, mert a másik 10-nek fizetését az előbb
adómentes nemes úr fizeti.

Első szempontul vevém tehát, hogy ha adózunk,
adózzunk úgy, hogy a nép terhein könnyít-
sünk adózásunkkal. Azonban lehetetlen volt arról
is megfelejtkeznem, hogy ez által még nem lesznek
ellátva azon új szükségek, melyeknek fedezése nél-
kül az ország anyagi jóléte elő nem mozdítható. An-
nál fogva második szempontúi vevém, hogy (miként
igen rossz szabatossággal nevezni szoktuk) országos
pénztárról gondoskodjunk. Harmadik szempontul végre
azt vevém, hogy a közteherviselés nem elkülönítő,
hanem összeforrasztó alapon történjék; tehát nem
ideiglenes segély, és még kevésbé subsidium, hanem
állandóan közös legyen.

Az első szempontot illetőleg — miután a pra-
cticabilitásnak impracticus bölcsei a fokozatosság hí-
nárjába bele sodortak, — vagy a hadi adót s ka-
tonai élelmezést, vagy a házi adót kellett választanom
izgatás tárgyául. — A házi adót választóm, követ-
kező okoknál fogva:

1) Mert a nemességnek azon mentessége, hogy
hadi adót nem fizet, eszményileg legalább némi egyen-
lítő kötelességgel van viszonyban, értem az insurrectio
kötelességét, mely a szűz vállások csábító dialecti-

cájára egy oíly úrügy öt nyujthatandott, minöt a házi adó ellen hasonlón kizsákmányolni lehetetlen. Mert ha valaki rozsdás fringiájára csapva így kiált: „Nem tartok, nem fizetek katonát, mert én magam is született katona vagyok, s ha jön az ellenség, magam költségén insurgálok,“ — a régi hies lőcsei formájú czopfos politica hívei között akadhat ember, a ki jó lélekkel „helyest^ bólinthat; de ha valaki így kiáltana: „Én nem fizetem a szolgabírót, kit én magam választok bírámúl, nem adok semmit a fogház fenntartására, mellyben hősre teszük a tolvajt, hogy ökrömet el ne lopja, és pedig azért nem adok, mert ha be talál ütni a kozák vagy a tatár az országba, mához 50 esztendőre, s a rendes katonaság (mellynek sem állításához sem tartásához nem járulok — állítsa s tartsa a paraszt — a ki lelke van!) nem bírja kiverni az országból, akkor majd insurgál az unokám!! Ha mondom, valaki így okoskodnék, azt ugyan már csak az üres kulacs nem nevetné ki. — Választóm tehát a házi adót, mert a nemességnek attóli mentessége semminemű kigondolható kötelességgel nem áll viszonyban.

Másodszor választám azért, mivel a házi adót magunk kezeljük, erre nézve tehát a kormányfelelőségnek, kormányzámadásnak kényes föltételével sem szükség bíbelődzni. Mert ha igaza van az alkotmányos embernek, midőn a kormány irányában adókezelési garantiákat emleget, nagyobb garantiát (mindig a kormány irányában szólva) csakugyan gondolni sem lehet, mint a minő az, hogy nem a kormány veti

ki, nem ő kezeli, nem ő adja ki, hanem mi magunk; s a kormány legfelebb csak annyiban szólhat hozzá, hogy valamikép el ne ragadjon a buzgalom, s igen sokat ne fizessünk, s hogy a kivetést úgy tegyük, miszerint többet ne vessünk magunkra, mint arányos igazság szerint reánk esik. Pedig azt nem gondolván, hogy a nemesség igen nagyon appraehendálná ha kelleninél többet nem engedik fizetni.

Harmadszor választám a házi adót azért, mivel ennek elvállalása még csak a megyék közti kivetés kérdésével sincs összebonyolítva, -mert minden, megye csak saját szükségére adózik.

Negyedszer választám azért, mert ezt már előttem gr. Dessewffy Emil s gr. Sztáray Albert indítványozták. A közvélemény tehát már ezen irányban kapott lökést, s re^ménylnem lehetett, hogy attól, mint saját indítványától, még a conservativ olygarchia sem fogja megvonni pártolását, a liberális aristocratia már épen nem; a pseudo-liberalis olygarchia pedig szintűgy nem; miután ennek feje gr. Széchenyi István, sem gr. Dessewffynek indítványa ellen (bár az országos erőveli kényszerített örökváltsággal tévé kapcsolatba) sem gróf Sztáray ellen (ámbar ugyancsak fenyegetve követelő „modorá ban tévé) sem „Kelet nép“-et, sem „Programm töredéket nem irt; sőt inkább azt mondá, hogy adózni akar; s nem csak a házi, de még a hadi pénztárba is, s be is akar sors-húzás útján állani katonának. Legfőlebb tehát attól tarthattam együgyűségemben, hogy keveselni fogja a, házi adót, s azért szid össze, hogy miért akarok olly

keveset. Az igaz, kifejezem számvetésemből, hogy én gróf nem vagyok, hanem csak amollyan szegény ember, s hogy a gróf logikája szerint, a kétszer kettő nem minden ember szájából egyformán négy.

Ezek voltak főbb okaim, miért hogy az első vézér szempontból, t. i. a nép terhei megkönnyítésének szempontjából indulva, a házi adó együtt viselését választóm azon minimumúl, mellyel az adómentességről lemondást megkezdjük.

És ismét a harmadik szempontot, t. i. az egybeforrasztást s érdekegyesítést, nem pedig elkülönzést tartva szem előtt, nem azt indítványozóm, hogy a házi adót egyedül csak a nemesség viselje — mint gróf Sztáray akaró — hanem azt: hogy nép és nemesség igazságos arányban együtt viselje; azaz/hogy a házi adó „közös teher“ legyen.

Ezen szempont, midőn egy részről a honpolgárok külön osztályai közül egy elválasztó közfalat ledöntene, s érdekegyesítést eszközölve, előlépés volna azon ösvényen, mellyen kívül e honra üdvösség nem néz, más részről a sikert is valószínűbbé látszott tenni, mivelhogy kevesebb fizetéssel jár, pedig fizetni a nemes ember nem igen szeret.

Vége mi a második szempontot, t. i. az ország eddig el nem látott közszükségeinek fedezését illeti: erre nézve mindig az acceptabilitást tartva szem előtt, azt gondolám, hogy országos pénztár végett a direct adózás eszméjéhez csak igen kis mértékben tanácsos folyamodni; mert különben, ha hogy a közös teherviselés alapján maradnánk, a mint — gondolom —

maradni kell: ezen új teher által semmivé tétetnék azon könnyebbség, melly a házi adó arányos részének levételéből a népre háruolandna; — ha pedig — mitől isten óvjon — a nemesség egyedül viselné subsidiumkép az országos pénztár terhét kevésbé volna hajlandó a házi adó terheiben megosztozni; pedig én azt, hogy a nép terheiben megosztozzunk annyira legszükségesebbnek honunk existentiájára nézve olly lényegesnek hiszem hogy ha már valami jót hátra kellene tenni kevesebb kárnak tartanám, ha minden anyagi előmenetelt, mellyet országos pénztárral megszerezhetni, még egy ideig nélkülöznék, mint ha a néppeli kiengesztelődést anyagi haszonnal feláldoznák — és még azt is szem előtt tartám, hogy hazánk fedezetlen közszükségei végett minden esetre hosszú évek során keresztül — ne mondjam mindenkoron — pénzerőre leszen szükségünk, s azért tanácsosbbak véltem szétnézni olly direct kútfők után, mellyek állandó közjövdelmi forrásul szolgálhatandnak, melyeknek megállapítása mellett tehát csak a több vagy kevesebb elég vagy nem elég kérdése fogna az országgyűléseken megújulni; míg ellenben, ha hogy a direct kivetésnél maradnánk, minden országgyűlésen még sokáig megújulhatna a harcz nem a felett: mennyit fizessünk, hanem a felett: általában fizessünk-e vagy ne. Nem kerülheté el figyelmemet azon tapasztalás is? hogy a polgárisodott világnak minden statusai közjövdelmeik legnagyobb részét indirect adókból szedik; arról is meg valék győződve? hogy az indirect adózás ha kellő mérséklettel óvatosan al-

kalmaztatik; ha vagy már valósággal létező kútfőkből szedetik; vagy pedig olly nemei kerestetnek ki, melyek a nép szokásaival, hajlamaival, érzetével nem ellenkeznek; sőt, ha arra is van figyelem, hogy egy részről nyomasztók ne legyenek, más részről pedig még a mellett, hogy jövedelmezők, mellékesen igen jótékony, sőt nélkülözhetien intézkedések behozatalára alapítottanak, (mint például a lajstromozási adó az annyira szükséges telekkönyvek behozatalára) mondom — arról is meg valék győződve, hogy ha az indirect adózás illy figyelemmel vétetik gyakorlatba, mintegy észrevétlenül, minden esetre pedig könnyebben viseltetik, s kevésbé nyomasztónak érzetik, mint a direct adó, mellyet (erdélyiesen szólva) a „dúló“ exequálni jár. Végre pedig azon szerencsés helyzetben is látám magamat, hogy ha az országos pénztár végett nem mondom egyedül, hanem főképen indirect jövedelmi kútfőket indítványozok, még csak újsággal sem lépek fel e verbőczies nemzet előtt, hanem csak azon ösvényen maradok, mellyen 174 óta minden e tárgyban működött országos küldöttségek járdaltak (miként e tanulságos tényt alább e tárgybani javaslataim mellett eléadandom).

Mind ezeknél fogva oda öszpontosítam izgatásomat, hogy a házi adó terheiben a nemesség osztozék meg a néppel testvérileg, az országos pénztár pedig némi részletekben is kijelelt indirect kútfők jövedelmeire alapíttassék főképen, s direct adó útján csak a házi adó minden forintja után kivetendő csekély toldalék fillérek szedessenek.

Lelkiösmeretemben meg vagyok nyugodva, hogy ha az adó kérdésének szerencsés megoldására a kiméletesség, a mérséklet, az ellenszenvnek csillapítására intézett figyelem, s magoknak az uralkodó előítéleteknek, szokásosságnak, pénztelenségnek is tekintetbe vétele tehet valamit: becsületesen megtevém a kísérletet; mert versenyre hívom fel a „fontolva haladók legnagyobb practicusait, ám mondjanak, Ha tudnak, e tervnél kiméletesbet. Én nyugtva nézek elébe a részrehajlatlan közvélemény bírálóatának.

És még ezen gondos kiméletességnél sem állapotéin meg. Szétnéztem az idegenkedők vonakodásainak indokai közt, és a hol azt láttam, hogy a vonakodás nem oktanul konok nem-akarásból, hanem bizonyos egyes körilméiíyekből eredett, s olly aggodalmakból származik, mellyeknek lenyugtatása a terv lényegének veszélyeztetése nélkül eszközölhető; nem feleltem a vonakodásra keserű gúnynyal, nem a körülményekre nem ügyelő abstract elmélet örök igazságaival, nem a „kibúvó ajtócskák keresésének gyanúsításával: hanem javaslék módokat és javaslék eszközöket, mellyek az illy aggodalmakat lenyugtathassák. Így miután tapasztalám, hogy vannak, kiket a házi adóbani részesüléstől azon félelem tartóztat, hogy a házi adó egyes rovatait itt ott a megyei nemesség majd az ő kárukkal végtelenig szaporíthatja, magam javasiám, hogy a rovat-czimek országgyűlésileg átvizsgáltassanak, az előre kiszámítható rendes költségek (mint például a tisztviselők fizetése stb.) rendszeríttessenek, s azokat országgyűlésen kívül

emelni szabad ne legyen; a nem rendszeríthető, s előre ki nem számítható költségekre nézve pedig az arálynak bizonyos maximuma szabásék, mellyet haladni tilos legyen; ezen határok szoros megtartására a kir. helytartótanács felügyeljen; s ekkép a házi adó terhének önkénytes nevelése ellen magát mindenki bizonyosnak érezhesse. Láttam, hogy vannak mások, kik az adózástól azért irtóznak, mivel el lévén adósodva attól tartanak, hogy nem csak valódi értékekről, hanem adósságaiktól is megrovatnak; és én nem mondám, hogy a statusnak Péter vagy Pál adósságaihoz semmi köze; nem mondám, hogy adják el jószágaiknak annyi részét, mennyivel adósságaikat kifizethetik, miszerint az adót csak attól fizessék, a mivel valósággal, nem pedig színleg bírnak, hanem a hiteltörvényeknek olly javításait hozám javaslatba, mellyek a személyes (váltó) és birtoki (hypothecalis) hitel viszonyait kellőleg megkülönböztetvén, lehetségessé tegyék, hogy az adó mindenkinek csak hypothecalis adósságait fölöző birtokára vettethessék; azonkívül sürgetém az ősiség eltörlését s annak módjairól is tevék javaslatot, miszerint a birtokszerzés biztosításával a birtok értéke növekedjék, s az adósságok letisztázása könnyítessek; és sürgetém a hypothecalis bank felállítását, mellynek segítségével a birtokos, hosszú törlesztésre számított olcsó hitelt kapjon, s az uzsorások és váltó-prolongatorok vampyr-körmei közül megmenekedjék. Szóval, ha csak olly aggodalmat láttam, melly okkal-móddal az egésznek kára nélkül

elhárítható: annak eloszlatására tehetségem szerint semmi becsületes eszközt sem hagyék kísérletlenül.

Midőn e szerint egy részről a lehető legkisebb minimumra szorítkozám, más részről minden gondolható kíméletre figyelemmel valék, isten bocsássa meg bűnömet; hogy azt hívéin, miként a házi adó kérdésének más ellensége alig lehetend, mint egy pár piszkos lelkű olygarcha, miilyeneknek már idejük lejárt; néhány cortes-vezér, kik vesztegetve s megvesztegettetve, az adó kérdését követ- és tisztválasztási czélokra kizsákmányolandják, és itt ott a köznemeseknek részint értetlensége, részint a megvásárlásra kész anyagot nyújtó erkölcsi sülyedése. — Bűnnel és oktalansággal istenek is hiába küzdenek, mint a költő szól. Olly kába nem valék, hogy a bűnt, melly előre föltevé magában, hogy ez alkalmat mellék - czélokra kizsákmányolja, \$ az értetlenséget, mellyhez hírlappal féрни nem lehet, cap acitálhatni hittem volna; hanem azt gondolám, ha minden melléktekintet nélkül a haza szent nevének szeretetében egyesülve kezét fog a jó akarat: ezen ellenséggel annyira mégis csak meg bír küzdeni, hogy a negyvenkilencz megye közül az adó kérdése a többségnél diadalt nyerjen.

Számítottam pedig négy tényezőre. Először az ellenzékre, mellyhez tartozni dicsőségemnek vallom, mert ennek nevét a história a reform-párt nevével identificálta. Számítók másodszer a kormányra, mert ennek az, hogy a nemesség a néppel együtt adót fizessen, olly természetes érdekében áll, miszerint lehetetlen volt kételkednem, hogy a pártokon kívüli

állását megtartva a közös teherviselés elvét helyesléseivel sanctionálandja. Számíték a conservatív pártra, nem csak azért, mert nincs és nem lehet conservatívabb eszme, mint az, hogy a nemesség az adómentesség feltarthatlan koldus-szabadalmához ne ragaszkodjék s ragaszkodásával politicalai előjogait ne veszélyeztesse; de számíték e pártra még azért is, mert minden szóvevőik, minden orgánumaik a házi adó mellett nyilatkoztak, s nekem eszembe sem jutott, hogy lehet máskép szólni mint cselekedni.

Számíték végre gróf Széchenyi István erélyes közremunkálására, minden más okot mellőzve egyszerűen, már csak azért is, mert mindig azt írta, mondta, beszélte, hogy ő házi és hadi, és mindenféle adót akar fizetni; az pedig még csak eszem ágába sem jutott, hogy ezen akarat csak addig tarthat, míg senki, vagy legalább senki a ki nem gróf, nem kívánandja.

És az ellenzék, a párt, mellyhez tartozom, híven teljesítette kötelességét. Másfél éves hírlapi izgatás után férfias bátorsággal vitte át a kérdést a cselekvés terére, s küzdelme szent célját semmi tekintetnek alá nem rendelve, legbefolyásosabb egyéneinek politicalai állását s vellők pártjának compact erejét e kérdés miatt kétkezés nélkül koczára veté; s bár felzudíták ellene a szenvedelmeket, egész a bőszületig; bár magára hagyva oda vetteték martalékul a vad erőszak vérengző kitöréseinek; mégis 16 s illetőleg 18 megyében többséget vívott ki a nemesség adózásának s általa a néppeli szent frigykötésnek. — 18 megyében uraim! olly tény ez, mellyre magasztos

önérzettel tekinthet vissza az ellenzék. A hatalmasan szabad Britanniában sem a rabszolgaság eltörlésének, sem a catholicusok emancipálójának, sem a parlamenti reformnak, sem a gabnatörvények ellenzésének hősei hasonló idő alatt hasonló eredményt nem mutathattak. Pedig ők nem voltak arra kárhoztatva, hogy a megtámadott érdekeket csak és egyedül azok által döntsék meg, kik azon érdekeknek osztályosai. Ott a törvényhozásban a nemzet közéletében szavuk volt azoknak is, kiknek érdekeik a rabszolgotartó gyarmat birtokosokéval, a korhadt városok befolyásával, s a gabnatörvények védelmezőinek érdekeivel ellentétben állottak. O Connel szavába pedig a népgyűlések millióinak mennydörgő kiáltása vegyült. Nem ügy minálunk. Itt a népnek szava ez ügyben sem vala. A nép a kérdésen kívül állott, alig tudva csak azt is, hogy miről van szó. A nemesség igazságtalan privilégiuma csak a nemesség által vala ostromolható, és mégis 18 megyét nyert meg az ellenzék a legelső ostromban. Nem nyúlt a nép millióinak kérelmi jogához; nem tartott népgyűléseket; nem volt kezében a szabad sajtó óriási fegyvere; egy nyomorult censurált s hetenként csak kétszer megjelenő, s mégis ezer kérdés által igénybe vett hírlapocská másfél éves szerény izgatása volt minden előkészítő fegyvere, és mégis 18 megyét nyert a legelső ostromban. — Mutasson, a ki tud, az erkölcsi küzdelmek históriájában hasonló példát.

Mi kellett a kérdés tökéletes diadalához? Semmi egyéb mint az: hogy a kormánynak a conversativ pártnak, és gróf Széchenyi Istvánnak összes ereje,

összes befolyása, nyolcz megyét nyeljen meg a kérdésnek. Mit mondék: nyerjen? nem; csak megnyerni segítse az ellenzékét; mert volt olly nyolcz megye, hol ha bukott is e kérdésben az ellenzék, tekintélyes kevesebbséggel bukott, olly kevesebbséggel, melly három négy megyében pillanatnyi győzelmet víni is elég erős volt; csak megtartani nem. — Nyolcz megye kellett csak, nyolcz és nem több!! De mit tettek ők? mit tettek mindnyájan együtt s összesen?

Felelet: Semmit a kérdésért; sokat s némellyikök mindent ellene.

A kormány? Oh mi a kormánytól nem kívántuk, hogy párttusára keljen a kérdés mellett, csak azt kívántuk, tudassa a honnal azt, hogy helyesli. Pusztá helyeslése képes volt volna nyolcz tíz megyében az adókérdésnek többséget csinálni — s ő hallgatott. Főispánok kérdezek: mi lesz kedves a kormány előtt, az igen vagy a nem? — s ő hallgatott. Hallgatott, s hallgat mind e mai napig. Pedig azzal kérkedett s kérkedik, hogy a haladás zászlóját ő veszi elől, s mai napig csak azt sem tudjuk róla: akarja-e hogy a nemesség a nép terheiben alkotmányos alapon megosztozzék? És ha csak hallgatott volna! de nem csak hallgatott, hanem túrte, hogy párthívei, kiket kegyelmével halmozott, az adó ellen izgassanak, vesztegessenek, s ledorongolására bunkós táborokat vezéreljelek; sőt jeleit adá, hogy ez nem olly bűn, melly által kegyet lehetne koczkáztatni.

És a conservatív párt, melly a házi adó mellett nyilatkozott hírlapjaiban? Mozdított-e csak egyetlen-

egy szalma szálát is az ügy diadalára? Felütötte-e csak egyetlen egy megyében is komolyan az adózás zászlóját? vagy visszataszította magától a buncocratia hőseit, kik zavart fővel szűz vállakat emelgettenek; kik a nemesség szenvedelmeivel vásárt üztenek^ s bicskákat és ólmos botokat vezéreltek a megyék gyűléseibe? — Nem; hanem czimboráltak velők s czimborálnak mind e mai napig.

És gróf Széchenyi? Oh ez volt még a java, ez ügybeni botrányok minden nemeinek. O? a ki annyi kegyelettel tévé a vallomást, hogy az adónak minden nemeiben osztozni akar; ő, ki gróf Dessewffy, gróf Sztárny, követeléseit olly szép csendesen hallgató, könyvben, hírlapban, casinókban, lóversenyekben indulatos harczot vívott a Pesti Hírlap ellen. Rablók-nak, gyuj tógátoknak, hazagyilkosoknak kiáltott, fejbe-töréssel, fogafejérének mutogatásával fenyegetőzött, és kimerítette a piszkolódások gyanúsítások egész szótárát, miszerint legyen a szégyenlős tespedőknek hátulsó ajtócskájuk, mellyen szép szerével kibúhassanak, legyen a cortesvezéreknek a felbőszített nemesség előtt mit olvasgatniok; legyen egy jóhírű pecsét, mely-lyet adóbuktató izgatásaikra felüssenek; legyen mód-juk azt kiáltani a nemességnek: „Atyámfiái, az nem lehet jó a mit Kossuth és elvrokoni akarnak, mert lám az ő szándékukat még gróf Széchenyi István (éljen!) a liberális mágnás (éljen! éljen!) a nagy ha-zafi (éljen! éljen! éljen!) is rosszalja; és őket rablók-nak, gyujtogatóknak, édes hazánk gyilkosainak ne-vezi!!“ — És miért mind ez? talán az adó miatt? oh

nem; hiszen gróf Széchenyi akar adózni; nem e miatt, nem, hanem egyszerűn csak a „modor“ miatt, azon kényszerítő követelő modor miatt, mely a lehető legkisebb minimumot annyi gonddal kesergeté ki, s még ezt is annyi kímélgetésekkel enyhítgeté.

De hát miben van e botrány kulcsa? Én a lehető legszelidebb magyarázatot keresve, a botrány kulcsát abban találok, hogy gróf Széchenyi, mind a mellett, hogy örökké a szellemi alapokat emlegeti, az anyagiság esküdt embere; ő fejébe vett egy két igen jó, igen hasznos anyagi javítást, mely végett országos pénztárra van szükség, és fejébe vette, hogy ezen pénztárt nem lehet másképen, mint csak az elboldogult s többé fel sem is támadandó^ kétgarasos telekdíj által direct kivetés útján megeremteni, és látván a házi adó melletti izgatást, megijedt, hogy ha a nemesség erre reá áll, a kétgarasos labdacot majd el nem nyeli, azért támadta meg „modor“ képeben a házi adót. Ámde ha ő a házi adó melletti izgatás ellenében, azzal lépett volna fel, hogy nem ezzel, hanem a telekdíjjal kell a nemesség adózását megkezdeni; sajnáltuk volna elfogultságból, rövidlátásból eredett tévedését; de távolról sem kárhoznánk őt: hanem ő nem azt tévé. Mindaddig míg a házi adó meg nem bukott, tervéből egyetlen betűt sem talált ki, hanem maradt a gyanúsító negativitás terén, s minden befolyását arra intézte, hogy a Pesti Hírlap hitelét agyon verje, hatását paralizálja, szerkesztőjét és elvbarátait gyűlöletesekké tegye; s mind ezt csak ama bűnbak a „modor miatt. Isten vé-

delmezze a közteherviselés ügyét, illy barátok ellen, ellenségeitől majd csak maga is megóvja magát.

Ezt tették a kormány, ezt a conservatív párt, s ezt gróf Széchenyi István a házi adó ellen; a helyett, hogy nyolcz megyécskét nyerni segítették volna az ellenzékét, melly nélkülök sőt ellenök maga erejével, s illy conjuncturák között tizen-nyolcz megyében győzni tudott.

És a házi adó megbukott. — És ez igen természetes. De már az teljességgel nem természetes, sőt undorító botrány, hogy miután mindent elkövettek, miszerint a házi adó megbukjék, gyanúsító lamentációkat irkáltak a felett, hogy a házi adót a Pesti Hirlap és pártja bukatták meg. Minő beteg szív, vagy minő beteg fej az, mellyből istennek világító napja alatt, még illyesmi is kikerül!

Tehát a házi adó megbukott. És miután megbukott, előállott gróf Széchenyi a kétgarasos telekdíj-tervvel. És miután tervét előadá olly hosszadalmasan, miként csak szükségesnek látta volt, és izgatásának hatását sem „modor“ ürügye alatt, sem más-képen senki sem háborítá: felszólító a pártot, mellynek orgánumát, a Pesti Hirlapot, én kezelém, nyilatkozék telekdíjas indítványa iránt; és kimondá, hogy ha tervének még e párt is ellene volna, felhagy vele, mert nem látja kivihetőnek; ha ellenben e párt mellette nyilatkozik s annak kivitelére segédkezet nyújt, megmarad tervénél állhatatosan.

Én nyilatkozám. Megmondám, hogy a pártnak, mellyhez tartozom, alapeszméje: javítani nem egyes

kasztok, hanem az egész hon érdekében, s azért ha ki a honra nézve illy irányban valami jót akar, legyen bár legdühösebb ellenségünk: buzgó közremunkálásunkra, őszinte segítségünkre olly bizton számolhat, mintha leghűbb barátunk volt volna. Emlékezetébe hívám a grófnak mind azon bántalmakat, mellyekkel három éven át üldözött szakadatlanul; emlékezetébe hívám, hogy akár mit tevék, nem csak a politica mezején, hanem egyesületi téren is, azt mind gátolá, gúnyoló, akadályozá; és megesküvék a szent istenre, hogy bántalmainak — szívemből egyébiránt kitörölhetlen — emlékezte, soha sem veend erőt lelkemben a polgár-kötelesség érzetén, s felhívám istenemet, hogy úgy áldjon meg, a milly igazán pártolni fogom mindig, valahányszor jót akarand. El nem titkolám, hogy tervemet — a házi adó közös viselésére alapítottat — jobbnak tartom, mint az övét; de nem vonakodám bevallani: hogy az ő tervét is jónak, s ha keresztül vinni sikerül, a hazára üdvösnek tartom; s mivel illyennek tartom, annak pártolását kötelességemnek ismerem.

És szavamat adám, hogy azt pártolni fogom minden tehetséggel becsületesen. Egy óhajtást köték pártolásomhoz, de azt sem szabám föltételül. Az óhajtás az volt: hogy miután közös teherviselés alapján indítványozott telekdíjból a népre ismét új teher hárul a nélkül, hogy eddigi terheiből valami levétnék: részesítsük legalább a népet ezen terv kedvezményeiben közvetlenül, testvérileg. A gróf a telekdíj alapján 100 millió pft. országos kölcsönt paran-

csőit; és indítványozó, hogy ennek azon része, mely mindjárt kezdetben országos investícióba nem fordíthatatik, adassék kölcsön egyeseknek biztos hypothecára. Én indítványozóm, hogy ne csak világosan kimondassák, miként ezen hypothecalis bank jótéteményeiben részesülni a népnek is joga van; hanem még határozottan kijelentessék az is, hogy a kölcsön kiadandó összeg fele része úrbéri örökváltság előmozdítására fordíttassék. Szóval a gróf telekdíjas tervével az úrbéri örökváltságot hozám kapcsolatba. — És — kérem jól megjegyeztetni — ezen kapcsolat ellep a gróf nem szólt; miként nem szólt akkor, midőn gr. Dessewffy a házi adó együttviselését hasonló kapcsolatban indítványozó. Ekkor e kapcsolat miatt nem hasonlított Dózsához, nem gyanúsított paraszt-lázz í tónak, sőt kö z r emunk álás o mat szépen megköszöné; azon nyilvános valamással köszöné meg, hogy becsületesebb indulaté hazafitnálamnál nem ismer. Természetes: mert ekkor eszköznek tekintett, mellynek célja kivitelében némi hasznát veheti; s neki szokása eszköznek mindenkit felhasználni, ha felhasználta — elrúgni; ha máskor magát használtatni nem engedi, megfeszíteni, kiknek előbb hosiannat énekelt. Ez már neki szokása . . . Számoljon míg él iránta lelkiösmeretével. Majd számoland egykor emlékezetével a kérlelhetlen história.

A gróf telekdíjas terve ismeretes. Lényege abban összpontosúl, hogy minden erőnket s tehetségünket nem egy vagy más specialitás kivitelére, hanem or-

szagos investmentialis pénzalap előteremtésére fordít-
suk. E végett fizessünk évenként direct kivetés
útfján öt millió forintot, 3 éven át s ennek alapján
vegyünk fel 100 millió kölcsönt 3½ kamatra 1 ½ %
törlesztésére; ebből investialjunk minden évben köz-
hasznú speciális vállalatokba annyit, a mennyit csak
időnként lehet; a többit, hogy ne heverjen, sőt gyü-
mölcsozzék, adjuk kölcsön ötös kamat s törlesztés
mellett hypothecára hazánkfiainak.

Én e tervet becsületes igyekezettel pártolám mind
az izgatás, mind a cselekvés terén; s készíték többi
között — statistikai biztos adatok hiányossága miatt
nem csekély fáradalommal — kivetési tervet; mely-
nek alapelveit később lényegükben az országgyűlési
küldöttség is magáévá tette.

De pártolásom mellett még 1844 január 21 -kén
nyíltan, határozottan kijelentém, hogy ha gróf Szé-
chenyi telekdíjas terve is megbuknék, miként a házi
adó megbukott; úgy fokozatos adóközösség becsületes
kísérletének minden nemein keresetül mentünk, s nem
marad egyéb hátra, mint az igazság isteni
erejébe vetni bízod almunkat s a mellett iz-
gatni, hogy minden adó legyen közös.

És — ismét figyelmet kérek — a gróf ez
ellen sem szólt egy szót is; nem mondá hogy
sokat kívánva ellenszenvet gerjesztek, s nem
volt kifogása a modor ellen. Ez igen termé-
szetes, Tervéről vala szó, és ő gondolá: szólj a
mit s miként tetszik, csak pártolj, csak mellettem
szólj, majd eldoblak ha felhasználalak.

És a telekdíj csakugyan megbukott. Még csak országgyűlési tárgyalásra sem került; a mi oda került, minden volt inkább, csak gróf Széchenyi terve nem. Hiányzott belőle a 3 éves kötelezettség; csak három évi ajánlatról vala szó; tehát hiányzott a kölcsön eszméje; hiányzott a nagy országos investitio-nalis pénztár; tehát hiányzott minden s maradt egy nyomorult törpe, torz alak vázlata; életerő nélkül, s fejlődési csíra nélkül, s még ez is megbukott.

Oh ezen megbukás története nagyon tanulságos. El kell mondanom.

A KK. és RR. táblája bizonyos speciális célokra 2 |a millió forintot ajánlott, évenként három éven át fizetendőt. Midőn a fő RR. táblája (hol azoknak vala többségök, kik most a kormányon vannak) a RR. ajánlatát nyirbáló ollója alá vévé, három dolog tette a két tábla közti főfilönbséget.

A követek táblája azon szempontból indult: hogy még is csak borzasztó gúny volna a hadi adó felajánlásánál alapos jeremiási siralmakkal emlegetni, miként görnyedez a nép terhei alatt, s miként nem bírja eddigi adóját fizetni: s még is nem csak semmit le nem venni ezen elviselhetlen terhekből a nép görnyedező vállairól, hanem jövődjö haszon reményében gyönyörű népatyáskodási logicával még új terheket rakni reá. A KK. és RR. tehát mivel ekként gondolkoztanak, azt mondák, ha nem vehetünk le semmi terhet a nép vállairól, legalább viseljük az újon alkotandó országos pénztár terheit mi nemesek; eredményeinek jótékonyágában némileg a nép is része-

sülend, s lagalább egy parányi lépéssel közelítünk az igazsághoz, mert ha a nép viseli a házi s hadi adó terhét nem csak magáért, hanem miérettünk is; mi viszont viselendjük az országos pénztár terhét, nem csak magunkért, hanem ő érte is. — Baj, ki-mondhatlan baj, hogy ekként gondolkozva, gondolkozásunktól az észszerűség meg nem tagadható. Baj, mert minden köztehernek mindenki általi közös viselésén kívül nincs üdvösség; de miután a kormány s gróf Széchenyi, és a conservatív párt jobb része a házi adót bukni hagyták, rosszabb része pedig ledorongolta: el kell ismerni, hogy a KK. és RR. ezen gondolkozásában van logica; mellyre a szerencsétlen körülmények kényszeríték, s hogy amaz üdvös elv feláldozásában ennyit engedtek a kénytelenségnek, ezt nevezhetni a körülményekkel! megalkuvás okosságának; nem pedig azt, hogy gróf Széchenyi, vagy éppen a B. P. Híradó fűttye szerint tánczoljunk „systematice.“

A fő RR. ellenben azt mondák: Ti KK. és RR! illiberalis aristocraták vagytok, mi — méltóságos fő RR. (mert így szokták izeneteikben ön magokat címezni) mi nem akarunk subsidiumot, hanem akarunk adót fizetni; mi a közös teherviselés elvéhez állunk, s a terhei alatt görnyedező nép vállairól nem veszünk ugyan le egy porszemnyi terhet is, hanem akarjuk, hogy az ország közszükségeire nagylelkűleg felajánlandó új tehernek egy részét ő is fizesse. Csak azért, hogy az elv mentve legyen.

Midőn ezen új főzetű liberalismusnak hazánk

hegyvölgyén híre futott. Deák Ferencz ezt írta nekem: „Kérlek, fejtsd meg nekem azt, hogy miből állana az adó valóságos közössége, ha a nemesség az adózónak eddigi terheiből semmit el nem vállalva, a most ajánlani szándéklott tehernek egy részét az adózó vállaira vetné? Illy közös teherviselés mellett én akár herczeg Eszterházyval is kész vagyok alkura lépni, hogy tudniillik eddigi terheit viselje ezután is ő maga, de az én terheimet viseljük ezentúl ketten közösen/

A KK. és RR. azonban ismét megalkudtak a körülményekkel s a fő RR. közös teherviselését siker kedvéért elfogadták. Egy kicsit ugyan úterére tapintottak a közös teherviselési hajlamnak, s indítványozók: mondassák ki legalább elvileg a felírásban, hogy addig is, míg az elv más közterhekre is alkalmaztatnék, jelenleg az adó ezen új neménél léptettetik életbe. De a fő RR. többsége, mindig szokott liberális arcczal azt felelé: „Hagyjuk ezt annyiban! ezek kellemetlen dolgok; siker kell nem elv; törvényhozónak feladata cselekedni, nem pedig elvekkkel bíbelődni. És úgy Ion. A KK. és RR. ettől is elállva, a közös (ah! közös) teherviselést elfogadják. És az elv diadala aranyos veres nadrágban megünnepeltetett. —

Második lényeges különbség a kezelés körül forgott. A KK. és RR. egy kezelési módot javasiának, miként azt bizonyos vegyesházassági viszonyok közt, alkotmányos kezesség tekintetében, legcézirányosbnak vélték; a fő RR. többsége egy másikat javasolt, mely-

ben szintúgy ott kustorgott ugyan a „kormány felelősége magvacskája, de olly parányi embrió alakban, hogy mondhatlanul jó időnek kell vala jární, miszerint belőle ember váljék. De a KK. és RR. ismét megalkuvának a körülményekkel és siker kedvéért a fő RR. javaslatát, melly így is a mostanihoz képest tagadhatlanul előlépés volt volna, propter bonum pacis elfogadták.

Harmadik különbség volt végre a pénz! és ez volt a Rubicon, mellyen a főrendi tábla átlépni szívére nem veheté. A KK. és RR., mint a szegényebb tömeg képviselői, azon szegényebb tömege, melly ha egy garast vagy egy forintot, vagy száz forintot fizet, azt sokszor szája falatjából kénytelen elszakítani, azt mondákéba már oda esett az egész dolog, hogy csak némi anyagi javításokat érhetünk el, legalább adjunk annyit, hogy legyen is a dolognak egy kis látatja; s azért harmadfél milliót s egy kis ráadást ajánlottak. De a gazdag fő RR. többsége aztinondá: lassan barátaim! amott a másik teremben; ti a fizetéshez nem értetek, ez a mi dolgunk, gazdagoké, — devalváljunk — legyen a harmadfélből egy millió!

A KK. és RR. bízván a magyar nagy urak európai híru generositásában, a milliócskától vonakodtak; de erszényről lévén szó, a fő RR. többsége megállapodott mint a kőszál; és közbe jött a kezdeményetési jog feletti vita; átment a tusa azon térre, szabad-e a főrendi táblának pénzajánlatot devalválni? — És elég az hozzá, a milliócskán a közteherviselés megbukott.

A dolgot ki lehetett volna egyenlíteni, de a kormánynak olly kimondhatlan sok dolga volt; s egy egész országgyűlés eredménytelensége olly csekélységnek nézetett, hogy teljességgel nem lehetett reá érni az országgyűlést még egy hétig együtt tartani!

Mondják, hogy épen azért nem volt idő az országgyűlést még egy kissé együtt tartani, mert majd még úgy e kérdésből mint a hypothecalis bankból s a fiumei vasutból valami talált volna lenni; s az eredménytelenség nem szolgálhatott volna lépcsőül bizonyos hivatal személyzeti változásokhoz.—Nem tudom, nem voltam ott! Mondják azt is hogy az egész elvita csak úgy került elé, mert egyik fél nem igen akart fizetni; a másik fél meg nem igen akart illy módon, illy föltételek mellett fizetni. Nem tudom, nem voltam ott! — Elég az hozzá; az adó, vagy subsidium, vagy benevolum oblatum, vagy jniként is nevezzük, megbukott.

És az országgyűlés eloszlott. Országgyűlés után Bezerédy István azt mondá: ..Megtörtént a kísérslet országgyűlésen, sikertelenül; elkövetkezett az idő, mellyben, ha egyebet nem lehet tenni, legalább ismeretünkkel számot kell vetni. Ez sikerrel nem mindig, de mindig lelki nyugalommal jár. Vannak idők, mikor e szomorú vigasztalással is be kell érni, ellenben még ezt is nélkülözni nem szabad. Én nyíltan valottam, hogy a nép közadójában nem osztozni igazságtalanság, bűn; lelkiösmeretem nem engedi, hogy ez igazságtalanságban tovább részt vegyek.

„Adózni fogok.“ Így Bezerédy. És beiratá magát Tolna vármegye adózói közé. Isten áldja meg!

Néhányan követték példáját. Legtöbben Zalában Deák vezérlete alatt, körülmény szerint a házi adóra szorítkozva.

És gróf Széchenyi? Czikketet ira Bezerédy ellen a Jelenkorba. Soha ezeknél szívtelebbeket nem olvasók. De hiszen a gróf kérkedni szokott vele, hogy ő a szívtől nem kér tanácsot. Nem volt gúny, nem piszkolódás, melyet Bezerédy fejére nem szórt volna. Akkor vesztette el Bezerédy egyetlenegy angyal gyermekét, s idegen maradt, örömtelen lakában mint az ágaitól megfosztott törzs, fájdalma még égetően új vala; és a gróf még e fájdalmat „dér auch den Göttern heilig ist“ még ezt sem hagyta gúnyolatlanul. Épen úgy nem, mint egykor az én szenvedéseimet nem. Ő, ki egykor nekem azt veté szememre, hogy könnyű nekem adóról beszélni, kire csak igen kevés adó esnék: most Bezerédynek azt veté szemére: könnyű neki a „generosust“ játszani, a kinek több jövedelme mint szüksége van, ki az élet örömeiben már nem igen részesülhet, s kinek még csak gyermeke sincs!! Oh én istenem, ott a magasban!!

Figyelmet kérek! Valahányszor kísérletet tőn valaki, melly a nép terherbeni megosztásra kilátást nyújtott, gróf Széchenyi mindjárt ott volt mindig, a kísérletet agyon verni. Talán, mert nem akar adózni? Nem — csak a „modor“ miatt, miként ő mondja,

csak azért, — mert — miként már említém — saját tervét féltette — mondom én.

Az ellenzék, hitein szerint nagyon hibázott, hogy Bezerédy példáját „en masse“ nem követé. Ha ezt tette volna: nincs égen földön annyi hatalom, melly megakadályozná, hogy a jövő országgyűlésen, legalább is a házi adó együttviselése keresztül ne menjen. Még gróf Széchenyi ő excellentiája is pártolta volna.

És közeledett az országgyűlés. A kormány magát még eddig soha be nem vallott czélokra szerzendő többség végett, pártalakítás terére vetvén, el nem kerülheté, hogy a veszélyes körülmények között, melyeknek naponként aggódó tanúi vagyunk; az ellenzék is szétnézzen az eszközök sorában, mellyek pártjának szellemi egységét megszilárdítsák.

A személyes eszmecsere volt az egyik eszköz, mellyet választott. E végett a pesti vásárok alkalma 4846 junius óta arra használtatott, hogy az ellenzék azon tagjai, kiket vagy magán foglatosságaik, vagy a találkozás ösztöne Pestre gyűjtenek, barátságos összejövetelekben értekezzenek.

És mindjárt a legelső összejövetelben egy szívvel lélekkel azon meggyőződés nyilvánult: hogy e hon jövődjé csak úgy biztosítható; szabadsága, alkotmányossága s anyagi virágzása csak úgy kifejtethető, s a nemességnek political élete is csak úgy menthető: hahogy a hon különböző osztályainak érdeke egyesítettik. E nélkül hiú minden törekvés; minden a mi nem illy irányban történik, csak piro-

sító máz, mely a nemzet halálosan beteg arczára önáltatólag az egészség színét hazudja.

Ez érdekegyesítésnek legnagyobb akadálya a nemesség adómentessége, s ama nagy igazágtalansága, minél fogva a nemesség a nép közterheiben nem osztozik. Ennek elhárítása a teendőök alphája. Magában is cél, egyszersmind eszköz minden egybre, mi e nemzetnek üdvös és jó.

Abban volt tehát a közmegállapodás, hogy minden alkotmányos föltételek és biztosítékok mellett a közállodalom el nem látott kellékeinek fedezéséről gondoskodni igen is szükséges, s az ellenzék tagjai e gondoskodást feladatuknak ismerik; de mindennél szükségesebb: a nép fenn levő közterheiben megosztolni. Amaz jobb lét kérdése; ez? létkérdése a hazára, lét kérdése különösen a nemességre nézve.

Az ellenzék tehát a nép fenn levő közterheibeni megosztásra törekedni ismeri legelső legszentebb hivatásának. Ennek, ha úgy kívánának a körülmények, más kérdéseket alárendelend; ezt semminek. Mit s mennyit lehetend e célból — mellynek tökéletes eléréséig a kérdésben megállapodni nem szabad — nyomban elérni: azt a jövőndő rejtelve fedi; az ellenzék minden előlépést, mely a célhoz közelebb vezet, a nélkül, hogy a jövőndő kifejlődést megkötné — elfogad; maga is a körülményekhez leend kénytelen alkalmazkodni a valósítás határainak meggyénkénti kitűzésében; de minden köz-

terheknek közös viselése, ez a vezér-irány, mely fölé hatni, az ellenzék el van tökéleve.

Az érdekegyesítésnek második főakadálya: az úrbéri viszonyok. Míg ezek fennállanak, a nép legszamosabb osztálya s a birtokos nemesség között, örökös gyűlöletesség magva csirázand, a nélkül, hogy a viszonyoknak a birtokos nemesség, legalább aránylagos anyagi hasznát vehetné; mert a fobotos és dézmás gazdálkodás olly abnormis állapot, mellyről nehéz volna megmondani a földes úrnak awagy jobbágnak, okoz-e több kárt, keserúséget és bosszúságot.

Köz volt az értelem, hogy azon állapot mind statusgazdászati szempontból rossz, mind political szempontból a hazára mondhatlanul veszélyes; köz volt az értelem, hogy magánjogi úton statusintézkedés közbejötté nélkül ez állapotból kibonyolódni csak olly hosszú idő alatt lehetne, mennyinek s közbejöhethő bizonytalanságainak, akár a statust, akár a birtokos nemesség kármentesítését kitenni teljességgel nem tanácsos. Köz volt tehát az értelem, hogy legkívánatosabb a kérdést azon alapra állítani, miszerint az úrbéri viszonyokból kibontakozás a földes úrnak tökéletes kármentesítésével országosan, tehát statusintézkedés közbejöttével menjen végbe.

És ez egy újabb ok vala a nép közterheiben megosztozást tekinteni a teendők legszükségesebbjének, mert csak ekkép nyerheti a nép azon anyagi erőt, mellynek alapján az úrbéri örökváltság a crisis-

nek veszélyes hosszabítása nélkül országosan eszközölhető.

És azért egy szívvel lélekkel azon meggyőződésben öszpontosult az ellenzék együtt volt tagjainak közértelme: hogy azon finaciális erőnek, melylyet a jobbágyság nyerend, ha a közadó terheinek aránylagos részét a nemesség elvállalja, mindenek előtt az úrbéri viszonyoknak teljes kármentesítés mellett megszüntetésére kellene fordítania.

Az érdekegyesítésre irányzott egyéb elvek s állapodások nem e helyre tartoznak.

Lelkem mélyéből osztozám ez elvekben, s örömtélén életem kevés gyönyörnapjainak egyike volt, midőn meggyőződém, hogy ha illy irányban s ezen elvekért emelek szót, az nem rideg szó, nem magánvélemény többé, hanem egy tekintélyes párt számos tagjainak közös véleménye; azon párté, melly egy részről úgy áll a história emléklapjain, mint megtestesült tiltakozás, minden alkotmányellenes s nemzetietlen törekvés ellen; más részről úgy áll: mint kútforrása, rugója s eszközlője minden alkotmányos irányzatú reform - törekvéseknek.

És azért ismét felszólalók nyilvánosan az adóügyben. De nem egyedül szólaltam fel; hanem felszólalt egyszersmind hasonló irányban a Pesti Hírlap is. Én csekély szózatomat ez úttal izgatásnak sem nevezhetém, mert erre political hírlap kell: nekem pedig ilyen nincsen kezem közt. A szűkkörű s kis közönségű „Heti lap“-ra kelle szorítkoznom, mellynek hasáb-

jairól ki van tiltva a politico, s mellyen még így is nevem s dolgozatom annyira „contraband“-nak tekintetik a censura által, hogy még a szegény Heti lapocská hasábjainak gyér használatáról is rég le kelle mondanom.

Az adó tárgyáról sem fejthetém ki eszméimet. Mind össze két cikkecskét írhaték bevezetésül tekinthető, mellyeknek egyike hosszú küzdelem után csak nyirbáltan, másika pedig csak tévedésből láthatott napvilágot, mellyért a szerkesztő majd majd szerkesztői tisztének elvesztésével vala kénytelen lakolni.

De emlékezetébe hívám a közönségnek, miként már akkor, midőn gróf Széchenyi telekdíjának pártolására nyilatkozom, határozottan kimondottam, hogy ha a telekdíj is megbukik, ha ezen fokozottsági kísérlet sem sikerül, nem marad egyéb hátra, mint felütni az egész igazság zászlaját, mellyre írva legyen: „Minden adó legyen közös! Amen.“

Már említém: miként akkor, midőn így nyilatkozom, gróf Széchenyinek nem vala az ellen kifogása. Kimondám tehát, hogy elérkezettnek vélem az időt ama nyilatkozathoz hívnek mutatkozni, s az időszereőség — gondolom — csak az ellenzék számos tagjainak érintett állapotása által is motiválva van, és azon meggyőződésből, miszerint az úrbéri viszonyokból! kibontakozás hazánk legsürgetőbb kellékei közé számítható, egy új erősséget vontam annak megmutatására, hogy a házi adó aránylagos elvállalására szorítkozni késő és kevés, hanem meg kell a nép minden közadóterheiben osztoznunk, részint, mert így

kívánja az igazság, melly nélkül az országoknak biztos alapot semmi sem nyújthat; így kívánja a hon java, dísze, boldogsága, sőt léteiének biztossága is; részint mert csak így történik a népen olly könnyítés, melly által annyi finaciális erőt gazdálkodik meg, hogy annak alapján a gyűlöletes, s mind két részre káros úrbéri viszonyokból a földes urak kármentesítésével országosan kibontakozhatunk.

Említém, miként a nemesség adózásának az úrbéri örökváltsággal hasonló kapcsolatba hozása ellen, midőn azt gróf Dessewffy Emil indítványozd; gróf Széchenyi Istvánnak nem vala semmi szava.

De ha én mondok valamit, az már más. Ellenem ő excellentiája annyi epével van saturálva, hogy okvetlen bele halna, ha epéjét ki nem öntené. Hiában! ez neki betegsége. — Sajnálom szegény ő nagyméltóságát!

Alig jelent meg ama két nyomorúságos hetilapi czikk, s a gróf epelázba esett, s lázas paroxismusában könyvet irt ellene. — Ellene? nem! hanem gyűlölt személyem ellen, s Dózsának, paraszt-lázítónak nevezett, s „hűsre tétellel² fenyegetett, mivel hogy ezen thesist: „minden adó legyen közös“ eme másikkal „az úrbéri örökváltság statusintézkedés útján a földes urak teljes kimentésével országosan eszközöltessék“ kapcsolatban említeni bátorokodám.

Megjelent pedig ezen keresztényi epe ömlengése ő excellentiájának Krisztus születése után 1847-dik esztendőben. — Mondják az van benne, a mit emlí-

ték. Mondják; — én nem tudom — nem olvastam. Sokkal inkább van szerencsétlenségem ő excellentiáját ismerni, s új helyzetének s új viszonyainak természetes exigenciáit is sokkal könnyebb felfognom, mint sem látatlanban is ne tudnám, hogy mindennek a mit ő excellentiája írni méltóztatik, tartalma következő öt dologból áll: 4) magasztalása ön magának s búsongó variatio super eo: „háladatlan, ostoba, vak nemzet, miért nem tánczolsz bekötött szemmel füttyöm szerint; 2) zagyva szóhalmaz, minden dolgokról, mellyeket isten teremtett; de omni scibili, et de rebus quibusdam aliis; csak arról semmi, miről a cím szerint tulajdonképen szólnia kellene; 3) bizodalom - szavazás a kormánynak, mellynek maga is tagja, tehát egy részben ön magának; 4) kefélese és „Verabschiedolása“ az ellenzéknek; 5) gúny, gyanúsítás, mocsok, piszkolódás és denunciatio én ellenem.

Nem tudom jól találtam-e? — Azt hiszem igen, s azért bölcseségének legújabb „töredékeit“ nem olvastam. Ha jól találtam, úgy áldozunk egy kakast Aesculapnak. Ő excellentiája nagyon beteg; s én nagyon sajnálom, de nem olvasom „töredékeit“.

Hanem miután az ellenzék, mellynek tagjai barátságos összejövetelekben értekeztenek ugyan, de programot, vagy nyilatkozatot közre nem bocsátottak, látná, miként a conservatív-párt programot ír, gróf Széchenyi programot ír, s vele (ki hitte volna?) még a Jelenkor is programot ír; az ellenzék, mondom, mind ezen hallatlan dolgok hallatára szintűgy nyilatkozatot bocsáta közre; nekem úgy látszik, hogy ezen

„Nyilatkozatban, melyet az ország minden részeiből egybesereglett ellenzékiek határoztak, Deák szerkesztett, és ismét minden vidékről egybesereglett elvbáratok helyeslettek; ama „Dózsa és paraszt-lázító, és hűsre tételi“ syllogismusra, lényegben egy kis felelet van. Az ellenzék ugyan is az adó és örökválság iránt illy értelemben nyilatkozik:

„Honunknak mind biztosítása, mind nemzeti alkotmányos kifejlődése, mind jóléte s anyagi virágzása csak úgy eszközölhető, ha nemzetiség és alkotmányosság alapján a honpolgárok különböző osztályainak érdeke egyesítettik. Ezen érdekegyesítésre szükséges a közterhekbeni osztakozás, mire nézve az ekkorig egyedül adózott nép terheinek megkönnyítését főbb tartozásunknak ismerjük az alkotmányos biztosítókat, ezekre nézve is, mindnyájunk számára gyarapítani törekedendünk, de országunk közszükségeinek eddig el nem látott fedezése körül, czélok és eszközök országgyűlési meghatározását odaadandó számadást, és felelőséget, minden esetre föltételül kötünk/0

„Szükséges még: az úrbéri viszonyoknak, a földes urak igazságos kármentesítésével, kötelező törvény általi megszüntetése. És pedig úgy a földesúri s úrbéres nép osztályra nemzet gazdasági tekintetben legkívánatosbnak mind az országra nézve legjótékonyabbnak ítéljük, hogy előlépések történjenek, miszerint az úrbéri örökválság a status közbejöttével országos eszközlésbe vétessék.

Így az ellenzék. Látszik, hogy nagyon „capaci-

tálták“ gróf Széchenyi politicai programm-töredékeinek „mázsás“ okai!

Ezen ellenzéki nyilatkozat, az adó kérdésének legújabb phasisá. A kormány hallgat, de dohány-„traficokat“ állít, a conservativ - párt nem szól: gróf Széchenyi haragszik, gyanúsít, s fenyegetőzik, a B. P. Híradó pedig a dohány - monopóliumról disserál.

Es ezzel bevégezém az adó kérdése körüli izgatás phasisainak vázlatát.

E vázlatához igen keveset kell adnom, hogy igazolva legyen az aggodalom, melyet értekezésem elején kijelentettem, miszerint kevés reményem van, hogy a közös teherviselésből a legközelebbi országgyűlésen is legyen valami; s félek legfőlebb egy két milliónyi oblatumocskával mystificálandják a hazát. Szegény haza! Privilegiált osztályoknak természetükben van, hogy soha sem hiszik a privilégiumok elvénhedését. Hiában mutatjátok nekik a veszélyt; hiában figyelmeztetitek a feltoroyosuló fellegekre. Rettentően bíznak a véletlenben. Azt hiszik, a népek istene csak az ő istenük. Azt hiszik, a végső perczen is támaszt majd egy jótékony szelet, melly eloszlassa a fellegeket. Azt hiszik, legrosszabb esetben minden eltart szépen a mint van, a míg ők élnek; a többi nem az ő gondjuk. Ezért a Cassandra-szónak nincsen hitele. Ha aztán lezúg kérlelhetlenül a fergeteg, elbúsulnak, nagy búsulással mondván: Ki hitte volna! Ki hitte volna? mindenki, a kinek isten ép sze-

met adott. Nem látjátok, hogy az egész európai continensen nincsen nemesség? üres cím itt ott; bábjátékul a gyerkőcziés hiúságnak, de nemesség nincs. Elsöprötte isten ítéletének fergetege, mint katángkórót a szélvihar. Csak Angliában van még; de csak azért van, mert adózik.

Akarnék föltehetni hazám aristocratiájáról annyi belátást, hogy elismenje jövendőjének föltételeit, s hogy el ne késsék önkényt akarni, mit elkerülnie nem lehet, de talán mivel a hanyatló férfiú komorult lelkéhez a remény nehezen fér, nem látok a körülményekben e kérdésre nézve elég biztatót. A nemesség adózása olyan kérdés, mellyet — míg megoldása csak egyedül a nemesség kezén forog — nincs és nem lehet párt elég erős egyedül keresztül vinni; nincs és nem lehet párt annyira gyenge, hogy meg ne buktathassa; ha eléggé gonosz, hogy akarja.

A kormány többséget vadász. Ha az ellenzék inkább gyűlölné bizonyos személyeket, mint szeretné a hazát; csak hallgatnia kellene az adó kérdésével; csak várnia, míg a kormány vagy kormány-párt pénzt kér valamire. Fog kérni bizonyosan. Ha az ellenzék illy eszközökről nem iszonyodnék, csak e) perczet kellene beválnia, s ekkor azt mondaná: „Nem fizetünk“, s a vadászott, a bírní veit többség szerte hullana a szélrózsa minden vidéke felé. „Gott dér allmächtige blies, und die Armada flog nach allén Winden“ mondja Schiller II. Fülöp hajóhadáról. Illy fergeteget gyárthatna az ellenzék e szóval: „Nem fizetünk!“

De ez gyalázat és vétek volna. Az ellenzék ezt tenni nem fogja. Esküszöm istenre, esküszöm hazám szent nevére, esküszöm pártunk becsületére: nem fogja tenni.

Ha követendik-e példáját mások? Szégyen, gyalázat, ha nem követik.

Az ellenzék nem csak nem fogja az adó kérdését politicalai elleneinek buktatására kizsákmányolni, de sőt híven magához, híven hazájához, és tekintet nélkül arra, ha compromittálja-e hű becsületességével saját politicalai állását vagy nem; határozottan kimondta nyilatkozatában: hogy megosztzni a nép közterheiben legelső, legszentebb kötelességnek ismeri. Ezep elv alkalmazásának határai körül lehet különbözősre kényszerítve a törvényhatóságok különböző viszonyai által, de az irány közös; a párt egyik ismertető jelül lón az kitürve, s ki nem ezen irányban cselekszik, az nem az ellenzéknek embere, azt párhivőnek az ellenzék el nem ismerheti.

E részben tehát nyugodtak lehetünk. Ámde mondám, hogy a nemesség adózása olyan kérdés, melyet egy párt maga nem víhat ki, de megbuktatni képes bár melly párt.

Lássuk hát, miként áll a többi tényező.

A kormány fájdalom, még mindig hallgat, még mindig nem tudjuk, mi véleménynyel, mi szándékkal van az adó kérdése, s általában mind azon kérdések iránt, mellyekben az időnek szíve ver. És engem aggaszt ezen hallgatás, mert azon sejtelmet költi fel, hogy a kormánynak e kérdések, s különösen a ne-

messég köztehveriselése iránt nincs határozott elve, nincs véleménye, hanem, ezt is csak amollyan eszköznek tekinti, mellynek többség-csinálás végetti kizsákmányolhatására kezét szabadon akarja tartani. Szerencsétlen ország! mellynek kormánya előtt a békés reformok alapját képező legnagyobb kérdésem eléggé szent, hogy azt elvkérdésnek tekintse, minőhöz alkotmányos szellemű férfiak politikai lételőket kötni becsületbeli kötelességnek szokják tekinteni. Illy kormány iránt a független lelkű hazafi birodalommal nem lehet, mert azt csak föl kell a kormányról tenni, hogy valami célja van. különben mi végett üzetnék a lelket döböntő többség-vadászat? S ha kérdezzük: mi ezen cél? nem látunk semmi jelt a kormány egész eljárásában, melly oda mutatna, hogy reform a cél, mert ha ez volna célja, lehetetlen volna a reformoknak mind szellemi mind anyagi tekintetben alapját képező kérdést elvkérdésnek nem tekintenie, lehetetlen volna azon párt megbuktatására intéznie minden politikáját, mellynek zászlajára írva van, hogy: „A nemesség osztozzék a nép közterheiben.“ Mi hát amaz ismeretlen cél, hahogy a reform nem? Ki vehetné rossz néven, ha az aggódó hazafi kebel a mesterséges homály végén más célt nem sejtet, mint a kormányhatalom gyarapítását, melly által az ausztriai birodalomnak azon kormányzati mechanizmusa, melly a tartományok alkotmányosságának eltiprásán emelte fel e szabadságellenes burocratia korlátlan hatalmát fesztelenebb befolyást nyerjen Magyarország ügyeire. Szerencsétlen ország, mellynek független lelkű fiai

attól kénytelenek tartani, hogy kormányának ilyenemű célja lehet, és attól kénytelenek tartani, hogy az adó kérdését azért nem tekinti a kormány elvkérdésnek, hogy azt illy czélok végetti többség csinálásában eszközül használtathassa!

Nem mondom én, hogy a kormány maga fog az adó kérdésének megbuktatására ólmos botokat használni, hanem valamint közbotrányt okozott azon tény, hogy olly embereit halmozott kegyelmeivel, kik a házi adó megbuktatására ólmos botos tábort bérlettek, fizettek és vezérlettek, lígy jósolni merem azt is, hogy rövid napok alatt látni fogunk főispánokat s adminisztratorokat, a kormánynak kedvetlen dolgot tenni a viláért sem merőket, az adó kérdésének megbuktatásával szerezni többséget, olly követek választására, kik a kormányt vakon pártolják; sőt valószínűleg olly ember leszen a követek táblájánál a kormánypárt egyik vezére, ki az adó kérdésének egy nem rég depravált megyében megbuktatása által leend követté. Ámde azt is jósolni merem, hogy a kormány hiába fogja illy tényekkel szemközt Pilátusként kezeit mosni; eljövend az idő, mellyben a nemzet átlátja, kit terhel a bűnsúly isten és világ előtt. Így állunk a kormánynyal e kérdésben, Szomorú kilátás!

Lássuk, miként állunk a conservativ párttal? Eről tulajdonképen nem is kellene szólanom. Mert hiszen ennek pronuciált, és tartózkodás nélkül nyíltan bevallott vezérelve: „Mindent akarni, s csak azt akarni, a mit a kormány akar, s csak úgy akarni, a mint a kormány akarja, azon egy föl-

tét alatt, hogy a kormány csak az ő segedelmével éljen; azaz minden konczot csak neki adjon. Gyönyörű önzéstelen kikötés! Midőn tehát a kormányról szólottunk, már e pártról is szólottunk. Az eszköz ligy fog mozogni, a miként mozgatni fogják. Az említett vezérelv következése: hogy a conservatív párt programjában a közteherviselésről említés sincs. Sem fehér, sem fekete; - semmi. Az egyenes lelkű parlagi magyar hajlandó e dolgon megbotránkozni, hajlandó felkiáltani: „Boldog isten! mi dolog ez? párt-e ez valósággal, avvagy csak olly emberek gyülekezete, kik vagy kormányzolgák vagy pedig azokká lenni vágyódnak? mert hiszen, ha párt volna, lehetetlen csak gondolni is, hogy a legfőbb kérdésről ne legyen véleménye?“ Pedig a becsületes parlagi magyar-nak nincs mint csudálkoznia. A dolog kulcsa igen világos. A kormány az adó dolgáról még nem nyilatkozott, miszerint keze szabadon maradjon e kérdést eszközül felhasználhatni. A cónservatív párt csak azt akarja, a mit a kormány akar; s mivel erről még nincs tudva, hogy az adó kérdésében mit akar, tehát a conservatív párt sem tudhatja, hogy mit akarjon. Ezért hallgat. — Mégnem kapta ki parancsszót.

Tájékozásul azonban elmondok egy jelenetet. E napokban Pest megyének országgyűlési tárgyakkal foglalkodó küldöttségében az utasítások javaslatát dolgoztuk. Az adó tárgya került legelői szőnyegre. Határozattá Ion, javaslatba tenni, hogy a nemesség a néppel együtt viseljen minden országos közterheket. A conservatív párt tagja közül hárman voltak jelen.

Ketten egyetértettek a többség azon véleményével, hogy a legelső, legszentebb kötelesség a nép közterheiben megosztózni. A harmadik — egy királyi hivatalnok — Széchenyi-féle modorban nem a nép terheiben megosztózás, hanem direct kivetés útján országos pénztár mellett nyilatkozott, s beszéde igazolására megemlítette; hogy az adó kérdését a conservatív párt nyílt kérdésnek tekinti.

Én részemről azt hiszem, hogy olly coteria, melly illy kérdést, minő az adó kérdése, nyílt kérdésnek tekint, nem veheti igénybe, hogy politicalai pártnak elismertessék; mert politicalai pártokat határozott alapelvek s irány egység jellemzenek. Ezen jelemmel megférhet a véleménykülönbség kisebb kérdések körül, vagy olly tárgyakban, mellyek még nem értek meg annyira, hogy irántuk jobbra vagy balra határozni lehetne, avvagy kellene. De illy kérdések iránt; minő a nemesség adózása, határozatlannak lenni annyi, mint partjellemmel nem bírni, s eszköznek lenni, nem személynek. Azonban, ha vizsgáljuk, mi oka lehet annak, hogy a conservatív párt a közteherviselés kérdését nyílt kérdésnek hagyá, lehetetlen át nem látunk, hogy ez csak olly végből történhetett, miszerint némelly megyékben követválasztásoknál s utasítás készítésnél a conservatív párt tagjai a „nem adózunk“ szót az ellenzék megbuktatására fegyverül használhassák, s mind e mellett is a conservatív párt híveinek tekintethessenek; mert hiszen az „adó-zunk“ szó nincs a párt programjában; az ellen te-

hát még az sem vétkezendik ki az Uray- és Ferintos-féle jelenteket ismétlendi.

Ez a dolog kulcsa, hazámfiak! A ki él, rövid időn meg fogja látni, hogy az országgyűlési conservatívak között nyílt homlokkal foglalandóak széket, a nem adózásnak cortesvezérei; s például gróf Desewffy Emil, ki szóval régóta az adózás mellett van con ambre „tisztelet elvbarátinak“ szólítandja azon» úrakat, kik az adózást Szatmárbaa, Csongrádban, Temesben stb. ledorongálandják. — Leend-e ezen természetellenes szövetségnek, mellynek más kapcsa alig van, mint a kormányvadászat, mire nézve egymásnak mindnyájan útjokban állanak, lehet-e pillanatnyi többség közvetlen eredménye? az általában véve hála istennek nem bizonyos — ehhez még majd a mi pártunk is hozzá szól, s hozzászólásban erejének nem kis forrásai lesznek a conservatív párt tömérdek hibái, mellyek e pártot a cselekvés perczének közelgetésével már is meglepőleg decomponálják, de a mi a közteherviselés kérdését illeti, hogy azt illy machiavellies pártszerkezet, minden decompositiója mellett is megbukhatja, az bizonyos. Könnyű mester-ség! de mellynek emlékezetére nem mondaná áldást a hazának s főképen a nemességnek históriája.

Végre még gróf Széchenyit kell említenem. Ő mondja, hogy pártja nincsen, hogy két pad közt a földön csücsül. És ez igaz. Alig tudnám megmondani, a két nagy párt közül, mellyik viseltetik több bizalmatlansággal szíve rejtekében őexcellentiája iránt; oly „ildomosan“ el tudta játszani minden rész bi-

zodalmát. De én mégis megadom ő excellentiájának azon megbecsülést, hogy pártnak számítsa saját magát. Maga mondja, hogy párthoz nem tartozik; tehát vagy semmi, vagy párt maga, Ő nem semmi. — S az adó kérdésében legalább mind személyességénél, mind hivatalos állásánál fogva nyomadékos valami. Mert hiszen közlekedési osztály főnök, vagyis (mivl osztálya nincs) valami „ministre des travaux pnblco“ forma; s mint ilyenre az ország finauciájának kérdése életkérdés. Mert bizony — miniszternek lenni pénz azaz pénzhatalom nélkül nagyon nyomorúságos position O gxcellentiájában sokkal több önérzet van, hogy sem az illy nyomorúságnis positióval megelégednék. — Es ezzel ki van mondva ő excellentiájának jövendő magaviseleté a közteherviselés kérdésében. Emlékezzünk, hogy valahányszor ezen thesis „osztozzunk a nép közterheiben“ akármilyen alakban felmerült, ő excellentiája soha sem késett a felmerülő alakot, hol zsarátnakkal, hol porral, hol moslékkal leönteni. Pedig mindig azt mondá, hogy akar adózni. Miért tette hát? azért, mert az ő alaphája: „új adó országos pénztár végett 6, tehát attól félt, hogy ha a nép eddigi rendes terheiben megosztozás keresztül megyen: a nemesség nem akarand egyszersmind az ő kedvencz eszméjére is adózni. Az pedig soha sem fért, nem is férend, szenvedély miatt, elfogult agyába, hogy a direct és indirect adózás combinatiójával a kettő igen szépen összeegyeztethető. Ha már ezen félelme miatt ekkor is olly indulatosan harczolt a nép terheibeni megosztozás kísérletei ellen: gondolni

lehet, mit mindent nem teend most, midőn ő az úgy nevezett siker (?!!) embere olly kormányhivatalt vállalt, melly egy tetemes országos pénztár nélkül szörnyen nevetséges sinecurává válnék. Ő excellentiája pedig mint ember tevékenyebb, mint hazafi becsületesebb, mint olygarcha sokkal, de sokkal kevésbé, hogy sem illy foltot magán eltűrjön. Valóban félek, hogy ő excellentiája azt hiszi, a házi s hadi adó aránylagos elvállalása őt tehetlenségre kárhóztatná s elbusultában ismét kénytelenítették az „üdvözlende“ tervét elővenni. Bal hiedelem! de félek, hiszi.

Ekként állanak a viszonyok. Az ólmos botoknak, bicskáknek s bunkocratiának hajdani vezéreit még számba sem vevém, sem a régi szabású becsületes falusi úrakat, sem a köznemesség értetlenségét; s mégis azon szomorú meggyőződésre kell jönnöm, hogy a köztelherviselés a jövő országgyűlésen is megbukik.

De hat valljon, mivel a körülmények illy kevésbé biztatók, elcsüggedjünk-e a kérdés izgatásában? Teljességgel nem! sőt a férfiú, kinek kebelét a kötelesség érzete hevíti, a bal körülményekből nem csüggedelmet, hanem erélyt és kitörést merit. Férfiúnak olyan az akadály, mint késnek a köszörű. Élesít, Különbben is (figyelmet kérek) nekünk tulajdonképen nem is azért kell küzdenünk, hogy a köztelherviselés — mikor akkor — életbe lépjen. Mert ez bizonyos. Soha még párt nem küzdött valami bizonyosabbért. A mi feladatunk azért küzdeni, hogy ezen kikerülhetlen esemény addig és akként lépjen életbe, míg s

a míg alkotmányos életünk biztosítására s nemzeti országos erőnk gyarapítására szolgálhat. A dolog maga megjő okvetlenül; de jókor és jól csak ernyedetlen kitűrés által jöhet. Átlátva pedig miként a késedelem csak veszélyt hozhat, nyereséget semmi esetre; gyávaság volna munkához nem látni, mivel-hogy az idő nem igen kedvz. A munkának talán nem lesz gyümölcse; de az is meglehet, hogy lesz. A munkátlanságnak nem lehet. Ez a különbség a kettő között. Azt gondolom, nem nehéz a választás.

Én legalább annyira tisztában vagyok lelkemmel az iránt, mit parancsol eJ tekintetben a becsület, az okosság, s az emberi és hazafiúi kötelesség, hogy engem bizony semmiféle piszkolódások, hurogatások, ijesztgetések, szóval semminemű Széchenyiadók nem fognak egy pillanatra is meglankasztani. Sőt megvallom, minél inkább tapasztalom, hogy a szerény kérelem s esdeklő figyelmeztetés bizonyos oldalon minő phreneticus görcsöket okoz, Unnál nagyobb ösztönt érezek a figyelmeztetést felebb hangolni; fel, az igazságos követlésig; és szétnézni a törvényes eszközök sorában Nyomatékosabbak után, mint a mellyek ekkorig használtattak. Pedig vannak illy eszközök. Ott van a kérelmi jog; az egyedüli, melly ez alkotmányos országban a néppel is közös — Petitio! a közjogok legcsekélyebbike; de mégis hatalmas, mert a hol milliók kérnek, ott a kérelem nem sóhaj, melly szerelmes lányka ajkáról a szel- lőbe vegyül. Az aristocratiának meg kellene emlé- keznie, hogy ha idején korán nem leszen igazságos a

nép iránt, s ezzel okos ön maga iránt: a kérelmi jog gyakorlata elkövetkezendik okvetlenül, s ha egyszer elkövetkezett, akkor az igazság tartozás leendő s nem engedély többé. De én olly nehezen válom meg a hittől, hogy a magyar nemességnek a história talán nem hiában íratott, miszerint örömet látnám, hogy a kérdés megoldása most a második kísérletnél is csak az eddigi eszközök körében marad. Napunk hanyatlik. Fáradt tagjaink nem elég erősek, járatlan utakon törni új ösvényt, a cél felé. Kimeríteni a szokott eszközök kísérleteit; ez dicsőségtelen, de nem haszontalan feladatunk. Nem haszontalan, mert vagy célhoz segít, vagy legalább küzdelmeink emlékezete, megfutott pálya gyanánt álland azok előtt, kik új erővel lépnek nyomunkba, s kezdendik a munkát, hol mi végezőnk. Százados balítéletek fája egy fejszevágásra nem dől. De forgácsoljuk; minden vágással vékonyéi a törzsök; s mind közelebb esik az utolsó vágás, melly döntení fog. Forgácsoljunk!

A kormány vagy capacitálva van az adóközösség szükségéről vagy a kérdést eszköznek nézi más célokra. Neki hiába szólnak.

A conservatív párt azt teendő, mit a kormány akarand. Ehhez ok nem fér.

Gróf Széchenyi István capacitálhatlan. Neki minden ember bolond; csak ő maga nem. Éljen! hagyjuk őt! A cortes-vezérek okokra nem szoktak hajtani. Az értetlenséghez írott szó nem fér.

Hanem vannak becsületes hazánkfiai, kik belátják a szükségét, az igazságot, de aránytalan terheltetéstől

félnek, s mellékes aggodalmak miatt nem elég erősek akarataikat szilárdan elhatározni. Igyekezzünk ezen aggodalmakat lenyugtatni.

Vannak, kik a rendes adónak aránylagos elválalását azért vélik terhesnek, mivel a subsidiumok külön teher gyanánt nehezülhetnek a nemességre. Fogadjuk el elv gyanánt, hogy a melly törvény a nemesség adómentességét megszüntetendi, a nemesség külön terheit is szüntesse meg. A mint a nemesség megosztozik a nép eddigi közterheiben, úgy osztozzék meg a nép is mind azon rendkívüli terhekben, mellyeket ekkörig csak a nemesség szokott viselni.

Vannak, kik attól tartanak, hogy a keveset fizetendő nemesség tömege hajlandó leszen a házi adó rovatait neki kedvező címek alatt részint szaporítani, részint szerfelett nevelni. Fogadjunk el elv gyanánt, hogy a házi adó rovatai országgyűlésileg átvizsgál-tassanak; a rendszerinti költségek systematizáltassanak, a rendkívüliekre pedig maximum szabassék, mellyet a rendes költségek arányában haladni tilos legyen. És mondassák ki, hogy ezen határok megtartására a helytartótanács ügyeljen, s az országgyűlésen kívül azokban változtatás ne történhessék.

Vannak, kiket az adózás azért aggaszt, mivel-hogy birtokuk adóssággal van terhelve; \$ félnek, hogy ha az adó egész birtokukra vették, a nélkül, hogy adósságaikra tekintet volna, jövedelmeik azon részét, mellyet a kamatok fel nem emésztenek, az adó fogná felemészteni, s élelmükre semmi sem marad.

Fogadjunk el vezérelvül, hogy olly adókiivetési rendszer hozassék be, miszerint minden ember csak valódi, nem pedig névszerinti értékétől tartozzék adózni. Az adó helyes kiivetése nehéz feladat, elismerem; tökéletesen e csomót még senki sem oldotta meg, s tudom, hogy minden e részbeni javaslatról könnyű lesz bebizonyítani, miként nem tökéletes; de ezt hiszem, hogy ha túlságosan szörszálhasogatók lenni nem akarunk, találhatunk olly kiivetési rendszert, melly az igazságot annyira legalább megközelítse, hogy ha itt ott az emberi institution gyarlósága miatt valaki kikisiklanék is, s nem fizetne minctenétőf a mire van, legalább senki se fizessen többtől, mint a mire valóssággal van. Én minden jobb javaslat elfogadására készségemet előre kijelentve, minden legkisebb igény nélkül, két módot említek.

Egyik, s nézetem szerint a legjobb volna a jövedelmi adó. Ekkorig az európai statusok, kivált az alkotmány nélküliek, s ezek közt főképen némelly ausztriai birodalombeliek körében, a gyakorlat ekként fejlett ki: „Adózzál s azután élj, ha még marad miből/ A jövedelmi adórendszer feladata, ezen siralmas thesisist ekként megfordítani: „Első az élelem, azután az adó. Alapelve ezen rendszernek, hogy bizonyos minimum határozassék meg, osztályzat szerint különböző nagyságban; mellytől mint a birtok vagy kereset nagysághoz mért élelmet fedezőtől, adó nem vétetik. De a minő igazságos e rendszer, olly nehéz gyakorlatilag az alkalmazás. Nem hiszem, hogy legalább két országgyűlés közti időnk ereá for-

dítása nélkül, kidolgozható legyen, kivált nálunk, kik minden előkészület híjával vagyunk. De nagyon tanácsos volna az előkészítő lépéseket elhatározni.

A második mód, melyet említeni akarok, nem illy tökéletes, de gyakorlati kivitele sokkal könnyebb; s azon jó oldala is van, hogy hitel-viszonyaink fogvatkozásain sokat javítva.

Hiteltörvényeink lényeges alaphibája, hogy a személyes (váltó) hitelt a birtoki (hypothecalis) hiteltől kellőleg el nem különözték, sőt megengedék, hogy egyik a másikat semmivé tegye.

E tárgyai itt hosszasan fejtegetni jiem feladatomban. Elég legyen a mindennapi csalárd bukásra s azon tényre hivatkoznom, hogy a betáblázás nem nyújt a jólelkű hitelezőnek elegendő biztosságot.

Nézetem szerint a váltót, mint szorosan személyes bizodalomra alapított hitelezést, szabatosan meg kellene a hypothecalis hiteltől különböztetni; s a váltó melletti bírói foglalást a fekvő vagyona csak úgy engedni meg, hogy a váltó hitelező minden betáblázott adósságot kifizessen. Ellenben a betáblázást az által kellene teljes biztosítás fokára emelni, hogy telekkönyvvel hozassák kapcsolatba, és — a váltókat a fentebbi föltétel mellett kivéve — törvény előtt semmi adóslevél ne bírhasson érvénnyel, ha csak az eddigiekre nézve a törvény kihirdetésétől, az ezutánokra nézve pedig a kötelezvény keltétől számítandó bizonyos idő alatt be nem tábláztatott. Szóval a betáblázást kötelezővé kellene tenni.

Ezen rendszabálynak, mely hitelviszonyainkon

igen sokat javítana, értekezésem tárgyát illetőleg azon eredménye volna, hogy lehetővé válnék az adót mindenki fekvő birtokának csak annyi részére vetni, a mennyi adósságtól ment, azaz valódi s nem névleges érték.

A ki valamely birtokra első akar bizonyos adósságot betábláztatni, tartozék az illető birtok telekkönyviig felvett becs-leírását is bemutatni, különben SL betáblázás meg ne történhessék. Ez egyik lapra beiratik, másikra pedig a tartozás. Soil und Habén: Tartozik és követel. A dolog eredménye az Ifeszen, hogy például valakinek birtoka ér 100,000 frtot, de be van reá táblázva 50,000 ft, tehát valósággal csak 50,000 frt értékű birtoka van, s így adót is csak ennyitől fizessen. És el van oszlatva a felhozott aggodalom.

Kérdhetni: valljon a másik 50,000 frtől adózzanak-e a hitelezők vagy pedig nem? A dolog jobbra is balra is nyomos okokkal vitatható, s gyakorlati szempontból, kivált az e hazában nem birtokos külföldi hitelezőkre nézve nincsen nehézség nélkül; de ha legrosszabb esetben azt nem lehetne is elérni, hogy a hitelező tőkepénzes megadóztassák; az minden esetre el volna érve, hogy az adós nem adóznék többtől, mint a mi e valósággal van. Az volna kétség kívül a legtökéleteseb adózási rendszer, melly szerint semmi valódi vagyon sem maradna adózatlanul; és senki sem adózna többtől, mint a mennyi valódi értéke van. De ha mindkettőt el nem érhetjük: ragadjunk meg leg-

alább a másodikat. És — merem állítani — nem egy befolyásos szavazatot nyerünk az adózásnak.

Vannak még mások, kik a kivetési kulcs önkényétől irtóznak. Ezen aggodalom a jövő országgyűlésen tökéletesen el nem hárítható már csak azért sem, mivel a nemesi birtok s különösen a puszták még soha sem jöttek országos összeírásba. Am de részint történhetnek egy lehetőségig tökéletes kivetési kulcs előkészítésére intézkedések; részint pedig nyomban is lehetne a múlt század második feléből országgyűlésen kívül eredett botrányos rovatali rendszer (dicatio) átnézésével 3s némelly vezérelvek megállapításával az aggodalmon enyhíteni. Ezen elvek közé tartoznának például: annak meghatározása, hogy a személy jőjön-e adózás alá? (én nemmel felelnék) s ha igen, minő arányban? továbbá: hogy az úri szolgálatokkal terhelt jobbágyföld mikép hasonlíttassék a majorság! vagy pusztai szabad birtokkal? és ismét, hogy a gazdasági ipar ne terheltessék; mert ez ekkor az adórovatnak egyik főhibája volt. Például: megrovatott a legelő, és ismét külön a marha, melly azon legel, és a rét, melly téli takarmányt ad; és ismét külön a szerkezési kereset; tehát ugyanazon egy dolog három- négyféle cím alatt is; s több effélék vannak, mellyekre nézve, az adórovatali rendszer átnézése mellett, bizonyos határozott elvek kijelentésével az önkényt korlátolni, s korlátolásával sok aggodalmat enyésztetni lehet.

És én azoknak, kiket illy aggodalmak tartóztatnak, csak kettőt óhajtók leikökre kötni. Egyik az,

hogy a nép adózik; az ő megadóztatásáról nem hagyjuk: magunkat a kivetési rendszer hibái által visszatartóztatni; s nem lehet tűrhetlenebb igazságtalanságot gondolni, mint az volna, ha ezen hibákat ürügyül a népen állani bosszút saját hanyagságunkért; s azt mondani: te nép! görnyedj tovább is a teher alatt, én nem könnyítek rajtad, mert a kivetési rendszer, melyet én s a kormány veténk nyakadba, tökéletlen!! Ez annyit tenne mint gúnyt tetézni az igazságtalansághoz. Fontoljuk ezt meg.- Második az: hogy legyenek aggódo hazánkfiak meggyőződve, miszerint a közteherviselés határozott barátaiban, a kivetési kulcs javítására nézve a leghűbb segédekre találnak; mert hiszen ügyünk közös; a legigazságosabb kivetés mindnyájunknak érdekében áll; ne vegyünk tehát ennek fogycatkozásait ürügyül a nép nyomására, hanem öszszevett vállal lássunk munkához.

Vannak végre olyanok is, kik a nemesség adózásának szükségét belátják s igazságosabbak is lévén, hogycsem az adózó népet ollyba vennék, mint voltak hajdan a francia udvarnál ama gyermekek, kiknek rendeltetése vala megveretni, midőn a kis trónörökös vétkezett. — az adókivetés fogycatkozásait sem akarják ürügyül venni a kibúváásra, hanem kissé anyagilag önzők és rövidlátók; s azért inkább kívánnák, hogy el nem látott új országos szükségek fedezéseid szolgálándó közpénztárra fizessünk, mint sem a nép terheiben megosztozunk; mert a megosztozás késleltetésének veszélyét nem hiszik olly bizonyosnak,

mint kétségtelennek az országos pénztárral létesíthető javítások hasznait.

Én megmondám ellenkező hitem okait, s azokhoz, kiket az okok meg nem győznek, még azon feleletem van, hogy mind két rész megnyugtatójára legokosabb volna azon utat követni, mellyen mind a két cél, t. i. a szerintők, bár nem bizonyos, de még is valószínű, vagy legalább lehető veszély elhárítása, s az anyagi és szellemi jobblét egyszersmind elérhető. — Egyiket tenni, a másikat el nem mulasztani, ez a legbölcsebb politica, föltéve, hogy az országos pénztár alakítására oly kútfőket jelelhessünk ki, mellyek a célnak elegendőleg megfeleljenek, a nélkül, hogy a fizetni szokatlan nemesség a nép közterheibeni megosztozás mellett még új egyenes adóval is terheltetnék.

Én s politikai elvbarátaim ehhez örömet nyújtunk segédkezet; sőt bizonyossá teszek mindenkit, hogy egy tetemes erejű országos pénztár alakítását senki — még gróf Széchenyi Istvánt sem vévé ki — melegebben s őszintébben nem óhajtja, mint mi óhajtjuk; csak hogy mi akként gondolkozunk, hogy ezt semmi esetben sem kellene a nép iránti igazságtalanság folytatásával megvásárlani, mert ez nemzeti s alkotmányos lététünkét, különösen pedig a nemesség politikai existenciáját veszélyeztetheti, míg amaz csak jobb léttel biztat; nem kell pedig ez áron, főkép azért megvásárlani, mert a cél e nélkül is elérhető.

És mihelyt e kettő egymással ellentétbe nem helyzetetik, mihelyt a kérdés nem így állítatik: hadi és házi adó, vagy pedig országos pénztár? hanem így:

osztozunk-e a nép minden közterheiben úgy, hogy egyszermind az el nem látott országos szükségek fedezéséről is gondolkodjunk? Mit az országos pénztár alakításának csupán egy föltételét kötjük ki, mellytől semmi esetre el nem állunk, s mellyben — gondolom — minden alkotmányos érzető magyar egyetért velünk, t. i. hogy ennek úgy jövedelmi forrásai, mint rendeltetése országgyűlésen állapíttassanak meg; s a nemzetnek adandó számadás és felelőség mellett kezeltessek.

Ha e föltétel elfogadtatik, mi a kútfők iránt örömet engedünk véleményünkben;— elfogjuk mondani, milly úton vélnök mi a czélt legkönnyebben, legkevesb terheltetéssel elérhetni; de ha inkább más út, ha inkább nagyobb teher tetszenék: nem leszünk nehézkesekek, mi rajtunk a dolog nem fog múlni, csak — ismételem — az alkotmányos biztosítékok ne mellőzessenek; és viseljük aránylagos részünket a nép mostani közterheiből is.

Tetszik azt mondani: ne foltozgassunk, nyúljunk egyszerre gyökeres orvoslathoz; összesítsünk házi adót, hadi adót s országos pénztárt; csináljunk budgetet, s viseljük mindent közösen egyenes kivetés útján; mi nem fogjuk a direct vagy indirect adózás cathedraicus vitatgatásaival a kérdést compromittálni azt mondjuk: jó! legyen!! igen szívesen.

Tetszik azt mondani: hogy az országnak eddig is volt s van közfinansíája, vannak közjövodelmei, s azért számoljon a kormány, mutassa elő az ország közszükségeit, mutassa elő közjövodelmeit; s ha ezek

nem találatnak elegendőknek amazok fedezésére: pótolni fogjuk; — mi e kívánságban nem csak örömezt megegyezünk, sőt inkább megbocsáthatlan hanyagságnak, bűnnek, véteknek nyilatkoztatjuk, hogy a nemzet ezen jogával, melly nélkül az alkotmányos lét merő illusio, már régen nem élt; s e megbocsáthatlan hanyagság helyrehozására az összes ellenzéknek minden erélyét annál nagyobb határozottsággal fel meijük ajánlani, minél bizonyosabban tudjuk, hogy ennek kivívását, nem csak kétségtelen anyagi nyereség, nem csak az alkotmányosság valósítása, de még a nemzeti becsület is parancsolja. Mert mi nemi kételkedünk azon rebesgetni szeretett pletykát, mintha Magyarország közjöveldelmei az ország közkölteégeit nem fedezhetnék, a nemzet becsületét alávalóan sértő rágalomnak nyilatkoztatni; sőt csak az ne jusson senkinek eszébe, hogy Magyarország jöveldelmeit más tartományok botrányosan költséges kormányzatának, vagy megegyezésünk nélkül tett adósságainak számára vegye igénybe, mihez, míg egy magyar lesz e földön, e nemzet megegyezését adni — hiszek istenben — soha sem fogja: állítani merem, hogy az ország eddigi közjöveldelmei nem csak bőven fedezik minden eddigi országos költségeit; de sőt a számadásból ki fog tűnni, hogy kivált egy kis közgazdaszat! s financz-igazgatási javítások mellett, jó országos szükségek fedezésére is marad évenként néhány millió; marad annyi, a mennyivel néhány évig, míg a közteherviselés, országos örökváltság, ösiség-eltörlés, belközlekedési országutak, csatornák, folyamszabályozások, fiumei vasút s kikötő,

gyámolított műipar s helyesebb vámszabályzat következtében az ország anyagi ereje annyira javúl, hogy még több javítások eszközzésére, direct és indirect utakon az eddiginél többet is könnyen fog fizethetni.

Ha pedig azt tetszik mondani: hogy az ország anyagi jobblétének igényei annyira sürgetőek, miszerint csak magunkat büntetnők, ha ezen igények fedezéséről! gondoskodást a kormány szám olt a tás kérdésének egész terjedelmében s mindenre nézve teljes kivívásától akarnók felfüggeszteni; s azért ezt ne mulasztjuk követelni, de ne kössük össze némi országos pénztárnak felelőség melletti alakításával: mi, bízván az igazságnak közel diadalához, még ettől sem idegenkedünk.

És azért általában, ha némi kútfők kijelölésébe bocsátkozunk, mellyek által nézetünk szerint az országos pénztár alakítása lehetséges; ezt korán sem azért teszszük, mintha részünkről másokra s nagyobbakra is készek nem volnánk; hanem inkább teszszük a gyöngébbek s határozatlanok megnyugtatására, teszszük a végett, hogy kitűnjék, miként a nép eddigi terheibeni megosztozástól nincs ok azon nézettől idegenkedni, mintha ez által az országos pénztár alakítása vagy igen terhessé válnék, vagy épen háttérbe szorítatnák; sőt inkább vannak rendelkezésünkre álló olly kútfők, mellyekből időhöz s körülményekhez képest, érezhető terheltes nélkül meríthetünk.

Ezen kútfőket kijelelendő, előre bocsátom, hogy akármiként gondolkozzék bár valaki az egyenes adó-kivetésnek az indirect adózás feletti elsőbbségéről,

annyi bizonyos, hogy a polgárisodó világ minden országai, közjövödelmeik legnagyobb részét indirect adók útján szedik; annyi bizonyos, hogy az indirect adózás nálunk is nagy mértékben fennáll; és bizonyos, hogy ilyen kútfföink vannak, bizonyos tehát az is, hogy ezeket fel nem használni a legnagyobb kábaság volna; sőt felhasználunk még azok véleménye is megkívánja, kik ezen kútfföket elégteleneknek tartják; mert arra, miszerint magunkat tájékozassuk, és megtudjuk, elegendök-e vagy pedig nem? meg kell tudnunk, mennyit hoznak be, különben csak azt sem tudhatjuk, mennyit leend szükség máskép fedeznünk.

Ezen szempontból indulva, röviden igazolni akarom azon fentebbi állítást, hogy öseink is, valahányszor országos pénztár alakításáról tanakodnak, mindig föképen indirect adól útján keresték annak kútforrásait, következleg, ha mi hasonlót teszünk, egyenesen szokásos és történelmi ösvényt követünk.

Közel 42 éve már, hogy országos közpénztár (fundus regni publicus) felállítása az 4723:99. t. cz. által elrendeltetett. Hét országos küldöttség dolgozott azóta ezen érdemben; az országos közpénztár az országos jámbor óhajtások állandó rovatát tévé; csak e században is négy országos terv készült már e jámbor óhajtás teljesítéséről; az ország rendei országgyűléseken s törvényhatóságokban tömérdeket tanácskoztak mindenk felett, és mindeniket már rég elfelejték^ és kormány és nemzet ismételve kimondák, hogy közpénztár nélkül nemzeti közjölét lehetetlen, és

a közpénztár mégis épen úgy mint a közjóiét máig -
lan is csak jámbor óhajtás.

Az 4715. és 1723-ki országos irományok oda mutatnak, hogy hajdan a közszükségek fedezésére különös jövedelmek voltak rendelve. Hlyen volt a fél határvám (media tricesima), tehát indirect adó; de a megyék is fizettek bizonyos adalékot az országos pénztárba.

Az 1715-ben kiküldött országos választmány az országos pénztár kiállítására következő kútföket javasolt:

1) a kir. harminczadon felül fizetendő fél harminczadot;

2) 1 kit minden mázsa sótól;

3) némelly fiscalisi javaknak e czélra kikérését;

4) a szabad hajdúkra vetendő taxát;

5) a német rendtől kiváltandó Jász-Kun kerületeknek a közpénztár értékéhez csatolását;

6) Lubló, Podolin s a XIII. szepesi város visszaváltását;

7) hogy a törvényhatóságokban nyilvános jegyzőkönyvek tartassanak, azokba mindenkinek birtoka beírassék; s mindennemű birtokváltozásnál úgy egyéb szerződésektől s adóslevelektől is bizonyos taxák fiztessenek;

8) az asszonyi fényűzés (mundus muliebris) czikkjei, s férfi-ruha-kelmék, mellyek külföldről hozatnak, különös adó alá vettessenek.

Ezek közül az első s nyolczadik pontban rejlő mérsékelt védvámi elv ma is különös figyelmet érdemel.

Valamint hasonlólag a 7-ik pontban javasolt lajstromozási adó, vagy is az ország hitelviszonyai által annyira igényelt, mondhatnám nélkülözhetlenekké vált telekkönyvek behozatala. — Megjegyzendő, hogy a mi a 2-dik pontban a sótól mondatik, az 1787-ben kormányparancs által, később pedig törvény által (1792: 14) mázsánként 11 krjával egyenesen és kirekesztőleg útépitésre és hajózás előmozdítására valóssággal behozatott, s maiglan is életben van; csak hogy annyira titkolóznak mennyiségével, mintha isten tudja mi feküdnék alatta. Bizony bajos állapot bizodalalmát kívánna azon kormánynak, mely alkotmányos országban a számadás elvétől még illy nem csak világos rendeltetésű, de egyszersmind csekély dologban is ennyire irtózik. A ki arról akarja a nemzetet meggyőzni, hogy alkotmányos kormány akar lenni: annak illy dolgokban nem kellene unszolást várni, hanem sietve sietnie kellene évenként a nyilvános számadással, s nem hagyni a hon polgárait bizonytalan tapogatózásokra szorulni, mellyeknek kénytelensége legalább is rossz vért csinál.

1741-ben újólag választmány óztunk. Ezen választmány következő kútfőket javasolt:

- 1) a só-ár-toldalékot;
- 2) az egyházi javadalmakra vetendő taxát;
- 3) a honosítási díjakat; mellyek azóta szokásba is jöttek, de mellyekből jövedőre már igen csekély jövedelemre számíthatnánk;
- 4) ellenkezőleg az 1715-ki elvekkkel, nem a behozott, hanem a kivitt árukra javasolt vámot vettetni;

nevezetesen egy pár lóra vagy ökörré egy forintot, egy pár sertésre 3 krt, juhra 1 krt, egy mázsa dohányra 6 krt. Az elv maga, ha olly mérséklettel léptetnék életbe, hogy a mező-gazdaságnak érezhető terhére ne váljék, és a kereskedésnek teljességgel ne ártson, szintúgy figyelmet érdemel; csak azt nem értem, minő statusgazdászati combinatióból eredett, hogy kiválólag a kivitel lön az adó tárgyául választva, a behozatal pedig, kivált 1715. választmány által, olly helyesen kiszemelt fényüzési rovat egészen mellőztetett.

Az 1791:67. t. cz. által újólág kirendelt országos választmány valóságos tervtoborzást vitt véghez az országban, s mind saját tagjai, mind más honpolgárok által benyújtott terveket a törvényhatóságokkal közöltetni véleményezé. De az országgyűlésnek e választmány nem tevén jelentést: irományait nem bírom, s az egykor olvasottaknak elszámolására nem bírok eléggé hu emlékezettel.

1802-ben az ország rendei a kereskedés akadályainak elhárítási tárgyában felírást intéztek a fejdelemhez; mire sept. 23-kán királyi válasz kelt, s abban a kormány arra figyelmezteté a RR-et, hogy a kereskedés előmozdítására legtöbb hatással lehet a könnyű közlekedés s a gyors igazságszolgáltatás. Az elsőt közpénztár által, a másikat váltótörvényszékek által lehet elérni. Ezek nélkül kereskedésről szólni annyi? mint időt és munkát vesztegetni. Felszólító tehát az ország rendeit, hogy ha a másodiktól már azon országgyűlésen nem végezhetnének is, legalább a közpénztárról gondoskodjanak.

De a KK. és RR. magokat időrövidséggel, utasítás hiányával, nemesi adómentességgel, az előkészületek hiányosságával s más milyenekkel sáncolták kőitül. A fő RR. ugyan nyomban ajánlatba akartak ereszkedni; azonban végtére is újólág csak országos választmány Ion kiküldve, ez ügyben tehát már negyedik; azonkívül, melly maga az országgyűlés alatt is bíbelődött egy kissé a dologgal.

És csodálatos! az 4802:30. t. cz. által kiküldött országos választmány a közgazdászat! tudományokban 4745-höz képest már hátralépést tőn; mert míg a világnak minden statusférfaian abban török fejöket, miként lehet a közszükségekre tetemes tőkékkel rendelkezni úgy, hogy az ország évenként csak keveset fizessen, s a fizetési teher hosszú időre osztva könnyűvé váljék: az 4802-ki választmány abban törte fejét, mikép kell a nemzettel sokat fizettetni olly módon? hogy aztán az ország csak igen kevésel rendelkezessék. Azt javaslá tehát, vettessék ki a szabadalmazott osztályokra öt millió forint, tétessék az nemzeti kereskedési intézet alapjává; adassék ki kamatokra; s kamatai fordíttassanak közlekedési eszközökre. Furcsa, gondolat! Tőkét fizetni, hogy kamataival útát építsünk. E gondolattal bizony messze mennénk!

És mégis annyira haladtunk az országgazdászati tudományban, hogy az 4827-ben kiküldött — e tárgyban már hatodik — országos választmány is épen csak ez elvet fogadta el, s ezzel akart], nemcsak útépítést, hanem még csatornázást, töltésrakást, sőt még folyam szabályozást is végezni. Öt millió forintnak ötös kamata

2500,000 ft.; tessék számítani például a tiszaszabályozás költségeit!— Kö- s vasutaink, csatornáink, folyam-szabályozásaink e terv szerint körülbelöl elkészülnének ítéletnap után tíz esztendőre.

Azonban legyünk igazságosak: az említett országos választmányok azon eszméje, miszerint az 4802-ki öt millió tőkével az 4 827-ki pedig számában ki nem fejezett tőkével nemzeti kereskedelmi intézetet akartak fölállítani, igen szép és igen dicséretes; s a hiba csak abban fekszik, hogy a gondolat a felvett cél-
nak, t. i. az ország közsfücségeit fedezendő országos közpénztár felállításának nem felel meg. Hanem tulajdonkép ezen név alatt bankot akartak fölállítani, azon különbséggel, hogy az 4802-ki választmány egyenesen hypothecalis bankot tervezett, mert pctre akarta az egész tőkét teljes biztosság mellett, tehát földbirtokosoknak kölcsön adni; az 1827-ki pedig kereskedelmi bankot akart állítani, melly bizományi áru-
lással is foglalkodjék, fárdíjat szedjen, s előlegezéseket adjon. Szóval ollyasmit akart, a mi azóta a kereskedelmi bank, és a magyar kereskedelmi társaság által életbe léptetni megkísértetett; s az eszme épségébe vetett bizodalommal legyen szabad reményleni. a viszontagságos kezdet bajai daczára, naponként biztosuló sikerrel virágzásba is menend, míglen nem sokára a takarékpénztári mozgalmakból okvetlenül kifejlödendő nemzeti békerendszer által tökéletességre jutand. Az eszme tehát szé[]; de a mint célja más, úgy a kivitel is más térre való. Furcsa kis kereskedési intézet volna az, mellyet az ország

maga kezelne! Statusok hagyjanak kereskedni, gyártani; hárítsák el az akadályokat; teremtsek segédintézeteket, de magok ne kereskedjenek. — Ez nem nekik való.

Még más különbség is volt az 4802-ki s 4827-ki választmányok javaslatai közt. Az 1802-ki L cz. az öt millió forint kivétele mellett meg nem állapodott, hanem még következő kútfőket javasolt;

1) A só-árnak már törvény által is e célra rendelt 41 kros toldalékát;

2) hogy minden esetben, hol királyi taxa-fizetésnek van helye, még egy negyedrésnyi toldalék az országos pénztár számára kiszabassék; kivevőn mindazáltal a fizetéses közhivatalokra kinevezést;

3) hogy minden ember, kire az országos pénztári subsidium kivettetik, legalább öftöt tartozék végrendeletében e célra hagyni; különben örökösei tartóznak fizetni 5—400 ftot; (impracticus gondolat!)

4) birtokváltozási jegyzőkönyv-taxát;

5) mérsékelt vámot az országos költségen építendő közkereskedési utakon.

Ellenben az 1828-ki választmány ez utolsónak (a mennyiben már itt ott magános vámtulajdonosok által szedetnék) némi töredékes alkalmazásán és a sóár-toldalékon kívül, minden egyéb javaslatot mellőzött, azon szárazon oda vetett csodálatos oknál fogva, mivel törvénynyel és nemesi szabadalmakkal ellenkeznek!! —

Ezek az országos pénztár kérdésének történelmi előzményei; melyekből meggyőződhetik a nyájas ol-

vasó, hogy már őseink is, midőn országos pénztár alakításáról tanakodtanak, kivévén az egy 4827-ki választmányt, többnyire mindig indirect adókban keresték annak kútforrásait.

És valóban, ha meggondoljuk, hogy a civilisált világ minden statusai jövedelmeik legnagyobb részét ez úton szedik; ha meggondoljuk, hogy az eszközöknek nem vagyunk annyira bőségében, miszerint az önkényt ajánlkozó s egy részt már használatban is levő kútfoket elhanyagolnunk vétek ne volna; ha meggondoljuk, hogy a nemesség adómentességének szokássága azon reményt táplálnunk teljességgel nem engedi, hogy első lépéssel mindjárt a házi s hadi adóbani részesülés mellett még három négy millió országos pénztári kivetést, évenként behajtandó egyenes adó gyanánt a nemesség szintúgy egyetemben elvállaljon; ha meggondoljuk végre, hogy az ország financiájának gyökeres rendezése mindaddig lehetetlen, míg gyakorlatilag ki nem tapasztaltatik, mit s mennyit teszen az, a miről az ország mellékes kútfokból rendelkezhetik; mit, s mennyit teszen tehát az, a mit egyenes kivetés útján pótolnia szükséges: lehetetlen meg nem győződni, hogy egy két ember szeszélye miatt az indirect kútfoket mellőzni, s mellőztével vagy az országos pénztárt újólág is a jámbor óhajtások körében hagyni, — mint hagyatott az egyenes kivetéshez ragaszkodás miatt a múlt országgyűlésen is — vagy pedig ennek keresztülvitelével a hadi s házi adó közösségének nemzeti életkérdését compromittálni, nem csak kábaság, de sőt valóságos bűn volna.

Nemzetünk csakugyan nincs azon állapotban, hogy gróf Széchenyi István úrnak kedvencz eszméje miatt, léteivel koczkát játszassék; — s miután az ellenzék — melly minden depravatiók daczára még mindig igen tekintélyes párt, meilyet ignorálni, vagy adó dolgában segítsége nélkül valamit kivinni akarni, akár ki ember fia igen hetykélkedhetik — miután mondom az ellenzék súlyos aggodalmaktól indítatva a házi s hadi adó közösségének elvállalását veszély nélkül halaszthatlannak ítéli; de azért az országos pénztár szükségét sem tagadja, sőt annak létesítésére segédkezet nyújtani teljes készséggel ajánlkozik: vétkes negéd volna az országos pénztár elsőségéből könnyelműen pamlag-pert csinálni s azt nem olly módon akarni, melly mellett a fenn levő terhek közös viselése is lehetséges, hanem csak és egyedül olly módon, melly mellett ama második nem lehetséges. —

Ezeknek előrebocsátása után még csak azt jegyezzem meg, hogy az ország fedezetlen szükségei tömérdekek ugyan; de a végrehajtás mindenben időt kíván; s azért valóban boldognak mondhatnék hazánkat, ha, hogy a legközelebbi három éven át évenként csak 3—4 millió forint okszerű befektetésével kezhetnek is meg az ország jólétére az intézett javításokat, mert 12 millió pft a szükséghez képest nem sok ugyan, de mégis annyi, hogyha csak sokat rosszul, hirtelen rakásra halmozni nem akarunk, kezdetben, midőn még megindítva alig van valami, s mindenre még magának a tervnek is jó formán készíttetni kell: többet ennyi

idő alatt alig lehetünk képesek valósággal felhasználni. —

En pedig erősen hiszem, hogy csak tegyük meg egyszer a tapasztalást s ragaszkodjunk, szorosan azon jövedelmeknek követeléséhez, mellyekhez jogunk és méltányunk van; a gyakorlat megfogja mutatni, hogy vannak könnyen használható indirect kútfők, melylyekből több bejő évenként 3—4 millió pftnál.

Íme itt adom némellyeknek jegyzékét, távol azon gondolattól, hogy minden lehetőt kimentettem; s adom a nélkül, hogy némellyikének reménylhető mennyiségét számban csak közelítőleg is ki tudnám fejezni; azt hiszem mégis, hogy a mit mondandók elég leszen, miszerint nevezetességük kitűnjék, s a célznak általuk édezheteése iránt hetet támaszszak.

1-ső s legnevezetesb jövedelmi kútfőt képezhetnek a határ-vámok; azon finaciális forrás, mellyből az európai s amerikai statusok közjöveldelmeik legnagyobb részét merítik; s mellyeknek körülményekhez alkalmazott szabályozása képezi egyszersmind a földművelés, műipar és kereskedés hatalmas regulatorát. Minálunk, fájdalom, e szempontból a vámok kérdése a legborzasztóbb állapotban van. Mostohább rendszert a találékony képzelet sem tudna kigondolni. Ámde ezen kérdés fejtegetésének itt nincsen helye. A védegyesületnek múlt évi közgyűlésén szerencsém volt e dolgot tüzetesen tárgyalni, s a mennyire tudom, tárgyalásom nem maradt figyelem nélkül, mert akadtak, kik nem hasztalan munkának s költségének vélték előadásomat szerkezetbe foglalni

s magyar és német nyelven kiadni. Oda utasítom tehát a nyájas olvasót, s utasítom a védegyesület folyó évi augusztusi közgyűlésére, mellynek az e végett kiküldött választmány a vámszabályzatról részletekre vitt véleményt terjesztend elé.

Én itt csak a következő szám-combinatióra hívom fel a nyájas olvasó figyelmét; megjegyezvén, hogy minden szám, mellyet ide írok, a kormánynak 4 84 í-ki saját hivatalos kereskedelmi kimutatásaiból van mérítve:

Külföldre kivitt áruk' értéke	12,714,009 ft.	adott vámjöv.	120,312 fto
Ausztriába kiv. áruk' értéke	63,742,349 „ „ „		2,628,814 „
Külföldről beh. áruk' értéke	10,709,469 „ „ „		1,294,403 „
Ausztriából behozott áruk' ért.	55,117,907 „ „ „		1,195,906 „
a' magyar ker. összes fogalma	142,283,734 „	össz. vámjöv.	5,239,435 ft.

a

teszi tehát a vám általában az értéknek $3\frac{3}{4}$ %-ját.

De ne hagyjuk magunkat a színelület által csalódásba vezetni. Főrésztetekben a dolog egészen másképen áll.

Az Ausztriából behozott árukra csak $2\frac{1}{6}$ % vám esik.

A külföldről behozottakra ellenben $12\frac{1}{10}$ % —

E mellett az Ausztriába kivitt árukra már $3\frac{1}{2}$ % vám esik. A külföldre kivittekre pedig 1 %.

Ez utóbbi tüneményt az magyarázza, hogy mi külföldről a tilalomig magas vámok miatt alig vehetvén egyebet úgynevezett gyarmati áruknál, iparműve-

két pedig épen nem, cserekereskedésünk nem fejlődhetett ki a külfölddel, s annak csak igen kevés s csak oly árakat adhatunk el, melyekben kivitelünket akadályozni Ausztria nem véli érdekében lenni, melyek tehát aránylag alacson vámmal terhelve, értékükben magas becsűek, miszerint rossz szállítási eszközeinket s egyéb akadályok terhét is kiállhassák.

Ellenben Ausztriával kereskedésünk vám szabályzati aránya valóságos botrány. Nem elég, hogy gyarmati piaczul szolgálnak Ausztria, nem mondom rossz, de legalább méregdrága műiparának, mely a külfölddel sehol e világon nem képes versenyezni, nem elég, hogy csak Ausztriára vagyunk mesterségesen szorítva, termékeink eladásával, hanem még e mellett általában kivitelünk 3V3 %0-tel terheltetek, míg a behozatal csak 21le %0-tel van terhelve.

Ám de még azt sem kell felejtteni, hogy a mire Ausztriának termékeinkből a végett van szüksége, hogy azt műipar által értékesítve hozzánk ismét behozassa, arra semmi vagy igen csekély vám van vetve, így például:

Gyapjú 20,891,360 ft. értékű csak 1 krral vámozva,
fizet 62,28 frtot.

Nyersvas	278,076 ,,	99	vámmentes	
Ágytolu	452,800 ,,	99	fizet 3,773	99
Nyersbőr	1,170,560	99	99	12,193 99
Arany	126,021	99	99	vámmentes —
Rongy	429,426	99	99	fizet 2,982 99
Kender	538,320	99	99	99 5,047 99
Gubacs	1,136,872	99	99	99 10,335 99

Nyersrész	1,367,400	„	„	vámmentes	—
Szalaj	521,520	„	„	„	5,324 ft.
Nyers és fényesselyem	440,380	„	„	vámmentes	—

úgy hogy 37,322,738 ft. értékű áru csak 104,939 forint vámot fizet, vagy is mintegy $\frac{2}{5}$ %-ot, míg ellenben a többi 36 $\frac{1}{2}$ millió forint értékű áru több mint harmadfél millió forint vámmal, tehát nem is $3\frac{1}{2}$, hanem közel 9%-al van terhelve; a mi egyes czikkeknél itt ott 20—40—60 pcentnél is többre megyen.

Illy rendszer mellett nem csoda aztán, ha hazánk s a monarchia erejéhez képest a vám épen mivel külföld irányában tilalmi természetű, irányunkban pedig gyarmati rendszerű, aránylag a kormánynak is nagyon csekély jövedelmet ad, nem csoda, hogy a kormány egyik adósságból a másikba süllyed, a kereskedés virágzásra nem emelkedhetek, s Bécsnek fényűzési mázzal fedett egészséget kivéve, nem csak hazánknak, de a monarchia legnagyobb részének is jóléte kínos pangásban van.

A világtapasztalás általában azt bizonyítja, hogy a vámok annál többet jövedelmeznek, minél inkább vannak a kölcsönös méltányosságra, s nem egyik fél elnyomására intézve, mert az illy fonák rendszer hasonlít a mese dermedt kígyójához, melly mindig azt szokta legkínosabban megmarni, ki keblében melegengeti.

A kormánynak, ha a monarchia javát s az uralkodó ház érdekeit valósággal szívéen hordozza, most sem a közbenső vámvonalt eltörléséről kellene tehát

álmodozni, mert ez olly képtelen inpracticus gondolat, mellynek kivitele alatt, ha ma reá bíztnék is a természetellenes rendszer mostoha hatásától összeaszott finaciális vállalai elsovadnának okvetlenül; hanem inkább a vám-tarifának ollynemű szabályzására kellene irányoznia hajlandóságát, miszerint a külfölddeli kereskedés is lehetővé váljék, s Magyarország érdekei se áldoztassanak fel Ausztria üvegházilag tengetett képzelt érdekeinek; és én világszerte! tapasztalások nyomán, azon erős meggyőződéssel, mellyel egykor Gallilei minden terrorismus daczára megesküdütt, hogy a föld forog, merem állítani: hogy a helyesen szabályzott magyar határ-vám az országos pénztárt maga elláthatná évenként 3—4 millió pengő forint jövedelemmel, a mellett, hogy a kormány által ekkorig számadás nélkül szedett jövedelmek nem csak épségben maradnának, hanem kétségtelenül még szaporodnának is.

De nekem itt nem lehet feladatom a vámszabályzat egyes speciálításaira kiterjeszkedni, czélom csak az, hogy a nemzetet figyelmeztessem, miként itt olly pénzforrás rejlik, melly czélszerűen használtatva, nálunk épen úgy a közjövödelmek legnevezetesebb ágát képezhetné, mint kívülünk csak nem egész Európában képezi.

Vegyük fel például, hogy alakítandó országos pénztárunk számára helyes elosztatással a behozott árukra csak annyi vám vettetnök, mennyi az összes forgalmi értékhez mérve mintegy $2\frac{3}{4}$ teszen, ez már a mellett, hogy a magyar műiparnak némi védelmül

szolgálna, még azon esetben is, ha a behozatal stationarius állapotban maradna, az országos pénztárnak mintegy " millió pftt áruértéktől 4,320,000 pftot jövedelmezne.

A mi pedig a kivitelről illeti, ezt ugyan általában véve terhelni nem akarnám, sőt a nagyon terhelte könnyíteni óhajtanám, azt hiszem még is], hogy vannak olyan becses és a mellett nagy kellendőségu árucikkeink, mellyek természetünknek legkisebb kára nélkül vagy 1 % szorosán közjövdelmi vámot igen ártatlanul megbírnának. Így például azt hiszem, hogy ha egy mázsa gyapjúra 1 ft. vám vetetnék az országos pénztár számára; e miatt egy fonttal sem adnánk el kevesebbet, mint most eladatunk, és az ár-különbséget meg sem éreznők, és mégis ezen egyetlenegy cikk 264,000 mázsától ugyanannyi forintot jövedelmezne, a mi bizonyosan több, mint a mennyi valóságos fizetésben a fiúmei vasút 10 kamatainak lehető hiányát fedezni szükséges leendő; míg viszont ezen vasút segedelmével, minden mázsa gyapjú 8 fttal olcsóbban szállíthatatik Hamburgba vagy Amsterdámba, és a természet által ugyanannyival drágábban adathatik el.

És íme a kivetelnél csak egy cikket vettem fel, s már is másfél millió pftot haladó jövedelem mutatkozik az országos pénztár számára.

2-ik igen nevezetes kútforrás a só. Sajnálatos, hogy nálunk minden annyi homályba burkolatik, miszerint még a sófogyasztás mennyiségét sem szabad bizonyosan tudnunk, és még e körül is conjecturákra vagyunk kényszerítve. Wildner tanár hite-

lesnek mondott adatok nyomán mintegy 1,430,000 mázsára teszi a sófogyasztást; gróf Dessewffy Emil pedig szintúgy hiteles adatok nyomán alig 1,300,000-re. Én pedig valóságos hiteles adat nyomán merem állítani, hogy mind a két hitelesség bakot lőtt számításában. 1802-ben ugyan is a sófogyasztásnak hiteles kimutatása terjesztett a királyi kincstár által az országgyűlés elébe (lásd 1802. országos irományok 167. lap.) Azt hiszem, senki sem veendi a kir. kincstárt gyanúba, hogy akkor, midőn a kormány jövedelmeinek elégtelenségéről panaszkodott, s két millió forint évenkénti pótlékot kért: nagyobbra tette volna a sófogyasztást a valóságnál. Ezen kimutatást tehát a túlzás gyanúja bizonyosan nem terhelheti. És ezen kimutatás szerint 1800dik esztendőben a magyar országi sófogyasztás 1,173,234 mázsára ment. Vala pedig akkoron az ország népessége legmagasabb számvetés szerint 8 millió. Jelenleg a cs. kir. administrativ statistica igazgatásának 1842-ről kiadott hivatalos táblázata szerint Magyarországnak (a határőr-vidékkel Erdély nélkül) népessége teszen 11,720,503 fejet, kerek számmal tehát 12 milliót. Képzeltetjük már, minő hiteles számvetés az, melly így szól: Magyarország ezelőtt 47 évvel fogyasztott mintegy 1,480,000 mázsa sót, azóta a népesség 4 millióval, tehát 50%-tel szaporodott; a marha (kivált juh) tenyésztés szintúgy legalább illy arányban növekedett; itt ott sófogyasztó gyárak is támadtak; a közjóiét általános növekedésben van: és a sófogyasztás nem csak nem szaporodott,

de sőt (gróf Dessewffy állítása szerint) mintegy 180,000 mázsával kevesebb most, mint volt ezelőtt 47 évvel. Ez vagy képtelenség, vagy borzasztó critica a kormányra, melly \$2 évi folytonos békében annyira nevelte az ország jólétét, hogy olly első szukségi czikkből, minő a só, most 42 millió ember 150,000 mázsával kevesebbet fogyaszt, mint fogyasztott ezelőtt 47 évvel 8 millió ember. Én ezen állítást satyrának tartom s benne nem osztozom; sőt (a kormány becsületére legyen mondva) annyit legalább valószínűnek tartok, hogy a sófogyasztás, ha fejarányban nem növekedett is, legalább lépést tartott a népesség növekedésével. E szerint tenne az évenkénti sófogyasztás mintegy 2,220,300 mázsát. Állapodjunk meg kerek számmal 2 milliónál, ez épen arányban áll az 1707-ki tehát 50 év előtti sófogyasztással.

Tudva van, hogy az 4792: 4 4. t. cz. által minden mázsa só árából 41 kr. kirekesztőleg útépitésre s a hajózás előmozdítására van rendelve. Ez tehát az országos pénztárnak már is kétségtelen tulajdona; tesszen pedig 2 millió mázsa után 366 666 pftot.

De van az országnak a sóra nézve a kormány nyal más számvetése is. 4802-ben a kormány kir. propositi ójában azt terjesztette az országgyűlés elébe, hogy a háborúk által okozott rendkívüli költségek miatt a kir. kincstárnak 2 millió pft adónövelésre van szüksége, várja ennek megajánlását az ország rendéitől, s Ítéletükre bizza annak meghatározását, megnyit akarunk ebből egyenes adónövelés útján, megnyit ismét a só árának fölemelése által fedezni. Az

ország rendei megajánlottak a 2 milliót, és pedig 603,028 ft. 16½ krt egyenes adónevelés útján, a többit pedig a só árának mázsánként 1 ft. 6 krral fölemelése által. — És épen e végett volt a sófogyasztási kimutatás az országgyűlés elébe terjesztve. Ámde az ez iránt alkotott 4802-ki 3. t. cikkben egyenesen kifejezték, hogy ez ad tegendas praesentes status necessitates ajánlatik. Azóta 4 év s ennek lefolytában 32 éves béke jött közbe; az ország a kormány status-banquerottjába belekevertetett törvénytelenül; a párisi békekötés tömérdek millió kártalanítást nyújtott a kormánynak, miből magyarhon egy fillért sem kapott: a praesens status necessitas tehát, az ajánlat feltétele rég elenyészetté de az 1 ft. 6 kr. só-ár-fölemelés el nem enyészett. — Szép kis adósági pert lehetne ennek alapján a legnagyobb joggal s méltányossággal a kormány ellen indítani. Kőrülbelül kikerülne belőle a 400 millió, mennyit gróf Széchenyi az ország közszükségeire elegendőnek tart. — Azonban hagyjuk a múltat, mit isten sem ad vissza többé, annál kevésbé a bécsi imperialis kamara, de a jövődő még kezünkben van, s e jövődőre nézve a kormánytól joggal megkívánhatjuk, hogy vagy szállítsa alább a só árát 4 ft. 6 krral (mi által a fogyasztás is szaporodandik, s a só külkereskedési áruczikké is tétethetik, a kincstár jövedelme tehát alig csökkenem!), vagy pedig, ha hibás számvetéssel vonakodnék ez ország szegény népét olcsóbb sóra szoktatni: csatokassék az 4 ft. 6 kr. az országos pénztárhoz; — ez ismét mintegy 2,200,000 frt jöve-

delmet adna, úgy, hogy maga a vám és só mintegy 4 millió pftot adván, egyelőre elegendőleg elláthatná az országos pénztár szükségéit.

Úgy de azt mondják: „A kormány engedjen át jövedelmeiből valamit? Igen, corteskedésre imitt amott a vármegyékben s Kreishauptmannok fizetésére — az más! ezt a kormányzat morálja kívánja meg: de útakra, csatornákra, folyamszabályozásra, népnevelésre museumra stb. minő gondolat! hiszen Magyarország jövedelmei nem fedezik saját országlása szükségéit/ — Én pedig azt felelem: fedezik, bőven fedezik, még marad is jókra kis felesleg; idegen országok pazar bureaucratismusát, vagy e bureaucratia adósságait pedig fizetni nem tartozunk, nem is fogjuk. Ám de ha a kormány tudja, hogy e hit valóttalan; ha tudja, hogy Magyarország nem fedezi saját országlása szükségéit — számoljon! Hiszen alkotmányos kormánynak mondja magát; illy kormánynak pedig ismertető jelleme épen a felelőségben és számadásban áll — számoljon tehát, és meg lehet győződve, hogy a magyar nemzet nem oly kóldúsilag szentelen, miszerint idegenek ve-rejtekével akarná saját országát fentartani. Számoljon tehát, ez a legegyszerűbb, legbecsületesebb út tisztába jőni a dologgal, megnyerni a nemzet bizodalját, és elrendezni a financiát. Alkotmányos nemzet számadás és felelőség nélkül nem ad, nem adhat bizodalját.

Ámde vegyük fel, hogy ez jámbor óhajítás (ámbar csak nemzeti gyávaság által lehet azzá), sőt tegyük fel, hogy még csak az említett 4 frt 6 krt sem tudnék

az országos pénztárhoz csatolni, mert kimutatják, hogy az 4802-ki necessitas még mindig praesens necessitas, még ekkor is felmaradna egy kis számvetés. Az előadottakból világos, hogy ezen só-ár-felemelés által sem a kormány nem kívánt sem az ország nem ajánlott többet 4,396,971 frt 43½ kr. indirect adónál. Többet tehát mint a mennyi ajánlva van, szedni nem szabad. Ezen elvhez az 4802-ki rendek annyira világosan ragaszkodtak, hogy ajánlásukhoz nyíltan föltételül kötnék, miszerint az, a mi az 1 frt 6 kr. só-ár-fölemelésből a kívánt s megajánlott 2 millió fíot kiegészítő fentebbi öszvegnél több jőne be: az egyéb közczélokra, nevezetesen többek közt a királyi curia tagjai fizetésének javítására fordíttassék. Ezzel tartozott a kormány ex pacto convento. Nem tette, — már csak innen is szép kis számadási per eredhetne, substratuma aligha elég nem volna 3 évre az országos pénztárnak. Azonban ismét azt mondom, hagyjuk a múltakat; de annyit csak nem fog senki tagadni, hogy a mi ezen 1 frt 6 krból jelenleg több jő be, mint mennyit az ország megajánlott, s a kormány kívánt és elfogadott: ahhoz legalább elvitázhadan joga van a nemzetnek. Mutassa ki tehát a kir. kamara mennyivel több most a sófogyasztás, mint volt azon számvetés, melly az 4802-ki ajánlatnál alapú vétetett, s ezen többnek 4 frt 6 krjával számított ára csatoltasSék legalább jövendőben az országos pénztárhoz. Fentebb indokolt számvetésem szerint maga ezen csekélység is tenne évenként vagy 800 ezer pftot.

Vannak még azonban más kútforrások is, mely-

lyekből az országos pénztár jövedelme szaporíttathatik. Ezektol, mivel újak, számtételt nehéz csinálni, de figyelmeztetésül csak elszámolni is elég lesz. Ilyenek:

3) A lajstromozási taxa; minden örökösödés, osztály, örök vallás, zálog, csere, vagy bár mi névvel nevezett birtok - változás eseteiben. Ne legyen terhére a nyájas olvasónak, hogy itt főbb vonásait röviden ismételem annak, mit e dolgról ezelőtt öt évvel a Pesti Hírlapban mondtam. A birtokváltozási kijegyzés (enregistrament) eszméje már a XIV. században Franciaországban keletkezett, s azon kevés eszmék egyike, mellyeknek gyakorlatias becsét századok tapasztalása s a társadalmi viszonyok teljes átalakulása nem hogy csökkentette volna, sőt neveié. Nekem úgy tetszik, hogy a polgári institutiók javításainál azon eszmék a legczélszerűbbek, mellyek nem csak azon egy czélra szolgálnak, mellyre közvetlenül irányozvák, hanem más fontos célokat is előmozdítnak; mert a polgári állodalom olly combinált műszer, melly rendben csak akkor van, midőn kerekai egymásba vágnak. Ily szempontból indulva állítom, hogy a lajstromozási adó a lehető legjobb gondolatok egyike; mert míg az országos pénztárnak nevezetes jövedelmi forrást nyit, s pedig ollyat, melly kiváltkép a vagyonúbak erszényéből foly, tehát nem esik azon nyomadékos ellenvetés alá, hogy a szegények erszényére van számítva; egyszersmind az innen remélt országos jövedelem ingerül szolgáland, a lajstromozást vagy is telekkönyveket minél hamarább behozni, mit az orszá-

gos hitel tekintete, különösen a nemesi javakra nézve olly sürgetőleg követel. Valóban lehetetlen nem csodálkozni, hogy ez mind ekkorig behozva nincs, miután a szükség felőli meggyőződés olly általános, s az eszme helyessége itt benn a honban mind elméletileg rég elismerve, mind gyakorlatban igazolva van. Elméletileg az által, hogy a birtokváltozási bejegyzést, mint országos pénztári jövedelem - forrást, úgy az 1715-ki, mint az 1802-ki országos választmányok javaslatba hozták, az 1840:21. t. cz. pedig a kir. városoknak, mennyiben még rendes birtok-könyvük nem volna, ezeknek legfőlebb két év alatt elkészítését mulaszthatlan kötelességgé tette; gyakorlatilag pedig az által, hogy naponként tapasztaljuk, minő különbség van hitel és birtokbecs tekintetében a birtokkönyvvel nem biztosított polgári javak között. Ezt írtam ezelőtt öt esztendővel, és telekkönyveink még sincsenek; és mivel nincsenek, azóta ismét ezer meg ezer ember vérzett el, mint áldozat, az uzsorának körmei közt. Hitel nem lehet jó hypothecalis rendszer nélkül; ez pedig taxafizetéssel jár, s e taxa az országos pénztárnak néhány százezer forint évenkénti jövedelmet adhat. — Hasonló ehhez

4) az adósság betáblázási jegyzőkönyv. Már említem, hogy az intabulatio mindaddig nem ad a hitelezőnek teljes biztosságot, tehát a birtokosnak hitelt, míg kötelezővé nem tétetik; azaz, bár melly adóslevél, melly nem személyes hitelre alapított váltót, hanem reális hypothecára számított kölcsön, csak azon esetre ruháztatik fel törvény előtti érvényességgel, ha hogy

betábláztatik. Ezen betáblázási taxákat sem kellene haszontalanul eldarabolgatni, hanem az országos pénztárba folytatni. A mi ismét adhatna egy pár százezer forint jövedelmet.

5) Igen ártatlan jövedelmi forrású szolgálhatnának némi toldalék-taxák, címektől, jelektől, megfizetésektől, szabadalmaktól, javadalmaktól, mellyektől kir. taxafizetésnek van helye. Ezt már az 1802-ki országos választmány is javasolta. A többnyire rosszul fizetett kir. törvényes hivatalokat én sem kívánám terhelni; de már az egyházi javadalmak adományozásának taxáját méltán igénybe vehetőnek gondolom.

6) Hasonlón gondolkozom az ürességbe jött egyházi javadalmak interstitialis jövedelmeiről, mellyeket jelenleg néha sok éveken át a kir. kamara szed. Ezeknek nem ez rendeltetése, s a mennyiben a vacantiák némi ideig kikerülhetnek, az időközbeni jövedelmek az országos pénztár számára méltány igénybe vehetők, annyival inkább, mert a népvévelés némelly rovatai szintűgy ennek kiadásai közé tartoznak.

7) Ugyanezen okból joggal követelhetőnek vélem, hogy a vallási és közoktatási alapról (fundus studiorum et religionaris) az ország számot kéijen.

8) Külföldi hercegek, banquierek, pénzkirályok az ország legszebb részeit összevásárolják. Baj! de nincs mód akadályozni; mert ám fizesse ki őket ropant uradalmaikból a ki bírja; de arra csakugyan jog s méltányosság is van, hogy ha külföldi vészén az országban jószágot: a birtoklajstromozási díjat négyszeres ötszörös mértékben fizesse meg.

9) De az absentistákról folytonos adózás tekintében sem kell megfelejtkezni. Nem akarom az absentismus bélyegzésére azon színekbe mártani toliamat, mellyekbe mártám akkor, midőn 1842. május 5-kén a Pesti Hírlap 143. számába írott cikkemet e szegény hon kincseit külföldön pazarló némelly magyar uracsok, vagy pénzeiket magyar javakba fektető, de soha az országban egy garast sem költő külföldiek olly rossz néven vették; hanem csak annyit mondok, hogy a kik ez országban lakunk, minden font sónál, mellyet veszünk, minden adag ételnél, mellyet a fogadóban, font kávénál, mit a boltban fizetünk, sőt minden pár sarunál, mellyet varratunk, mellékesen részesülünk az adózásban, s legalább nyitunk keresetet az adózóknak, melly őket terheik viselésében könnyítse; az absentisták mind ezekből kivonják magokat: a szoros igazság kívánja tehát, hogy a statust ezért némileg kármentesítsek, mi az által történhetnék legczélszerűbben, ha az absentismus, minden bal magyarázatok elkerülése, szabatosan értelmeztetvén, az absentisták két- háromszorosan fizetendik azon adó-részt az országos pénztár számára, melly a hadi és házi adó fejében rájuk esendik.

10) Az országos közpénztárból ne talán építendő vas- és kőúton, hidakon és csatornákon szedendő mérsékleti díjnak vagy bérnek ugyanazon pénztárhoz csatolását nem szükség okokkal támogatnom.

Legyen ennyi elég annak kimutatására, hogy vannak az országnak kútforrásai, mellyekből elegendő jövedelmet meríthet egy országos pénztár megalakítá-

sára. Addig is, míg az ország pénzügyi állománya alkotmányos nemzethez illő módon, a kormány minden jövedelmének számbavételével gyökeresen elrendeztetnék; s teljességgel nem szükség sem millióknak egyenes kivetésével a házi s hadi adó közösségének életkérdését compromittálni, sem olly monstruosan gyűlölettel s a mellett mégis mesterségesen inpracticus eszközökhöz folyamodni, minő a dohány-monopolium, a miből ugyan a nem csak pipás, de egyszersmind 7—800 ezer mázsa dohányt természetős kémek (Nadererek) szaglásaihoz teljességgel nem szoktatható magyarnál egy könnyen nem igen lesz valami, épen úgy nem, mint abból nem, hogy a balul úgy nevezett vámeltörlés kártékonyágát, még pengő pénzzel meg is fizessük; vagy pedig egy pár százmillió idegen adósságot vállaljunk magunkra: a mire talán némelly urakspeculálnak; de a miből mégis, úgy segéljen, merem állítani, legalább teljes tökéletes aequivalens nélkül bizony semmi sem lesz.

És ha mégis az említett indirect kútfők elegendőknek nem ítéltetnének, én sem vagyok annak teljességgel ellene, hogy az országos pénztár szükségiei némileg egyenes kivetés útján is pótolassanak, de csak úgy és olly módon, hogy ez a hadi s házi adó közösségének elvállalását ne csak ne akadályozza, sőt inkább előmozdítsa; a mi úgy fog megtörténhetni, ha hogy valamint más országokban az egyenes adó után a departementális költségek fedezésére toldalékfillérek szedetni megengedtetnek, úgy viszont minálunk a közadó minden forintja után az országos pénztár

javára egy vagy két toldalék-garas szedetnek — ezen eszmét helyeslem, mert a közadó együttviselésének elve már benne rejlik. Midőn e dologról 1482-ben először szólék: kulcsúi a hadi adót javasiám, s némelly megyék azt e szerint utasításba is adák. Akkoron mást nem javasolhatók, mert csak a házi adó elvállalásáról vala szó, tehát csak ez is szolgálhatandó a toldalék-garasok kivetésének alapjáúl; de most már szükségkép minden adó közösségéről szólván, nem hagyhatom érintetlenül, hogy a hadi adót helyesebb kulcsnak tartom, mert ez még sem terhel némelly kisebb megyét olly aránytalanul, mint a házi adó, a mi a megyéknek helytelen territoriális felosztása miatt a kisebb megyéket nagyon nyomja; s ha ez vétetnék kulcsúi az országos pénztár számára szedendő toldalék-garasok által is aránytalanul terheltetnének. A hadi adó minden forintja után 2 garast számítva: e rovat is adna az országos pénztárnak mintegy fél millió ftot.

És ezzel berekesztem ez úttal adóröli fejtegetésemet. A mit írtam, meggyőződéssel írtam. Meglehet, hogy a közteherviselés sem engesztelheti meg már a magyar nemzetnek fátumát; de azt szentül hiszem, hogy ha valami képes megengesztelni, egyedül ez az. Igyekeztem megmutatni, mi veszély fenyegeti az országot, s különösen a nemességet, ha az adómentesség veszélyesen koldus szabadalmához ragaszkodik; igyekeztem megmutatni, mi mindent tarthat meg, ha nem vonakodik megadni, mit megtartania lehetetlen; igyekeztem enyhíteni a mellék scrupulusokkal bíbelődők aggodalmait; igyekeztem megmutatni, hogy az orszá-

gos pénztárnak sem kellend a létező közterhek arányos elvállalása miatt hátra maradni; nincs is egyéb hátra, mint esdekelve kémem a haza jobbait: egye-sítsünk minden erőt az adó kérdésének megoldására, bontakozzunk ki a rövidlátó rossz számolás, vagy épen hiúság, nagyravágyás, és személyes susceptibilitások nyomorú kötelekeiből; a szeretett hon boldogságának oltára sokkal szentebb, sokkal több áldásnak, dicső-ségnek, nemes örömmek kútfeje, hogy sem számolyá-nál egyebeknek szabad volna lennünk, mint a honért áldozatra kész testvér hazafiaknak. Használak-e Soraim valamit? azt nem tudom; de azt tudom, hogy tehetségemnek minden erejét nemesebb ügynek, sürge-tőbb kötelességnek nem szentelhetem. És főleg egy van, mire nézve villanyos erőt óhajtanék gyöngé sza-vaimnak, hogy mindenki által megértessem, és ez az: hogy a kérdés nem az: fogunk-e adózni vagy nem? mert ez kikerülhetlen; ez olly bizonyos mint a fatum kérlelhetleu ítélete; hanem a kérdés az: elég korán s elég önakarattal adjuk-e meg magunkat e fatum -nak, miszerint magyar s alkotmányos önálló nemzet maradjunk; s nemzetiségünket, alkotmányos életünket, országos önállásunkat megszilárdítsuk, vagy pedig ké-sedelmünk miatt ostorúl legyünk kénytelenek azt el-fogadni, mit áldás bőség szaruja gyanánt fogadhatánk, ha el nem késünk. — És oh! hogy e szó: „késő“ olly borzasztóan kirí nemzetem történeteinek gyász lapjairól, miszerint attól, mint a kérlelhetlenül üldöző rémtől, itt e kérdés körül is remegnünk kell! Én nem vagyok az, ki az ősök bűneinek emlékezetét felszag-

gatgatni szeressem; hanyatló napjaim intenek, hogy ma holnap én is, és barátim is, kikkel testvéri egyetértésben együtt küzdünk egy férfi-életen át, letűnünk az élet színpadáról, martalékul hagyva emlékezetünket s emlékezetünkkel gyarlóságunkat az utókor ítéletének; s azért engedékenyen szeretne ítélni a múltakat, hogy engedékeny legyen a jövő emlékezetünk iránt is. De ezen engedékenységet nem szabad annyira tejesztenünk, hogy elmulasztjuk figyelembe venni a história tanulságait; és ezen tanulságok közt ott találok azt: hogy a hol balsorsért, a hol nemzeti szerencsétlenség korom lapja van, mindenütt ott van a késő szó. Nemzetünk legszebb cselekvései azért nem termettek meg a várt gyümölcsöket, mivel-hogy elkéstének. A mohácsi nap óta, melly szintűgy az elkésett hadi készülétek következménye vala, minden lépésünkben elkéstünk. El az úrbérrel, el a reform-hajlandósággal, el a rendszeres munkák föl-vételével, el a magyar nyelv diplomaticai polczra emelésével, el az örökváltság engedélyezésévi, el a hivatal- s birtokképeség megadásával, el a vasutakkal, el magával a sokak által annyira koránylott váltótörvénykönyvvvel is, melly, ha ezelőtt 4 évvel alkottatott vala meg, miként indítványba tétették, midőn még a nemesség nem volt annyira eladósodva: nem hullottak volna annyian a nemzeti hitel méltó igényeinek áldozatul. Ezen mindenben elkésés, ezen hajlam kísértetni a fatumot, kísérteni a szükségből! lealkuvást: ez ül átok gyanánt e nemzeten. E miatt maradtunk olly hátra mindenben, nem a török hábo-

rak s harcos viszontagságok miatt. Az angol, a francia, még borzasztóbb tartósabb vizsalyokat éltek, és mégis nőttek és fejlődtek viszontagságaik alatt, mint nő a pálmafa a teher alatt; mert harcaik közben sem feledék, hogy az alkalom istennőjének üstöké csak elől van, hogy az elveszett perczet nem adja vissza semmi öröklét, s az elmulasztott alkalmat sem áldozat, sem bölcseség, sem resignatio nem pótolhatja. Isten adja, hogy el ne késsünk az adó kérdésével is. Emlékezzél oh magyar! Sybilla könyveire, vigyázz, hogy akkor ne légy kénytelen árát megadni, midőn . már a könyvek java tűzbe repült, s midőn a későn, de mégis megfizetett árért nem kapsz egyebet nemzed ravatalára egy sír-iratnál, melly megmondja a vándornak, hogy: „A nemzet elvesz, melly ön maga iránt idején korán igazságos lenni nem tudott. Pesten, júniusban, 1847.

Kossuth Lajos.

Jóslat

Ki mondja meg, mit ád az ég?
Harag, káromlás volt elég;
Gyűlöltünk mint Kurucz, tatár,
Bánkódtunk mint a puszta vár;
Ügyünk azért
Sikert nem ért.
Pedig neked virulnod kell, o hon,
Lelkünk kihalna hervadásodon.

Hát félre bú és gyűlölet!
Vagy bár gyűlöljünk szellemet,
Azt, melly közöttünk lakozott,
És egygyé lenni nem hagyott:
E gyűlölet
A szeretet.
Mert még neked virulnod kell, o hon,
Túl és innen sok késő századon.

A gyűlöletnél jobb a tett,
Kezdjünk egy újabb életet.

Legyen minden magyar utód
 Különb ember, mint apja volt.
 Illy áldozat
 Mindig szabad.
 Mert még neked virulnod kell, oh hon,
 Vagy szégyen rögzik minden fiadon.

Mi tilt jobbakká válnotok?
 Ha eddig pazaroltatok,
 S idő, ész, pénz elszóratott
 Megvenni a gyalázatot:
 Elég az ok
 Javulnotok.
 Mert még neked virulnod kell, o hon,
 Bár bűneink felhoznék arczodon.

A verseny nyílt, a nemzet él,
 Ha egy jobb tagja sem henyél,
 Jut ember és kéz, munka, vér?
 Mi volna az, mit el nem ér?
 S legyen dicsőbb
 Ki tette föbb.
 Mert még neked virulnod kell, o hon,
 Ragyogva hírben büszkén szabadon.

Itt még e föld, mély sírjaiból
 Az elhunyt ősök lelke szól.
 Munkát reá s szabad kezét:
 Dicső kert lesz a sír felett,

Zöldelni fog
Bércz és homok.
Mert még neked virulnod kell, o hon,
Miért volnál az éggel olly rokon?

Mit a művészet, tudomány
Csodásat, üdvöst hagy nyomán,
Adjuk meg e hazának azt
A hervadatlan szép tavaszt.
Múlt és jövő
Így egybe nő.
Mert még neked virulnod kell, o hon,
Fölül időn és minden sorsokon.

Vagy nincs erőnk? Az nem lehet:
Ártunk egymásnak eleget.
Lesz költő, szónok és vezér,
És tudomány, melly eget ér;
De tisztelet
A gúny helyett!
Mert még neked virulnod kell, o hon,
A szellemek kincsével gazdagon.

Fut, fárad a sok idegen,
Miért? hogy tápja meg legyen,
S mi tőlök várjuk a csodát
Fölékesíteni e hazát?
E jog nekünk
Szent örökünk.

És még neked virulnod kell, o hon,
Vérünknek lángja ég oltárodon.

Kié e hon, ha nem miénk?
Ha érte mindent megtevének,
Ha tiszta kézzel áldozánk,
S lettünk, mi eddig nem valánk:
Nincs hatalom,
Melly visszanyom.
És még neked virulnod kell, o hon,
Mert isten, ember virraszt pártodon.

Vörösmarty.

Ellenzéki nyilatkozat *)

Az ellenzéknek minden alkotmányos országban, egyik természetes hivatása a kormány irányában, az ország minden érdekeire nézve, mind jog- s törvényszerűség, mind helyesség és czélszerűség tekintetében ellenőrködni. Mi tehát, kik magunkat a magyar alkotmányos ellenzék tagjainak valljuk, kinyilatkoztatjuk, hogy jövőre is az ellenzék feladatául ismerjük, a kormány irányában, úgy egyes tette s mulasztásaira, mint összes politicájára nézve, folytonosan ellenőrködni; s kinyilatkoztatjuk, hogy ezen elleuőrségnek sikerére az alkotmány által nyújtott minden eszközöket törvényszerűséggel s loyaltással használni, el vagyunk határozva.

De mi az ellenzést, vagy pártolást nem személyekhez, hanem tárgyakhoz és tényekhez kötjük, s a kormánynak csak oly lépéseit fogjuk helyteleníteni, sőt tehetségünk szerint ellenezni, mellyel formájokban

*) E nyilatkozat a magyar ellenzék folyó évi jun. 5. tartott gyűlésében keletkezett.

vagy lényegükben törvényelleniek, vagy következményeikben a haza közérdekeire s az alkotmányos élet fontartására és kifejlődésére károsak.— Hazánk jelen viszonyai között a magyar kormány tényleg nem tisztán páriáméntaris, melly eredetére nézve a többségben nyilatkozó nemzeti akarat kifolyása volna, s léteit a többség pártolásától föltételezettnek elismerné. A magyar kormány, alkotmányos törvényeink ellenére, idegenszerű s nem-nemzeti befolyás alatt áll, olly befolyás alatt, melly a monarchiának egyéb tartományait abszolút hatalommal igazgatván, alkotmányos formáinkat, összes közigazgatási rendszerére nézve is, alkalmatlankodóknak szereti tekinteni, s az alkotmányos életnek nem épen barátja. Illy viszonyok között pedig pártolást vagy ellenzést személyekhez kötni nem lehet.

Folytonos kötelességünknek ismerjük mi ezen ellenörködést, minden körülmények között, jelen helyzetünkben pedig épen polgári bűnnek tartanók, ezen feladat pontos teljesítését bármi részben elmulasztani. Mi a kormánynak sem általános rendszeriben, sem eljárása részleteiben, nem látunk valamelly újabb, de a réginél törvényszerűbb, méltányosabb és közérdekeinkre kedvezőbb fordulatot, melly által a nemzetnek biztosítékot nyújtana, hogy ereje is van, de szándéka is ingatlan és elhatározott, fönálló törvényeinket mindenkor és minden részben, szorosán megtartani; a törvény rendeletét kivétel nélkül szigorún végrehajtani; mindenkor és mindenben tisztelni azon korlátokat, miket hatalmának az alkotmány szabott, s a

hazának közérdeke fölött, mellytől a fejedelem valódi érdeke soha el nem választható, nem ismerni más érdeket. Súlyos sérelmeink, mellyeket annyiszor fölterjeszténk, évek hosszú során keresztül kérve, sürgetve, várva az orvoslást, orvoslatlanok még most is, sőt keserűbbek és súlyosbak azáltal, hogy jogszerű kérelmünk annyiszor elhangzott, s e miatt bizodalom és remény már enyészni kezdenek. Vannak e sérelmek tömegében olly pontok, mellyek fölött osztatlan volt az egész nemzet véleménye, azon férfiakat sem véve ki, kik most a magyar kormány tagjai; és még sem eszközöl kormányunk orvoslást, sőt komoly és tettekben mutatkozó törekvést sem látunk nála e sérelmekből eredő bajaink kiegyenlítésére. Pedig azon kormány, melly a nemzetnek jogszerű felszólalását figyelembe sem véve, a korábbi sérelmek orvoslását eszközölni még csak nem is igyekszik, s illy módon a törvényellenes állapotot e részben szándékosan fentartja, épen úgy sérti a törvényt, mint amaz előbbi kormány, melly a sérelmet elsöben elkövette, s a nemzet ingatlan bizalmára épen úgy nem számolhat, mint amaz.

De régibb sérelmeink orvoslásának káros elmulasztásán felül, újabb sérelmeket is látunk mi a kormánynak újabb tetteiben s mulasztásaiban. Nem kell ezeket bővebben fejtegetnünk, több megyénk köztanácskozásai, fölterjesztései s körüllevelei kifejtették s elsorolták azokat; mi példa gyanánt csak némelyeket fogunk itt megemlíteni:

Az ország legfőbb érdekeinek egyike: territoriális épsége. És mégis a részek vissza kapcsolását ren-

delő 1836: 21. törvénycikkely végrehajtása, több mint tíz év folytán tettelesen még csak meg sem kezdetett, sőt ezen sérelem a múlt országgyűlésen meg nem jelent törvényhatóságok ellen hozott bírói ítelet végrehajtásának elmulasztásával súlyosbított. — A határőrvidékeknek nem magyar törvények szerinti közigazgatása országunk régi sérelme. — A váltótörvénykönyv s a vallás tárgyabani legújabb törvények foganatosításának a határőrvidékem elmulasztása által a kormány ezen sérelmet is súlyosbította.

Az ország legfőbb érdekeinek másika: a nemzetiség. És mégis az 1840-ki 6-dik törvénycikkelynek azon rendelete, hogy a magyar nyelv tudása a katonai véghelyeken is gyarapíttassék, végre nem hajtatott, sőt e részben el annyira semmi nem történt, hogy még az utasok s kereskedési áruzállítások is raklatásoknak vanaak kitéve a magyar nyelven szerkesztett útilevek miatt. — Az 1844: 2-dik törvénycikkely azon rendelete, hogy az ország határain belőli iskolákban közoktatási nyelv a magyar nyelv legyen, teljesen végrehajtva maiglan sincs; sőt a köziskolákban magyar-nyelvmvelő társulatok, ámbár az iskolai előljáráások közvetlen felügy élése által minden elfajulás ellen biztosítva voltak, kormányi rendelet által végkép eltíltanak.

A példák harmadik helyén említjük, hogy ámbár a fön álló alkotmányos institutiók, mellyek közjogi garantiáinkat képezik, csak törvényhozás útján volnának módosíthatók; a kormány mégis Horvátországban a tartományi gyűlésnek törvényes gyakorlat sze-

rinti szerkezetét kormányparancs útján megváltoztatta; a megyék alkotmányos consistentiáját pedig újabban megsértette, részint az által, hogy a törvényes főispánok helyett számos megyékben helyetteseket nevezett ki, holott már az 1825-ki országgyűlés is határozottan kijelentette, hogy a helyettesek alkalmazása a törvényben kijelöli eseteken kívül, helytelen és törvénytelen; részint pedig az által, hogy több megyékben a főispánt mint a megyétől különvált, s annak ellenében álló, sőt a megyei hatóság fölébe emelt külön hatóságot kívánja tekintetni, — annak egyoldalú előadására határoz, dorgál és fenyeget; az ellene emelt vádakat pedig, még vizsgálat alá is csak hosszas balsztygatások után veszi.

Sok egyes esetet hozhatnánk még föl, állításunk igazolására; de világos már ezekből is, hogy ellenőrködési kötelességünk teljesítésében, épen a jelen körülmények között leginkább szükséges az éber figyelem, gondos óvatosság és csüggedetlen ki tűr és. De hazánknak már régen aggasztó helyzetében igyekeznünk kell azon is, hogy alkotmányos állásunk törvényszerű biztosítékait neveljük s erősítsük. Illy biztosítéknak tekintjük mi a kormány felelőségét, mely az alkotmányos élet természetében fekszik, s mely alapja leend Magyarországnak is, az olly igen szükséges parlamentarizmus kormányának, és a magyar kormányt leginkább megóvja idegenszerű elemek kártékony befolyásától. — Ezen felelőséget, mely törvényeinkben sem ismeretlen, s azoknak szellemével olly igen összhangzik, minél előbb életbe léptetni, leend

egyik legfőbb törekvésünk. — Az alkotmányos biztosítékokhoz számítjuk, s tehetségünk szerint pártolandjuk a nyilvánosságot is, s annak a közélet minden ágai bani alkalmazását, valamint a szabad összejöhetést s az egyesülés jogának eredeti, alkotmányos tisztaságában fentartását. Alkotmányos biztosítéknak tekintjük, s a nemzet további kifejlődésére nézve is szükségesnek látjuk a czélszerű sajtótörvényekkel körülírt sajtószabadságot is, minélfogva sürgetni fogjuk a törvényen kívül behozott, minden tekintetben annyira káros könyvvizsgálat eltörlését, és a sajtószabadságnak czélszerű törvények mellett megalapítását. — Törvényesnek, méltányosnak s a nemzeti közérő gyarapítására és ez által önállásunk biztosítására fontosnak, sőt szükségesnek tartjuk, hogy Erdély és Magyarország teljesen és jogszerűen egyesítsenek, s ekkép a két nemzet egymásnak visszaadatván, mind a vérségi kapcsolatnak, mind az ország olly régi közhajtásának elégíttessék. - Szükségesnek látjuk, hogy a honpolgárok minden osztályainak érdekei a másnyelvű népségek ovatos kíméletével nemzeti-ség és alkotmányosság alapján egyesíttessenek. Szükségesnek látjuk, hogy a vallási szabadság kérdései a múlt országgyűlési alapon bevégeztessenek.

De nem tekintjük feladatunkat még ez által bevégezve, ha fenemlített ellenörködési tisztünket teljesítjük, s alkotmányos állásunk, biztosítékait a mondottak szerint nevelni s erősíteni törekszünk, hanem hivatásunknak ismerjük: minden czélszerű reformok létrehozásán is folyvást iparkodni. Mihez képest ha-

tározottan kinyilatkoztatjuk, hogy ezen téren tovább is állhatatosan megmaradunk, mellyen hazánkban a közelebb lefolyt évek története az ellenzék nevét a reform-párt nevével ugyanazonosította. — Nem igényeljük mi az indítványozás! jogot kizárólag az ellenzéknek; de azt sem tartjuk, hogy a haladás kérdéseit csak a kormány, vagy annak pártja indítványozhatja czélszerűen, hanem ezen irányban e kezdeményezést minden honpolgárok közös hivatásának ismerjük. Sőt, miután minden hatalomnak természetében fekszik, hogy inkább saját körének tágitására mint az őt korlátozó alkotmányosság terjesztésére törekedjék; legyen bár azon tiszta szándékból, hogy a nagyobb hatalommal több jót eszközölhessen, s a nemzet boldogítására irányzott terveit könnyebben keresztül vihesse: mi olly indítványokat, mellyek az alkotmányos biztosítékok kifejtésére is a nemzet ellenörködése öregbítésére czéloznának, a kormánytól annál kevésbé várhatunk, mivel hazánkban, mint említők a kormány tényleg nem parlamenti; annak tagjait nem a nemzet többségének akarata vagy óhajta jeleli ki, nem a nemzet bizodaljától függ fenállhatása, nem ment az idegen és épen nem-nemzeti, s nem is alkotmányos elemek befolyásától. Mind ezeknél fogva feladatunknak ismerve indítványozás! jogunkkal élni, kötelességünknek tartjuk nyilván s világosan kijelelni azon tárgyak főbbjeit, miknek minélelőbbi létrehozását, az idő és helyzetünk körülményei szerint, a hon javára múlhatlanul szükségesnek hisszük.

Ezek a következők:

a) A közterhekbeni osztakozás. Mire nézve az eddig egyedül adózott nép terheinek megkönnyítését főbb kötelességünknek ismerjük; az alkotmányos biztosítékokat ezekre nézve is, mindnyájunk számára gyarapítani törekedendünk; — de az ország közszükségeinek eddig el nem látott fedezésénél a czélok országgyűlési meghatározását, számadást és felelőséget föltételül kötjük.

b) A honpolgárok nem-nemes osztályainak, mindenekelőtt pedig a királyi városoknak és szabad kerületeknek, képviselőlet alapján, úgy törvényhozási, mint helyhatósági jogokban valóságos részesítése.

c) A törvény előtti egyenlőség.

d) Az úrbéri viszonyoknak, kármentesítés mellett, kötelező törvény általi megszüntetése; mire nézve legkívánatosbnak véljük, hogy előlépések történjenek, miszerint az örökváltság, a status közbejöttével, országos eszközlésbe vétethessék.

e) Az ősiség eltörlésével a hitel és birtokszerzés biztosítása.

Minden előlépést, mely e czélokhöz közelebb vezet, a nélkül, hogy a jövő kifejlődést megkötné, elfogadunk. Ez irányban fogunk hatni a jövő országgyűlésen, s minden egyebet is, mi az ország szellemi és anyagi kifejlődésére vezet, létesíteni törekedendünk; nemzetünk kifejlődésének egyik leghatályosb emeltyűjét a köznevelést igyekezendvén olly irányba vezetetni, hogy hazánkiai munkás polgárokká képeztesse nek, s ez által személyes függetlenségökre is támaszt nyerjenek.

Nem fogunk mi ezen működésünkben soha megfeledkezni azon viszonyokról, melyek közöttünk s az ausztriai örökös tartományok között a pragmática sanctio értelmében fennállanak; de szorosán ragaszkodunk az 1790: 10. törvényczikkelyhez is, melynek világos rendeletében az esküvel szentesített fejedelmi szó biztosítja nemzetünket: hogy „Magyarország szabad ország, egész törvényhozási s kormányzási rendszerében független; tehát semmi más országnak vagy nemzetnek alá nem rendelt/ Nem akarjuk mi hazánk érdekeit az összes monarchia egységének s biztos fenállhatásának érdekeivel ellentétbe hozni: de más részről törvénnyel, igazsággal s méltányossággal ellenkezőnek tartjuk, midőn Magyarország érdekei bármely egyes tartományok érdekeinek jogtalanul alárendeltek, — a mint az ipar és kereskedési viszonyainkra nézve már hosszú időtől fogva folytonosan történik. Készek vagyunk mi az örökös tartományok érdekeivel ne talán ellenkezésben álló magyar érdekeknek igazság és méltányosság alapján lehető kiegyenlítésére kezet nyújtani; de abban soha meg nem egyezünk, hogy az összes kormányzási rendszer egységének, mit némelyek a monarchia egysége gyanánt szeretnek főelvül emlegetni, minden érdekeink, még alkotmányosságunk is, feláldoztassanak. Ezen kormányzási rendszer egységének tekintetéből indult ki akkor a kormány, midőn a múlt század utolsó negyedében alkotmányos állásunk helyett anyagi hasznot ígérve, nemzetiségünket s polgári szabadságunkat oly súlyosan megtámadta; — ezen kormányzási rend-

szer egységének lettek hajdan feláldozva az ausztriai örökös tartományok alkotmányos institutiói, és a kormányzás - egységi rendszer az absolutismus alapján fejlődött ki. Pedig az alkotmányosság nekünk olly kincsünk, melyet idegen érdeknek, vagy bármi kecsesgető anyagi haszonnak feláldoznunk nem szabad, s melyet fentartani, sőt szélesebb és biztosb alpra állítva, mind inkább szilárdítani, első és legszentebb kötelességünk; s meg vagyunk győződve, hogy, ha az ausztriai örökös tartományok régi alkotmányos szabadsága még most is fenállana, vagy ha a kor s igazság kívánata szerint ők is az alkotmányos nemzetek sorába lépnének, s az egész monarchia kormányát mind összes rendszerében, mind egyes részleteiben az alkotmányosság szelleme lengné keresztül: érdekeink s az ő érdekeik, mellyek most néha különváltak, néha talán egymással ellenkezők, könnyebben kiegyenlíthetők lennének, — az összes birodalom egyes részeit nagyobb érdekegység, több kölcsönös bizodalom kötné össze, és ez által a monarchia szellemi és anyagi erejében gyarapulva, biztosobban daczolhatna az idő s ellenséges körülmények egykor bekövetkezhető viharival.

Kijelentettük ezek szerint célunkat s nézeteinket. Céljaink elérésére az eszközöket körülmények szerint megválasztani, jövőben is illy összejöveteleket tarandunk. De midőn ekkép irányunk szellemi egységére törekszünk, a törvényhatóságoknak önkörükbeni szabad mozgását s törvényes önállását féltékenyen őrizni szoros kötelességünknek ismerjük. Károsnak,

sőt veszélyesnek tartjuk, ha a kormány önmaga is párttá alakulva, hatalmának szellemi és anyagi erejét arra használja, hogy a vélemények szabad és független nyilatkozata helyett mindent előre helyeslő s majdnem föltétlenül hódoló többséget szerezzen; s alkotmányellenesnek nyilatkoztatjuk azon törekvést is, hogy a kormánynak csak azon esetben szolgáljon irányul a többség, ha az egy bizonyos párt nézeteinek s érdekeinek kedvező.

Tartalom

	Lap.
Előszó. A szerkesztőtől	
Az ellenzék, különösen a magyar, Fáy Andrástól	I
Kelet népéhez, Garay Jánostól	25
Az esküdtszékekről, Szemere Bertalantól	30
Mi baj? Vörösmartytól	48
Az 1802-ki országgyűlés történeti vázolata, Tinó dytól.....	52
Vallásügy, Szalay Lászlótól	86
Sajtótörvényről, Irinyi Józseftől	93
Dalaim, Petőfi Sándortól	115
Néhány eszme az egyesületi jog körül, Lukács Móricztól	117
A honosításról, Szemere Bertalantól	137
Derűben és borúban, Vachott Sándortól	147
Országgazdászati tájékozás, Hunfalvi Páltól	149
Zrínyi Ilona, Garay tói	217
A magyar politicalai pártok értelmezése, Derge nyeitől.....	224
Forget not the field, Vörösmartytól	291
Az 1809. insurrectiót illető levelek, Kisfaludytól	293
Ellendal a Davoriára, Erdélyitől	336
Magyarország pénzüviszonyai, Benyiczkytól.....	340
Palota és kunyhó, Petőfitől.....	386
A halálbüntetésről, Szemerétől.....	389

	Lap.
Vegyes házasság, Vajdától . . . ,.....	408
Nemzetiség és nyelv, Bajzától.....	415
A m.....i síkon, Petőfitől	446
Az adó, Kossuthtól	448
Jóslat, Vörösmartytól	573
Ellenzéki nyilatkozat.....	577